

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ ve ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR:
İSTANBUL YETİŞTİRME YURTLARI ÜZERİNE
BİR ALAN ARAŞTIRMASI

HASAN ŞENOCAK

2502970403

DANIŞMAN

PROF. DR. SEDAT MURAT

İSTANBUL-2005

ÖZ

İlk çağlardan beri tüm toplumlarda “korunmaya muhtaç çocukların” bakım hizmetlerinin sağlanması, en önemli sosyal politika problemlerinden biri olmuş ve halen de bu niteliğini sürdürmektedir. Sosyal politikanın kapsamı içindeki yoksullar, hastalar, özürllüler, yaşlılar ve toplumların geleceğı olan çocuklar gibi kendi kendine yeterli olamayan gruplardan birisini oluşturan korunmaya muhtaç çocukların bakımı, daima özel bir önem taşımıştır. Nitekim, çocukların korunması sosyal politika tarihinde ilk yasal düzenlemeler içinde yer almıştır.

Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sosyal hizmetler çerçevesinde öncelikle aile refah hizmetlerine önem vermek gerekmektedir. Öte yandan, korunmaya muhtaç duruma gelmiş çocuğun öz ailesi yanında bakım ve korunmasını sağlayıcı hizmetlere öncelik verilmelidir. Çünkü aile, çocuk için en ideal ortamdır. Ancak, bu gerçekleşemiyorsa kurum bakımı, koruyucu aile uygulaması ve evlatlık gibi değişik bakım türlerine başvurmak faydalı olacaktır.

Ülkemizde, hakkında korunma kararı alınan korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetler, 1983 yılında çıkarılan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu hükümlerine göre yürütölmektedir.

Ne var ki veriler, mevcut yapının, sorunların üstesinden gelinmesinde yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Zira, ölkemizde 550 bin civarında olduğı tahmin edilen korunmaya muhtaç çocuklardan sadece 19.233’üne hizmet verilebilmektedir.

ABSTRACT

To undertake caring for “the children who needed to be protected” is one of the most important social policy problems for all societies from the beginning of antiquity, and seems to be so. The care for the children who needed to be protected has always carried a special weight. Since the people like poors, patients, handicappeds, aged persons and children are not competent by themselves, they covered by the discipline of social policy. As a matter of fact, child care has been within the first legal regulations in the social policy history.

First of all, it is required to attach importance to the family welfare services in the context of social welfare services towards the children which needed to be protected. At the same time, it should given priority to the services for care and protection of the children which needed to be protected in the company of real family. Because, the family is an ideal environment for the child. Only in the nonexistence of it, it will be useful to prefer different child welfare service kinds like the institutional care, foster care and child adoption.

The services towards the children which needed to be protected are being performed in direction of the law of 1983 named as “Social Services and Child Protection Institution Act” in Turkey, the act number is 2828.

Nevertheless, the data show that current institutions are not sufficient to cope with the problems. Because, it is estimated that only 19,233 children which needed to be protected out of 550,000 are being served.

ÖNSÖZ

İnsan neslinin en değerli varlığı olan ve yaşadığımız dünyayı onlardan ödünç olarak kullandığımız çocukların önemli bir kesitini oluşturan “korunmaya muhtaç çocuklar sorununu” sosyal politika çerçevesinde ele alıp değerlendirmeyi deneyecek olan bu çalışma, onları tanımlamaktan daha çok anlama çabasının bir sonucu olmayı hedeflemektedir.

20. yüzyıl çocuk politikalarının belirlenmesinde çocuk, anlaşılmaktan ziyade işlevselliği ile öne çıkmıştır. Bu anlayışın terk edilerek çocuğun ontolojik bir değer olarak kabul edilmesi, yenilikçi değerler üretilmesinde ve üstelik bizatihi çocuğun yaratıcılığının ortaya çıkıp gelişmesinde önemli bir çıkış noktası olacaktır. Çocuğu her türlü müdahaleden uzak tutmaya yarayacak böyle bir kabul, Çocuk Hakları Sözleşmesi’ndeki ilkelerin uygulanmasının da önünü açacaktır. Çocuk Hakları Sözleşmesi, uluslararası bir mevzuat olmakla birlikte, aynı zamanda dünyadaki değişimi öngören bir toplumsal sözleşmedir. Böyle bir sözleşmeyi hayata geçirmek ise, çok ciddi bir çaba gerektirmektedir. Türkiye, sözleşmeyi onaylayarak iradesini olumlu yönde beyan etmesine rağmen, henüz makro ölçekte bir çocuk politikası sahibi değildir.

“Çocuklar için ideal barınma ortamı ailesinin yanıdır” ilkesi bütün teorik yaklaşımlarda benimsenmesine rağmen, ülke olarak aileyi koruyucu politikaların henüz gelişmediği/geliştirilmediği bir aşamadayız. Bu temel yanlış uygulama yüzünden, korunmaya muhtaç çocuk sorununun kısa vadede çözümlenmesi tatlı bir hayalden ibaret bir düşünce olarak yaşamaya devam edecektir.

Şu gök kubbe altında yaşayan bütün çocukların sevgi ortamında yaşayacağı günlerin bir gün gerçekleşeceğinin hayali bile insanı heyecanlandırmaktadır. Öyle bir mekan ve zaman içinde yaşayalım ki çocukların maddi ve manevi şiddete maruz kalması bir yana, korunmaya muhtaç çocuk olgusu dahi olmasın.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında sadece çalışmayı yapanın değil, bu çalışmaya olumlu katkıda bulunan ve çeşitli fedakarlıklarla destek olanların katkıları

da inkar edilemez. Bilimsel çalışmaların ortaya çıkması zor ve kontrollü bir süreç gerektirmektedir.

Bu süreçte başta danışmanım Prof. Dr. Sedat MURAT'a, tez izleme komitesinin değerli yeleri Prof. Dr. Gülten KUTAL'a ve Doç. Dr. Zeki PARLAK'a şükranlarımı sunmayı bir kadirşinaslık borcu olarak telakki ediyorum. Değerli vakitlerini bana ayırma nezaketini göstererek yaptıkları katkının tezin tamamlanmasına olan etkisi inkar edilemez.

Ayrıca, vaktini ayırarak tezi okuyan, düzeltme ve düzenlemeleri yapmamda büyük emeği olan Doç. Dr. Halis Yunus ERSÖZ, Doç. Dr. Süleyman ÖZDEMİR ile ta Sivas'tan bana verdiği maddi ve manevi destek için Dr. Halis BAşEL'e teşekkür borcundan ziyade minnettarım.

Alan araştırması için gerekli olan izni almada bana büyük yardımda bulunan Sosyal Hizmetler ve ocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürü İsmail BARIş'a, anket yapma esnasında bana gerekli kolaylığı sağlayan Atatürk Kız Yetiştirme Yurdu Müdürü İsmet Galip YOLCUOğLU'na, Halkalı Yetiştirme Yurdu Müdürü Ömer Ltfi KURT'a ve Müdür Yardımcısı M. Nevzat UğURLU'ya, Kızılay Samandıra Yetiştirme Yurdu Müdür Yardımcısı Derya GÜZELKAYA'ya ve ğretmen M. Ali GÜNGÖRDÜ'ye teşekkür ederim.

Ayrıca, alan araştırması yaptığım yetiştirme yurtlarında ankete katılmayı kabul edip duygu ve düşüncelerini benimle paylaşan çocuklara en içten duygularıyla teşekkürlerimi sunarım

Son teşekkür ise eşim ve ocuklarımadır; zira çocuklara yönelik çalışan birisi olup onları uzun bir süre ihmal etmeme tahammül ettikleri için.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar.....	xii
KISALTMALAR.....	xvi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL HİZMETLERİN SOSYAL GÜVENLİK İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

1. SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI.....	7
1. 1. Sosyal Güvenliğin Tanımı.....	7
1. 2. Sosyal Güvenliğin Batı’da Tarihi Gelişimi.....	11
1. 2. 1. Sosyal Güvenliğin İlk Çağdaki Gelişimi.....	11
1. 2. 2. Orta Çağ’ın Başından Sanayi Devrimi’ne Kadarki Gelişme.....	13
1. 2. 3. Sanayi Devrimi’nden Sonraki Gelişme.....	14
1. 3. Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Gelişimi.....	19
1. 3. 1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi.....	19
1. 3. 2. TBMM Hükümeti Dönemi.....	22
1. 3. 3. Cumhuriyet Dönemi.....	23
1. 4. Uluslararası Sosyal Güvenlik Çalışmaları.....	24
2. SOSYAL SİGORTALAR.....	26
2. 1. Tanım.....	26
2. 2. Doğuşu.....	28
2. 3. Niteliği.....	29
2. 4. Temel İlkeleri.....	32
3. SOSYAL YARDIMLAR.....	33
3. 1. Genel Olarak.....	33

3. 2. Tanım.....	36
3. 3. Sosyal Yardımların Tarihi Gelişimi	37
3. 4. Sosyal Yardımların Özellikleri	38
4. SOSYAL HİZMETLER	42
4. 1. Tanım.....	42
4. 2. Sosyal Hizmetlerin Temel Özellikleri.....	45
5. SOSYAL HİZMETLERİN SOSYAL SİGORTA VE SOSYAL YARDIMLARLA İLİŞKİSİ	48
5. 1. Sosyal Hizmet–Sosyal Sigorta İlişkisi	51
5. 2. Sosyal Hizmet–Sosyal Yardım İlişkisi.....	52
6. TÜRKİYE’DE SOSYAL HİZMETLERİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	54
6. 1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi	55
6. 2. Cumhuriyet Dönemi.....	58

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR

1. GENEL OLARAK ÇOCUK	61
1. 1. Çocuk ve Çocukluk Kavramı.....	61
1. 2. Çocukluğun Tarihi Gelişimi	62
1. 3. Psikolojide Çocuk Kavramı.....	65
1. 3. 1. Oral Dönem (Bebeklik Dönemi, 0–2 Yaş Dönemi)	65
1. 3. 2. İlk Çocukluk Dönemi (2–6 Yaş Dönemi).....	66
1. 3. 3. Orta Çocukluk Dönemi (Okul Çağı Dönemi, 6–12 Yaş Dönemi)	67
1. 3. 4. Ergenlik Dönemi (12–18 Yaş)	67
1. 4. Hukukta Çocuk Kavramı.....	68
1. 4. 1. Türk Hukuk Sistemi’nde Küçüklüğün Başlangıcı.....	68
1. 4. 1. 1. Tam Doğum.....	69
1. 4. 1. 2. Sağ Doğmak	69
1. 4. 2. Türk Hukuk Sistemi’nde Küçüklüğün Sonu.....	71
2. KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUK KAVRAMI	72
2. 1. Genel Olarak	72
2. 2. Tarihte Çocukların Korunması	73
2. 2. 1. Eski Yunan’da Çocukların Korunması.....	73

2. 2. 2. Roma’da Çocukların Korunması.....	74
2. 2. 3. Eski Türklerde Çocukların Korunması.....	75
2. 2. 4. İslam Hukuku’nda Çocukların Korunması	76
3. KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUK KAVRAMI VE KORUNMA KARARI....	78
3. 1. Tanım.....	78
3. 2. SHÇEK Kanunu’na Göre Korunmaya Muhtaç Çocuklar	81
3. 2. 1. Genel Şart.....	82
3. 2. 2. Özel Şartlar	83
3. 2. 2. 1. Ana veya Babasız veya Ana ve Babasız Çocuklar	83
3. 2. 2. 2. Ana veya Babası veya Her İkisi de Belli Olmayan Çocuklar	83
3. 2. 2. 3. Ana ve Babası veya Her İkisi Tarafından Terk Edilen Çocuklar	83
3. 2. 2. 4. Ana ve Babası Tarafından İhmal Edilip Kötü Alışkanlığa İtilen Çocuklar	83
3. 3. Korunmaya Muhtaç Çocukların Belirlenmesi	84
3. 3. 1. Belirlemekle Yükümlü Kurumlar.....	84
3. 3. 1. 1. Mahkemeler	84
3. 3. 1. 2. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu	84
3. 3. 2. Bildirim İle Görevli Olanlar	85
3. 4. Koruma Önlemi ve Korunma Kararı.....	86
3. 4. 1. Koruma Önlemi.....	86
3. 4. 1. 1. İl Müdürlüklerince Alınacak Önlemler	86
3. 4. 1. 2. Yargı Organlarınca Alınacak Önlemler	86
3. 4. 2. Korunma Kararı.....	87
3. 4. 2. 1. Tanımı ve Koruma Önlemlerinden Farkı	87
3. 4. 2. 2. Korunma Kararının Alınması	87
3. 5. Korunma Kararı Alınmasının Sonuçları.....	90
3. 6. Korunma Kararının Süresi.....	90
3. 6. 1. Korunma Kararının Rüştten Önce Kaldırılması.....	90
3. 6. 2. Korunma Kararının Rüştten Sonra Kaldırılması.....	91
3. 7. Korunma Kararı Kalktıktan Sonra Gençlere Sağlanan Destek.....	92
4. KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLARA SAĞLANAN BAKIM YÖNTEMLERİ	92
4. 1. Çocuğun Kendi Ailesi veya Akrabası Yanında Korunması	92

4. 2. Kurum Bakımı	94
4. 2. 1. Tanım.....	94
4. 2. 2. Kurum Tipleri.....	95
4. 2. 3. Kurum Türleri	96
4. 2. 3. 1. Çocuk Yuvaları.....	96
4. 2. 3. 2. Yetiştirme Yurtları	98
4. 2. 4. Kurum Bakımına Başvuru Nedenleri ve Kurum Bakımının Sakıncalı Yanları	101
4. 2. 4. 1. Başvuru Nedenleri	102
4. 2. 4. 2. Sakıncaları	103
4. 2. 4. 3. Yararları.....	104
4. 2. 4. 4. Kurumların Taşımaları Gereken Temel Özellikler	105
4. 3. Koruyucu Aile Bakımı	106
4. 3. 1. Koruyucu Aile Kavramı, Önemi ve Tarihçesi	106
4. 3. 2. Koruyucu Aile Türleri	110
4. 3. 3. Koruyucu Aile Bakımının Benzer Bakım Türlerinden Farkı.....	111
4. 3. 3. 1. Süt Evlatlıktan Farkı	111
4. 3. 3. 2. Beslemelikten Farkı	111
4. 3. 3. 3. Evlat Edinmeden Farkı.....	112
4. 3. 4. Çocuğun Koruyucu Aile Yanına Yerleştirilmesi	113
4. 3. 5. Koruyucu Aile Bakımının Faydaları	114
4. 3. 6. Koruyucu Aile Bakımının Kurum Bakımı İle Karşılaştırılması	116
4. 3. 7. Koruyucu Aile Bakımının Sona Ermesi	117
4. 3. 7. 1. Genel Olarak.....	117
4. 3. 7. 2. Korunma Kararının Kaldırılmasına Bağlı Olarak Sözleşmenin Sona Erdirilmesi	117
4. 3. 7. 3. Çocuğun Ölümü.....	117
4. 3. 7. 4. Çocuğun Reşit Olması.....	117
4. 3. 7. 5. Korunma Kararının Başka Bir Yargı Kararı ile Kalkması... ..	118
4. 3. 7. 6. Çocuğun Evlat Edinilmesi.....	118
4. 3. 7. 7. Korunma Kararının Kaldırılması	119
4. 4. Evlat Edinme.....	119
4. 4. 1. Tanımı, Hukuki Niteliği ve İşlevi.....	121
4. 4. 1. 1. Tanımı	121

4. 4. 1. 2. Hukuki Niteliği	122
4. 4. 1. 3. İşlevi	123
4. 4. 2. Evlat Edinmenin Şartları	125
4. 4. 2. 1. Esasa İlişkin Şartlar	125
4. 4. 2. 1. 1. Küçüklerin Evlat Edinilmesine İlişkin Şartlar	126
4. 4. 2. 1. 1. 1. Ehliyet	126
4. 4. 2. 1. 1. 2. Rıza	126
4. 4. 2. 1. 1. 3. Ana ve Babanın Muvafakati	127
4. 4. 2. 1. 1. 4. Vesayet Dairelerinin İzni	128
4. 4. 2. 1. 1. 5. Küçüğün Evlat Edinen Tarafından Bir Yıl Süreyle Bakılmış ve Eğitilmiş Olması	128
4. 4. 2. 1. 1. 6. Evlat Edinmenin Küçüğün Yararına Olması ve Evlat Edinenin Diğer Çocuklarının Yararını Zedelememesi	129
4. 4. 2. 1. 2. Erginlerin ve Kısıtlıların Evlat Edinilmesine İlişkin Şartlar	130
4. 4. 2. 2. Şekle İlişkin Şartlar	131
4. 4. 3. Evlat Edinmenin Sonuçları	132
4. 4. 3. 1. Genel Olarak	132
4. 4. 3. 2. Ana ve Babaya Ait Hak ve Yükümlülükler	133
4. 4. 3. 3. Nafaka Yükümü	133
4. 4. 3. 4. Mirasçılık	133
4. 4. 3. 5. Ad ve Soyadı	134
4. 4. 3. 6. Evlenme Engeli	135
4. 4. 3. 7. Evlatlığın Gerçek Ana ve Babasıyla İlişkisi	135
4. 4. 4. Evlatlık İlişkisinin Sona Ermesi	135

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL'DAKİ YETİŞTİRME YURTLARINDA KALAN KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

1. Metodoloji	137
1. 1. Araştırmanın Konusu	137

1. 2. Araştırmanın Amaç ve Önemi	137
1. 3. Araştırmanın Varsayımları	139
1. 4. Araştırmanın Kapsamı.....	140
1. 5. Araştırmanın Yöntemi.....	140
1. 5. 1. Evren ve Örneklem Seçimi	140
1. 5. 2. Veri Toplama Teknikleri	143
1. 5. 3. Anket Sorularının Hazırlanması.....	144
1. 5. 4. Anket Uygulaması ve Analizi	144
1. 5. 5. Bulguların Düzenlenmesi.....	145
2. ARAŞTIRMA BULGULARI	145
2. 1. Korunmaya Muhtaç Çocukların Sosyal ve Kültürel Özellikleri.....	145
2. 1. 1. Demografik Yapı: Yaş, Cinsiyet, Doğum Yeri ve Koruma Sürelerine Göre Korunmaya Muhtaç Çocuklar.....	145
2. 1. 2. Eğitim ve Kültürel Etkinliklere Katılım Düzeyi	151
2. 1. 3. Aile Yapıları ve Aile İlişkileri.....	158
2. 1. 3. 1. Aile Yapısı.....	158
2. 1. 3. 2. Ebeveynin Eğitim Düzeyi	162
2. 1. 3. 3. Ebeveynin Meslek ve Gelir Durumu	163
2. 1. 3. 4. Çocuk–Ebeveyn İlişkisinin Niteliği	164
2. 1. 4. Sosyalleşme ve Aile Dışı Bağlar	173
2. 2. Yetiştirme Yurtlarındaki Yaşam Koşulları, Yönetim Biçimi ve Çocuk–Yurt İlişkisi	178
2. 2. 1. Yaşam Koşulları ve Hizmet Kalitesi	178
2. 2. 2. Yönetim Anlayışı	187
2. 2. 3. Çocuk–Kurum İlişkisi.....	192
2. 3. Çalışma ve İş Piyasası Koşulları.....	203
2. 3. 1. İstihdam Edilen Çocukların Çalışma Koşulları.....	203
2. 3. 2. İstihdam Deneyimleri	210
2. 3. 3. İşsizlik.....	213
2. 4. Geleceğe Yönelik Beklenti ve Düşünceleri.....	215
3. Alan Araştırmasının Genel Değerlendirmesi	221
SONUÇ.....	227
KAYNAKÇA	234
EK.....	259
ÖZGEÇMİŞ	274

TABLÖLER

Tablo 1 – Bazı Gelişmiş Ülkelerde Sosyal Sigortaların Başlangıcı	28
Tablo 2 – Öğrenime Devam Eden Çocukların Devam Ettikleri Öğrenim Kurumlarına Göre Dağılımı, 2004.....	122
Tablo 3 – Çalışan Çocukların Dağılımı	123
Tablo 4 – İşe Yerleştirilen Gençlere İlişkin Son 4 Yılın İstatistikî Verileri, (2000 – 2003)	124
Tablo 5 – Yaş Dağılımı	146
Tablo 6 – Yurtta Kalış Süreleri.....	148
Tablo 7 – Doğdukları İdari Birimler	149
Tablo 8 – Bölge ve Şehirlere Göre Doğum Yerleri	150
Tablo 9 – Eğitim Durumu	151
Tablo 10 – Yaygın Eğitim Hizmetlerinden Yararlanma Düzeyi.....	152
Tablo 11 – Bitirilen veya Devam Edilen Yaygın Eğitim Kursları	153
Tablo 12 – Yaygın Eğitim Hizmetinin Alındığı Kurum	153
Tablo 13 – Eğitim Süresince Sene Kaybeden Çocuklar	154
Tablo 14 – Eğitim Süresince Kaybedilen Yıllar.....	155
Tablo 15 – Katılınan Sosyal ve Kültürel Etkinlikler	156
Tablo 16 – Katılınan Sosyal ve Kültürel Etkinliklerin Sıklık Derecesi.....	158
Tablo 17 – Anne – Babası Boşanmış Çocukların Boşanma Etnasındaki Yaşları ...	159
Tablo 18 – Babası Ölmüş Çocukların Ölüm Tarihindeki Yaşları	159
Tablo 19 – Annesi Ölmüş Çocukların Ölüm Tarihindeki Yaşları.....	160
Tablo 20 – Ebeveynin Bugünkü Durumu	161
Tablo 21 – Ebeveynin Eğitim Durumu	162

Tablo 22 – Ailenin Ekonomik Durumu	163
Tablo 23 – Ebeveynin Meslekleri.....	164
Tablo 24 – Çocuk – Ebeveyn İlişkisi.....	165
Tablo 25 – Anneleri İle İlişkisini Sürdüren Çocukların Görüşme Biçim ve Sıklığı.....	166
Tablo 26 – Annenin Yaşadığı Şehre Göre Çocuk – Anne İlişkisi.....	167
Tablo 27 – Annenin Yaşadığı Şehre Göre Görüşme Biçimi ve Sıklığı	168
Tablo 28 – Babaları İle İlişkisini Sürdüren Çocukların Görüşme Biçim ve Sıklığı.....	169
Tablo 29 – Babanın Yaşadığı Şehre Göre Çocuk – Baba İlişkisi.....	171
Tablo 30 – Babanın Yaşadığı Şehre Göre Görüşme Biçimi ve Sıklığı.....	172
Tablo 31 – Ebeveynin Dışında Önem Verilen Üçüncü Kişi	173
Tablo 32 – Üçüncü Kişi İle İlişkinin Başlangıcı	174
Tablo 33 – Önem Verilen Kişinin Niteliği.....	175
Tablo 34 – İlişkinin Başlangıcı ve Önem Verilen Kişinin Niteliği	175
Tablo 35 – Çocukların Cinsiyetine Göre Önem Verilen Kişinin Niteliği ve Cinsiyeti.....	176
Tablo 36 – Önem Verilen Kişi İle Görüşme Türü ve Sıklığı	178
Tablo 37 – Yaşanılan Yurttan Memnuniyet Düzeyi.....	179
Tablo 38 – Yurttaki Kalış Süresine Göre Yaşanılan Yurttan Memnuniyet Düzeyi ...	180
Tablo 39 – Yaşanılan Yurttaki Şefkat ve İlgi Düzeyi.....	181
Tablo 40 – Yurttaki Kalış Süresine Göre Yaşanılan Yurttaki Şefkat ve İlgi Düzeyi	182
Tablo 41 – Yurt Hizmetlerinin Nitelik ve Kalitesi	183
Tablo 42 – Yurttaki Beceri ve Yeteneklerinizi Geliştirecek Bir Ortam Mevcut mu?	185
Tablo 43 – Yurttaki Beceri ve Yeteneklerinizi Geliştirecek Bir Ortamın Olmadığını Belirtenlerin Yurttaki Kalış Sürelerine Göre Dağılımı	186

Tablo 44 – Çocuklara Göre Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin En İyi Bakım	
Yöntemi	187
Tablo 45 – Yöneticilerin Çocukların Sorunlarına Yaklaşım Tarzı.....	188
Tablo 46 – Yöneticilerin Başarı Yönetimi	190
Tablo 47 – Yöneticilerin Ceza Yönetimi	191
Tablo 48 – Yöneticilerin Kaynak Yönetimi	192
Tablo 49 – Yurda Kabul Edilmeye Aracı Olanlar	193
Tablo 50 – Yurda Kabul Edilmeden Önce Bekleyenler.....	194
Tablo 51 – Yurda Kabul Edilmeden Önceki Bekleme Süresi.....	195
Tablo 52 – Yetiştirme Yurdunda Bulunduğuna Üzülenler	195
Tablo 53 – Yurtta Kalış Süresine Göre Yetiştirme Yurdunda Bulunduğuna	
Üzülenler.....	196
Tablo 54 – Yurttan Kaçan Çocuklar	197
Tablo 55 – Yurttan Kaçma Sebebi.....	197
Tablo 56 – Yöneticilerin Yurttan Kaçanlara Davranış Biçimi	198
Tablo 57 – Yurttan Kaçan Çocukların Yurttan Memnuniyet ve Şefkat Görme	
Düzeyine Göre Dağılımı.....	199
Tablo 58 – Korunma Süresi Boyunca Kalınan Yurt Sayısı	200
Tablo 59 – Çocuklar Tarafından En Çok Sevilen Kişi	201
Tablo 60 – Sorunları Çözmede Tercih Edilen Kişi.....	202
Tablo 61 – Çalışmakta Olan Çocuklar	203
Tablo 62 – Yaşlarına Göre Çalışan Çocuklar	204
Tablo 63 – Çalıştıkları Yere Göre Çalışan Çocuklar	205
Tablo 64 – Çalışma Süreleri.....	206
Tablo 65 – Çalışılan İşin Çocuğun Eğitimi İle İlişkisi.....	206

Tablo 66 – Çalışma Hayatında Korunmalı Çocuklara Yönelik Tutum	207
Tablo 67 – İşten Memnuniyet.....	208
Tablo 68 – İş Değiştirme	208
Tablo 69 – Ücret Düzeyi	209
Tablo 70 – Yurttan Ayrıldığında Bu Ücret Düzeyi İle Geçinebilme.....	209
Tablo 71 – Daha Önce Bir İşte Çalışıldı mı?	210
Tablo 72 – Daha Önce Çalışılan İş Sayısı.....	211
Tablo 73 – Çalışılan İşten Ayrılma Sebebi	212
Tablo 74 – İlk İş Bulmaya Yardımcı Olan Kişiler	212
Tablo 75 – İş Arıyor musunuz?	213
Tablo 76 – İş Arama Süresi	214
Tablo 77 – Çocukların, Eğitim ve Katılan Kursların İş Bulmaya Etkisine Olan İnancı	214
Tablo 78 – Çocukların, Yetiştirme Yurdu İle İlişği Kesildiğinde Hayata Hazır Olup Olmayacağına İlişkin Düşüncesi	215
Tablo 79 – Gelecek İle İlgili Endişeler	216
Tablo 80 – Korunma Kararının Kaldırılacağı Zaman.....	217
Tablo 81 – Korunma Kararının Kaldırılmasına Kadar Gececek Dönemin Planı	218
Tablo 82 – Korunma Kararı Kalktıktan Sonraki Planı	219
Tablo 83 – Korunma Kararı Kalktıktan Sonra Yaşayacağı Kişi	220

KISALTMALAR

A.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÜ	: Ankara Üniversitesi
AY	: Anayasa
bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
ÇMK	: Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
Der	: Derleyen
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DEÜ	: Dokuz Eylül Üniversitesi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
E.	: Esas
Ed.	: Editör
GÜ	: Gazi Üniversitesi
Haz.	: Hazırlayan
HÜ	: Hacettepe Üniversitesi
ILO	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İTO	: İstanbul Ticaret Odası

İÜ	: İstanbul Üniversitesi
K.	: Karar
KAY	: Koruyucu Aile Yönetmeliği
KMÇ	: Korunmaya Muhtaç Çocuklar
KMÇTHY	: Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme ve Korunma Kararlarının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelik
m.	: Madde
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MK	: Medeni Kanun
p. / pp.	: Page / Pages (Sayfa / Sayfalar)
Publ.	: Publishers, Publishing
RG	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa / Sayfalar
S.	: Sayı
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SHÇEKK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
vd.	: ve devamı
v.d.	: ve diğerleri
Y.	: Yargıtay
y.y.	: Yayınlayan yok
Yay.	: Yayını/ Yayınları
YYY	: Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmelik

GİRİŞ

Ülkeler, maddi ve manevi mutluluğa ulaşmak ve barış içinde yaşamak istiyorlarsa, olanaklarının çoğunu çocukların sağlıklı büyümelerine ve yetenekleri doğrultusunda gelişmelerine ayırmak zorundadır. 1990 yılındaki “Dünya Çocuk Zirvesi”nde de belirtildiği gibi, çocuk, masum, duyarlı ve bağımlı bir varlıktır; aynı zamanda da meraklı, canlı ve umut doludur. Bu dönemini neşe ve huzur içinde oynayarak, yeni şeyler öğrenerek ve gelişerek geçiren çocuk, ileride hem kendisinin hem de toplumun mutluluğuna ve refahına katkıda bulunacaktır.

Bir toplumun mutluluğu ve refahı ile ilgili olan çocuğun ve çocuk haklarının korunması sorunu, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de en önemli sorunlardandır. Şayet bir toplumda çocuklar kötü muamele görmekte, ihmal ve istismar edilmekte ise, o toplumun kültürü geri kalmış bir kültür olarak değerlendirilebilir. Buna karşın, çocuklara değer veren, onlara sağlıklı büyüme ve gelişme olanakları sağlayan toplumlarda ise, ilerlemekte olan bir kültürden söz etmek yanlış olmayacaktır.

Çocuklar, bir ülkenin geleceğini oluşturdukları için, onların yetiştirilmesi ve eğitimlerinin sağlanması hususlarında son derece özen gösterilmesi gerekmektedir. Kimli veya kimsesiz, yoksul veya zengin, suçlu veya suçsuz, bedensel veya ruhsal ya da zihinsel özürlü olması veya olmaması gibi ayrımlara girilmeksizin, çocuğun bütün olarak korunması gerekmektedir. Ancak, normal hayatlarında herhangi bir unsur eksik olduğu için özel bir ilgiye muhtaç olan küçüklerin oluşturduğu bir grup vardır ki, öğretilen ve kanuni düzenlemelerde bunlara “korunmaya muhtaç çocuklar” denilmektedir.

En geniş anlamıyla “korunmaya muhtaç çocuklar” kavramı, “belli zaman kesitinde o toplum standartlarına göre çocuğun temel bakımı, yetiştirilmesi, korunması ve gözetilmesindeki yetersizlik ve aksama nedeniyle, sosyal, fiziksel, ruhsal ve ahlaki yönden sağlıklı bir yetişkin olması için gerekli koşulların sağlanamadığı çocuklar” olarak tanımlanmaktadır.

Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sosyal hizmetler, oldukça geniş kapsamlı ve toplumsal bir faaliyet alanıdır. Nitekim, hangi çocukların korunmaya

muhtaç olduklarının belirlenmesi, bu çocukların devletin koruması altına alınması, ihtiyaç duydukları bakım yöntemine tabi tutulmaları ve buna bağlı olarak topluma faydalı bir kişi haline getirilmeleri, hep korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamaları çerçevesinde değerlendirilecek faaliyetlerdir.

Bilindiği üzere, çocuk, bir toplumun geleceği, istikbalinin belirleyicisidir. Çocuk, dünyaya geldiği andan başlayarak, kendi kendine yeterli hale gelinceye kadar korunmaya muhtaç durumdadır. Çocuğa bunu sağlayacak birim, esas itibariyle “ailesi” olmakla birlikte, konu tüm toplumu ilgilendirmektedir. Bir başka ifadeyle, çocuğun bakım, korunma ve yetiştirilmesinde sorumluluk elbette kendi ailesine aittir. Ancak, çocuğun ailesi yoksa veya çeşitli nedenlerle çocuk geçici bir süre için de olsa aile ortamından yoksun kalmışsa, bu taktirde, çocuğun bakım, korunma ve yetiştirilmesinde sorumluluk artık “topluma” geçmektedir. Çocuğun yetiştirilmesinde toplum, ailenin yanında, gerektiğinde arkasında bir destek ve teminat teşkil etmektedir.

Görülmektedir ki, “çocuk korunması ve refahı” konusunda aile ve toplum birlikte sorumluluk üstlenmiş durumdadır. Ayrıca, bu konuda her toplumun çocuğa verdiği değer ve koruma şekli, o toplumun sosyo–ekonomik, kültürel ve hatta siyasal yapısına bağlı olarak değişmektedir. Ancak, çocuk korunması ve refahına verilen önemin geçtiğimiz yüzyılda daha da arttığı ve giderek kanuni temellere dayandırıldığı görülmektedir. Bu gelişmenin sağlanmasında, şüphesiz uluslararası düzeyde gerçekleştirilen çalışmaların ve bu alanda teşkil edilen sosyal refah kuruluşlarının katkısı büyüktür.

Ülkemizde, başlangıçta tamamıyla dini esaslara veya gönüllü çabalara dayalı bir biçimde ortaya çıkan sosyal hizmet kurumları aracılığıyla, çocuklara doğrudan veya dolaylı olarak çeşitli sosyal hizmetler sunulmuştur. Ne var ki, özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen ağır koşullar ve yetim çocuk sayısındaki artışlar ile, Cumhuriyet döneminde yaşanan hızlı sanayileşme ve şehirleşme sonucunda ailenin bizzat kendisinin korunmaya muhtaç hale gelmesi, çocuklara yönelik sosyal hizmetler konusunda aile ve yakın çevrenin dışında bazı toplumsal kurumlar ve kuruluşların da sorumluluğunu gerekli hale getirmiştir. Nitekim, Cumhuriyet döneminde, korunmaya muhtaç çocuklar hakkında kanuni düzenlemelere gidilmesi

ve “Çocuk Esirgeme Kurumu”, “Çocuk Sevenler Derneği”, “Çocuklara Yardım Vakfı” gibi kurumların kurulması önem taşıyan gelişmelerdir.

Türkiye’de kanuni açıdan, çocuk ana rahmine düştüğü andan itibaren korunmaktadır. Bu koruma, çocuğun fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimini tamamladığı varsayılan (ve hukukumuzda rüşt yaşı olarak da kabul edilen) 18 yaşına kadar devam eder. Bu yaşa kadar, devlet, çocuğun bedensel, zihinsel ve ruhsal yönden korunması, geliştirilmesi ve eğitimi sağlayacak tedbirlerin alınması ve gereken örgütlenmenin oluşturulması ile yükümlüdür.

Sosyal hukuk devleti ilkesini kabul eden her ülke gibi, ülkemizde de, çocuğun korunması sorumluluğu devlete verilmiştir. Gerek 1961 Anayasası’nda gerekse 1982 Anayasası’nda bu konuya ilişkin hükümler yer almaktadır. “Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur” (m. 61/IV). Ancak, bu görevini de “ekonomik gelişme ve mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde” yerine getirmekle sorumludur (m. 65).

Devlet, bu görevi yerine getirirken sadece sosyal, ekonomik ve kültürel nitelikte önlemler ile yetinmeyecek, çocuğun korunması ile ilgili kanuni çerçeveyi oluşturarak, bunun etkin bir şekilde uygulanmasını da sağlayacaktır. Günümüzde, korunmaya muhtaç çocuklar sorunu, yürürlükte bulunan 2828 Sayılı “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu” ile yeniden ele alınmış ve söz konusu kesime yönelik sosyal hizmet uygulamalarının Devlet ve onun yanı sıra gönüllü girişimlerin işbirliği çerçevesinde sürdürüleceği ifade olunmuştur.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, korunmaya muhtaç çocukları; beden, ruh ve ahlaki gelişmeleri tehlikede olup, anne ve babasız, anne ve babası belli olmayan, anne ve babası tarafından terk edilen, anne ve babası tarafından ihmal edilip, fuhşa, dilencilığe, alkollü içkileri ve uyuşturucu maddeleri kullanmaya ve serseriliğe sürüklenmek tehlikesine maruz bulunan çocuklar olarak tanımlamaktadır. Çeşitli nedenlerle bir aileye sahip olamayan, ailesinden ayrılmak zorunda kalan, öz ailesi yanında yetişme şansına sahip olmayan ve bakıma muhtaç

olan bu çocukların, korunma altına alınarak topluma kazandırılmaları, toplumun geleceği açısından hayati öneme sahiptir.

Kanunun temel felsefesi, çocuğun bakım ve korunmasını kendi “öz ailesi içinde” mümkün hale getirmek, ancak bu gerçekleşmiyorsa, diğer bakım yollarına başvurmaktır. Diğer bakım yolları arasında, öncelikle “koruyucu aile bakımı” yöntemine başvurulması öngörülmektedir. “Kurum bakımı” ise, koruyucu aile bakımının çocuk için faydalı görülmediği veya koruyucu aile bakımı konusunda herhangi bir başvurunun olmadığı durumlarda öngörülen bir yoldur.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, korunmaya muhtaç çocuklara sosyal hizmet verecek tek kurum olarak yetkili kılınmıştır. Bu hüküm, devletçi bir anlayış ile öngörülmüştür. Oysa Anayasa, tekelci düzenlemeden kaçınarak, esnek bir yapı oluşmasına izin verir niteliktedir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, resmi açıklamalarda belirttiği gibi, çok sınırlı sayıda çocuğa hizmet verebilmektedir. Ayrıca, bu hizmetin niteliği de tartışılmaktadır. Kurumun içinde bulunduğu durum itibarıyla de, tek başına bütün korunmaya muhtaç çocuklara hizmet vermesinin beklenmesi de gerçekçi değildir. Bu nedenle, yerel yönetimlere ve gönüllü kuruluşlara hizmet izni verilmelidir.

Korunmaya muhtaç çocuklara Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından verilen hizmetlerin yetersizliği ortadadır. Çünkü, ülkemizde yaklaşık 550 bin korunmaya muhtaç çocuk olmasına rağmen, kurum yaklaşık 20 bin çocuğa (19,233 çocuk) hizmet verebilmektedir.

Korunmaya muhtaçlık sorunu, ülkemiz açısından daha çok sosyo-ekonomik yönden geri kalmış çevrelerde görülmektedir. Özellikle ailelerin ekonomik yetersizlik içinde bulunması, bu sorunu doğuran temel etkenlerden birisidir. Bunun yanı sıra, ana-babanın ölmüş veya boşanmış olması ya da çocuğun terk edilmesi gibi nedenler de, diğer faktörler arasında yer almaktadır.

Korunmaya muhtaç çocuklar, hayata başladıkları andan itibaren sevgi, ilgi ve güven duygusundan yoksun oldukları bir ortamda büyümektedir. Dolayısıyla korunmaya muhtaç çocuklar, aynı zamanda potansiyel suç ortamına sahip bir kesimi oluşturmaktadır. Bunun için, bu çocuklara sahip çıkmak, suçlu çocuk sayısının

yüksek olduğu ülkemizde, bu hususta gözle görülür bir azalma sağlanmasına yardımcı olacaktır.

Kanuna aykırı olmasına rağmen, Kurumun ulaşamadığı ve/veya ulaşmadığı çocuklara gönüllü kuruluşlar hizmet vermektedir. Bir an önce kanuni düzenleme yapılarak bu olumsuz durum düzeltilmelidir. Böylece, toplumsal bir sorun olan korunmaya muhtaç çocukların sorumluluğu da paylaşılmış olacaktır. Ancak, izin verilen gönüllü kuruluşlar, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından denetlenmelidir. Kurum, bu çocuklara vereceği hizmet açısından “hizmet tekeline” değil, “denetim tekeline” sahip olmalıdır.

Bu çalışmanın seçilmesinin nedenlerinden biri, sosyal politika alanında bugüne kadar bu konuda önemli bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Zira sosyal politikada korunması gereken kesimlerden biri olan çocuklar konusunda yapılan çalışmalarda sadece çocuk emeği üzerinde durulmuştur. Başka nedenler de vardır; bunlardan bir tanesi, Türkiye’de makro düzeyde bir çocuk politikası olmamasının, uygulamada ne gibi sorunlara yol açtığının tespit edilmesi ihtiyacıdır. Yoksulluğun aileler ve özellikle çocuklar üzerinde ne gibi etkilere yol açtığı konusu da, yine bu çalışmanın seçilmesinde bir neden olmuştur. Ayrıca, hızlı şehirleşmeyle beraber gözlenen iç göçün çocuklara olan yansıması ve ülkemizde çocuk nüfusun çok geniş olmasının çocuk sorununa yol açıp açmaması da diğer nedenlerdir.

Çalışmanın birinci bölümünde, kavramsal bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle sosyal güvenlik, sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmet kavramları tanımlanarak, bunların nitelikleri ve özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, tanımlamaların daha rahat kavranabilmesini sağlamak amacıyla tarihsel gelişimleri ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu bölüm, diğer bölümler için bir alt yapı özelliğini taşımaktadır. Doğal olarak sosyal hizmetler kavramına daha çok vurgu yapılması bilinçli bir tercihin sonucudur. Yine bu bölümde, sosyal hizmetlerin sosyal sigorta ve sosyal yardımlarla olan ilişkisi üzerinde durularak kavramsal çerçevenin ayrıntılı bir analizi yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, çocuk, çocukluk ve korunmaya muhtaç çocuklar kavramları tarihsel bir perspektifle ayrıntılı olarak ele alındıktan sonra,

korunmaya muhtaç çocuklara sağlanan bakım türleri kapsamlı bir analize tabi tutularak, sonraki bölümün alan araştırması için teorik bir alt yapı oluşturulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise, İstanbul'daki üç yetiştirme yurdunda barınan çocuklar üzerine yapılan bir alan araştırmasına ayrılmıştır. Alan araştırması için, İstanbul İl Sosyal Hizmetler bünyesindeki Bahçelievler Atatürk Kız Yetiştirme Yurdu, Halkalı Yetiştirme Yurdu ve Kızılay Samandıra Yetiştirme Yurdu evren olarak seçilmiştir. İstanbul ilinin evren olarak tercih edilmesinin nedenleri arasında, demografik yapı itibariyle ülkenin tamamını temsil eder nitelikte görülmesi önemli bir rol oynamıştır.

Yine, bu bölümde, anket uygulaması yapılan alanın tanıtımı, alan araştırmasının yöntemi ve süreçlerine yer verildikten sonra, alandan elde edilen veriler değerlendirilecektir. Alan araştırmasında denenecek varsayımlar, "Alan Araştırmasının Genel Değerlendirmesi" başlığı altında topluca bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Tez, ulaşılan sonuçların ele alınıp değerlendirildiğı sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL HİZMETLERİN SOSYAL GÜVENLİK İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

1. SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI

1. 1. Sosyal Güvenliğin Tanımı

Sosyal güvenlik, “sosyal” ve “güvenlik” kelimelerinin oluşturduğu bir kavramdır. Bu kelimelerden her biri kendi başına farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Böylece, gerek teori gerekse pratikte sosyal güvenlik kavramının anlamı farklı biçimlerde yorumlanmaktadır¹.

Kavramı meydana getiren kelimelerden birincisi olan “sosyal” kelimesi, günümüzde oldukça fazla kullanılan kelimelerden biridir. Latince kökenli olan kelime², Türkçe’ye Batı dillerinden geçmiş ve “içtimai” kelimesinin yerini almıştır. İçtimai kelimesi ise, “bir topluluğa ait” anlamına gelmektedir³.

Bu kavramda kullanılan şekliyle sosyal kelimesi, somut olarak bir insan topluluğunu ifade etmekten öte bir anlama sahiptir. Bu durum, sosyal kelimesinin taşıdığı insani boyutla ilgilidir. Bu bağlamda sosyal kelimesi, zihniyet olarak toplumu oluşturan bireyler ve sosyal gruplar arasında karşılıklı yardımlaşma, eşitlik

¹ Sait Dilik, **Sosyal Güvenlik**, Ankara, Kamu-İş Yay., 1991, s. 1.

² James Migdley, “Challenges Facing Social Security”, **Challenges to Social Security**, Ed.: James Migdley, Martin B. Tracy, Connecticut, 1996, s. 2.

³ Turan Yazgan, **İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik Ders Notları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1992, s. 17.

ve sosyal adalet unsularını içeren bir anlama sahiptir⁴. Ayrıca sosyal kelimesi, kavram olarak toplumdaki çeşitli sınıfların ve grupların birbirleriyle entegre olmasını da ifade etmektedir⁵.

Emniyet karşılığı olarak kullanılan “güvenlik” kelimesi ise önce “tehlikeyi” hatırlatır. Çünkü tehlikenin olmaması halinde güvenliğe ihtiyaç yoktur⁶. Genel olarak tehlike, insanların istekleri ve iradeleri dışında meydana gelen, insanın beden ve ruh bütünlüğüne, gelirine ve mal varlığına zarar vererek insan hayatının devamını tehdit eden hal ve durumlar olarak tanımlanabilir⁷. Sonuç olarak, güvenlik kelimesi herhangi bir tehlikenin yokluğunu ifade etmektedir⁸.

Bu iki terimin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan “sosyal güvenlik” kavramının, ortaya çıktığı tarihten günümüze kadar pek çok tanımı yapılmıştır. Aşağıda, bu tanımlardan bir kısmına yer verilecektir.

Sosyal güvenlik bir tanıma göre, bir ülke halkının bugününü ve yarınını güvence altına almayı amaçlayan ve birbiri arasında sıkı bir birlik ve uyum kurulmuş olan bir kurumlar bütünüdür. Başka bir deyimle sosyal güvenlik, bir mesleki, fizyolojik veya sosyo–ekonomik riskten ötürü geliri veya kazancı sürekli veya geçici olarak kesilmiş kimselerin geçinme veya yaşama ihtiyaçlarını karşılayan bir sistemdir⁹.

Başka bir tanımlamaya göre ise sosyal güvenlik, bir mesleki veya sosyal risk yüzünden geliri veya kazancı kesintiye uğramış kimseleri başkalarının (birey veya devlet) yardımına müracaata lüzum bırakmaksızın, geçinme ve yaşama ihtiyaçlarını karşılayan bir sistemdir¹⁰. Bir diğerine göre ise sosyal güvenlik, gelirleri ne olursa

⁴ Yusuf Alper, **Türkiye’de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar**, 4. bs., Bursa, Ekin Kitabevi Yay., 2003, s. 4.

⁵ Orhan Tuna, Nevzat Yalçıntaş, **Sosyal Siyaset**, İstanbul, Filiz Kitabevi Yay., 2000, s. 129.

⁶ Yazgan, **a. g. e.**, s. 18.

⁷ Alper, **a. g. e.**, s. 4.

⁸ Dilik, **a. g. e.**, s. 2.

⁹ Cahit Talas, **Toplumsal Ekonomi**, 7. bs., Ankara, İmge Kitabevi Yay., 1997, s. 398.

¹⁰ Ömer Zühtü Altan, **Sosyal Politika**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yay., 2004, s. 135.

olsun, kişilere belirli sosyal riskler karşısında ekonomik güvence sağlama görevine sahip kurum ve kurumlar topluluğudur¹¹.

J. Henry Richardson da sosyal güvenliği, “esas gayesi, çalışma gücünü, beden ve ruh sağlığını devam ettirmek için müessir kaynaklarını daimi veya geçici bir şekilde kaybedenlere, kollektif veya cemiyet olarak yardım etmek suretiyle, onları ihtiyaçlarının esaretinden kurtarmaya” çalışan sistem olarak görür¹².

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 1944 Philadelphia Konferansı’nda yaptığı tanımlamaya göre sosyal güvenlik, bireylerin, hastalık, meslek hastalığı, iş kazaları, sakatlanma, işsizlik, yaşlılık, ölüm, analık, çocuk sayısının artması gibi durumlarda geçici veya sürekli olarak kazançtan yoksun kalmaları halinde korunmalarına ilişkin genel önlemler sistemidir¹³.

Diğer bir tanıma göre sosyal güvenlik, bireyin karşılaşacağı ve yaşamı için tehlike oluşturan olaylara karşı bir güvence arayışının ürünüdür. Tehlikeyle karşılaşan bireye, asgari bir güvence sağlamak, sosyal güvenliğin varoluş nedenidir. Bu nedenle, günümüzdeki ekonomik kriz ve küreselleşme olguları, sosyal güvenliğin önemini daha da artırmıştır¹⁴.

Başka bir görüşe göre sosyal güvenlik, her birey ve toplum için mutlaka karşılanması gereken bir sosyal ihtiyaçtır. Bu ihtiyacı doğuran nedenler evrensel olup, her birey ve toplum için geçerlidir. Ancak bunların karşılanması toplumdan topluma farklılık gösterir¹⁵.

¹¹ Kenan Tunçomağ, **Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar**, 5. bs., İstanbul, Beta Yay., 2000, s. 5.

¹² J. Henry Richardson, **İktisadi ve Mali Yönüyle Sosyal Güvenlik**, Çev. Turan Yazgan, İstanbul, İÜ. İktisat Fakültesi Yay., 1970, s. 11.

¹³ ILO, **Introduction to Social Security**, Geneva, International Labour Office Publ., 1984, s. 3.

¹⁴ Ali Güzel, Ali Rıza Okur, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, 6. bs., İstanbul, Beta Yay., 1998, s. 2.

¹⁵ Yazgan, **a. g. e.**, s. 23. Örneğin, bazı ülkelerde, sosyal güvenlik oldukça geniş bir çerçeveye sahipken, bazı ülkelerde ise, spesifik risklere sahip kişilerin korunması anlamına gelmektedir. Yine, bazı ülkelerde, bu tür hizmetler devlet tarafından üstlenilirken, bazı ülkelerde ise, kar amacı gütmeyen kuruluşlar ya da farklı kuruluşlardan oluşan bir grup tarafından yerine getirilmektedir. Bkz.: Patricia Brown, Jacques Ziller, “Introduction”, **Transformation in Social Security Systems**, (Ed. IIAS Working Group on Social Security Systems), Brussels, International Institute of Administrative Sciences Publishing, 1997, s. 1. s. 1–14.

Bir başka tanıma göre sosyal güvenlik, belirli olaylar sonucu, çalışan bireyin gelirinde meydana gelen kayıpları ve giderinde baş gösteren artışları bir toplumsal dayanışma ve yardımlaşma gereğince önleyen ve gideren tedbirler bütünüdür¹⁶.

Bir başka anlayışa göre ise, sosyal sigortalar ve sosyal refah hizmetlerinden oluşan bir sistemdir. Örneğin, kalkınma planlarımızda sosyal güvenlik sistemi içinde “sosyal sigortalar” ve “sosyal refah hizmetleri” iki araç olarak kabul edilmiş ve sosyal sigortalılarla karşılanmayan hizmetler, sosyal refah hizmetleri ile karşılanır görüşü savunulmuştur. Dolayısıyla sosyal güvenlik, nedeni ne olursa olsun, tehlikeye uğrayarak muhtaç duruma düşen bireylerin ve ailelerin uğradıkları tehlikelerin zararlarından kurtarılarak, yaşadıkları toplum içinde, diğer insanların himmetine ihtiyaç duymadan, insan onuruna yaraşır asgari bir hayat standardına kavuşturulmalarını ifade eder¹⁷.

Bu tanımların sayısı daha da artırılabilir. Fakat bunun pratik bir yarar sağlayacağı kanısında değiliz. Esasen yukarıdaki tanımların hepsinde bir gerçeklik payı vardır. Tanımlarda ortak olan noktanın, “belirtilen sayıdaki sosyal risklerin yol açabileceği gelir kayıplarına ve gider artışlarına karşı bir ülkede yaşayan insanların ekonomik güvenliklerinin sağlanması” olduğu görülür.

Başka bir ortak nokta, “sosyal güvenliğin tehlike ile ilişkili olduğu ve tehlikelere karşı bir güvence olması gerektiğidir”. Çıkarılacak bir diğer sonuç ise, “sosyal güvenliğin, kişileri tehlikelere karşı güvence altına alan kapsamlı bir sistem olması gerektiğidir”. Bu bağlamda sosyal güvenlik, tehlikenin zararlarını telafi edici olmalıdır. Ancak kimsesiz çocuklara gelir garantisinin sağlanmasının hiç bir anlamı yoktur. Bu gelirin hizmete dönüştürülerek sunulması gerekir¹⁸.

¹⁶ Mustafa Çenberci, **Sosyal Sigortalar Kanunu Şerhi**, Ankara, Olgaç Yay., 1985, s. 52.

¹⁷ Nevzat Yalçınbaş, “Sosyal Hizmetler Politikası”, **Türkiye’de Sosyal Değişme ve Sosyal Hizmetler, III. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı**, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yay., 1968, s. 121.

¹⁸ Sevgi Kurtulmuş, “Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Sosyal Güvenlik Sistemimiz”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Cumhuriyet Özel Sayısı, Yıl: 4, S. 23–24, s. 1949.

Böylece, sosyal güvenliğin tanımı ile ilgili açıklamalara bakıldığında, dört unsurun altının çizilebileceği söylenebilir. Sosyal güvenlik; katkıya dayalı olan yararlarından (contributory benefits) (sosyal sigortalar), katkıya dayalı olmayan (non-contributory) parasal yararlarından, sosyal yardımlardan ve sosyal hizmetlerden oluşmaktadır¹⁹.

Son olarak şunu da belirtmeliyiz ki, insanlık tarihi kadar eski olan sosyal güvenlik ihtiyacı, kavram olarak hukuki ifadesini ilk defa Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Franklin D. Roosevelt zamanında çıkarılan 1935 tarihli Social Security Act (Sosyal Güvenlik Kanunu)'da bulmasına rağmen²⁰, 1941 Atlantik Şartı'nda yer alarak uluslararası düzeyde benimsenen kavrama gerçek anlamını Sir William Beveridge, 1942 yılında tamamladığı ve kendi adıyla anılan raporu ile vermiştir²¹.

1. 2. Sosyal Güvenliğin Batı'da Tarihi Gelişimi

1. 2. 1. Sosyal Güvenliğin İlk Çağdaki Gelişimi

Sosyal güvenliğe ihtiyaç, insanlıkla birlikte doğmuştur. İnsanoğlu tarihin değişik dönemlerinde ekonomik ve sosyal koşullar, çok kez de dini inanç ve görüşlerine göre bu ihtiyacı gidermenin yollarını bulmaya çalışmıştır²².

Eski çağlarda “kabile”, daha sonra da “aile içi dayanışma ve yardımlaşma” sosyal güvenliğin doğal yolları olarak görülmüştür. Eski avcı kabileleri, bir üretim ve tüketim birliği halinde yaşamıştır. Bu şekilde yaşamının doğal sonucu olarak, her kabile kendi mensuplarının geçimini olanakları ölçüsünde sağlamaya çalışmıştır.

¹⁹ Robert L. Walker, **Social Security and Welfare: Concepts and Comparisons**, Berkshire Open University Press, 2005, s. 6.

²⁰ W. Andrew Achenbaum, **Social Security, Visions and Revisions, A Twentieth Century Fund Study**, Cambridge, 1986, s. 2.

²¹ John Brown, **The British Welfare State: A Critical History**, Cambridge, 1995, s. 26.

²² Dilik, **a. g. e.**, s. 13.

Aile içi dayanışma, özellikle tarım ekonomisine geçişten sanayileşme öncesine kadar olan dönemde sosyal güvende önemli rol oynamıştır. Bu dönemde aile, sosyal güvenlik açısından, eski avcı kabilelerine benzer biçimde fakat daha küçük bir birim halinde, bir tür üretim ve tüketim birliği niteliği taşımaktaydı²³.

Eski Mısır'da M.Ö. 2200–1800 yılları arasında kalan dönemde devlet yönetimini elinde bulunduran ruhani sınıf, dul ve yetimlerin varlıklı dindarlarca bakılmasını sağlayarak, yoksullara yapılan kamu sosyal yardımlarının ilk uygulamalarını gerçekleştirmişlerdir²⁴.

Yine, Eski Mısır'da kendi dönemine özgü sosyal güvenlik tedbirlerinden birini Hz. Yusuf Peygamber organize etmiştir. Bilindiği üzere, Hz. Yusuf'un yedi bolluk yılında çok büyük tahıl rezervleri oluşturarak, bunları yedi kıtlık yılında dağıttığı herkesçe bilinen bir husustur²⁵.

Eski çağda yerleşik bir halk olan Yunanlılar, ticaret ve gemicilik faaliyetleri yanında, esas olarak tarım ve el sanatlarıyla uğraşmaktaydı. Bu devirlerde yoksul kimselerin sosyal güvenliği, komşular ve ailenin yasal güvence altına alınmış yardımlarıyla sağlanmaya çalışılıyordu. Ancak, sosyal ve ekonomik yapının değişime uğrayarak yoksulluğun artması, devlet müdahalesini zorunlu kılmıştır²⁶. Ayrıca işverenler de, zorunlu olmamakla birlikte, devlet yardımlarının yanında zaman zaman hasta esirlere yardım yapmaktaydılar. Eski Yunanistan'da bu uygulamaların dışında kendi kendine yardım örgütleri olarak esnaf ve sanatkarların çok sayıda birlik ve loncaları, defin ve hastalara yardım dernekleri bulunuyordu²⁷.

Eski Roma'da sosyal yardım tedbirlerinin gelişimi, Eski Yunanistan'la benzer özellikler göstermektedir. Roma'da gerek savaşlar gerekse mülkiyeti az sayıdaki kişilere ait büyük çiftliklerin ortaya çıkması, geniş halk kitlelerinin

²³ Phyllis J. Day, **A New History of Social Welfare**, 2nd edition, Massachusetts, Allyn and Bacon Publ., 1997, s. 62–63.

²⁴ **A. e.**, s. 15.

²⁵ Richardson, **a. g. e.**, s. 4.

²⁶ Dilik, **a. g. e.**, s. 16.

²⁷ Sait Dilik, “Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi”, **AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 43, S. 1–2, Ocak–Haziran 1988, s. 43.

yoksullaşmasına yol açmıştı. Bu yoksullaşmayı azaltmak amacıyla devlet özgür işçilere aynı yardım yapmaya başlamıştır²⁸.

Roma’da miladi takvime geçildiği sıralarda, üyelerine hastalık ve kaza hallerinde sağlık yardımı yapan, uğradıkları gelir kayıplarını karşılamaya çalışan sandıklarla (collegia tenuiorum), ölümlerinde defin giderlerini karşılayan, geride kalanlarına gelir bağlayan sandıklar (collegia funeraticia) kurulmaya başlanmış ve bunlar üç asır boyunca üyelerin maddi katkıları ile yaşamışlardır²⁹.

Şunu belirtmeliyiz ki Eski Roma collegiaları, karşılıklı yardımlaşma esasına dayanan derneklerin tarihte ortaya çıkan en eski örnekleridir³⁰.

1. 2. 2. Orta Çağ’ın Başından Sanayi Devrimi’ne Kadarki Gelişme

Ortaçağda, Avrupa’da kilise ve manastır gibi dini kuruluşlar, yoksullara, hastalara, kimsesiz çocuklara, dullara ve yetimlere halkın bağışlarından oluşan fonlardan yardım yaparlardı. Bu yardımlar genellikle kilise ve manastırların bünyesinde kurulu hastanelerde fakirlere parasız tedavi ve bakım sağlama, onlara para, yiyecek ve giyecek verme şeklinde oluyordu³¹.

13. yüzyıldan itibaren esnaf sınıfının Avrupa’da ve Anadolu’da kurdukları “loncalar”, bu alanda uzun yıllar önemli hizmetler görmüşlerdir. Bu tarihlerde Anadolu’da Selçuklularda görülmeye başlayan “ahilik teşkilatı”, belirli bir mesleğe mensup esnaf arasında kardeşlik ve karşılıklı yardımlaşma esasına dayanıyordu. Osmanlı Devleti’ndeki esnaf loncalarının kurdukları sandıklara ise “orta sandığı” ya da “teavün sandığı” denirdi. Belirli bir mesleğin mensupları arasında yardımlaşma

²⁸ Dilik, **Sosyal Güvenlik**, s. 17.

²⁹ Dilik, **Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi**, s. 45; Day, **a. g. e.**, s. 80–82.

³⁰ A. Can Tuncay, **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, 9. bs., İstanbul, Beta Yay., 2000, s. 9.

³¹ Güzel, Okur, **a. g. e.**, s. 17.

sağlamaya yönelik bu karşılıklı yardım dernekleri, bütün orta çağ boyunca büyüyüp gelişmişlerdir³².

1. 2. 3. Sanayi Devrimi'nden Sonraki Gelişme

Sanayi Devrimi'nin başlangıcı olan ve 18. yüzyılın ortalarında başlayıp yüzyılın sonuna doğru hızlanan teknik buluşlarla yeni siyasal gelişmeler, Avrupa ülkelerinde büyük ekonomik ve toplumsal değişimlere yol açmıştır³³.

Modern sanayinin ve kapitalizmin ilk kez doğmaya başladığı İngiltere'den diğer Avrupa ülkelerine de yayılan liberal ekonomi anlayışı, tüm orta çağ ve sonrasında emek-sermaye ilişkilerini düzenlemiş olan lonca ve meslek kuruluşları sistemine son veriyordu. Ayrıca, 1789 Fransız Devrimi ile birlikte herkesin istediği meslek ve işi seçip yürütebileceği bir hukuk düzenine geçiş sağlanıyordu³⁴. Ancak, ilk bakışta olumlu sonuçlar doğurması gereken bu gelişme, sosyal açıdan büyük sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Lonca ve meslek örgütleri sisteminin son dönemlerinde ustalarla ilişkileri giderek sertleşen kalfa ve çıraklar, bu düzenin ekonomik yönden çökme, hukuksal yönden de son bulmasıyla her türlü sosyal güvenlikten yoksun duruma düşmüşlerdir³⁵.

Sanayileşmeyle birlikte yeni doğan işçi sınıfının sosyal bakımdan en belirgin özellikleri, varlığını sürdürmede güvensizlik, çok düşük gelir ve her türlü servetten yoksunluktur. İşçilerin karşılaştığı ağır sosyal şartlar, işçi hareketlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu hareketler, işçilerin korunmasına ilişkin politikaların doğuşunu da zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, ilk koruma politikaları İngiltere'de ortaya çıkmış ve hızlı bir gelişme kaydetmiştir. İşçilerin korunmasına yönelik ilk önlemler İngiltere'de uygulamaya konulmasına rağmen, sosyal güvenlikle ilgili

³² Tunçomağ, a. g. e., s. 43.

³³ Cahit Talas, **Toplumsal Politika**, Ankara, İmge Kitabevi, 1990, s. 36.

³⁴ Sait Dilik, **Gelir ve Servet Politikası**, Adapazarı, Sakarya Üniversitesi Yay., 1999, s. 22.

³⁵ Dilik, a. g. e., s. 23.

modern uygulamalar ilk kez Almanya’da başlamış ve buradan diğer ülkelere yayılmıştır³⁶.

Sanayi Devrimi’nin ilk aşamalarında, 18. yüzyılın sonlarına doğru Prusya’da dilencilikle ilgili kanuni düzenlemeler yapılmış ve bazı temel kanunlara fakirlerin bakımına ilişkin hükümler konulmuştur. Bu hükümlere göre, devlet muhtaç vatandaşların beslenme ve bakımını sağlama durumundaydı. Ancak, bu yardımların yapılması meslek teşekkülleri (loncalar) ile belediyelere görev olarak verilmişti. Yapılacak yardımların tür ve miktarları ile finansman kaynaklarının belirlenmemiş olmasına rağmen, sözü edilen hükümler, devletin muhtaçların bakımında sorumluluk göstermesi bakımından önemliydi³⁷.

Diğer taraftan, 1789 Fransız Devrimi, devlet ile birey arasındaki ilişkiye yeni bir bakış açısı kazandırmış ve giderek değişik bir yardım anlayışı ortaya çıkmıştır. Tüm dikkatler yoksulluk kavramı üzerinde toplanmış, tam istihdam, tıbbi yardım vb. konularda yeni düşünceler ortaya atılmıştır³⁸.

Öyle ki, İngiltere’de 18. yüzyılda meslek teşekkülleri çerçevesindeki yardımlaşmalar, “friendly societies” faaliyetleri, sosyal güvenliğin sağlanması açısından önem taşımıştır³⁹.

Yine, Prusya’da 19. yüzyılda liberal ekonomik düzenle meslek ve iş seçme özgürlüğüne geçiş için kanuni düzenlemeler yapılırken, buna paralel biçimde muhtaçların bakımında mahalli idarelerin sorumluluk ve yetkileri de düzenlenme yoluna gidilmiştir.

Almanya, dünyada sosyal sigortaları ilk kuran ülkedir. Diğer Avrupa ülke mevzuatlarının kendilerine model aldığı Alman Sosyal Sigortalar Sistemi, 1880–1890 tarihler arasında yürürlüğe konulan kanunlarla oluşturulmuştur⁴⁰.

³⁶ Dilik, Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi, s. 72.

³⁷ Dilik, **Sosyal Güvenlik**, s. 43, 45.

³⁸ Tunçomağ, **a. g. e.**, s. 15.

³⁹ Tuncay, **a. g. e.**, s. 21.

⁴⁰ Güzel, Okur, **a. g. e.**, s. 20.

Bu tarihlerde Almanya, siyasi birliğe kavuşmuş olmakla birlikte ekonomik, sosyal ve toplumsal sorunlarla boğuşuyordu. Bismarck bu sorunların kapsamlı bir sosyal güvenlik programıyla çözülebileceğini düşünmüştür. Sosyal sigortaların başlangıç noktası olarak, Başbakan Bismarck'ın hazırlayıp İmparator I. Wilhelm'in 17.11.1881 tarihinde ilan ettiği "imparatorluk fermanı" kabul edilmektedir. Bu fermanla, ülkede iç barışı sağlamak ve yardıma muhtaç kişileri daha çok sosyal güvenliğe kavuşturmak amacıyla ülkede sosyal güvenlik kanunları çıkarılacağı duyuruluyordu. Alman sosyal güvenlik sistemi üç aşamada ve üç kanunla teşekkül etmiştir. Ücreti belirli bir miktarın altında kalan sanayi işçilerini kapsamına alan temel kanunlar şunlardır: 1883 tarihli "hastalık sigortası", 1884 tarihli "iş kazaları sigortası" ve 1889 tarihli "yaşlılık ve maluliyet sigortası"⁴¹.

Alman sistemi, Avrupa'da 1890'dan itibaren gittikçe artan bir ölçüde benimsenmiştir. Nitekim, 1895 yılından itibaren Avrupa'nın diğer ülkelerinde bu sistemden esinlenerek sosyal sigorta kanunları yürürlüğe konulmaya başlanmıştır. Almanya'da kurulan sistem daha sonraları Avusturya, Macaristan, Norveç, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Belçika ve İsveç gibi ülkelerde kurulan sosyal sigortalara esin kaynağı olmuştur⁴².

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal güvenlik alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, Amerikan ekonomisinin derin sarsıntılar geçirmesine ve işsizliğin ürkütücü boyutlara ulaşmasına neden olmuştur. 1932 yılında Başkan seçilen Franklin D. Roosevelt'in New Deal (Yeni Düzen) politikaları çerçevesinde önderliğini yaptığı ve bugün dahi yürürlükte olan Sosyal Güvenlik Kanunu (Social Security Act) 14 Ağustos 1935 tarihinde kabul edilmiştir⁴³.

⁴¹ Dilik, Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi, s. 78.

⁴² Süleyman Özdemir, **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul, İTO Yay., 2004, s. 150-151; Güzel, Okur, **a. g. e.**, s. 22.

⁴³ Tuncay, **a. g. e.**, s. 26; Kanun ile insanlar iki grupta ele alınmıştır. Birinci grupta, yaşamak için yardıma ihtiyaç duyan ve nüfusun küçük bir kısmını oluşturanlar yer alırken; ikinci grupta ise, devletin müdahalesi olmadan kendi kendilerine yeter durumda olan ve nüfusun çoğunluğunu oluşturanlar yer almaktadır. Robert M. Moroney, Judy Krysik, **Social Policy and Social Work: Critical Essays on the Welfare State**, 2nd edition, New York, Adline de Gruyter Publ., 1998, s. 5. Ayrıca bkz.: Futran Photography, "How Have Social Mobilization and Social Reform Movements Affected Social Welfare?", **Social Welfare in Today's World**, (ed. William H., Ronald Whitaker, C. Federico), 2nd edition, New York, The McGraw-Hill Companies, Inc. Publ., 1997, s. 165-166.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, bazı eksikliklerine rağmen, 1935 tarihli Kanun dayandığı temel ilkelerle modern sosyal güvenlik politikalarının öncülüğünü yapmıştır⁴⁴. Söz konusu Kanun, yoksulluk sorununa bir bütün içinde bakmakta ve birbiriyle örtüşen çözümler içermektedir. Ayrıca, Kanunun sosyal güvenlik alanında yepyeni bir çığır açacak olan Lord Beveridge üzerindeki etkisi de büyük olacaktır⁴⁵.

Nitekim, sosyal güvenlik sorununun yeni bir genel teorisi 20 Kasım 1942 tarihinde Sir William Beveridge tarafından açıklanan Beveridge Raporu ile ortaya konuldu. Çünkü bu rapor, sosyal güvenliği halkın tümüne yayma ilkesini benimseyerek, daha sonraları birçok uluslararası belgede yer alacak olan “herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu” fikrinin doğmasına yol açmıştır⁴⁶. Bu raporun yayınlanmasının sosyal güvenlik tarihinde önemli bir olay teşkil etmesinin bir diğer nedeni de, yoksulluk sorununun rapor yayınlanana kadar bu derece derinlemesine incelenmemiş veya bu şekilde sistematik bir inceleme konusu yapılmamış olmasıdır⁴⁷.

Beveridge Raporu’nda öngörülen sosyal güvenlik sistemi, şu temel düşünceye dayanmaktaydı: Yoksulluk, çağdaş bir toplumun yüz karasıdır. Bu yüzden, geniş kapsamlı ve sistematik bir sosyal güvenlik modeliyle toplum yoksulluk sorununu çözebilir⁴⁸. Beveridge Raporu, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, gerek dünya kamuoyunu ve gerekse diğer birçok Avrupa ülkelerinin sosyal güvenlik sistemlerini geniş ölçüde etkilemiştir⁴⁹. Böylece, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra gelişmiş ülkelerde tüm nüfusu ve tüm riskleri kapsayan sosyal güvenlik sistemleri oluşturulmuştur.

⁴⁴ Aysen Tokol, **Sosyal Politika**, Bursa, Vipaş Yay., 2000, s. 148.

⁴⁵ Güzel, Okur, **a. g. e.**, s. 27; Ayrıca bkz. Sir William Beveridge, **Social Insurance and Allied Services (Report)**, London, 1942.

⁴⁶ Brown, **a. g. e.**, s. 26.

⁴⁷ Tunçomağ, **a. g. e.**, s. 27.

⁴⁸ Kadir Arıcı, “Beveridge Planı”, **GÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. II, S. 1–2, 1986, s. 17.

⁴⁹ Güzel, Okur, **a. g. e.**, s. 30.

Sosyal güvenlik, 1980'li yıllardaki krize kadar, özellikle gelişmiş refah ekonomilerinde hükümetlerin yürüttüğü en başarılı politikaların başında yer almaktadır. Bu şekilde, on milyonlarca insan yaşlandığında, sakatlandığında, ya da öldüğünde onların bakmakla yükümlü olduğu kimseler yoksulluk tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktan kurtulmuşlardır.

Ancak, tüm bu başarılı geçmişe rağmen, sosyal güvenliğin küreselleşme sonrasında iki temel sorunla yüz yüze geldiği de görülmektedir. Birinci sorun alanı, sosyal güvenlik harcamalarından kaynaklanan bütçe açıklarıdır. Her ne kadar, halen sosyal güvenlik primleri bir gelir kaynağı oluşturmaktaysa da, bu kaynak sosyal güvenliğin uzun dönemde bütçe üzerinde oluşturacağı yükü gidermede çok yetersiz kalmaktadır.

İkinci sorun ise, sosyal güvenlik alanında gerçekleştirilen son değişikliklerin ardından onlarca yıl geçmiş ve toplumlar o tarihten bugüne gittikçe gelişmiş olmalarına rağmen, sosyal güvenlik programlarının bir kısmının hızla demode oldukları ve güncel hayatla bağlarının gevşediği görülmektedir. Dolayısıyla, önceki yıllarda, gelişen toplum yapısıyla sürekli bir uyum içinde olan sosyal güvenlik, günümüzde acilen bu uyumu gerçekleştirme ihtiyacı içindedir⁵⁰.

Özellikle gelişmiş olan ülkelerin sosyal güvenlik sistemleri ciddi bir reforma tabi tutulmazsa, sigortalılara karşı yükümlü olduğu ivazları ödeyemeyecek duruma düşeceklerdir. Çok ciddi reformlar gerçekleştirilmedikçe, genç çalışanlar yüksek düzeylerde vergiler vermek ve düşük düzeylerde ivazlar elde etmek durumuyla karşı karşıya kalacaklardır. Aslında, reform ihtiyacı çoğu politikacı tarafından bilinmekle birlikte, bu alana yapılacak müdahalelerin onların sonu olacağı endişesi yüzünden, bu husus çözümün ertelenmesine yol açmaktadır⁵¹.

⁵⁰ Peter A. Diamond, Peter R. Orszag, **Saving Social Security: A Balanced Approach**, Washington, D.C., The Brookings Institution Publ., 2004, s. 1–2.

⁵¹ Peter J. Ferrara, **A New Deal for Social Security**, Washington, D.C., Cato Institute Publ., 1998, s. 1–2.

1. 3. Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Gelişimi

1. 3. 1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Batı’da olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu’nda da sosyal güvenlik fikri karşılıklı yardımlaşma ile başlamıştır. İmparatorluk zamanında emeği ile geçinenlerin sosyal güvenliği başlıca üç esasa dayanmakta idi. Aile içi yardımlaşma, meslek teşekkülleri çerçevesinde yardımlaşma ve sosyal yardımlar. Aile içi yardımlaşma, sosyal güvenlik sisteminin temelini oluşturmuştur. Özellikle tarım kesiminde ağırlık kazanan bu düzen günümüzde de pek değişmiş değildir⁵².

Bu dönemde, meslek teşekkülleri çerçevesinde yardımlaşmanın da önemli bir yeri vardır. İmparatorlukta mevcut esnaf sınıfı, 13. yüzyıldan itibaren zorunlu birlikler, yani loncalar biçiminde örgütlenmişlerdir. Esas itibariyle din, ahlak ve gelenek kuralları üzerine kurulu teşkilatlar olan⁵³ ve dışa kapalı bir örgütlenme yapısına sahip olan loncalar ve bunların orta sandıkları, Avrupa’daki benzerleri gibi, meslek mensuplarının ve aile fertlerinin sakatlık, yaşlılık, hastalık, doğum, iş kurma, işsizlik ve ölüm gibi birtakım sosyal risklere karşı üyelerine veya aile fertlerine aynı ve nakdi yardım yapmak amacıyla dayanışma sandıkları kurmuşlardır⁵⁴.

“Orta sandığı” veya “teavün sandığı” adı verilen bu sandıkların gelir kaynağını ise, meslek mensuplarının ödeme güçlerine göre verdikleri bir tür prim niteliği taşıyan haftalık veya aylık olarak ödenen aidatlar ile çıraklık, kalfalık ve ustalığa yükseltilmeye alınan bir nevi harçlar oluşturmaktaydı⁵⁵.

Orta sandıklarının temel özelliği, bütün faaliyetlerini önceden belirlenen kurallar dahilinde gerçekleştirmeleridir. Esnaf ve zanaatkarlar, yanlarında çalıştırdıkları kalfa ve çırakları kendi aile üyelerinden biri olarak kabul ettikleri için

⁵² Tuncay, a. g. e., s. 59.

⁵³ A. e., s. 60.

⁵⁴ Turan Yazgan, **Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi**, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yay., İstanbul, 1969, s. 12.

⁵⁵ Sait Dilik, **Türkiye’de Sosyal Sigortalar: İktisadi Açından Bir Tahlil Denemesi**, Ankara, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1971, s. 24.

bunların beslenme ve barınma yükümlülüğünü üzerlerine alıyorlar; hastalanmaları veya sakatlanmaları durumunda sandığın dışında ilave yardımlar sağlıyorlardı. Diğer yandan, yine bu sandıklardan ustalık belgesi alan ve ilk defa işyeri açanlara gerekli sermaye temin edilmeye çalışılıyordu⁵⁶.

Aslında din, ahlak ve gelenek kuralları üzerine kurulmuş olan loncalardan daha önce var olan örgütlenme şekli “ahilik” idi. Türklerin Orta Asya’dan Anadolu’ya göçüyle, Anadolu’da gelişen ahilik, ahlak ve sosyal dayanışma anlayışına dayalı İslami bir esnaf ve sanatkarlar teşkilatıdır. Tüm iyi huyları bünyesinde toplayan fütüvvet ise⁵⁷, ahlaki bir düşünce sistemidir. Ahiliğin temeli olan fütüvvetçiliğin kökü 10. yüzyıla dayanır⁵⁸.

Fütüvvet anlayışı içinde, bir sanat sahibi olanlara “ahi” denilmiştir. Arapça kökenli bir kelime olan ahi kelimesi ise, “kardeşim” anlamına gelmektedir. Ancak, bu kelimenin Türkçe’de eli açık, cömert ve yiğit anlamını taşıyan “akı” kelimesinden doğmuş olduğu da söylenmektedir⁵⁹. Ahiler, cömertlik, muhtaçlara yardım etme, zulüm görenleri koruma, din ve mezhep farkı gözetmeksizin tüm insanları sevmek ve birbirlerine destek olma yönleriyle tanınmışlardır⁶⁰.

Ahiliğin kurucusu olan Ahi Evran, önce Kırşehir’de esnafı meslek kollarına göre sınıflandırmış, sonra da her meslek kolu için birer yardım sandığı kurmuştur. Ahilik tüm Anadolu’ya yayıldığında, her şehirde her meslek kolu için teavün ya da orta sandığı adı verilen sandıklar kurulmuştur. Sandığın üyeleri, çırac, kalfa ve

⁵⁶ Alper, a. g. e., s. 28.

⁵⁷ Fütüvvet kelimesi; eli açıklık, yiğitlik, gözü peklik, yardımseverlik, olgun kişilik anlamlarına gelen Arapça kökenli bir kelimedir. Bu konuda geniş bilgi için bkz.: A. Gölpınarlı, “İslam Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, **İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. XI, Ekim 1949, s. 3–354; Ahmet Kal’a, Fütüvvet ve Ahiliğin Doğuşu, **Bahaddin Özgel’e Armağan**, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Yay., 1990, s. 273–282.

⁵⁸ Neşet Çağatay, **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 1997, s. 10.

⁵⁹ Gölpınarlı, a. g. e., s. 6.

⁶⁰ Yusuf Ekinci, **Ahilik ve Meslek Eğitimi**, 2 bs., Ankara, MEB Yay., 1990, s. 15.

ustalardır⁶¹. Sandıkların yönetimi ise ahi birliklerine aittir. Ahilik, 15. yüzyıldan itibaren yerini lonca düzenine bırakmıştır⁶².

Toplumda gelirleri yüksek olan kişiler, yoksul ve muhtaç kimselere zekat, fitre, sadaka, bağış, adak ve kefareti adı altında yardımlar yaparlardı. Dini nitelikte olan bu yardımlar, o zamanın sosyal yardımlarını meydana getirirdi. İmparatorlukta ayrıca insanlara hayır ve iyilik yapma amacıyla kurulan birtakım sosyal yardım kurumları da vardı. Çok yaygın olan bu kurumların en önemlileri ise vakıflardı⁶³.

Vakıf, yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğunda çok büyük önem taşımış; sosyal ve ekonomik hayat üzerinde derin etkiler yapmış, dini, hukuki ve sosyal bir kurumdur⁶⁴. Vakıf, menfaati insanlara ait olmak üzere, bir eşyayı Allah'ın mülkü olarak saklamak, başkasına devrini yasaklamaktır. Osmanlılarda yardıma muhtaç herkes ve herşey için vakıf kurulmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıflar arasında sosyal güvenlik açısından özellikle "hayri vakıflar" ile "avarız vakıfları"nın önemi büyüktü. Zira bu vakıflar, bir tür sosyal yardım kurumları fonksiyonu üstlenmişlerdi⁶⁵. Doğuş ve gelişimlerini İslam dininin hayır, iyilik ve yardım çağrısına borçlu olan bu kurumlar, köprü, çeşme, kütüphane, mescit, misafirhane gibi bazı kamu hizmetlerini görmekte; yoksullara hastalık ve diğer ihtiyaçları nedeniyle yardım yapmaktaydı⁶⁶.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, Tanzimat Devrine (1839) gelinceye kadar modern anlamda bir sosyal güvenlik sistemi yoktu. Ta ki Tanzimat'ın ilanından 26 yıl sonra sosyal güvenlik alanında mevzuat hareketleri başlamıştır.

İlk olarak 1865 tarihli Dilaver Paşa Nizamnamesi çıkarılmıştır. Ereğli Kömür Havzasında çalışan işçilerin çalışma şartlarını tespit eden bu nizamname,

⁶¹ Refik H. Soykut, **Ahi Evran**, Ankara, yy., 1976, s. 25.

⁶² Dilik, Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi, s. 61.

⁶³ Turan Yazgan, **Türk Sosyal Güvenlik Sistemi ve Meseleleri**, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., 1981, s. 12.

⁶⁴ M. F. Köprülü, **İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi**, İstanbul, yy, 1983, s. 351.

⁶⁵ Tunçomağ, **a. g. e.**, s. 44.

⁶⁶ Güzel, Okur, **a. g. e.**, s. 33.

hastalananların tedavilerine ilişkin bazı önlemler de ihtiva etmekteydi. Ancak bu düzenlemeler, işçileri korumaktan çok, üretimin aksamamasını hedeflemekteydi⁶⁷. 1869 tarihli Maadin Nizamnamesi ise, iş güvenliği ile ilgili bazı hükümler içeriyordu. Şüphesiz, söz konusu nizamnamenin en önemli hükümlerinden biri, işverenleri iş kazasına uğrayan işçilere tazminat ödemekle yükümlü tutan hükmü idi⁶⁸.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde yukarıda bahsedilen mevzuat hükümleri dışında sosyal korumaya yönelik başka önlemlere rastlanmamıştır. Ancak, asker ve memurlarla sınırlı olarak, kimi işyerlerinde çalışanların özellikle hastalık ve yaşlılık durumunda korunmalarını öngören resmi ve özel birtakım emeklilik ve yardımlaşma sandıkları kurulmuştur⁶⁹.

1. 3. 2. TBMM Hükümeti Dönemi

Cumhuriyetin ilanından önceki Büyük Millet Meclisi Hükümeti döneminde (1921–1923), kalabalık bir işçi kitlesinin çok ağır çalışma koşulları içinde bulunduğu Zonguldak Ereğli Kömür bölgesinde uygulanmak üzere iki kanun çıkarılmıştır.

Bunlardan biri 28.4.1921 tarih ve 114 sayılı “Zonguldak ve Ereğli Havza–i Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafi–i Umumiyesine Olarak Furuhtuna Dair Kanun”, diğeri ise 10.9.1921 tarih ve 151 sayılı “Ereğli Havza–i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun”dur. 151 sayılı Kanunun, dar kapsamlı ve ilkel olsa da, Türkiye’de ilk sosyal sigortayı kurduğu söylenir. Zira, kanun işçilerin ve işverenlerin zorunlu katılımıyla ihtiyat ve teavün sandıkları kurulmasını ve işverenlerin belirli hallerde işçilere zorunlu sağlık yardımı yapmasını öngörüyordu. Bu iki sandık daha sonra Amele Birliği adı altında birleşmişlerdir⁷⁰.

⁶⁷ Cahit Talas, **Sosyal Güvenlik ve Türk İşçi Sigortaları**, Ankara, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1953, s. 73.

⁶⁸ Dilik, **Türkiye’de Sosyal Sigortalar: İktisadi Açıdan Bir Tahlil Denemesi**, s. 13.

⁶⁹ Cahit Talas, **Sosyal Ekonomi**, 6. bs., Ankara, S Yay., 1992, s. 374.

⁷⁰ Tuncay, **a. g. e.**, s. 61.

1. 3. 3. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, Cumhuriyet'in ilanından 3008 sayılı İş Kanunu'nun çıkarıldığı 1936 tarihine kadar, sosyal güvenlikle ilgili kapsamlı bir düzenlemenin yapılmadığı gözlenmektedir. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu zamanında kamu çalışanlarına yaşlılık, malullük ve ölüm risklerine karşı sosyal güvenlik sağlamak amacı ile kurulmaya başlanan tekaüt sandıkları, 3.6.1930 tarih ve 1683 sayılı “Askeri ve Mülki Tekaüt Kanunu” ile yeni baştan düzenlenmiş ve memurlara sosyal güvenlik bakımından yeni haklar sağlanmıştır⁷¹. Sanayileşmesini henüz gerçekleştirememiş Cumhuriyet Türkiye'si'nde o dönemde bağımlı çalışanlar kitlesinin büyük çoğunluğunun kamuda olduğu dikkate alındığı zaman, bu alanda atılan her adımın sosyal güvenlik bakımından önemi daha iyi anlaşılır⁷².

3008 sayılı “İş Kanunu” ile Türkiye’de sosyal sigortaların kuruluşu ve sosyal sigortalara ilişkin temel ilkeler öngörülmüştür. Şüphesiz sosyal güvenlik deyiminin mevzuatımıza ilk kez bu kanunla girdiği söylenebilir. Ancak, Cumhuriyet'in ilanından 1945 yılına gelinceye kadar geçen zaman süresinde gerçek anlamda bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulamamıştır⁷³.

Sosyal sigorta kolları ile ilgili ilk kanun, 27.6.1945 tarih ve 4772 sayılı “İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu”dur. Bu Kanunun 1945 yılında yürürlüğe girmesiyle, iş kazalarıyla meslek hastalıkları ve analık sigortası uygulanmaya başlamıştır⁷⁴.

1961 Anayasası ile sosyal güvenliğin bir insan hakkı ve devlet görevi olduğu hukuken tescil edilmiştir. Gerçekten, Anayasa'nın 48. maddesine göre, “Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatları kurmak ve kurdurmak devletin ödevlerindendir.”

⁷¹ Kenan Tunçomağ, “Sosyal Güvenlik Bakımından Elli Yıllık Gelişme”, **Türk İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukunun Elli Yılı**, İstanbul, Basisen Yay., s. 161.

⁷² Kadir Arıcı, “Cumhuriyetimizin Yetmişbeşinci Yılında Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Geline Nokta”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Cumhuriyet Özel Sayısı, Yıl: 4, S. 23–24, s. 1934.

⁷³ Talas, **a. g. e.**, s. 376.

⁷⁴ Dilik, **Türkiye’de Sosyal Sigortalar: İktisadi Açından Bir Tahlil Denemesi**, s. 30.

1961 Anayasası'nda ifadesini bulan sosyal güvenlikle ilgili esaslar, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 22. maddesindeki düzenlemeyle paralellik arz etmektedir⁷⁵.

Anayasanın öngördüğü ilkeler ve kalkınma planlarında belirtilen hedefler doğrultusunda, 1961 ve izleyen yıllar, sosyal güvenlik alanındaki yoğun kanuni düzenlemelere tanık olmuştur. Sistem, bir yandan primli rejim, öte yandan sosyal yardım ve sosyal hizmetlerden oluşan primsiz rejim ayırımına dayalı bir anlayış doğrultusunda gelişmiştir. Primli rejim açısından ilk reform, 506 sayılı “Sosyal Sigortalar Kanunu” ile gerçekleştirilmiştir. 17.7.1964 tarihinde kabul edilen ve 1.3.1965 tarihinde yürürlüğe giren 506 sayılı Kanun ise, o güne kadar kurulmuş olan sosyal sigorta kollarını, kapsamlarını genişleterek bünyesinde toplamıştır⁷⁶.

1982 Anayasası, diğer alanlarda olduğu gibi sosyal güvenlik konusunda da ayrıntılı hükümlere yer vermiştir. “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlığı altındaki üçüncü bölümde sosyal güvenlik hakkı düzenlenmiştir. 60. maddede, sosyal güvenliğin herkes için bir hak olduğu ve devletin bu hakkın gereklerini yerine getirmek için gerekli tedbirleri alacağı belirtilmiştir, 61. maddeye göre ise, sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gereken malul ve gaziler, sakatlar, yaşlılar ve korunmaya muhtaç çocukların sosyal güvenliklerini sağlamak devlet için bir ödevdir⁷⁷.

1. 4. Uluslararası Sosyal Güvenlik Çalışmaları

Sosyal güvenlik, çağdaş uygarlığın ortak sorunu ve ulaşılması gereken bir hedeftir. Bu alandaki politikaların hızlı gelişimi, sosyal güvenlik kavramına evrensel bir boyut kazandırmıştır. Sosyal güvenlik kavramı uluslararası düzeyde ilk defa 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde temel bir insan hakkı olarak

⁷⁵ Alper, **a. g. e.**, s. 37.

⁷⁶ Tuncay, **a. g. e.**, s. 102.

⁷⁷ Güzel, Okur, **a. g. e.**, s. 43.

düzenlenmiştir⁷⁸. Ancak, daha önce savaşın sürdüğü yıllarda toplanan uluslararası konferanslarda da tüm insanlara daha iyi sosyal güvenlik sağlamak için uluslararası işbirliğinin gereği vurgulanmıştır.

1941 yılında Roosevelt ile Churchill tarafından kurulan ve savaş sonu şartlarını belirleyen Atlantik Paktı'nda da, herkese daha iyi çalışma şartları ve daha fazla sosyal güvenlik sağlamak için tüm uluslar arasında ekonomik alanda tam işbirliği kurulması gerektiği ifade edilmiştir⁷⁹.

1944 yılında toplanan 28. Uluslararası Çalışma Konferansı, tüm hükümetlere, en az geçim olanaklarını güvence altına alacak bir sosyal güvenlik sisteminin kabulünü öneren bir karar almıştır. Beş temel maddeden oluşan ve Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) Anayasası olarak bilinen 10 Mayıs 1944 tarihli Philadelphia Bildirisi, 102 Sayılı UÇÖ Sözleşmesinin kaynağını oluşturmuştur⁸⁰.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 22. maddesi, "her kişinin, toplumun bir üyesi olmak itibarıyla sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu" ilkesini koyduktan sonra, bu hakkın, insan onuru ve kişiliğinin özgün gelişimi için gerekli ekonomik, sosyal ve kültürel hakların, her ülkenin kaynakları göz önünde tutularak, ulusal çaba ve uluslararası işbirliği sayesinde tatminini sağlamak için benimsendiği ayrıca vurgulanmıştır⁸¹.

Bildirgenin 25. maddesi de, kişiye hem yeterli bir yaşam düzeyine sahip olma hakkını ve hem de bazı risklere karşı özel bir koruma isteme hakkını tanımaktadır⁸².

⁷⁸ A. e., s. 44.

⁷⁹ Tuncay, a. g. e., s. 35.

⁸⁰ Ali Seyyar, **Sosyal Güvenlik Terimleri: Ansiklopedik Sözlük**, İstanbul, Papatya Yay., 2005, s. 216.

⁸¹ Tunç Demirbilek, "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde Yer Alan Sosyal Güvenlik Haklarının Türk Endüstri İlişkileri Sistemi Açısından İncelenmesi", **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C. II, S. 8, Nisan 1991, s. 4; Kadir Arıcı, **Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Hukuku**, Ankara, Kamu-İş Yay., 1997, s. 14.

⁸² Tunçomağ, a. g. e., s. 37.

Sosyal güvenlikle ilgili en önemli belgelerden biri, hiç şüphesiz 1952 yılında 35. Uluslararası Çalışma Konferansı tarafından kabul edilmiş olan “Sosyal Güvenliğin Asgari Normlarına İlişkin 102 Sayılı Sözleşme”dir.

Bu sözleşme ile, yukarıda da ifade edildiği gibi, 1944 tarihli Philadelphia Bildirgesi’nde yer alan öneriler gerçekleşmiştir. Bu sözleşme, gelişmiş veya gelişmemiş, zengin ya da yoksul tüm ülkelerin uygulayabilecekleri en önemli sosyal politika belgesidir. Sosyal güvenliğin asgari esaslarını belirleyen bu sözleşmede, sosyal sigortalara sosyal yardımların genel esasları düzenlenmiştir. Sözleşmede dokuz risk sayılmıştır. Sözleşmeyi onaylamak isteyen bir devlet, bu risklerden en az üçüne karşı bir koruma sağlamak zorundadır. Ancak, kabul edilecek üç riskten birinin işsizlik, iş kazası ve meslek hastalığı, sakatlık veya ölüm sigortalarından biri olması zorunludur⁸³.

2. SOSYAL SİGORTALAR

2. 1. Tanım

Doktrinde ve uygulamada sosyal sigortalara ilişkin çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlardan birine göre, sosyal sigortalar, bir ülkede çalışanların karşılaşılabilecekleri belli tehlikeleri karşılamak amacıyla zorunlu olarak çalışan ve çalıştırılanların katılımıyla oluşan ve hukuken devlet tarafından oluşturulan bir kurumdur. İlgililerin maddi katkılarıyla gerçekleştirildikleri için de primli sosyal güvenlik rejimi içerisinde kabul edilmektedir⁸⁴. Tanımdan da anlaşılacağı gibi, sosyal sigorta kapsamına dahil olmak, bireyin istek ve iradesine bağlı olmayıp, esasen zorunludur. Bununla beraber, zorunluluk halinin “isteğe bağlı sigorta” gibi istisnaları da söz konusudur⁸⁵.

⁸³ Tuncay, **a. g. e.**, s. 26; Güzel, Okur, **a. g. e.**, s. 46.

⁸⁴ Seyyar, **a. g. e.**, s. 289.

⁸⁵ Güzel, Okur, **a. g. e.**, s. 130.

Sosyal sigortalar, mesleki, fizyolojik ve sosyo–ekonomik tehlikelerden dolayı geliri ya da kazancı devamlı veya geçici olarak kesilmiş yahut azalmış bulunan bireylerin ihtiyaçlarını karşılayan ve devlet güvencesine dayalı zorunlu bir sistem şeklinde de tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda sosyal sigortalar, devletçe organize edilmiş, kendi kendine yönetim esasına göre işleyen, kamu hukuku karakterli, baskın olarak zorunluluk esasına dayanan, çalışan nüfusun büyük kısmını gelir elde etme yeteneğinin kaybı, ölüm ve işsizlik gibi tehlikelere karşı koruyan, kendine özgü bir sigorta şeklinde de tanımlanabilir⁸⁶.

Öte yandan, sosyal sigorta “dar” ve “geniş anlamda” ele alınabilir. Dar anlamda sosyal sigorta, bir işyerinde çalışan işçilerin belirli tehlikelere karşı korunmaları amacıyla kurulmuş bir sosyal güvenlik kurumu niteliğindedir. Örneğin, 151 sayılı Kanun ile kurulmuş olan Amele Birliği, dar anlamda sosyal sigortaya örnek gösterilebilir⁸⁷.

Günümüzde ise, sosyal sigorta geniş anlamda ele alınıp değerlendirilmektedir. Halen, ülkemizde sadece bağımlı çalışan işçilere sosyal güvence sağlamak üzere kurulmuş olan SSK değil, ayrıca memurlara güvence sağlayan Emekli Sandığı ile esnaf ve sanatkarlar ile diğer bağımsız çalışanlara ilişkin Bağ–Kur da faaliyette bulunmaktadır⁸⁸.

Sosyal sigortaların, sosyal güvenlik kavramıyla karıştırıldığı görülmektedir. Oysa, sosyal devlet ilkesinin geçerli olduğu bir sistemde sosyal güvenlik bir amaç, sosyal sigortalar ise bu aracın gerçekleşmesinde etkili bir araçtır. Ancak, anlam itibariyle farklı iki konumda olan sosyal sigorta ve sosyal güvenlik kavramları, hedefledikleri amaç itibariyle özdeşleşmektedirler⁸⁹.

Sosyal sigortaların sosyal güvenliğin temel aracı olarak değerlendirilmesinin en önemli nedeni, sosyal sigortaların sosyal güvenliği gerçekleştirmenin yanında,

⁸⁶ Ali Nazım Sözer, **Sosyal Sigorta İlişkisi**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yay., 1991, s. 12.

⁸⁷ Adil İzveren, **Sosyal Politika ve Sosyal Sigortalar**, Ankara, AÜ Hukuk Fakültesi Yay., 1970, s. 161.

⁸⁸ Alper, **a. g. e.**, s. 43.

⁸⁹ İzveren, **a. g. e.**, s. 163.

ciddi bir fon birikimi sağlayarak kalkınma için ek bir kaynak yaratmaları ve böylece zorunlu tasarruf fonksiyonunu yerine getirmeleridir⁹⁰.

2. 2. Doğuşu

Geleneksel sosyal güvenlik müesseselerinin, sanayileşmenin meydana getirdiği hızlı değişimler ve buna bağlı olarak artan sosyal güvenlik ihtiyacı karşısında yetersiz kalması sonucunda oluşturulan sosyal sigortalar, uzun bir geçmişe sahip değildir. Almanya, dünyada sosyal sigortaları ilk kuran ülke durumundadır. Nitekim sosyal sigortaların başlangıcı olarak, Başbakan Bismarck'ın hazırlayıp İmparator I. Wilhelm'in 17.11.1881 tarihinde ilan ettiği imparatorluk fermanı kabul edilir. Almanya'da ilk olarak 1884'te hastalık sigortası kurulmuştur. Bunu 1885'te iş kazaları, 1891'de malullük ve yaşlılık sigortaları izlemiştir.

Tablo 1 – Bazı Gelişmiş Ülkelerde Sosyal Sigortaların Başlangıcı

Sosyal Sigorta Alanları	Almanya	İngiltere	İsveç	Fransa	İtalya	ABD	Kanada
Hastalık Sigortası	1883	1911	1910	1939	1943	–	1971
İş Kazaları	1884	1906	1901	1946	1898	1930	1930
Yaşlılık Sigortası	1889	1908	1913	1910	1919	1935	1927
İşsizlik Sigortaları	1927	1911	1934	1967	1919	1935	1940
Aile Yardımları	1954	1945	1947	1932	1936	–	1944
Sağlık Sigortası/Hizmetleri	1880	1948	1962	1945	1945	–	1972

Kaynak: Ian Gough, “Refah Devleti”, Çev.: Kamil Güngör, **New Palgrave Dictionary of Economics**, Vol: 4, (Çevrimiçi): http://www.canaktan.org/politika/anti_leviathan/diger-yazilar/gungor-refah-devleti.pdf, 24.03.2005, s. 896.

Almanya'daki gelişim, diğer Avrupa ülkelerinde başlangıçta yadırganmakla birlikte, çok geçmeden bu ülkelerde de aynı yola gidilmiştir. Almanya'yı ilk izleyen ülke, 1890 yılında sosyal sigorta uygulamalarına başlayan Avusturya olmuştur. Daha

⁹⁰ Yazgan, **İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik Ders Notları**, s. 304.

sonraları Macaristan 1891, Norveç 1894, Fransa 1894, Finlandiya 1895, İtalya 1898, İspanya 1900, İsveç 1901, Hollanda 1901, Lüksemburg 1901, ve Belçika 1903 yıllarında sosyal sigorta ile ilgili ilk kanunlarını çıkarmışlardır⁹¹.

1929 Dünya Ekonomik Krizi'nden sonra krizin etkilerini bir nebze de olsa azaltmak amacıyla 30'lu yıllardan itibaren Rusya, Japonya, Kanada, ABD ve diğer ülkeler de sosyal sigorta yöntemini benimsemişlerdir⁹².

Almanya'da ve onu izleyen diğer ülkelerde sosyal sigortaların kuruluş ve gelişmesinde başlıca iki etken rol oynamıştır. Bu etkenlerden birincisi, söz konusu ülkelerde özel sigortacılığın gelişmiş olması, diğeri ise siyasal, sosyal ve ekonomik yapının gösterdiği gelişim ve şartlardır.

Oysa Türkiye, Avrupa'nın ciddi gelişme gösterdiği o devirlerde özel sigortacılık alanında çok geri kalmıştı. Avrupa'da 13. yüzyılda doğmuş olan sigortacılık, Türkiye'ye ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru girmeye başlamıştı. Bu olumsuz durum nedeniyle Türkiye'de sosyal sigortaların kuruluşu gecikmiştir. Ülkemiz, gerçek anlamıyla ilk sosyal sigorta ve bunu yürütmekle görevli bir organa ancak 1946 yılında kavuşmuştur⁹³.

Ülkemizde de pek çok ülkede olduğu gibi sosyal sigorta sistemi kurmanın ve işletmenin devletin görevi ve yetkisinde olduğu ve bu sorumluluğun hiçbir şekilde özel sektöre devredilemeyeceği, 1982 Anayasası'nın 60. maddesinde yer alan "Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliğı sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar" hükmünden anlaşılmaktadır.

2. 3. Niteliğı

Bismarck tipi sosyal güvenlik sistemlerinde, sosyal sigorta temel yöntem niteliğinde olup, sadece çalışan kesimi kapsamaktadır. Çalışanlar arasında bağımlı (işçi veya memur) veya bağımsız çalışma (serbest meslek mensupları) gibi bir ayrım

⁹¹ Dilik, "Sosyal Güvenliğıin Tarihsel Gelişimi", s. 43.

⁹² Tuncay, **a. g. e.**, s. 18.

⁹³ Dilik, **Türkiye'de Sosyal Sigortalar, İktisadi Açıdan Bir Tahlil Denemesi**, s. 1.

yapılmamaktadır. Dolayısıyla, bu sistemde çalışanların tamamı sosyal koruma altına alınmaktadır. Bu koruma, bazı ülkelerde özellikle işçiler ve bağımsız çalışanlar arasında sağlanan haklar ve bağlı olunan kurum açısından bir ayrım yapılmadan, bazı ülkelerde ise bağımlı çalışanlar ile bağımsız çalışanlar arasında hem mevzuat hem de sigorta kurumu bakımından farklılık yaratılarak sağlanmaktadır⁹⁴.

Sosyal sigorta, sigortacılık ilkeleri ile çalışmakta ve tehlikenin yol açacağı zararların bireyler arasında peşinen paylaşılması esasına dayanmaktadır. Bir diğer ifadeyle, sosyal güvenliğin bu yönteminde sigorta tekniği uygulanmaktadır. Dolayısıyla riskin paylaştırılması ve dağıtılması suretiyle tehlikelere karşı güvence sağlanması, özel sigortada olduğu gibi, sosyal sigorta yönteminin de amacı ve fonksiyonudur⁹⁵. Özel sigortada, her sigortalı kendi riskine karşı uygun olarak ödediği primler karşılığında bu riske karşı korunduğundan, sigortalının ödediği primler ile sigortanın ödediği karşı edimler birbirine eşittir. Ancak, sosyal sigortada söz konusu karşı edim, sosyal düşünce ve nedenlerle sigortalının ödediği primin tam olarak karşılığını teşkil etmez.

Sosyal sigortanın karşılayacağı tehlikeler, Sosyal Güvenliğin Asgari Normlarına İlişkin 102 Sayılı ILO Sözleşmesi'nde belirtilmiştir. Bu sözleşme, gelişmiş veya gelişmemiş, zengin ya da yoksul tüm ülkelerin uygulayabilecekleri en önemli sosyal politika belgesidir⁹⁶. Sözleşmede dokuz risk sayılmıştır. Bunlar, “hastalık halinde sağlık yardımı”, “hastalık halinde tazminat”, “iş kazaları ve meslek hastalıkları”, “analık”, “sakatlık”, “yaşlılık”, “ölüm”, “işsizlik” ve “aile yardımları”dır⁹⁷.

Söz konusu tehlikelere karşı koruma sağlayan sosyal sigortanın finansman kaynakları, prim şeklindeki çalışan ve çalıştıran katkıları ile çeşitli biçimlerde gerçekleşen devlet katkılarından ibarettir. Finansman, bu kaynakların sadece biri ya

⁹⁴ Ali Nazım Sözer, **Türkiye’de Sosyal Hukuk**, İzmir, Fakülteler Kitabevi Yay., 1998, s. 28.

⁹⁵ Kadir Arıcı, **Sosyal Güvenlik**, Ankara, Tes-İş Eğitim Yay., 1999, s. 88.

⁹⁶ Tuncay, **a. g. e.**, s. 36.

⁹⁷ ILO, **Administrative Practice of Social Insurance**, Geneva, International Labour Office, 1955, s. 2.

da her ikisinden sağlanabilir. Uygulamada genellikle her iki kaynaktan da yararlanılmaktadır⁹⁸.

Sözleşmeyi onaylamak isteyen ülke, bu önlemlerden en az üçünü kabul etmelidir. Ancak, kabul edilecek üç sosyal riskten birinin işsizlik, iş kazası ve meslek hastalıkları, sakatlık veya ölüm sigortalarından biri olması zorunludur. Türkiye bu sözleşmeyi 29.7.1971 tarih ve 1451 sayılı kanunla onaylamış, Bakanlar Kurulu da 1.4.1974 tarih ve 7/7964 sayılı kararname ile kabul etmiştir⁹⁹. Türkiye, sekiz riske karşı önlem almıştır; “aile yardımları” henüz Türk sosyal güvenlik sistemi içinde yer almamaktadır.

Ülkemizde sosyal sigortalar, sosyal güvenliğin gerçekleştirilmesinde görev alan bir kurum olup, kurum kapsamına dahil olma, bireyin iradesine bağlı bırakılmaksızın esas itibariyle zorunludur. Ancak, zorunluluk kuralının bazı istisnaları vardır. Bunlar; isteğe bağlı sigorta ve topluluk sigortasıdır. Bu iki durumda, üyelik isteğe bağlı bırakılmıştır¹⁰⁰.

Netice olarak bu iki istisnai durum dışında sosyal sigortaların temel ilkelerinden biri olan “**zorunluluk ilkesine**” bağlı olarak bireyler, sosyal sigorta kapsamına dahil olma ve kapsam dışı kalmada, kendi iradeleri doğrultusunda hareket edememektedirler. Şüphesiz bunun esas nedeni, sosyal güvenliğin devlet tarafından yapılan bir bağış olmayıp, sosyo ekonomik ve hatta politik gelişmelerin gerekli kıldığı ve devlet tarafından güvence altına alınan bir temel hak oluşudur¹⁰¹.

Sosyal sigortaları zorunlu oluşları özelliğiyle değerlendirirsek, ekonomik açıdan zayıf ve güçsüz durumda olan çalışan kesimlerin korunması ve geleceklerinin güvence altına alınması, böylece toplumsal hayatta sosyal güvenliğin sağlanması amacıyla kurulan örgütlü ve zorunlu bir sigorta biçiminde ifade etmek mümkün olmaktadır.

⁹⁸ Sözer, a. g. e., s. 28.

⁹⁹ Güzel, Okur, a. g. e., s. 47.

¹⁰⁰ Tuncay, a. g. e., s. 121.

¹⁰¹ Turan Yazgan, “Sosyal Güvenliğin Yaygınlaştırılması ve Etkinliğinin Artırılması”, 2. Türkiye İktisat Kongresi, (2–7 Kasım 1981–İzmir), Ankara, DPT Yay., 1981, s. 457.

2. 4. Temel İlkeleri

Sosyal edimler (yardımlar) sağlayan tüm alanlarda olduğu gibi, sosyal sigortalar da sosyal adalet ve sosyal güvenliğin gerçekleştirilmesi amacına hizmet etmeye ve insan onuruna layık bir yaşam düzeyi sağlamaya yöneliktir. Böyle bir amacı hedefleyen sosyal sigortaların bazı ilkelere dayanması gerekir. Sosyal sigortalar başlıca beş ilkenin karışımından oluşmaktadır¹⁰²:

Sosyal koruma ilkesi: Sosyal sigortalar, hizmet akdiyle çalışanları güvence altına almak, yani sosyo–ekonomik sıkıntı hallerinde en çok korunma ihtiyacı olan kesimlere hizmet etmek için ortaya çıkmış, daha sonra bağımsız çalışanları da kapsamına almıştır. Zamanla kapsama alınan sosyal risklerin sayısı arttığı gibi, sosyal edimlerin miktarı da artmıştır. Bütün bu gelişmeler, bir ülke halkının tamamının sosyal sigortalar yoluyla korunmasına kadar varmıştır¹⁰³.

Dayanışma ilkesi: Bu ilke, bireylerin kendilerinden başka toplumun diğer bireylerine de destek olmayı, böylece sosyal adaleti gerçekleştirmeyi amaçlar. Örneğin, hastalık sigortasında geliri yüksek olduğu için daha yüksek prim ödeyen işçiler ve işverenler, diğer dar gelirli bağımlı çalışanlara yardım etmiş olurlar. Böylece, toplumda bir bakıma sosyal denge sağlanmış olur. Ayrıca devlet, vergiler yoluyla sağladığı fonları sosyal güvenlik şemsiyesi altında olamayanlara dağıtarak, dayanışma ilkesinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmuş olur¹⁰⁴.

Sosyal denkleştirme ilkesi: Dayanışma ilkesinin özel bir şekli olan sosyal denkleştirme ilkesi, belli bir sigorta topluluğu içinde işler. Çok kazanan daha çok prim ödeyerek, herkese eşit olarak sağlanan edimler sayesinde, çok kazanan az kazanana destek olmuş olur. Örneğin, bekar yaşayan bir işçi, evli ve çocuk sahibi olan sigortalı işçiyle aynı primi öderken, kendisinden daha çok onun sosyal güvenliğine katkıda bulunmuş olur¹⁰⁵.

¹⁰² Dilik, **Sosyal Güvenlik**, s. 58.

¹⁰³ Tuncay, **a. g. e.**, s. 116.

¹⁰⁴ Dilik, **Sosyal Güvenlik**, s. 59.

¹⁰⁵ Tuncay, **a. g. e.**, s. 117.

Tamamlayıcılık ilkesinin sınırlı olması: Tabiri caizse, sosyal sigortalar sosyal güvenliğin birinci derecede aracı, sosyal yardım ve hizmetler ise ikinci derecede aracıdır. Başka bir deyişle, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler, sosyal güvenlik sistemlerinde boşluk doldurma görevini yerine getirerek sosyal sigortaların ulaşamadığı alan ve kişilere yardım götürürler¹⁰⁶. Sosyal yardım ve sosyal hizmetlerden yararlanma için kural olarak muhtaç olmak ve bir sosyal güvenlik kuruluşu ile ilgisi bulunmamak gerekir. Buna karşılık sosyal sigortalardan yararlanmak için ise muhtaç olma durumuna bakılmaz. O halde sosyal sigortaların sosyal güvenlik sistemi içinde tamamlayıcı rol oynama gibi bir amacı yoktur¹⁰⁷.

Zorunluluk ilkesi: Sosyal sigorta ilişkisi, hizmet ilişkilerinin kurulmasıyla kanun uyarınca zorunlu olarak kendiliğinden kurulur¹⁰⁸.

Sosyal sigortalar, her ne kadar geleneksel müesseselerin yetersiz kalması üzerine benimsenmiş ise de, günümüzde de sosyal sigortalar teknik ve idari birtakım boşluklar taşımaktadır. Bu boşluklar, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerle tamamlanmaya çalışılmaktadır¹⁰⁹.

3. SOSYAL YARDIMLAR

3. 1. Genel Olarak

Sosyal yardımlar, muhtaç durumda olan ve sosyal güvenliğin diğer yöntemlerinin kapsamı dışında kalan bireylere yöneliktir. Bu anlamda sosyal yardımlar, sosyal güvenlikte son ağ ve sosyal güvenlik sisteminin açıklarını kapatıcı bir yöntemdir. Yoksul olarak doğan veya sonradan yoksulluğa düşen kişiler, devlet tarafından kendi haline bırakılamazlar. Çünkü, bu durum hem söz konusu kişilerin

¹⁰⁶ Dilik, **Sosyal Güvenlik**, s. 58.

¹⁰⁷ Tuncay, **a. g. e.**, s. 117.

¹⁰⁸ Sami Güven, **Sosyal Politikanın Temelleri**, Bursa, Ezgi Yay., 1995, s. 127; Sözer, **Sosyal Sigorta İlişkisi**, s. 22.

¹⁰⁹ Cahit Talas, **Sosyal Ekonomi**, Ankara, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1972, s. 540.

hayatını hem de toplumsal hayatı tehlikeye sokabileceği gibi, ciddi sosyal sorunlara da yol açabilecektir. Bu bağlamda sosyal yardımlar, yoksulların korunması, bir bakıma toplumsal düzenin sağlanması ve ortaya çıkabilecek muhtemel sosyal sorunların bertaraf edilmesi anlamına gelir¹¹⁰.

Sosyal yardım kavramı ile özellikle Türkiye’deki kullanım şekliyle iki farklı kavram ifade olunmaktadır. Birinci anlamdaki kullanımı, işletmelerce yapılan sosyal harcamaları; ikinci anlamdaki kullanımı ise, sosyal güvenliğin bir yöntemini ifade etmektedir¹¹¹.

Şüphesiz sosyal harcamalar ya da başka bir ifadeyle çalışanlara sağlanan sosyal yardımlar, sosyal politika alanındaki tartışma konularının en önemlilerinden birini oluşturmaktadır¹¹². Konumuz açısından önemli olan, sosyal yardım kavramının ikinci anlamda, yani sosyal güvenliğin sağlanmasında yararlanılan bir yöntem olarak kullanılmasıdır.

Sosyal yardımlar, geleneksel sosyal güvenlik müesseseleri kapsamında ele alınabilir¹¹³. Bir anlamda, Sanayi Devrimi öncesindeki bütün sosyal güvenlik müesseselerine bu ad verilmektedir. Bu bağlamda, işletme içi ve işletme dışı yardım cemiyetleri, dini yardım müesseseleri, aile içi yardımlaşma, komşuluk, akrabalık ve merhamete dayalı yardımlar ile devlet tarafından yapılan yardımlara sosyal yardım denilmektedir¹¹⁴.

Ayrıca, sosyal yardım kavramı zamanla, gerek toplu iş sözleşmesine dayansın gerekse dayanmasın, işverenin ücret karşılığı çalıştırdığı personeline

¹¹⁰ Sözer, **Türkiye’de Sosyal Hukuk**, s. 31.

¹¹¹ TÜSİAD, **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma**, İstanbul, TÜSİAD Yay., 1997, s. 73.

¹¹² Sait Dilik, “Sosyal Yardımlar–İki Anlamalı Bir Terim”, **AÜ SBF Dergisi**, C. 35, S. 1–4, Ocak–Aralık 1980, s. 56.

¹¹³ Turan Yazgan, **Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Güvenlik**, İstanbul, İÜ İktisat Fakültesi Yay., 1975, s. 17.

¹¹⁴ Tuna, Yalçıntaş, **a. g. e.**, s. 133.

alışmaları karşılığı olmaksızın ödediği nakdi ve ayni yardımları da ifade etmede kullanılmaya başlanmıřtır¹¹⁵.

Diğer yandan, sosyal yardımlar, sosyal güvenliğin gerçekleştirilmesinde uygulanan en eski bir yöntem olarak da değerlendirilmektedir. Bilindiği üzere, eskiden beri dini kurumlar tarafından muhtaç durumda bulunan bireylere çeşitli sosyal yardımlarda bulunulmaktadır. Ancak, zamanla bazı yerel kurumlar tarafından da dini esaslara dayanmayan sosyal yardımlarda bulunulmaya başlanmıştır. Nitekim, günümüzde sosyal yardımlar, kamu kuruluşları başta olmak üzere çeşitli yardım kurumları, vakıflar veya özel kuruluşlar tarafından muhtaç ve fakir durumda olan kimselere dađıtılmaktadır¹¹⁶.

Kamu kuruluşlarınca dağıtılan sosyal yardımların finansman kaynaklarını esas itibariyle vergiler oluşturmakta iken, diğer kuruluşların denetimindeki sosyal yardım uygulamaları değişik kaynaklardan finanse edilmektedir¹¹⁷.

İlgilinin herhangi bir katkısı bulunmadığı için sosyal yardımlar primsiz sosyal güvenlik kapsamında yer almaktadır¹¹⁸. Kamu, sosyal yardımları herhangi bir katkıya dayalı olmaksızın gerçekleştirmektedir. Yani, devlet, yardımı alandan hiçbir katkı beklemeksizin, tek taraflı olarak sosyal yardımda bulunmaktadır¹¹⁹.

Kamu kuruluşları başta olmak üzere çeşitli yardım kurumları, vakıflar ya da özel kuruluşlar tarafından yürütülen sosyal yardım uygulamaları aracılığıyla muhtaç ve yoksul bireylere çeşitli destekler sağlanmaktadır. Söz konusu finans desteği, bazen yoklamalı gelir (income-test) bazen ise bireylerin diğer gelir kaynakları dikkate alınarak belirlenmektedir¹²⁰.

¹¹⁵ Dilik, **a. g. e.**, s. 57.

¹¹⁶ Nusret Ekin, Yusuf Alper, Tekin Akgeyik, **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma**, İstanbul, İTO Yay., 1999, s. 32.

¹¹⁷ Tuncay, **a. g. e.**, s. 69–70.

¹¹⁸ Dilik, **Sosyal Güvenlik**, s. 52.

¹¹⁹ Meryem Koray, “Sosyal Refah Devleti: Kimi İçin Umut, Kimi İçin Kaygı Kaynağı”, **Sosyal Demokrat Yaklaşımlar**, İstanbul, SODEV–TÜSES Yay., 2003, s. 106.

¹²⁰ Ekin, Alper, Akgeyik, **a. g. e.**, s. 32.

3. 2. Tanım

Doktrinde, sosyal yardım kavramını tanımlama çabalarında ortak bir görüşe ulaşılamadığı görülmektedir. Nitekim, kavramı dar kapsamda ele alan bir tanıma göre sosyal yardım, sadece parasal yardımlardan ibarettir. Bu tanım çerçevesinde, hayat boyunca herhangi bir nedenle maddi yardıma ihtiyaç duyacak duruma gelmiş insanlara verilen her türlü parasal yardımlar sosyal yardım kapsamında yer alır¹²¹.

Buna karşılık, bir diğer açıdan sosyal yardım, asgari düzeyde dahi kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri geçindirme olanağından mahrum kalmış bireylere, muhtaçlık tespitine ve kontrolüne dayalı olarak yapılan ve onları kendilerine yeterli duruma getirmek amacını taşıyan ayni ve nakdi nitelikteki geçici veya sürekli, sistemli ve düzenli karşılıksız yardımlar biçiminde tanımlanmıştır¹²².

Bir başka tanımda ise sosyal yardım, zorunlu katılma ilkesine dayanmayan ya da katılma ile karşılığı yapılan yardım arasında bir ilişki bulunmayan, genel devlet bütçesi ya da belirli bir amaca ayrılmış özel vergilerle finanse edilen kamu yardımları olarak tanımlanmaktadır¹²³.

En geniş anlamı ile sosyal yardım, yerel ölçüler içinde asgari seviyede dahi kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri geçindirme olanağından kendi ellerinde olmayan nedenlerden dolayı yoksun kalmış kişilere, resmi kuruluşlar veya kanunların verdiği yetkiye dayanarak yarı resmi veya gönüllü kuruluşlarca muhtaçlık tespitine ve kontrolüne dayalı olarak yapılan ve kişileri en kısa sürede kendi kendilerine yeterli hale getirmek amacını taşıyan parasal ve sosyal nesnel gelirden oluşan bir sosyal güvenlik yöntemi ve bir sosyal hizmet alanıdır. Amaç, bireyleri en kısa sürede kendi kendine yeterli hale getirmektir¹²⁴.

¹²¹ İlhan Tomanbay, **Sosyal Çalışma Sözlüğü**, Ankara, Selvi Yay., 1999, s. 250.

¹²² Seyyar, **a. g. e.**, s. 314.

¹²³ Güzel, Okur, **a. g. e.**, s. 527.

¹²⁴ DPT, **Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, DPT Yay., 2001, s. 51; Süleyman Özdemir, "Refah Devleti ve Üstlendiği Temel Görevler Üzerine Bir İnceleme", **AB-Türkiye & Endüstri İlişkileri**, (editör: Alpay Hekimler), İstanbul, Beta Yay., 2004, s. 607.

3. 3. Sosyal Yardımların Tarihi Gelişimi

Sosyal yardımların tarihi gelişimi içinde “yoksulluk” olgusu ve ona bağlı sorunların önemi büyüktür. Sosyal güvenliğin en eski yöntemi olan sosyal yardımın kökeni, Avrupa’da yürürlüğe konan kanuni düzenlemelere ve özellikle ulusal kapsayıcılığı ve merkezi yönetim ilkeleri ile bilinen 1601 tarihli İngiliz Yoksulluk Kanunu’na (Poverty Act) dayanmaktadır¹²⁵. Kraliçe I. Elizabeth döneminde çıkarılan ve yoksulluk sorununun çözümüne yönelik olan bu Kanun, ABD’de ve dünyanın gelişmekte olan bir çok ülkesinde oluşturulan sosyal yardım uygulamaları için bir model niteliği taşımış ve temel ilkeleri çeşitli ülke sistemlerine uyarlanmıştır¹²⁶.

Sosyal yardımlar, başlangıçta daha çok dini esaslara ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma ilkelerine dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Çok eski tarihlerden beri dini kurumlar tarafından muhtaç ve yoksul bireylere birtakım sosyal yardımlarda bulunulmuştur¹²⁷.

Günümüzde ise sosyal yardımlar, kamu kuruluşları başta olmak üzere çeşitli yardım kurumları ve gönüllü özel kuruluşlar tarafından yürütülen uygulamalar şeklini almış olup, bu uygulamalar dini esaslı yardım uygulamalarından ayrılmaktadır. Bu bağlamda, devletin yapmış olduğu ödemelerin “kamu desteği” şeklinde nitelendirildiği görülmektedir¹²⁸.

Diğer birçok ülkede olduğu gibi, şu anda Türkiye’de de devletin yoksullara veya muhtaçlara yönelik sosyal yardım programları bulunmaktadır. Ancak

¹²⁵ Coşkun Can Aktan, Özlem Özkıvrak, “Sosyal Devletin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, (Çevrimiçi): <http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/dogusu-gelisim.htm>, 22.01.2005, s. 1–15; Ayrıca, Yoksulluk Yasası ile ilgili detaylı bilgi için bkz.: Özdemir, **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, s. 141–142.

¹²⁶ Müjdat Şakar, **Sosyal Sigortalar Uygulaması**, 6. bs., İstanbul, Beta Yay., 2002, s. 17–18; Halis Yunus Ersöz; “Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü”, **İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. 53, S. 2, 2003, s. 123;

¹²⁷ Yazgan, **a. g. e.**, s. 25.

¹²⁸ **A. e.**, s. 18.

Türkiye’de bir sosyal yardım sisteminin varlığından söz etmek mümkün gözükmemektedir¹²⁹.

3. 4. Sosyal Yardımların Özellikleri

Önceden de ifade edildiği üzere sosyal yardımlar, geleneksel sosyal güvenlik müesseseleri içerisinde yer alan, daha çok dini esaslara dayanan sosyal yardımlaşma ve dayanışma ilkelerine dayalı bir şekilde ortaya çıkan sosyal yardım uygulamalarını ifade etmektedir.

Sosyal devlet ilkesi gereğince her birey, yaşadığı toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Öyleyse devlet, tehlikeye maruz kalan vatandaşlarına sosyal sigortaların yetersiz kaldığı durumlarda gerekli ödemeleri yapacaktır. Birçok kişiye göre, bu görüş baz alındığında, sosyal güvenlik kavramı içerisine “yardım” kavramı dahil edilmemekte ve devletin yapmış olduğu ödemelerin “kamu desteği” gibi adlarla ifade edilmesi gerektiği belirtilmektedir¹³⁰.

Sosyal yardımlar, herhangi bir karşılık söz konusu olmaksızın ihtiyaç içinde bulunan kişilere devlet tarafından yapılan bir nevi parasal yardımlar olarak değerlendirildiğinde¹³¹ ise, sosyal yardım programının amaçlarından biri, kazancı kendini geçindirmeye yeterli olmayan veya çeşitli sebeplerden ötürü kazanç sağlayamayan kişilere asgari bir hayat düzeyi sağlayabilecek bir para yardımı yapılmasıdır¹³². Bu bağlamda sosyal yardımların hedefi, ıstırapı önlemek veya en azından hafifletmektir¹³³.

¹²⁹ Musa İkizoğlu, “Türkiye’de Yoksulluk ve Sosyal Yardım Uygulamalarının Bugünkü Durumu”, **İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet, Prof. Dr. Nesrin Koşar’a Armağan**, (Yayına Haz.: Kasım Karataş, Çiğdem Arıkan), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yay., 2001, s. 164.

¹³⁰ Yazgan, “Sosyal Güvenliğin Yaygınlaştırılması ve Etkinleştirilmesi”, s. 457.

¹³¹ Tuğrul Açar, “Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler I”, **Sosyal Güvenlik Bülteni**, S. 50, Eylül 1981, s. 11.

¹³² Günseli Kuntbay, “Sosyal Güvenlik Kapsamının Anlamı ve Kapsamı”, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. III, S. 9, 1969, s. 6.

¹³³ Karl A. Lundberg, “Sosyal Yardım Nedir”, Çev. Ülker Ergun, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. I, S. 2, 1960, s. 6.

Sosyal yardımlar, toplumda kendi elinde olmayan nedenlerle yoksul ve muhtaç duruma düşen birey ve dar gelirlilere insan haysiyetine yaraşır asgari bir hayat düzeyi sağlamak üzere devlet bütçesinden parasal yardım yapılması niteliği taşımakta ve bu nedenle bunlara “kamu yardımları” da denilmektedir¹³⁴.

Sosyal yardım yoluyla bireylere sağlanacak sosyal gelirlerin miktarı kanunla belirlenmemekte, yalnız bu konuda bazı genel ilkeler dikkate alınmaktadır. Bireysel olarak sağlanacak sosyal gelirlerin nitelik ve miktarı, yoksulluk ve ihtiyacın türüne göre değişmekte ve yoksulluk ile ihtiyaç hali yine bireysel olarak denetlenmektedir. Bunun esas nedeni, kendi kendine yardım ya da ailenin bireye yardım edebilmesinin mümkün olduğu durumlarda, artık sosyal yardımın yapılmasının gereğinin olmayışıdır¹³⁵.

Sosyal yardımdan faydalanacak bireyin muhtaçlık durumu bireysel olarak denetlendiğinden, sosyal yardımlar üzerinde istek sahibince hiçbir hak ileri sürülemeyeceği akla gelebilir. Ancak, özellikle Alman hukukunda idari yargı organlarının vermiş olduğu birçok karar, bireylerin sosyal yardımları talep etme haklarının varolduğu doğrultusundadır¹³⁶. Şüphesiz böyle bir hakkın ileri sürülebilmesi yalnız kamusal ya da yarı kamusal sosyal yardım kuruluşlarına karşı mümkün olabilecektir. Sonuç olarak, sosyal yardımlar bu şekilde yorumlandığında, artık kamu kuruluşlarının istek ve yardımseverlik duygularına bağlı bir bağıştan ziyade, kamuca hukuksal bir yükümlülüğün yerine getirilmesi anlaşılabacaktır.

Sosyal yardımların muhtaç olma şartına bağlı olması, “muhtaç” kavramının da tanımlanması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Muhtaç, kendisinin ve bakmak zorunda olduğu bireylerin yerel ölçülere göre geçimini kendi kaynaklarıyla hiç ya da yeterli derecede sağlama durumunda olmayan ve geçim kaynaklarını başka taraftan özellikle de nafaka ödeme yükümlülüğü olan akrabalarından elde edemeyen birey şeklinde tanımlanmaktadır¹³⁷.

¹³⁴ Tuncay, **a. g. e.**, s. 69.

¹³⁵ Sözer, **a. g. e.**, s. 31.

¹³⁶ Dilik, “Sosyal Yardımlar: İki Anlamli Bir Terim”, s. 69.

¹³⁷ Sözer, **Sosyal Sigorta İlişkisi**, s. 10.

Bu tanımda yer alan “geçim” kelimesinin değişken bir kavram olduğunu belirtmekte yarar vardır. Çünkü kişinin kendisi ve bakmak zorunda olduğu kimselerin geçimini sağlayıp sağlayamayacağının yerel ölçülere göre belirlenmesi zorunludur. Fakir bir ülke ve bölgede yüksek refah durumu olarak kabul edilebilecek bir geçim düzeyi, zengin bir ülke ya da bölgede asgari geçim düzeyinin bile altında kalabilir¹³⁸.

Sosyal yardımlarda izlenen amaç, yardım görenin mümkün olan en kısa sürede yeniden çalışabilme, gelir sağlama ve böylece kendi geçimini sağlama olanağına kavuşmasıdır. Kişinin varlığını güvence altına alma ile onun yeniden gelir sağlama olanağına kavuşmasına yardımcı olma arasında bağ kurması, sosyal yardım önlemlerinin kendine özgü bir niteliğidir¹³⁹.

Sosyal yardımların fayda ve sakıncaları üzerinde çok tartışılmıştır. Bazı çevreler, mevcut ekonomik kaynakların sosyal yardımlar sayesinde en iyi şekilde kullanılmasının mümkün olacağını öne sürmekte; bazıları ise bunun aksini iddia etmektedir¹⁴⁰.

Şüphesiz, sosyal yardımların bir takım ekonomik ve sosyal yararları bulunmaktadır. Sosyal yardımların en önemli yararlarından birisinin, yoksunluk içinde olanları da gözettiğinden, mevcut kaynakların rasyonel kullanımını sağlamak olduğu öne sürülmektedir¹⁴¹. Sosyal yardımların bir diğer yararı da, bireylerin özel durum ve ihtiyaçlarına göre ayarlanabilir olmaları nedeniyle, kaynakların kullanımında tasarruflu davranışı mümkün kılmalarıdır.

Ayrıca, sosyal yardımlar kanalıyla sosyal güvenlik alanındaki boşlukların doldurularak, yoksulluğun bireyleri tehdit ettiği ve bunun da diğer önlemlerle

¹³⁸ Dilik, **Sosyal Güvenlik**, s. 53–54.

¹³⁹ Güven, **a. g. e.**, s. 128.

¹⁴⁰ Dilik, “Sosyal Yardımlar: İki Anlamli Bir Terim”, s. 70.

¹⁴¹ Dilik, **Sosyal Güvenlik**, s. 55.

giderilemediği durumlarda, ekonomik durumu iyi olanlardan yoksullara gelir transferi sağlayarak gelir dağılımını düzeltici etki yaratılması da söz konusudur¹⁴².

Bu arada, özellikle gelişmiş ülkelerde gönüllü kuruluşlarda görev alan, özellikle de emeklilik döneminde bulunan pek çok kişi, muhtaç bireylere yardımda bulunarak hem toplumsal refaha katkı sağlamakta hem de boş zamanlarını değerlendirmektedir¹⁴³.

Sosyal yardımların yararları yanında bazı sakıncaları da bulunmaktadır. Burada özellikle sosyal yardımların psikolojik etkileri üzerinde durulmaktadır. Sosyal yardımlardan yararlananların, muhtaç durumda olduklarını ispatlamak zorunda bırakılmakla bir tür kısıtlılık altına girdikleri (damgalama etkisi¹⁴⁴) ve resmi makamların anlayış ve takdirine bağlı tutuldukları söylenmektedir. Dolayısıyla, bu durumun yardım görenler için küçültücü ve onur kırıcı olduğu öne sürülmektedir¹⁴⁵.

Sosyal yardımların bir diğer sakıncası olarak, sadece muhtaç durumda olanlara yardım yapılmasının bir çok halde tembellik ve israfı teşvik edeceği, tasarruf ve servet birikimini ise önemli ölçüde engelleyeceği öne sürülmektedir¹⁴⁶.

Bununla birlikte, sosyal güvenlik sistemleri içinde sosyal yardım uygulamalarının sürdürülmesinde iki temel faktör rol oynamaktadır: Bunlardan ilki, sosyal yardım önlemlerinin sosyal güvenlik alanındaki önemli kanuni boşlukları doldurabilen esnek yapısıyla ilgilidir. Sosyal yardımlar, özellikle gelir dağılımında büyük uçurumlar olduğu ve bunun gelir dağılımı politikalarıyla giderilemediği durumlarda, yüksek gelirlilerden düşük gelirliye yararına geliri yeniden dağıtarak, bu soruna kısa vadede etkin çözümler getirebilmektedir. İkincisi ise, sosyal yardımlar,

¹⁴² Turan Yazgan, **Sosyal Sigorta**, İstanbul, İÜ İktisat Fakültesi Yay., 1977, s. 12.

¹⁴³ Nüket Saracel, **Sosyal Yardım ve Hizmet Kuruluşlarının Sosyal Politikası ve Türkiye Yardım Sevenler Derneği Uygulaması**, Afyon, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yay., 1997, s. 14.

¹⁴⁴ “Damgalama” (stigmatization), devletten sosyal yardım alırken, bireylerin kendilerini damgalanmış hissetmelerine işaret eden bir olgudur. Bu durum, bireylerin sosyal refah hizmetlerinden yararlanma isteklerini azaltabilir. Özellikle günümüzde sosyal refah harcamalarını kısma arayışı içinde olan bazı gelişmiş ülkeler, sosyal harcamaları kısmanın bir yolu olarak, sosyal haklardan yararlanma koşullarını güçleştirmekte ve vatandaşlarının damgalama olgusunu daha güçlü bir şekilde hissetmelerini mümkün kılmaktadır. Bkz.: Özdemir, **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, s. 129.

¹⁴⁵ Dilik, “Sosyal Yardımlar: İki Anlamli Bir Terim”, s. 71.

¹⁴⁶ Saracel, **a. g. e.**, s. 15.

mevcut sosyal güvenlik sistemlerini tamamlama ve olgunlaştırma imkanını tanımakta ve sosyal reformlar için uygun bir araç niteliği taşımaktadır¹⁴⁷.

4. SOSYAL HİZMETLER

4. 1. Tanım

Sosyal güvenliğin gerçekleştirilmesinde yükün dağıtılması düşüncesine dayalı olarak geliştirilmiş kolektif sosyal güvenlik teknikleri arasında yer alan ve sosyal güvenlik sistemini daha etkili bir hale getirmeyi amaçlayan sosyal hizmetlerin, doktrinde ve uygulamada çeşitli tanımlarına rastlanılmaktadır.

Sosyal hizmetler, toplumun kendi ellerinde olmayan nedenlerle yoksul ve muhtaç duruma düşen ya da bedenlen veya ruhen bir eksikliğe uğrayan bireylerine, ülkenin genel şartları çerçevesinde insana yaraşır, çevreleri ile uyumlu bir hayat sürdürebilmeleri için maddi ve manevi, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik, devlet ve gönüllü özel kuruluşlar tarafından sağlanan hizmetlere denir. Diğer bir ifadeyle sosyal hizmetler, bir ülkede kendi ellerinde olmayan nedenlerle yoksul, muhtaç, bedenlen ya da ruhça sakat duruma düşen bireylere, insana yaraşır bir hayat sürebilecekleri sosyal ortamı yaratma amacını taşırlar¹⁴⁸.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nda sosyal hizmetler; "kişi ve ailelerin kendi bünye ve şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözömlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü" olarak tanımlanmıştır¹⁴⁹.

¹⁴⁷ Dilik, **Sosyal Güvenlik**, s. 56.

¹⁴⁸ Ayşe Uğurlu, "Sosyal Güvenlik", **Türkiye'de Çalışan Çocuklar Semineri**, Ankara, DİE Yay., 2002, s. 210.

¹⁴⁹ RG. 24.05.1983, S. 18059.

Sosyal hizmetler, bireylerin birbiriyle ve çevresi ile uyum sağlamasını kolaylaştırmak amacını taşıyan örgütlenmiş çalışmalardır. Bu amaç, birey, grup ve topluluklara ihtiyaçlarını karşılamada ve toplum yapısındaki değişimlere uyum sorunlarını çözmede yardımcı olmaya yönelik yöntemler yoluyla gerçekleştirilir. Ayrıca, ekonomik ve sosyal durumların düzeltilmesi ile ilgili topluca önlemler de aynı amaca yöneliktir¹⁵⁰.

Bir başka tanımda ise sosyal hizmetler, kişi, grup ve toplumlara sosyal, ruhsal ve fiziksel yönlerden, olanaklar çerçevesindeki en yüksek refah düzeyine ulaşabilmeleri için yardım yapılmasıdır¹⁵¹.

Sosyal hizmetlerin tipik özelliği, aileden topluluk ve devlete kadar uzanan bir grubun mensupları olarak bütün bireylerle ilgilenmesidir. Sosyal hizmetler, ülkenin genel koşulları çerçevesinde bireylerin insana yaraşır bir biçimde varlıklarını sürdürebilecekleri ve ait oldukları grup ve toplumun bir üyesi olarak üzerlerine düşen görevleri yerine getirebilecekleri bir sosyal ortamı yaratma amacını taşır¹⁵². Bu nedenle sosyal hizmetler, geçici ya da sürekli olarak yardıma ihtiyaç duyan topluluk üyelerine, gerekli hizmetleri sunmak durumundadır¹⁵³.

Bir başka tanımda, sosyal hizmetlerin içeriği sosyal sigortaları da kapsayacak biçimde geniş tutulmaktadır. Söz konusu tanıma göre, sosyal hizmetler, kişi, grup ve toplulukların yapı ve çevre koşullarından doğan ya da kendi denetimleri dışında kalan yoksulluk ve eşitsizlikleri gidermek, toplumun değişen koşullarından ortaya çıkan sorunları önlemek ve insan kaynaklarını geliştirmek, kişi, aile ve toplum refahını sağlamak amacıyla düzenlenen hizmet ve programları kapsayan bir alandır. Bu alan örneğin sosyal yardım hizmetleri, çocuk ve aile refahı hizmetleri, fiziksel ve ruhsal sakatlar için yapılan hizmetler, ıslah hizmetleri, sosyal sigortalar, aile

¹⁵⁰ Sait Dilik, "Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Arasındaki İlişkiler", **AÜ SBF Dergisi**, C. 35, S. 1-4, Ocak-Aralık 1980, s. 73.

¹⁵¹ Walter A. Friedlander, **Sosyal Hizmetin Kavram ve Metodları**, Çev. Elkin Besin, Ankara, Sağlık Bakanlığı Yay., 1965, s. 6.

¹⁵² Dilik, **a. g. e.**, s. 74.

¹⁵³ Tefik İnanç, Akın Doğan, "Sosyal Hizmet Kavramı ve Yaşlılık", **I. Sosyal Hizmetler Şurası**, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yay., 2004, s. 339.

planlaması, konut sorunları ve toplum kalkınması gibi hizmet ve programları kapsar¹⁵⁴.

Sosyal hizmet programları modern toplumlarda oldukça yaygındır ve yöneldiği gruplar çok çeşitlidir, sadece yoksullarla sınırlı kalmayacak boyutta bir hedef kitlesine hitap etmektedir. Aileler, çocuklar (korunmaya muhtaç çocuklar, sokakta çalışan veya sokakta yaşayan çocuklar, suçlu çocuklar), gençler, yaşlılar, yoksullar, özürlüler, güç koşullardaki kadınlar, sığınmacı ve göçmenler, evsizler, tıbbi ve psikiyatrik yönden yardıma muhtaç hastalar, alkolik ve uyuşturucu bağımlıları gibi sosyal sapma gösteren hastalar, suçlular, özel ihtiyaç grupları (HIV, kanser, lösemi hastaları, alkol ve madde bağımlıları, eşcinseller) gibi oldukça geniş bir alan, sosyal hizmetin müdahale alanı içinde kalmaktadır¹⁵⁵.

Sosyal hizmetin geniş olarak tanımlanıp uygulandığı sosyal güvenlik sistemi, Beveridge sistemidir. Bu sistemde, sosyal hizmetler sosyal refah hizmetlerini ifade etmekte ve bu ad altında sosyal güvenliğin bütün yöntemlerini kapsamaktadır¹⁵⁶.

Ülkemiz sosyal güvenlik sistemi bakımından, sosyal hizmet yöntem ve uygulamasının bu kadar geniş anlaşılması güçtür. Nitekim, Türk sosyal güvenlik sistemi esas olarak primli rejime dayanmakta ve primsiz rejimin bir unsuru olarak sosyal hizmetler ile korunmaya muhtaç kişi ve gruplara ulaşılarak bazı sosyal sorunlarının çözümüne katkıda bulunulması amaçlanmaktadır¹⁵⁷. Bu nedenle, sosyal hizmetler kavramının Türk sosyal güvenlik mevzuatında ilk kez yer aldığı 2828 sayılı kanundaki tanım da buna paraleldir. Söz konusu kanundaki tanıma göre, ülkemizde sosyal hizmet kavramı sosyal refah hizmetlerine nazaran daha dar bir kapsama ve uygulama alanına sahiptir.

¹⁵⁴ III. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı, **Türkiye’de Sosyal Değişme ve Sosyal Hizmetler**, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yay., 1968, s. 364.

¹⁵⁵ Dilik, “Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Arasındaki İlişkiler”, s. 74–75; Ayrıca bkz.: (Çevrimiçi): <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyalhizmetpolitika.htm>.

¹⁵⁶ Ali Nazım Sözer, **Türkiye’de Sosyal Hukuk**, s. 32.

¹⁵⁷ Güzel, Okur, **a. g. e.**, s. 527.

4. 2. Sosyal Hizmetlerin Temel Özellikleri

Sosyal hizmetler, öncelikle hiçbir şekilde sosyal güvenliğin karşılığı olarak kullanılmazlar. Çünkü, sosyal güvenlik bir sistemdir ve niteliği itibariyle çeşitli tehlikelere karşı önleyici bir fonksiyona sahiptir. Sosyal hizmetler ise, sosyal güvenliğin bir aracı olarak çalışma hayatı çerçevesinde birtakım tehlikelere karşı önleyici bir fonksiyon yerine getirmekten daha çok, çalışma hayatı dışında özellikle sosyo–ekonomik kökenli sorunlara karşı önleyici, hatta iyileştirici ve ıslah edici bir fonksiyon yerine getirmektedir¹⁵⁸.

Sosyal hizmet programları, kar getirici programlar şeklinde kabul edilemezler. Bunun nedeni sosyal hizmetlerin çeşitli toplumsal sorunlara çözümler ararken hiçbir zaman kar ve kazanç amacı gütmemeleridir. Çünkü sosyal hizmetlerin temel amacı sosyal sorunların olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılmasıdır¹⁵⁹.

Sosyal hizmetler, yalnızca hayırsever çabalara dayalı bir çalışma da değildir. Çünkü, sosyal hizmetler hem devlet hem de gönüllü kuruluşların birlikte ve sistemli bir biçimde yürüttükleri çalışmalardan ibarettir. Bir başka ifadeyle sosyal hizmetler, yalnızca gönüllü veya resmi bir çaba olmayıp, her ikisinin işbirliği ile gerçekleştirilen bir hizmettir¹⁶⁰.

Sosyal hizmetler, yardıma ve korunmaya muhtaç kimselere, belirli ölçü ve koşullar dahilinde ilgili kuruluşlar tarafından gereken şekilde sunulmaktadır. Bu bağlamda, sosyal hizmet uygulamalarında bireysel karar ve isteklerin doğrudan bir rolü olamaz. Ancak, sosyal hizmetlerin sunulmasında objektif faktörlerin değil de korunan kişinin özel durumunun öne çıktığı durumlarda, sosyal hizmetten

¹⁵⁸ Emel Başçı, **Sosyal Refah Hizmetleri Değerlendirme Araştırması**, Ankara, DPT Yay., 1968, s. 6.

¹⁵⁹ İkizoğlu, **a. g. e.**, s. 166.

¹⁶⁰ İ. Bülent İlik, “Türkiye’de Sosyal Hizmet Uygulamaları ve Yeni Hizmet Önerileri”, **Avrupa Birliği Sürecinde Sosyal Hizmet Politikaları, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2000**, (Yayına Haz.: İlhan Tomanbay), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yay., 2002, s. 89.

yararlanacak kişi hiç değilse belirli ölçüde de olsa sosyal çalışmacının iyi niyetine bağlı olacaktır¹⁶¹.

Sosyal hizmetler, sorunları olan birey veya grupların söz konusu sorunlarını çözümlemede çevrenin, diğer birey ve grupların glerinden ve sosyal kurumların gerek maddi gerekse manevi desteklerinden faydalanmaktadır. Ne var ki, sosyal hizmet uygulamalarında zamanı geldiğinde bireyin bağımsız olması gerektiği anlayışı benimsendiğinden, belirtilen g ve kurumlar, birey veya gruplara, içinde bulundukları zor durumlardan kurtulmalarına yetecek kadar yardım ve destek saęlayabilmektedir¹⁶².

Sosyal hizmetlerin bir diğer özelliği de, yalnızca sorunları olan müracaatçılara, bu sorunlarının çözümünde yardımcı olmak üzere çeşitli olanaklar sağlamakla kalmayıp, geniş bir görev üstlenmiş olmasıdır. Gerçekten sosyal hizmetler, birey ya da grupların muhtaç hale gelmelerine veya çevrelerine uyum sağlayamamalarına neden olan koşulların geliştirilmesine veya iyileştirilmesine de gayret gösterir. Bu bağlamda sosyal hizmetlerin, fakirler, güçsüzler, ocuk ve yaşlı gibi toplumun yalnızca belirli kesimlerine yönelik bir hizmet olmadığını, aksine toplumun tamamına yönelik bir hizmet olduğunu belirtmek gerekir¹⁶³.

Sosyal yapının gelişmesi ve değişmesinde önemli bir role sahip olan sosyal hizmetler, aynı zamanda sosyal kalkınmanın önemli bir aracı niteliğindedir. Günümüzde, sosyal hizmetlerin fonksiyonları sadece muhtaç ve yoksul bireylere hizmet götürme görevi değildir. İnsan kaynaklarının geliştirilmesi, yaşam kalitesinin artırılması ve yerel düzeyde toplumların kalkınmasının gerçekleştirilmesinde de sosyal hizmetlere önemli görevler dřmektedir¹⁶⁴.

Çağımız toplumlarında kalkınmanın insani boyutuna ağırlık veren sosyal hizmet, bireyin çevresi ve yaşam koşulları ile sürekli etkileşimleri çerçevesinde

¹⁶¹ Dilik, **a. g. e.**, s. 76–77.

¹⁶² Friedlander, **a. g. e.**, s. 3.

¹⁶³ Kadir Arıcı, “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Sosyal Hizmetlerin Yeniden Yapılandırılması”, **I. Sosyal Hizmetler şurası**, Ankara, Sosyal Hizmetler ve ocuk Esirgeme Kurumu Yay., 2004, s. 592.

¹⁶⁴ DPT, **a. g. e.**, s. 11.

sosyal açıdan fonksiyonelliğini ve üyesi olduğu toplumun sosyal değerlerine uyumunu güçleştiren engelleri ortadan kaldırarak ya da hafifleterek kendini gerçekleştirmesine ortam yaratmayı amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra, sosyal hizmetler, toplumun imkanları ölçüsünde bireyin gelişmesine katkıda bulunabilmeyi ve onu olumlu yönde değiştirmeyi de hedeflemektedir¹⁶⁵.

Ayrıca nüfusun yaşlanması ve yaşlı nüfus içinde ileri yaştakilerin oranının artması, kadınların erkeklerden daha uzun süre yaşama eğilimi ve buna bağlı olarak dul kadın sayısındaki artış, ücretli olarak çalışan kadınların sayısındaki göreceli yükselme, evlilik kurumunun bozulmasını önlemek amacıyla aile ve evlilik danışma kurumlarının daha geniş kapsamlı olarak geliştirilmesi ihtiyacı, boşanma olaylarının çoğalması ve artan tek ebeveynli aileler ile işsiz sayısındaki artış gibi faktörlerin etkisiyle gelecek yıllarda sosyal güvenlik sistemleri içinde sosyal hizmetlere daha fazla ihtiyaç duyulacağı gerçeğinin de göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmektedir¹⁶⁶.

Ülkemizde de, yukarıdaki nedenlere paralel bir şekilde, artan sanayileşme, kentleşme, aile yapısında meydana gelen gelişmeler ve 60 yaş üzeri nüfusun yavaş yavaş artmaya başlaması gibi sebeplerle, sosyal hizmetlere olan gereksinimin giderek arttığı, bu tür hizmetlerin artarak sürdürülmesinin gerekli hale geldiği gözlenmektedir¹⁶⁷.

¹⁶⁵ İbrahim Cılga, “Türkiye’de Gelişme Sürecinde Sosyal Politikalar ve Sosyal Hizmetler”, **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Sosyal Hizmet Politikaları, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2000**, Yayına Haz.: İlhan Tomanbay, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yay., 2002, s. 76.

¹⁶⁶ İlhan Tomanbay, “Türkiye’nin Sosyal Politikası İçinde Sosyal Hizmetlerin Durumu, **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Sosyal Hizmet Politikaları, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2000**, (Yayına Haz.: İlhan Tomanbay), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yay., 2002, s. 27.

¹⁶⁷ Özdemir, “Refah Devleti ve Üstlendiği Temel Görevler Üzerine Bir İnceleme”, s. 612.

5. SOSYAL HİZMETLERİN SOSYAL SİGORTA VE SOSYAL YARDIMLARLA İLİŞKİSİ

Sosyal hizmetlerin sosyal güvenlik sistemi içindeki yeri ve önemini belirgin hale getirebilmek için, sosyal güvenlik ve ilgili kavramlara ilişkin önceki kısımda verilen tanım ve değerlendirmelerden sonra, sosyal hizmetlerin sosyal sigorta ve sosyal yardımlarla olan ilişkisini ve onlardan hangi yönlerden ayrıldığını belirlemek faydalı olacaktır.

Bilindiği üzere sosyal güvenlik sistemi, tehlikeye uğrayan bireylere, tehlikelerin zararlarından kurtulma garantisi sağlamakta olup, bu garanti esas itibariyle gelir garantisidir. Ancak, toplumdaki bazı birey ve gruplar için, düzeyi ne olursa olsun, sosyal güvenlik sistemlerinden sağlanan gelir garantisi zamanı zaman yetersiz kalmaktadır. Özellikle aile hayatından yoksun reşit olmayan çocuklar ile kendilerine bakacak kimsesi bulunmayan muhtaç yaşlılar bu konumdadır. Bu gruplara dahil olan bireylere maddi destek yanında manevi imkanların da sağlanması gerekmektedir. Çünkü bunlar, aslında aile ortamına yakın bir ortama ihtiyaç duymaktadır. Sosyal hizmetlerin gerekliliği de işte bu noktada ortaya çıkmaktadır¹⁶⁸.

Sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlerle ilgili olarak çok çeşitli tanımlar yapılmış ve değişik çerçeveler çizilmiştir. Nitekim dar anlamda ele alındığı takdirde, sosyal hizmetler, sosyal çalışma faaliyetleri ile eş anlama gelmektedir¹⁶⁹. Oysa geniş anlamda ele alındığı zaman, sosyal hizmetlere çocuk ve aile refahı hizmetleri, fiziksel ve ruhsal sakatlar için yapılan hizmetler, ıslah hizmetleri, sosyal sigortalar, konut sorunları ve hatta toplum kalkınması gibi hizmet ve programlar dahil edilebilmektedir¹⁷⁰. Nitekim, günümüzde sosyal hizmetlerden sosyal yardım, sosyal sigorta, çocuk refahı, suçluların ıslahı, akıl sağlığı, genel sağlık, eğitim, eğlence,

¹⁶⁸ Yazgan, “Sosyal Güvenliğin Yaygınlaştırılması ve Etkinliğinin Artırılması”, s. 460.

¹⁶⁹ Sema Kut, “Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler”, **Türkiye’de ve Almanya’da Sosyal Hizmetler, Ansiklopedik Sözlük** (Editörler: Ruşen Keleş, Jürgen Nowak, İlhan Tomanbay), Ankara, Selvi Yay., 1991, s. 157.

¹⁷⁰ Dilik, “Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Arasındaki İlişkiler”, s. 76.

sosyal konut ve toplum kalkınması gibi konularda çeşitli aktiviteler beklenilmektedir¹⁷¹.

Öte yandan, sosyal güvenliğin herkesçe kabul edilen bir tanımını yapıp sınırlarını çizmek kolay olmamaktadır. Nitekim, kimi halde sosyal güvenlik sisteminin bütün yönleriyle sosyal refah hizmetleri içerisine dahil edilmesi mümkün olmakla birlikte, tam tersi olarak, sosyal hizmetlerin sosyal güvenlik sistemi bünyesinde gösterildiği durumlar da söz konusu olmaktadır¹⁷².

Yukarıda yapılan açıklamalar, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlerin kuramsal çerçevesinin ve sınırlarının kesin çizgilerle henüz belirlenmemiş olduğunu göstermektedir. Öte yandan, kavramlar birbirinden titizlikle ayrılmaya çalışıldığında bile, sosyal güvenliğin karşıladığı tehlikelerin ve bu tehlikelerin karşılanması amacıyla sosyal güvenlik kurumlarınca uygulamada sağlanan sosyal gelirlerin ayrıntılarına inildikçe, sosyal güvenlik ve sosyal hizmet kavram ve çalışma alanları çakışmakta ve hatta birbirinin içine girmektedir.

Her iki kavram arasındaki sınırların çizilebilmesi amacıyla ayrı ayrı kavramların ana fonksiyonları üzerinde durulmuştur. Buna göre, sosyal güvenliğin ana fonksiyonunun, tehlikelere karşı parasal sosyal gelir sağlamak olduğu belirtilmiş, sosyal hizmetlerin ana fonksiyonunun ise, nesnel bir nitelik taşıması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Gerçekten, sosyal güvenlik kurumları genel kural olarak tehlikelerin yol açtığı gelir kayıplarını, ilgililere parasal sosyal gelir sağlayarak gidermektedir. Yine, birçok tehlikenin yol açtığı gider artışlarına karşı sosyal güvenlik kurumlarınca parasal sosyal destek sağlanmaktadır. Ancak, birçok durumda sosyal güvenlik kurumlarınca sağlanan sosyal gelirlerin etkili olabilmesi için, kural olarak parasal yardımların mal ve hizmet şeklindeki sosyal yardımlarla desteklenmesi gerekmektedir. Nitekim, yaşlılık, sakatlık ve muhtaçlık hallerinde, ilgililere sağlanan sosyal gelir yanında bazı mal ve hizmet yardımlarının sunulması; örneğin ev

¹⁷¹ DPT, **Türkiye’de Sosyal Hizmetlerin Durumu**, Ankara, DPT Yay., 1966, s. 8.

¹⁷² Dilik, **a. g. e.**, s. 82.

ortamından mahrum çocukların koruyucu aile yanına yerleştirilmesi, kendilerine bakacak durumda olmayan yaşlıların ise huzurevine yerleştirilmesi gerekmektedir¹⁷³.

Bu açıklamalar, sosyal güvenlik ilke olarak parasal sosyal gelirlerle tehlikeleri karşılamaya çalışsa bile, bunun mal ve hizmet şeklindeki sosyal gelirlerle desteklenmesinin gerekli olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Buna karşılık, sosyal hizmetlerin de ilke olarak nesnel nitelikli faydalar sağlamaya yönelmiş olması yanında, belirli koşullarda parasal sosyal gelirler de sağlamak zorunda olduğu ileri sürülmektedir¹⁷⁴.

Buraya kadar yapılan açıklamalara bağlı olarak, sosyal güvenlik kapsamındaki bireylerin ihtiyaçlarının yeterli bir şekilde karşılanabilmesi için sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler arasında sıkı bir koordinasyonun sağlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır¹⁷⁵. Çünkü, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler, aralarındaki ilişki ve farklılıkların ötesinde, güttükleri amaç itibariyle özdeşleşmektedirler. Bu nedenle, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlerin ortak amaçları, ancak aralarında işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasıyla gerçekleşebilecektir¹⁷⁶.

Günümüzde sosyal hizmetler, yukarıda belirtildiği gibi sosyal yardım ve sosyal sigortaları da içine alan bir genişlikte kabul edilmektedir. Bir başka deyişle, sosyal güvenlik sosyal hizmetlerin bir parçası sayılmaktadır¹⁷⁷.

Yine bazı görüşlere göre, sosyal güvenlik ile sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar arasında bir ayırım yapılması oldukça zor olduğundan, sosyal yardımlar sosyal hizmetleri de kapsamaktadır. Ancak, ülkemiz sosyal güvenlik sistemi açısından sosyal hizmetlerin bu denli geniş kapsamlı olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Çünkü, sosyal hizmetler sosyal sistemimiz içerisinde sosyal

¹⁷³ Sevdâ Taştakil, "Sosyal Hizmet Kavramı ve Sosyal Hizmetlerin Sosyal Güvenlik Sistemi İçindeki Yeri ve Önemi", **İktisat ve Maliye**, C. XXXVI, S. 11, Kasım 1989, s. 459.

¹⁷⁴ Dilik **a. g. e.**, s. 80; Tunçomağ, **a. g. e.**, s. 8.

¹⁷⁵ Günseli Kuntbay, "Sosyal Güvenlik Kapsamının Anlamı ve Kapsamı", **Sosyal Hizmetler Dergisi**, C. III, S. 9, Haziran 1969, s. 7.

¹⁷⁶ Tuğrul Ağar, "Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmet İlişkisi", **Çalışma ve Sosyal Güvenlik Dergisi**, S. 1, Kasım 1987, s. 12.

¹⁷⁷ Dilik, **a. g. e.**, s. 76.

sigortalara nazaran daha dar bir yer işgal etmektedir. Bu bağlamda, sosyal hizmetler ve sosyal yardımların birlikte, sosyal sigortaların sosyal güvenliği gerçekleştirmedeki boşlukları tamamlamalarından bahsedilebilir¹⁷⁸.

5. 1. Sosyal Hizmet–Sosyal Sigorta İlişkisi

Sosyal hizmetleri sosyal sigortalardan ayırt etmekte bazı güçlüklerle karşılaşmaktadır. Ancak, yine de bunları birbirinden ayırt edici noktaları belirtmek mümkün olabilmektedir.

Sosyal sigortalara ilişkin bir tanımlamaya göre, sosyal sigortalar, bireylerin çalışma gücüne sahip oldukları dönemlerde çalışmalarının karşılığı olarak elde ettikleri kazançlarının bir kısmını sigorta fonuna yatırdıkları ve gerektiğinde bu fonda biriken paradan çeşitli tehlikeler ortaya çıktığında para ve hizmet şeklinde yardım aldıkları bir sosyal güvenlik aracıdır¹⁷⁹.

Günümüzde, kimi ülkelerde sosyal sigortalar parasal yardımların yanı sıra, hizmet niteliğindeki yardımları da kapsamaktadır. Örneğin, hastalık sigortasında sigortalıya sadece para ödemesinde bulunulmayıp aynı zamanda sigortalının tedavisi için gereken her türlü sağlık hizmeti de sunulmaktadır. Sağlık sigortası, tıbbi bakımı sigortalının ihtiyacına uygun bir kişisel hizmet biçiminde karşılamaktadır. Hasta sigortalının çalışmadığı süre zarfındaki kaybı ise ayrıca kendisine ödendiği için, bu ödenen paranın nakit yardım kısmını oluşturduğu kabul edilmektedir¹⁸⁰.

Diğer yandan, sosyal sigorta kurumu ve sigortalılar arasındaki ilişki ile sosyal hizmet kurumu ve bu hizmetlerden yararlananlar (müracaatçılar) arasındaki ilişkide ortaya çıkan temel farklılığa işaret etmek gerekir. Bu farklılık, sosyal sigorta kurumunun koşul eğilimli, sosyal hizmet kurumunun ise müracaat eğilimli olmasından kaynaklanmaktadır. Bir başka ifadeyle, sigortalı ile sosyal sigorta

¹⁷⁸ Tuncay, **a. g. e.**, s. 69.

¹⁷⁹ Kuntbay, **a. g. e.**, s. 7.

¹⁸⁰ Tuğrul Ağar, “Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmet”, **Sosyal Güvenlik Bülteni**, S. 50, Eylül 1981, s. 12.

kurumu arasındaki kişisel ilişki sosyal sigorta uygulaması bakımından önemli bir rol oynamazken; sosyal hizmet uygulaması bakımından sosyal hizmet kurumu ile müracaatçı bakımından kişisel ilişki önem arz etmektedir. Çünkü, sosyal sigorta kurumundan kişiye yapılacak yardımlar ilgili mevzuat çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Oysa, sosyal hizmet kurumları açısından durum farklıdır. Sosyal hizmet kurumuna müracaat eden birey, kuruma karşı bir hak talebinde bulunamadığı gibi, ayrıca muhtaç durumda bulunduğunu bir bakıma ispatlamak zorundadır. Bireyin muhtaçlık durumunun belirlenmesinde, sosyal hizmet uzmanlarının şahsi görüş ve kararlarının da etkisi bulunmaktadır. Bu yüzden, belirtilen farklılık, genellikle sosyal hizmetleri ve sosyal sigortaları birbirinden ayırt edici bir özellik olarak kabul edilmektedir¹⁸¹.

Son olarak vurgulanması gereken önemli bir husus da, sosyal hizmetlerin sosyal sigortalar gibi sosyal güvenlik sisteminin içinde yer alan ve sosyal güvenliğin sağlanmasında etkili bir araç olduğudur¹⁸².

5. 2. Sosyal Hizmet–Sosyal Yardım İlişkisi

Bilindiği üzere, ilgilinin parasal katkısı bulunmaksızın yardım ve hizmet sağlayan sosyal güvenlik rejiminin sosyal yardım ve sosyal hizmetlerden oluştuğu bilinmektedir. Sosyal yardım ve hizmetlerde yerine getirilen edim ile ilgilinin buna katkısı arasında doğrudan bir ilişki bulunmamakta ve bunlar ya doğrudan doğruya devlet bütçesinden ya da kamu kaynaklarından ayrılacak bir fondan veya özel kuruluşların gönüllü katkılarıyla oluşturdukları fonlardan karşılanmaktadır. Her ikisi de toplumda kendi ellerinde olmayan nedenlerle yoksul ve bakıma muhtaç duruma düşen birey ya da gruplara insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşama düzeyi temin etmek, çevreye uyumlarını sağlamak için devlet ve gönüllü özel kuruluşlarca sosyo–ekonomik yardım ve hizmetler sunulmasını amaçlar¹⁸³.

¹⁸¹ Kuntbay, **a. g. e.**, s. 8.

¹⁸² Uğurlu, **a. g. e.**, s. 210.

¹⁸³ **A. e.**, s. 9.

Sosyal hizmet ve sosyal yardım ayrımı, Alman sosyal güvenlik terminolojisindeki bakım ve gözetim ayrımına da benzemekte, ancak bunlar arasında kesin bir sınır çizmenin mümkün olmadığı da ifade edilmektedir¹⁸⁴. Nitekim Türk sosyal güvenlik sistemi açısından böyle bir ayrımın yapılmasının çoğu kez mümkün olmadığı anlaşılmaktadır¹⁸⁵.

Konuyla ilgili yaklaşımlardan birine göre, günümüzde sosyal hizmetler, sosyal yardım ve sosyal sigortaları da içerecek kadar geniş kapsamlı kabul edilmekte ve sosyal yardımlar ve sosyal sigortalar sosyal hizmetlerin bir parçası kabul edilmektedir.

Yukarıda verilen bütün açıklamalar, sosyal hizmetlerle sosyal yardımlar arasındaki yakın ilişkiyi ortaya koymakla birlikte, makro açıdan birbirine benzeyen bu programlar ayrıntılı bir analize tabi tutulduklarında, birbirlerinden bazı yönlerden ayrıldıkları gözlemlenmektedir.

Neticede, sosyal yardımlar, esas itibarıyla toplumda kendi ellerinde olmayan nedenlerle yoksul ve muhtaç duruma düşen bireylere insan haysiyetine yaraşır asgari bir yaşam düzeyi sağlamak üzere devlet bütçesinden parasal yardım yapılması niteliği taşımakta ve bu bağlamda bunlara “kamu yardımları” da denilmektedir¹⁸⁶.

Sosyal hizmetlerde ise, toplumda kendi ellerinde olmayan nedenlerle yoksul ve muhtaç duruma düşen bireylere, insan haysiyetine yaraşır asgari bir yaşam düzeyi sağlamaktan başka, onların çevreleriyle barışık bir yaşam sürdürmelerini sağlamak amacı da hedeflenmekte ve amaç doğrultusunda kamu kuruluşları ve devlet denetiminde olmak koşuluyla özel kuruluşlarca gerekli sosyo-ekonomik önlemlerin alınması ve hizmetlerin sunulması düşüncesi ön plana geçmektedir¹⁸⁷.

Sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar arasında her ne kadar kesin çizgiler çizmek bazı küçük noktaların dışında imkansız gibi görünmekte ise de; Türk sosyal

¹⁸⁴ Ali Seyyar, “Sosyal Sigortalar Sisteminde Bakım Sigortası”, **Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi**, Yıl: 1, S. 2, Ekim-Aralık 1998.

¹⁸⁵ Dilik, **a. g. e.**, s. 76.

¹⁸⁶ Richardson, **a. g. e.**, s. 37.

¹⁸⁷ Tuncay, **a. g. e.**, s. 80.

güvenlik sistemi bakımından sosyal hizmetleri sosyal yardımlardan ayırt edici şu özelliği vurgulamalıyız. Sosyal hizmetler, devletin bütçesi yanında gönüllü özel kuruluşlarca da finanse edilmekte ve daha çok hizmet sunmaya yönelik ve daha geniş kapsamlı bir alan içermektedir. Oysa sosyal yardımlar, esas itibariyle devlet bütçesinden karşılanmaktadır ve çoğunlukla faaliyet alanları sosyal hizmetlere nazaran daha dardır¹⁸⁸.

6. TÜRKİYE’DE SOSYAL HİZMETLERİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Ülkemizde köklü bir geçmişe sahip olan sosyal hizmet uygulamaları, uzun süre diğer toplumlara benzer şekilde dini ve geleneksel nitelikli yardımlaşma ve dayanışma esasları çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. İslam dininin öngördüğü yardımlaşma ilkesine dayalı olarak şekillenen ve özellikle vakıf kurumu sayesinde gelişen bu uygulama, Cumhuriyet döneminden itibaren, dağınıklıktan uzak sistematik bir yapı kazanabilmesi amacıyla bazı kanuni ve kurumsal düzenlemelere konu olmuştur¹⁸⁹. Bu anlamda, 1982 Anayasası’nda sosyal hizmetlerle ilgili olarak yer alan birtakım hükümlerden söz edilebilir. Sosyal hizmetin Anayasal dayanakları ele alındığında, devletin sakatları, yaşlıları ve çocukları korumak için teşkilat ve kurmak ve kurdurmakla yükümlü kılındığı görülmektedir (md. 61). Keza toplumun temeli kabul edilen ailenin, ananın ve çocukların korunması (md. 41) ile herkesin yaşamını beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlayıcı hizmetlerin sunulması (md. 56) devletin diğer görevleri arasında sayılmıştır.

¹⁸⁸ Beril Tufan, “Sosyal Refah Alanında Gönüllü Kuruluşlar”, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. VI, S. 4, Kasım–Aralık–Ocak 1973–1974, s. 10.

¹⁸⁹ Ethem Çengelci, **Cumhuriyet Türkiye’sinde Sosyal Hizmetlerin Örgütlenmesi**, Ankara, Şafak Kitabevi Yay., 1996, s. 5.

6. 1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, sosyal hizmetlerle ilgili en önemli kurumların, vakıflar olduğu bilinmektedir. Vakıf yoluyla varlıklı ve hayırsever kişiler özellikle taşınmaz mallarının gelirlerini dini ve sosyal amaçlı hizmetlerin görülmesi için kurmuş oldukları müesseselerin finansmanına tahsis etmekte ve söz konusu amaçları gerçekleştirebilmek için de tahsis ettikleri malların mülkiyetini sözü edilen kurumlara devretmekte idiler¹⁹⁰.

Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıfların faaliyet gösterdiği başlıca alanlar: Aşevleri ve kervansaray kurma, yolculara, hac yolunda parasız kalanlara, dul ve yetimlere, körlere, harp malulü ve gazilere yardım, kimsesiz yaşlı ve çocukların barındırılması ve bakılması, şifa yurtları hastaneler açılması ve işletilmesi, fakirlere yakacak malzeme ve yemek verilmesidir. Bu uygulamalar, her alanda çok büyük gelişme gösterdiği için bazı batılı sosyal siyasetçiler 16. yüzyıl Osmanlı devleti için “vakıf cenneti” deyimini kullanmışlardır¹⁹¹.

Vakıfların bilhassa “Avarız” ve “Müessesatı Hayriye” adlarını taşıyanları, muhtaç kişilere yönelik sosyal yardımları organize edici bir karaktere sahip olmuştur¹⁹².

Hayri vakıflar, cami, okul, kütüphane, kervansaray, hamam ve benzeri tesislerle; fakirlere yemek yedirilmesi, kurban kesilmesi, aşure pişirilmesi gibi hizmetler ile bu tesis ve hizmetlerde çalışan personelin tayin, terfi ve ücretlerinin ödenmesi konularında çalışan vakıflardan oluşmaktaydı. Bu kurumların bazılarında toplumun tamamı, bazılarında ise sadece düşük gelirli gruplar yararlanmaktaydı.

Avarız vakıfları ise, düşük gelirli köy ve mahalle sakinlerinin yangın, hastalık ve ölüm gibi durumlarla, geçimlerini tehlikeye düşüren diğer başka hallerde ihtiyaçlarının karşılanması ve tedavilerinin yapılması amacıyla kurulmuştu¹⁹³.

¹⁹⁰ Jale Akipek, **Vakıflar**, Ankara, AÜ Hukuk Fakültesi Yay., 1970, s. 3.

¹⁹¹ Turan Yazgan, **Görüşler**, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., 1977, s. 21.

¹⁹² Ethem Çengelci, **Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun Türk Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Yönetim Sistemi İçindeki Yeri**, Ankara, Aydınlar Matbaacılık Yay., 1998, s. 8.

Sonuç olarak, Osmanlı İmparatorluğunda vakıflar, bugün sosyal devletin üzerine almış olduğu pek çok kamu hizmetini yürüten kurumlar olmuş ve gerekli mali desteği de bizzat kendileri sağlamıştır¹⁹⁴.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılda II. Mahmut'un reformlarıyla, özellikle 1839 Tanzimat Fermanı'yla her alanda olduğu gibi sosyal hizmetlerde de örf ve adete dayanan düzenlemelerden kanuni düzenlemelere ve kurumsal düzenlemelere doğru bir açılma başlamıştır¹⁹⁵.

1868 yılında Mithat Paşa'nın Tuna Valisi bulunduğu sırada, çocuklar için "ıslahhaneler" açılmıştır. Amaçları yalnızca kimsesiz çocuklara hizmet sunmak olan bu kurumlar, zamanla ebeveyninden biri olmayan ve muhtaç durumdaki çocuklar ile suç işlemiş çocukları da bünyesinde barındırmıştır. Ayrıca bu kurumlar, imkanları ölçüsünde çocukları hayata hazırlayarak meslek sahibi olmalarını sağlamıştır¹⁹⁶. Yine aynı yıl, söz konusu ıslahhanelere ilişkin bir Nizamname hazırlanmış ve önceleri yalnızca Tuna bölgesine uygulanmıştır. Daha sonraları, Dahiliye Nezareti'nce Nizamname'nin uygulanması tüm ülkeye teşmil edilmiş ise de, uygulamadan beklenen olumlu sonuç gerçekleşmemiştir¹⁹⁷.

1872 yılında "Darüşşafaka", öksüz ve yetim çocukların okutulması amacıyla, açılmıştır¹⁹⁸.

1895 yılında Sadrazam Halil Rıfat Paşa tarafından uygulamaya konulan dilenciliğin yasaklanması hakkındaki "Men-i Teseül Nizamnamesi"yle birlikte İstanbul'da 1896 yılında "Darülaceze" açılmıştır. Darülaceze, daha sonra İstanbul

¹⁹³ Hüseyin Hatemi, **Medeni Hukuk Tüzel Kişilikleri, Eski Vakıflar**, İstanbul, İÜ Hukuk Fakültesi Yay., C. I, 1979, s. 384.

¹⁹⁴ Aydın Tuncay, **Eski Vakıf Hükümlerimiz ve Vakıfla İlgili Bazı İnceleme ve Sorunlar**, İstanbul, Yıldız Sarayı Vakfı Yay., 1984, s. 21.

¹⁹⁵ Muslih Fer, "Türkiye'de Sosyal Hizmetler", **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. II, S. 1, Mayıs 1966, s. 6.

¹⁹⁶ Birsan Gökçe, **Cumhuriyet Döneminde Çocuk ve Gençlere Ait Yasal Düzenlemeler ve Yayınlar**, Ankara, TC Başbakanlık Gençlik ve Spor Bakanlığı Yay., 1983, s. 65.

¹⁹⁷ Osman Korkut Akol, **Kimsesiz Çocuklar**, Ankara, Örnek Matbaası Yay., 1950, s. 23.

¹⁹⁸ İlhan Tomanbay, "Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin Tarihi", **Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler, Ansiklopedik Sözlük** (Ed.: Ruşen Keleş, Jürgen Nowak, İlhan Tomanbay), Ankara, Selvi Yay., 1991, s. 210.

Belediyesi sınırları içinde bulunan sakat, yaşlı ve çalışamayacak durumda olan kimsesiz yaşlılarla, kimsesiz terkedilmiş çocukları barındırmak üzere İstanbul Belediyesi'ne devredilmiştir¹⁹⁹.

1914 yılında kurulmaya başlanan ve yetimhane, yetimler evi ya da öksüzler yurdu anlamına gelen “darüleytamlar”, ülkenin kimsesiz ve çaresiz çocuklarını meslek hayatına hazırlamak amacıyla devlet tarafından açılmış şefkat ve terbiye kurumlarıdır. Darüleytamların kuruluş amacı, Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda şehit düşenlerin çocuklarının korunması ve yetiştirilmesi idi. İlk darüleytam, Sait Halim Paşa tarafından kuruma bağışlanan Bebek Yalısı'nda hizmete girmiştir. Daha sonraki yıllarda kamuoyu tarafından konuya verilen önem sonucunda darüleytamların sayısı hızlı bir artış göstererek 62'ye kadar yükselmiştir. Cumhuriyetin kurulmasından sonra bir süre daha varlığını sürdüren darüleytamlar, 1926 yılında çıkarılan bir kanunla kaldırılmıştır. Darüleytam olarak kullanılan binalar ise okula dönüştürülmüştür²⁰⁰.

30 Haziran 1921 tarihinde, daha Cumhuriyet resmen ilan edilmeden önce, Atatürk'ün önderliği ile Kurtuluş Savaşı'na katılanların çocuklarının bakım ve eğitim problemlerine yardımcı olmak amacıyla Ankara'da kurulan “Himaye-i Etfal Cemiyeti”²⁰¹, İstiklal Savaşı'nın doğurduğu maddi sıkıntıların etkisi altında kalmış ve mali yapısında büyük sorunlar çıkmıştır. Ancak, bütün bu olumsuz koşullara rağmen faaliyetlerini devam ettiren kurum, başarılı hizmetlerde bulunmuştur. Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1935 yılında “Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu” adını almış ve 1937 yılından itibaren de kamu yararına çalışan bir dernek statüsünü kazanmıştır²⁰². 2828 sayılı “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu”nun yürürlüğe girdiği 27.5.1983 tarihine kadar, kamu yararına çalışan

¹⁹⁹ Gökçe, a. g. e., s. 67.

²⁰⁰ A. Rıza Erkan, Gönül Erkan, “Darüleytamlar”, **HÜ Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi**, C. V, S. 2-3, Ocak 1987, s. 61-62.

²⁰¹ Ziya Akkaya, “Atatürk, Sosyal Hizmet ve Toplum Kalkınması”, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. III, S. 1, 1966, s. 21.

²⁰² Ethem Çengelci, **Cumhuriyet Türkiye'sinde Sosyal Hizmetlerin Örgütlenmesi**, s. 6.

dernek statüsü içinde faaliyetlerini sürdürmüştür. 2828 sayılı Kanun ile Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu kaldırılmıştır²⁰³.

6. 2. Cumhuriyet Dönemi

1926 yılında kabul edilen “Medeni Kanun”da, çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamalarını etkileyecek önemli düzenlemelere yer verilmiştir. Nitekim, ana hatlarıyla belirtecek olursak; bireylerin medeni haklardan yararlanmaları, evlenme ve boşanmaları halinde taraflara ve çocuklara düşen hak ve yükümlülükler, evlat edinme, velayet, çocuk malları, çocukların korunmaları ve koruyucu aile bakımına ilişkin hususlar düzenlenmiştir. Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, Medeni Kanun, çocuğun bakım ve korunması konusunda ayrıntılı düzenlemelere gitmiştir²⁰⁴.

1949 yılında, çocuk hizmetlerinde kamusal yetkiyi ve örgütlenmeyi ifade eden 5387 sayılı “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun” kabul edilmiştir. Bu Kanun, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı’na çeşitli kanuni görevler ve sorumluluklar vermiştir²⁰⁵. Kanun, taşıdığı bazı aksaklıklar yüzünden yalnızca yedi yıl yürürlükte kalabilmiştir. Kanunun yürürlükten kaldırılmasının esas nedeni olarak, Milli Eğitim Bakanlığı’nın kanunla verilen görevleri yerine getirememesi ve mahalli idarelerin de mali imkanlarının yetersiz kalması gösterilmiştir. Çünkü, kanunda korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sosyal hizmetlerin, Milli Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıkları, özel idareler, belediyeler ve köy tüzel kişiliklerinin ortaklaşa çalışmalarıyla yapılması öngörülmüştü²⁰⁶.

²⁰³ Ethem Çengelci, **Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun Türk Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Yönetim Sistemi İçindeki Yeri**, Ankara, Aydınlar Matbaacılık Yay., 1998, s. 21.

²⁰⁴ Rona Serozan, **Çocuk Hukuku**, İstanbul, Beta Yay., 2000, s. 30.

²⁰⁵ Akol, **a. g. e.**, s. 43.

²⁰⁶ Muslih Fer, “Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, **Korunmaya Muhtaç Çocuklar**, İstanbul, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yay., 1970, s. 28.

1957 yılında, 5387 sayılı Kanunun korunmaya muhtaç çocukların problemlerinin çözümünde yetersiz kaldığı gerekçesiyle, yerine yeni bir örgütsel yaklaşımla 6972 sayılı “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun” kabul edilmiştir. Bu Kanun, temel felsefe olarak yerel yönetimleri yetkili kılmayı hedeflemiş ve çocuk koruma hizmetlerini yerel yönetim birliklerine (Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birliklerine) vermiştir²⁰⁷.

12.6.1959 tarihinde 7355 sayılı “Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Kanun” kabul edilmiştir. Sosyal Hizmetler Enstitüsü’nün kuruluşunu, sosyal hizmetler alanında bir dönüm noktası olarak kabul etmek mümkündür. Kanun, sosyal hizmet okulları açılarak profesyonel meslek elemanı yetiştirmenin gerekliliği ilkesinden yola çıkılarak hazırlanmıştır²⁰⁸. Nitekim, kurulması öngörülen Sosyal Hizmetler Akademisi 1961 yılında eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamış ve 1965 yılından itibaren “sosyal hizmet uzmanları”nın sosyal hizmetler alanında faaliyet gösterme olanağı doğmuştur²⁰⁹.

1961 Anayasası, sosyal ve ekonomik özgürlükleri anayasal düzenlemeye kavuşturunca, kamusal sosyal hizmetlerde yeni bir atılım dönemine girmiştir. Bu bağlamda 1963 yılında, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na bağlı olarak “Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü” kurulmuştur²¹⁰.

Ülkemizdeki dağınık ve koordinasyonsuz bir şekilde yürütülmekte olan sosyal hizmet uygulamalarına bir bütünlük ve işlerlik kazandırmak amacıyla, 27 Mayıs 1983 tarihinde 2828 sayılı “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu” yürürlüğe konulmuştur²¹¹. Söz konusu Kanun ile yeni bir kamu hukuku

²⁰⁷ Suat Ballar, **Türk Hukukunda Sosyal Hizmet ve Çocuklar**, İstanbul, Türkmen Kitabevi Yay., 1988, s. 6.

²⁰⁸ Tomanbay, **a. g. e.**, s. 211.

²⁰⁹ Tuna Atalay, “Türkiye Cumhuriyetinin Demokratik Bir Cumhuriyet Olarak Gelişmesinde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Yardımların Yeri ve Önemi”, **Sosyal Hizmetler Dergisi**, C. I, S. 9, Haziran 1999, s. 6.

²¹⁰ Ethem Çengelci, “Türkiye’de Sosyal Hizmetlerin Örgütlenmesi: Cumhuriyet Dönemi Gelişmeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **2000’li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi**, 4. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı, Yayına Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yay., 1997, s. 283.

²¹¹ RG. 27.5.1983, S. 18059.

tüzel kişisi olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kurulması ile sosyal hizmetler alanında önemli bir gelişme kaydedilmiştir²¹².

²¹² Ethem Çengelci, “Cumhuriyet Döneminde Sosyal Hizmetlerin Gelişimi Üzerine Bir Yorum”, **Sosyal Hizmetler Dergisi**, C. 1, S. 8, Ekim 1998, s. 3.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR

1. GENEL OLARAK ÇOCUK

1. 1. Çocuk ve Çocukluk Kavramı

Çocukluk, kullanıldığı bilim alanına göre, farklı yaşam sürelerini kapsar. Bilim alanları, çocukluğun başlangıcını “doğum anı” olarak kabul etmekte, ancak bitişi konusunda farklı görüşler öne sürmektedir.

Çocuk, doğumdan ergenliğe kadar süren yaşam dilimine ait olan insan yavrusudur. Bu dönem, ruhça ve bedence insanın en güçsüz ve çok özel bir dönemini oluşturmaktadır. Geleneksel kültürlerde böyle bir dönem ya hiç yoktur ya da hızla geçirilmesi gereken bir dönem olarak değerlendirilmiştir. Çünkü, bu toplumlarda asıl olan yetişkinliktir. Yaşamını kas gücüne dayandıran toplumlarda, insanın çocukluk gibi bir döneme ve bu dönemin uzun bir eğitim sürecine tabi tutulması gibi bir lükse itibar etmeyeceği açıktır. Ancak, giderek modern zamanlara (sanayileşmeye) özgü olarak meydana çıkan toplumsal işbölümü, eğitim yoluyla elde edilebilecek bilgi ve beceriye ihtiyaç duyar. İşte bu toplumsal ihtiyaca cevap verebilecek niteliğiyle çocukluk, özel bir dönem olarak karşımıza çıkar.¹

Aşağıda, çocuk ve çocukluk kavramlarının tarihi gelişimi ve değişik bilim dallarındaki anlamları ele alınıp değerlendirildikten sonra, hukuki bakımdan çocukluğun başlangıcı ve sona ermesi incelenecektir.

¹ İsmail Doğan, **Akıllı Küçük**, İstanbul, Sistem Yayıncılık Yay., 2000, s. 176.

1. 2. Çocukluğun Tarihi Gelişimi

Çocukluk, insan hayatının doğal ve değişmez halkalarından biri olmasına rağmen, bebekliğin tersine doğal bir gerçeklik olmayıp, sosyo-kültürel bir kavramdır. Bu nedenle de, diğer toplumsal kavramlar gibi norm ve değerlere göre göreceli olarak belirlenir. Şu halde, çocukluk, tarihte homojen bir olguyu ifade etmeyerek, çocukluğun tek ve evrensel kültüre indirgenemeyen gerçekliğine işaret eder. Bu gerçeklik, kültürden kültüre, uygarlıktan uygarlığa göre değişen felsefe, uygulama ve ele alınış biçimlerini ön plana çıkarır. Bu bağlamda, Doğu toplumları, Batı toplumları, İslam kültürü, Hristiyan kültürü, çocukluk kavramını kendi kültür ve değerlerine göre niteleyen farklılıklar ifade ederler².

Hem çocukluk yaşantısı, hem de çocukluk kavramı yüzyıllar boyunca değişim göstermiştir. Eski toplumlarda insanlar, çocukluk yıllarının belirleyici olduğunu ve daha sonraki gelişimin ve işleyişin temelini oluşturduğunu düşünmedikleri için, çocukluğu yaşamın farklı bir dönemi olarak görmemişlerdir³.

Antik dönemde, çocuklara ilişkin tutumlara yönelik fazla bilgi bulunmamaktadır. Eski Yunanlılar, özel bir yaş kategorisi olarak çocukluğa oldukça az ilgi göstermişlerdir. Çocuk ve genç için kullandıkları terimler o kadar belirsizdir ki, bebeklik ile yaşlılık arasında hemen her çağı içermektedir⁴. Diğer yandan, Eski Yunanlıların çocuk resmi yapmadıkları ve günümüze kadar ayakta kalan heykellerden hiçbirinin de çocuk heykeli olmadığı bilinmektedir. Diğer bir ifadeyle, Eski Yunan'da çocukluk kavramı net değildir. Öte yandan, Eski Yunan'da okul düşüncesinin varlığı, bir ölçüde de olsa gençliğin özel konumuna ilişkin bir bilincin olduğunu göstermektedir⁵. Dolayısıyla, bu dönemde çocukluk bütünüyle keşfedilmemiş olsa da bu fikre yaklaşıldığını söylemek mümkündür.

Romalılar, okul fikrini Eski Yunanlılardan almış olmalarına rağmen, daha üstün bir çocuk fikri geliştirmişlerdir. Roma'da çocukluk ile ayıp düşüncesi arasında

² Doğan, a. g. e. , s. 2.

³ Mary J. Gander, Harry W. Gardiner, **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, Çev. Bekir Onur, Ankara, İmge Kitabevi Yay., 1993, s. 22.

⁴ Neil Postman, **Çocukluğun Yokoluşu**, Çev. Kemal İnal, Ankara, İmge Kitabevi Yay., 1995, s. 16.

⁵ Hasan Ali Koçer, **Eğitim Tarihi, İlk Çağ**, Ankara, AÜ Eğitim Fakültesi Yay., 1980, s. 134.

bir bağlantı kurulmaya başlanması, çocukluk fikrinin evriminde çok önemli adımdır. Diğer bir ifadeyle, önemli olan, bir ayıp düşüncesi olmaksızın çocukluğun varolamayacağıdır⁶.

Ortaçağ Batı toplumlarında modern anlamda bir çocukluk fikrinin bulunup bulunmadığı tartışmalı bir konu olmasına rağmen, baskın görüş, bulunmadığı doğrultusundadır⁷. Ortaçağ Batı toplumlarında çocukluk fikri mevcut olmasa da, bunun çocukların ihmal edildiği, terk edildiği ya da küçümsendiği anlamına gelmediğini belirtmek gerekir. Neticede, çocukluk fikri daha çok çocukların kendine has özellikleri bulunduğu, bu özelliklerin onları yetişkinlerden ayırdığı yolundaki bilinç ile ilgilidir. İşte, Ortaçağ Batı toplumlarında eksik olan bu bilinçtir⁸.

Çocukluğa ilişkin bu bilinçsizliğin Ortaçağ Batı toplumlarının demografik yapısının bir sonucu olduğu ileri sürülmektedir. Çünkü, çocuk ölümlerinin, bunun sonucu olarak da doğurganlık oranlarının yüksek olduğu bir toplumda, ana-babalar “olası bir kayıp” gözüyle baktıkları çocuklarına daha fazla bağlılık göstermekten kaçınılmaktaydılar⁹. Ayrıca, çocuğun, annesinin ya da bakıcısının sürekli bakımı olmaksızın yaşayabilecek hale geldiği andan itibaren yetişkinler kategorisine ait olması da çocukluk bilincinin ortaya çıkmasına engel teşkil etmekteydi¹⁰.

Çocukluk kavramının üretilmesine katkı sağlayan önemli faktörlerden birisi de, hiç şüphesiz matbaanın bulunması olmuştur. Matbaanın bulunmasıyla birlikte, yetişkinlik, kazanılması gereken bir statü haline gelmiştir. Bu nedenle çocuklar, yetişkin olabilmek için okumayı öğrenmek, bunun için de eğitim almak zorunda kalmışlardır. Bu durum, çocukluk anlayışının hızla değişmesine yol açmıştır¹¹.

17. yüzyıla gelindiğinde, çocukluk, okula gitmekle tanımlanmaya başlanmıştır. Böylece, ilk kez önemi giderek artan ve gelişmeye açık bir dönem

⁶ Emine Akyüz, **Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması**, Ankara, MEB Yay., 2000, s. 449.

⁷ Mine Tan, “Çocukluk: Dün ve Bugün”, **Toplumsal Tarihte Çocuk**, Yayına Hazırlayan: Bekir Onur, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., 1994, s. 22.

⁸ J. H. Plumb, “The Great Change in Children”, **Rethinking Childhood**, Ed., A. Skolnick, Boston, 1976, s. 163.

⁹ Gander, Gardiner, **a. g. e.**, s. 18.

¹⁰ Postman, **a. g. e.**, s. 33.

¹¹ **A. e.**, s. 44.

olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca, çocukluğun gelişmesinde göz ardı edilmemesi gereken bir diğer olgu da, burjuva sınıfının gelişmesidir. Bu sınıfın büyümesiyle birlikte, çocuklar için harcanan para artış göstermiştir. Çünkü, bu sınıf, çocukların eğitimine yatırım yapmış, diğer yandan onları gösterişçi tüketim nesneleri gibi kullanmıştır¹².

Bu veriler ışığında, çocukluğun bir orta sınıf fikri olarak başladığı ifade edilebilir. Çünkü, bu dönemde ancak orta sınıf çocukları için para harcanabilmekteydi¹³. Yine, bu dönemde çocukları ifade için sözcükler dil dağarcığına ilave edilmiştir¹⁴.

Çocukluk fikri, 17. yüzyılda İngiltere'den bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Çocukluğun gelişimi zaman zaman duraksamış olsa bile, sürekli devam eden ve tüm ulusal sorunları aşan bir fikirdi. Diğer bir ifadeyle, çocukluğun görünüm ve ilerlemesi yerel koşullardan etkilenmiş olsa da, hiçbir zaman tamamen yitip gitmemiştir¹⁵.

18. ve 19. yüzyıllarda, özellikle İngiltere'de ve yoksul ailelerde, çocuklara karşı ilgi ve şefkat gösterildiğinden söz etmenin olanağı yoktur. Bu dönemde çocuk, aynı kadın gibi, babanın malı sayılmaktaydı. Baba, çocuklarına istediğini yapabilmekte, fiziksel ceza verebilmekte ve hatta 7 yaşına geldiğinde onu zorla çalıştırabilmekteydi. Anne de, çocuktan farklı bir konumu olmadığından, bunların hiçbirine engel olamamaktaydı¹⁶.

Bu nedenle, 18. yüzyılda ortaya çıkan, devletin çocukları korumaya yönelik kanun yapma hakkı olduğu fikri, radikal bir görüştü. Devletin böyle bir sorumluluğu üzerine almasının nedeni, Avrupa'daki Reform ve Rönesans ruhudur. Başka bir ifadeyle, Aydınlanma'nın entellektüel iklimi, çocukluk fikrinin beslenip yaygınlaşmasına yardımcı olmuştur¹⁷.

¹² Bob Franklin, **Çocuk Hakları**, Çev. Alev Türker, İstanbul, Ayrıntı Yay., 1993, s. 27.

¹³ Postman, **a. g. e.**, s. 58, 62.

¹⁴ Tan, **a. g. e.**, s. 18.

¹⁵ Franklin, **a. g. e.**, s. 62.

¹⁶ Doğan, **a. g. e.**, s. 159.

¹⁷ Diana Gittins, **Aile Sorgulanıyor**, Çev. Tuna Erdem, İstanbul, Pencere Yay., 1985, s. 97.

19. yüzyılda ekonominin tarımdan sanayiye kayması, orta sınıfın gelişmesi, ailenin yapısının ve rolünün değişmesi, çocuk ölümlerinin azalması, ana-baba-çocuk ilişkisinde duygusal bağın önem kazanması gibi faktörlerin etkisiyle, çocukluğun farklı bir yapı olduğu anlayışı gelişmiştir¹⁸.

20. yüzyılın egemen çocuk paradigması ise, çocukluğun özel bir kategori olduğu temeline oturmaktadır¹⁹. Çocukların biyolojik, psikolojik ve sosyal olarak yetişkinlerden farklı gereksinim ve beklentileri bulunmaktadır. Çocuklar, yarının yetişkinleri oldukları için değil, sadece bugünün çocukları oldukları için, başlı başına bir değer taşımaktadır. Bu bakış açısıyla, çocukluk, 20. yüzyılın özellikle son 20-25 yılında dikkatlerin yoğun olarak çevrildiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta, bu yüzyıl bazı yazarlarca “çocuk yüzyılı” olarak da adlandırılmıştır²⁰.

1. 3. Psikolojide Çocuk Kavramı

Çocuk kavramı, gelişim psikolojisinde sık sık kullanılmakta; fakat bu kavram bu bilim alanında her zaman aynı anlama gelmemektedir. Psikolojide çocuk kavramının sınırlarını, yaş ile kesin olarak çizmek mümkün değildir. Çünkü, insanın gelişimi kalıtsal, sosyo-kültürel ve ruhsal faktörlere göre bireysel olarak gerçekleşir.

Psikologlar, gelişimi dört döneme ayırmaktadırlar.

1. 3. 1. Oral Dönem (Bebeklik Dönemi, 0-2 Yaş Dönemi)

Yapılan araştırmalar, bu dönemde çocuğun önemli algılama, hareket ve toplumsal yeteneklere sahip olduğunu ve kendi gelişimi için düşünülenenden daha çok sorumluluk üstlendiğini göstermektedir. Her bebek ilk günden başlayarak etkin algılayan ve öğrenen bir bireydir. Ayrıca, hayatın ilk olumlu duygusu olan güven, bu

¹⁸ Doğan, a. g. e., s. 158.

¹⁹ Mustafa Ruhi Şirin, “Çocuk Modernleşmesi mi Çocuk Sömürgeleşmesi mi?”, **Yeni Türkiye**, Cumhuriyet Özel Sayısı, S. 23-24, 1998, s. 1903.

²⁰ Gander, Gardiner, a. g. e., s. 30.

dönemde anne ya da anne yerini tutan kişilerle ilişkilerle gelişmektedir. Bu zamanda anne ve bebek arasındaki sıcak, sevecen ve güven verici bir ilişki, bebeğin dış dünyaya güven duymasını sağlayacaktır. Böylece, bu dönemin başarıyla tamamlandığı durumlarda, birey diğer kişilerle dengeli ve güvene dayalı bir ilişkiye girebilecektir. Aksi halde, daha sonraki ilişkilerinde güven bunalımı yaşayabilecektir²¹.

1. 3. 2. İlk Çocukluk Dönemi (2–6 Yaş Dönemi)

Bazen okul öncesi dönem olarak da adlandırılan ilk çocukluk dönemi, toplumsal ilişkilerde olduğu kadar, bilişte (vukuf)²², dilde ve kişilik gelişiminde de önemli değişimlerin gerçekleştiği zamandır. İlk çocukluğun ilk yarısı olan 2–3 yaşlarında, çocuklar ya bir bağımsızlık ve kendine yetebilme duygusu ya da utanç ve kuşku ile sonuçlanan bir bunalımla karşılaşır²³.

Şayet ana–baba, yetenekleri elverdiğince çocuğun kendi davranışlarını idare etmesine izin verirken, aynı zamanda ona rehberlik de ederse, çocuk sağlıklı bir özgüven duygusu geliştirir ve kişiliği olumlu yönde etkilenir. Eğer ana–baba çocuğu aşırı korur ya da boyun eğmeye zorlarsa, çocuğun kişilik gelişimi bundan olumsuz etkilenecektir. Ayrıca, çocuk toplumsal davranışlarını değerlendirirken de utanç duygusu içinde olacaktır²⁴.

İlk çocukluğun ikinci yarısı olan 4–6 yaşları arasında, çocuk etkinlik alanlarını büyük ölçüde geliştirmiş ve dili iyi kavramış olacaktır. Ayrıca, bu yaşlarda çocuk gitgide daha fazla toplumsal yönelimli olacağından, kardeşleriyle veya yaşlılarıyla etkinliklerinde denetimi elinde tutmak isteyecektir. Bu dönemdeki çocuklar, dayanılmaz bir merak, enerji ve etkinlikle dikkatleri çekerler. Eğer, ana–baba çocuğun bu davranışlarını özendirir, sorgulama, deneme ve yanılmalara olanak veren bir tutum sergilerse, çocuktaki girişkenlik duygusu gelişecektir. Bunun aksine,

²¹ Erik Erikson, **İnsanın Sekiz Çağı**, Çev. Bedirhan Üstün, Vedat Şar, Ankara, yy, 1984, s. 5.

²² Psikolojide canlının, bir nesne veya olayın varlığına ilişkin bilgili ve bilinçli duruma gelmesi (TDK Sözlüğü).

²³ Erikson, **a. g. e.**, s. 7.

²⁴ Gander, Gardiner, **a. g. e.**, s. 295; Erikson, **a. g. e.**, s. 10.

ana-baba yaklaşımlarında kısıtlayıcı ve denetleyici davranırsa, çocukta suçluluk duygusu gelişecektir²⁵.

1. 3. 3. Orta Çocukluk Dönemi (Okul Çağı Dönemi, 6-12 Yaş Dönemi)

Bu dönem, okul yaşından ergenliğe kadar sürer. Orta çocukluk dönemi, önceki dönemlerden farklı olarak, toplumun gittikçe artan bir rol oynadığı, sakin ve kararlı bir büyüme dönemidir. Bu dönemde ana-baba ve kardeşlerden oluşan yakın çevre, çocuk için önemini korumakla birlikte, çocuklar daha çok bağımsızlığa ve akran ilişkilerine önem verirler. Akran grupları biçimlenmeye başlar ve bu gruplara kabul edilmek pek çok etkinliğe oranla öncelik kazanır. Ayrıca, bu dönemde okul olgusuyla karşılaşırız. Çünkü, bu dönemde çocuklar günlerinin büyük bir bölümünü orada geçirdikleri gibi, daha sonra toplum için verimlilik sağlayacak birçok beceriyi de öğrenirler²⁶.

1. 3. 4. Ergenlik Dönemi (12-18 Yaş)

Ergenlik, biyolojik, psikolojik, zihni ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın gerçekleştiği, çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemidir. Çocuğun durumundaki en hızlı değişim bu dönemde görülür. Bu dönemde çocuk duygusal, coşkun ve taşkındır. Bu nedenle çok kısa sürede ilişkiye girmesine rağmen ilişkilerin süresi de kısa olur. Ayrıca çevresinden kolay etkilendiği için sürekli olarak çevrenin ilgisini üzerine çekmeye çalışır. Bu yüzden, pek çok önemli sorun bu dönemde ortaya çıkar. Örneğin karşı cinsle ilişki kurma, meslek seçimi ve ana-babadan çözümlenebilir gibi önemli sorunlar bu dönemde ortaya çıkar²⁷.

²⁵ Erikson, **a. g. e.**, s. 16.

²⁶ Gander, Gardiner, **a. g. e.**, s. 311.

²⁷ Kemal Çakmaklı, **Aileler İçin Sosyal Hizmet**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul, 1991, s. 48.

1. 4. Hukukta Çocuk Kavramı

Hukukta çocuk kavramı iki anlamda kullanılmıştır. Birinci anlamda küçüğü yetişkinden ayırmak, ikinci anlamda ise ana–babayla olan soy bağıını belirtmek amacıyla kullanılmaktadır.²⁸ Bizim için önemli olan, birinci anlamdaki çocuk kavramıdır. Dolayısıyla bundan sonraki açıklamalarda birinci anlamda kullanılan çocuk kavramından, yani küçüklerden söz edilecektir.

Kelime anlamı itibariyle insan yavrusunu ifade eden çocuk kavramının hukukî bakımdan ne anlama geldiği, çocuğun hangi andan hangi yaşa kadar yardıma ve korunmaya muhtaç olduğu sorusunun yanıtına bağlıdır.

Bilindiği üzere çocuk, hayatının ilk anından başlayarak yardım ve korunmaya muhtaçtır. Ancak, söz konusu yardım ve korunmanın ne zamana kadar süreceğinin belirlenmesi psiko–sosyal açıdan olduğu kadar, hukukî açıdan da güçtür. Çünkü, bu süre her çocuk için yaş, biyolojik gelişme hızı, hatta psikolojik özellik ve ihtiyaçlara bağlıdır.²⁹

Roma ve İslâm hukuku gibi eski hukuk sistemleri, bedensel olgunluğun cinsel olgunluğa erişme ile tamamlandığını kabul etmişken, günümüzün modern hukuk sistemlerinde, ancak düşünsel olgunluğa erişme ile çocuğun bedensel olgunluğa ulaşma sürecinin tamamlandığı, bir başka ifadeyle, korunma ve yardıma muhtaç olma durumundan kurtularak ergin olacakları kabul edilmektedir.³⁰

1. 4. 1. Türk Hukuk Sistemi’nde Küçüklüğün Başlangıcı

Türk hukuk sistemi bakımından çocukluğun başlangıcı, kişiliğin kazanılmasına bağlıdır. Nitekim, Medeni Kanun’un 28/I. maddesine göre; “kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar” hükmü yer almaktadır. Bu

²⁸ Serozan, a. g. e., s. 3.

²⁹ Ali Naim İnan, **Çocuk Hukuku**, Ankara, AÜ Eğitim Fakültesi Yay., 1968, s. 103.

³⁰ İnan, a. g. e., s. 11.

hükme göre, ana karnındaki çocuk (cenin) hukuk önünde kişi değildir. Ancak sağ doğup kişilik kazanınca bu kişiliği geçmişe etkili sonuç doğurmaktadır.³¹

Şu halde kişiliğin kazanılabilmesi, dolayısıyla çocukluğun başlayabilmesi için, Medeni Kanun sağ ve tam doğum olmak üzere iki koşulun gerçekleşmesini aramıştır.

1. 4. 1. 1. Tam Doğum

Tam doğum, doğumun tamamlanmış olması, yani çocuğun ana bedeninden tamamıyla ayrılması ve bağımsız bir varlık haline gelmesi anlamına gelmektedir.³² Doğumun normal ya da dıştan müdahale ile gerçekleşmesi önemli olmadığı gibi, göbek kordonunun da kesilmesi zorunlu değildir. Genellikle kabul edilen, çocuğun anne vücudundan tamamen ayrılmasıyla doğum olayının gerçekleşmesidir.³³

1. 4. 1. 2. Sağ Doğmak

Medeni Kanun'un kişiliğin başlangıcı için aradığı ikinci koşul, sağ doğmaktır. Çocuğun sağ doğması, çocuğun ana bedeninden yaşayarak ayrılması ve ayrıldıktan sonra da bir an yaşamış olmasını ifade eder³⁴. Dolayısıyla kişilik, başka bir ifadeyle çocuğun korunmaya ve yardıma muhtaç olduğu dönemin başlangıcı, ana vücudundan ayrıldıktan sonra bir an yaşamış olmasına bağlıdır. Ana bedeninden ayrıldıktan sonra birkaç dakika sonra ölmüş olsa bile, yaşadığı süre boyunca çocuk kişilik kazanmış sayılır. Medeni Kanun, bu koşul çerçevesinde çocuğun insan şeklinde doğmasını dikkate alırken, sakatlığının olmaması gibi koşulları ayrıca aramamıştır³⁵. Diğer yandan, Türk Medeni Kanunu, kişiliğin başlayabilmesi için

³¹ Ergun Özsunay, **Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu**, İstanbul, İÜ Hukuk Fakültesi Yay., 1979, s. 17.

³² Jale Akipek, Turgut Akıntürk, **Türk Medeni Hukuku, Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku**, 5. bs., İstanbul, Beta Yay., 2004, s. 253.

³³ Mustafa Dural, **Türk Medeni Hukukunda Gerçek Kişiler**, 3. bs., İstanbul, Filiz Kitabevi Yay., 1987, s. 17.

³⁴ Aydın Zevkliler, Ayşe Havutçu, **Yeni Medeni Kanuna Göre Medeni Hukuk, Temel Bilgiler**, Ankara, Seçkin Yay., 2003, s. 216.

³⁵ Dural, **a. g. e.**, s. 18.

çocuğun tam ve sağ doğmuş olması koşullarına ek olarak, çocuğun yaşama kabiliyetine sahip olup olmamasını aramamıştır³⁶.

Türk hukuk sisteminde, henüz tam ve sağ doğmamış ana rahminde bulunan cenin, gerek yaşamı ve gerekse bazı hakları bakımından korunmaktadır³⁷. Nitekim, Medeni Kanun'un 582. maddesine göre, "cenin sağ doğmak koşuluyla mirasçı olabilmektedir".

"Çocuk Hakları Sözleşmesi"³⁸'nin İnsan Hakları Komisyonu'nda kabulü sırasında en tartışmalı konulardan biri, çocuğa sağlanan hukuki korumanın doğum öncesini de içerip içermediğidir³⁹. Tartışmalar sonucunda, ceninin durumu, sözleşmenin başlangıç bölümünde düzenlenerek metne dahil edilmemiştir. Böylece Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukluğun başlangıcı konusunda açık bir ifade kullanmayarak, doğum öncesi korumayı kapsam dışında bırakmıştır. Neticede, doğuma ya da rahme düşme anına açık bir göndermede bulunmayarak, esnek bir çözümü benimseyen Sözleşme, çocukluğun başlangıç anını ülkelerin kendi kanuni düzenlemelerine bırakmıştır⁴⁰.

Yine bu bağlamda olmak üzere, Medeni Kanun'un 643. maddesi, mirasçılar arasında cenin varsa mirasın paylaşılmasını ceninin doğmasına kadar erteleyerek cenini korumuştur⁴¹.

³⁶ M. Kemal Oğuzman, Özer Seliçi, **Kişiler Hukuku**, 6. bs., İstanbul, Filiz Kitabevi Yay., 1999, s. 11; Özsunay, **a. g. e.**, s. 14; Zevkliler, **a. g. e.**, s. 218.

³⁷ Zevkliler, **a. g. e.**, s. 220; Dural, **a. g. e.**, s. 20; Oğuzman, Seliçi, **a. g. e.**, s. 13.

³⁸ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ne olduğu, hakların uygulanmasının nasıl gerçekleştirildiği, hangi ülkelerin bu sözleşmeyi onayladığı, hangilerinin niçin onaylamadığı vb. konularda detaylı bir bilgi için UNICEF'in aşağıda belirtilen websitesi'ne bkzs: (Çevrimiçi): <http://www.unicef.org/crc/faq.htm>, 11.10.2005.

³⁹ Tekin Akıllıoğlu, **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**, Ankara, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yay., 1995, s. 4.

⁴⁰ Rachel Hodgkin, Peter Newel, **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Uygulama Elkitabı**, Ankara, UNICEF Türkiye Temsilciliği Yay., 2001, s. 3.

⁴¹ Oğuzman, Seliçi, **a. g. e.**, s. 17.

1. 4. 2. Türk Hukuk Sistemi'nde Küçüklüğün Sonu

Hukuk sisteminde çocukluğun başlangıcını belirlemek kadar, sona erme anını belirlemek de önem taşımaktadır. Küçüklük, kişinin düşünsel olgunluğa ulaşmasıyla sona ermektedir. Bu olgunluğun yaşını, kanun koyucu bazı koşulları dikkate alarak belirlemektedir. Türk kanun koyucusu, düşünsel olgunluğa erişme yaşı olarak onsekizi kabul etmekle birlikte, bazı hal ve durumlarda genel kurala istisnalar getirmiştir. Bu istisnalar; evlenmeyle kazanılan “erken erginlik (rüşt)” ile hakim kararıyla kazanılan “kaza-i erginlik”dir⁴².

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1. maddesi de, “Bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” hükmüne yer vermek suretiyle, çocukluk dönemini onsekizinci yaş günü ile sona erdirmektedir. Sözleşme, çocukluğun sona erdiği zaman konusunda, çocukluk döneminin başlangıcını belirlerken kullandığı tanımdan daha net ifade kullanmaktadır⁴³.

Yukarıda yapılan açıklamalar ışığında, hukuki açıdan çocuk; tam ve sağ doğduğu andan başlayarak, ergin (reşit) olduğu ana kadarki devrede bulunan gerçek kişi şeklinde tanımlanabilir⁴⁴.

⁴² “Erkek veya kadın onyediyi yaşını doldurmadıkça evlenemez”, Medeni Kanun, md. 124/I; “Onbeş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir”, Medeni Kanun, md. 12.

⁴³ Akıllıoğlu, **a. g. e.**, s. 5; Hodgkin, Newel, **a. g. e.**, s. 4.

⁴⁴ İnan, **Çocuk Hukuku**, s. 17. Konuyla ilgili olarak belirtmemiz gereken önemli bir husus da, Türk İş Hukuku mevzuatında çocuk kavramını tanımlayan bir hükmün bulunmadığı gerçeğidir. Ancak, bazı maddelerde çocuk ibaresine yer verilmektedir. Nitekim, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 71, 72, 85 ve 87. maddelerinde çocuk deyimi kullanılmıştır. Ancak, söz konusu maddelere bakıldığında, kimlerin çocuk olduğu konusunda bir tanıma yer verilmediği görülmektedir. 71. maddenin başlığı “Çalıştırma Yaşı ve Çocukları Çalıştırma Yasağı” olup, 15 yaşından küçüklerin çalıştırılmasını yasaklamakta ve herhangi bir tanıma yer vermemektedir. 1471 sayılı İş Kanunu'nda da çocuğu tanımlayan bir hüküm yoktu. Bu konuda ayrıntılı olarak bkz.: Tankut Centel, **Çocuklar ile Gençlerin Güvenliği**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yay., 1982.

2. KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUK KAVRAMI

2. 1. Genel Olarak

Çocuk, tarihin ilk dönemlerinden itibaren toplumların ilgilendiği bir varlık olmuştur. Ancak, bu ilgilenmenin niteliği, kapsamı ve şeklinin, tarihi gelişimi farklılıklar göstermektedir. Söz konusu farklılıklar, toplumların sosyo–kültürel gelişmelerine ve yönetim anlayışlarına bağlı bulunmaktadır. İlk toplumlarda çocuğa, ekonomik fayda sağlayan bir varlık olarak bakılmaktaydı. Bu şekildeki düşünce, istenen çocuk–istenmeyen çocuk ayrımının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Örneğin, erkek çocuk avlanmaya yardım ederek, kız çocuk ev işlerine yardım ederek ya da evlenirken başlık parası alınarak aileye ekonomik fayda sağlayabilmekteydi⁴⁵.

Aynı ekonomik nedenler, çocuğu ekonomik bir yük haline de getirebilmekteydi. Özellikle ekonomik bunalım dönemlerinde, çocuk yetiştirmenin ağır bir külfet olarak nitelendirilmesi, çocuğa karşı olumsuz bir tutum takınılmasına neden oluyor; ailesine ekonomik fayda sağlayamayacak durumda olan sakat, veya hastalıklı çocukların toplumun dışına itilmesi, hatta yok edilmesi olağan kabul ediliyordu. Ayrıca, aile–devlet ilişkilerinde ailenin etkin olduğu dönemlerde, aile reisinin çocuk üzerindeki yetkisi sınırsızdı. Bu dönemde, çocuğun korunmasından daha çok, onun toplumsal rolüne uygun olarak statüsünün belirlenmesi önem taşıyordu⁴⁶.

Böyle bir çocuk paradigmasının geçerli olduğu bir toplumda, çocuğun haklarının dikkate alınmaması çok doğaldı. Ne zaman ki ailenin devlet karşısındaki gücü azalmaya, buna karşılık devletin aile üzerindeki etkisi artmaya başlamış, o zaman çocuğun korunması yönünde düşünce gelişmeye başlamıştır. Çocuğun korunması yönündeki toplumsal ilgi, önceleri dini etkiler altında ve dini kuruluşlar aracılığıyla olmuştur. Bu ilginin dini etkenler dışında, toplum çerçevesinde kurumsallaşması, 19. yüzyılda başlamıştır⁴⁷.

⁴⁵ Akyüz, a. g. e., s. 42.

⁴⁶ Doğan, a. g. e., s. 2.

⁴⁷ Franklin, a. g. e., s. 28.

Bu gelişim sürecinde, aile reisinin çocuk üzerindeki sınırsız egemenliği, çocuğa karşı bakım ve koruma yükümlülüğüne dönüşmüştür. Devlet ise, bu yükümlülüğün yerine getirilmesi konusunda aktif bir denetim yürütmeye başlamıştır. Böylece, çocuk sorununu konu alan kanuni düzenlemelerde çocuğun yararları, söz konusu olabilecek diğer bütün yararları geriye iterek tek başına öne çıkmıştır⁴⁸.

Ayrıca, 20. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen iki dünya savaşı ve onları izleyen çeşitli toplumsal olayların çoğalmasıyla artan kimsesiz, yoksul, evlilik dışı vb. çocuklar ve bunların sorunları, çocuklara yönelik politikaların hem teoride hem de pratikte gelişimini hızlandırmıştır⁴⁹.

2. 2. Tarihte Çocukların Korunması

Eski çağın en belirgin özelliği, soy topluluklarının çok gelişmiş olması ve topluluğu temsil eden otoritenin topluluğun tüm üyeleri üzerinde sınırsız yetkilere sahip bulunmasıdır. Bu özelliğin bir sonucu olarak çocukların korunması eski çağlarda yüzyıllar boyunca aileye ait olmuştur. Ancak, toplumlar geliştikçe ve örgütlendikçe ana-babanın çocuk üzerindeki mutlak hakları sınırlandırılmış, çocukların korunması konusunda aileyle birlikte yeni oluşturulan sosyal kurumlar da görev ve sorumluluklar üstlenmiştir⁵⁰.

2. 2. 1. Eski Yunan'da Çocukların Korunması

Eski Yunan'da Aristo'nun yaşadığı döneme kadar küçük çocukların öldürülmesi uygulamalarına karşı ahlaki ve kanuni sınırlamalar yoktu⁵¹. Aristo, çocuğun öldürülmesi geleneğinin sınırlandırılması görüşünde olmasına rağmen, uygulamalara şiddetli tepki göstermemiştir. Çünkü Aristo'ya göre, baba ile çocuk arasındaki ilişkiyi düzenleyecek bir haktan söz edilemeyeceği gibi, mutlak olarak babasına ait olan çocuk için haksız işleme uğrama diye bir sorun da olamazdı. Eski

⁴⁸ Tan, **a. g. e.**, s. 17.

⁴⁹ Akyüz, **a. g. e.**, s. 43.

⁵⁰ Doğan, **a. g. e.**, s. 111.

⁵¹ Postman, **a. g. e.**, s. 17.

Yunan'da çocuğa, çocuk olarak hiçbir saygınlık tanınmamakta; çocuk yetişkin babasının emirlerine tam itaat ettiği ölçüde değer kazanmaktaydı⁵². Aristo, toplum yararını gözeterek sakat çocukların öldürülmesinin kanuni olduğu görüşünü savunmuştur⁵³.

2. 2. 2. Roma'da Çocukların Korunması

Roma hukukunda çocuklar, aile babasının (pater familias) sınırsız hakimiyeti (patria potestas) altındaydı. Aynı zamanda, bir çeşit aile yargıcı durumunda olan aile babası, suç işleyen, kusurlu ve kötü davranışları olan aile çocuklarını yargılama ve cezalandırma yetkilerine de sahipti. Böylesine bir otoriteye sahip olan aile babası, suçlu bulunduğu aile çocuklarını dövebilir, hapsedebilir ve hatta öldürebilirdi. Ayrıca, aile babasının çocuğu satmak ve kiralamak gibi haklarının yanında, yeni doğmuş bebekleri ölüme terk etme hakkı da vardı. Erken Roma devirlerinde, baba hakimiyeti, özel bazı nedenlerle sona ermediği sürece, çocuğun bütün hayatı boyunca hiçbir sınırlamaya tabi olmaksızın devam ederdi. Bu dönemde, aile babasının mutlak yetkisine herhangi bir şekilde karışmak söz konusu olamazdı⁵⁴.

Sonraki dönemlerde, Eski Yunan düşüncesinin ve Hristiyanlığın etkisiyle baba hakimiyeti epeyce sınırlandırılmıştır. Babanın, çocuğun yaşama hakkı üzerinde karar verme yetkisi İmparator I. Konstantin zamanında tamamen kaldırılmıştır. Iustinianus zamanında ise, baba hakimiyeti yalnız eğitime amacına yönelik cezaları içeren bir nitelik kazanarak, çocuklarını yetiştirme ana-babaların bir görevi olarak görülmeye başlanmıştır⁵⁵.

⁵² Kürşat Bumin, **Batı'da Devlet ve Çocuk**, İstanbul, Alan Yay., 1983, s. 19.

⁵³ Aristoteles, **Politika**, Çev. Mete Tunçay, 7. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi Yay., 2004, s. 233.

⁵⁴ Özcan Karadeniz Çelebican, **Roma Hukuku**, 6. bs., Ankara, AÜ Hukuk Fakültesi Yay., 1997, s. 169.

⁵⁵ Ziya Umur, **Roma Hukuku**, İstanbul, İÜ Hukuk Fakültesi Yay., 1982, s. 156.

2. 2. 3. Eski Türklerde Çocukların Korunması

Türk tarihi, başlangıcından günümüze kadar, aileyi yaşamın ve toplumun vazgeçilmez birimi olarak kabul etmiştir. Aynı zamanda, saygı ve sevgiye dayalı bu kurumun kuralları bağlayıcı ve etkindir.

Türklerin 10. yüzyılda müslüman olmalarından önce tarih sahnesine çıkmış en önemli Türk devletleri, Hun, Göktürk ve Uygur devletleridir. Bu devletlerde çocukların eğitilmesi ve korunması uygulamaları birbirinden az çok farklı olmakla birlikte ortak bazı temel özelliklere sahipti⁵⁶.

Öncelikle, Türklerde büyük bir çocuk sevgisinin varlığı söz konusudur. Ayrıca, aileler, çocukları arasında cinsiyet ayrımı gözetmeksizin, onların varlığını kabul ederek sevgi ortamında yetişmelerini temin ederlerdi.

Çocuklar, toplumun töresine göre eğitilerek toplumsallaştırılırdı. Eski Türklerde çocukların göçebe kültüründe usta-çırak ilişkisine göre biçimlendirilmiş yaygın meslek eğitimi içerisinde meslek sahibi olmaları sağlanırdı.

Çin kaynaklarına göre, Hunlar çocuklarını ve gençlerini tam bir asker olarak yetiştirirlerdi.

Kadına yüksek bir sosyal mevki vermiş olan Göktürklerde ise, çocukların yeteneklerinin geliştirilmesi, iş ve ahlak eğitimleri ananın görevidir. İlk çağın diğer topluluklarında görüldüğü gibi, Türklerde de okul kavramı ve ortamı olmadığından okul çağı eğitimi törelere uygun olarak veriliyordu⁵⁷.

Eski Türkler deyimi ile İslamiyet öncesi Türk toplulukları kast edilmektedir. Bu dönem, Türk olarak bilinen ve Türklerin içinde yer aldığı ilk topluluk olan Hunlardan itibaren, M.Ö. 3. yüzyıldan başlayarak M.S. 10. yüzyıla kadar devam eden on üç yüzyıllık bir dönemdir⁵⁸.

Öncelikle belirtmelidir ki, Eski Türkler göçebe topluluklardandır. Bütün göçebe topluluklarda olduğu gibi, Eski Türklerde de çocukluk özel bir dönem olarak

⁵⁶ Doğan, a. g. e., s. 4.

⁵⁷ Necdet Sakaoğlu, "Medeniyet Değişimleri Çerçevesinde Türklerde Aile Eğitimi", **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Ailede Eğitim**, Ankara, 1992, s. 355.

⁵⁸ Mualla Türköne, **Eski Türk Toplumunda Cinsiyet Kültürü**, Ankara, Ark Yay., 1995, s. 67.

değil, hızla geçilmesi gereken bir geçiş dönemidir. Çünkü, göçebe topluluklarda çocuk, doğar doğmaz ailesinin ve toplumun özlemlerine cevap verecek tarzda erginleşmek zorundadır⁵⁹. Bu zorunluluk, toplumsal ya da felsefeye dayalı olmaktan daha çok, doğa koşullarından kaynaklanmaktadır. Zira, sert doğa koşullarıyla mücadele zorunluluğu, bu zorluğu bir an önce paylaşacak yetişkin insanlara ihtiyaç durumunun ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Eski Türklerle ilgili sözlü kültür ürünlerine bakıldığında, çocukların çok kısa süre içerisinde yetişkin oluşuna ilişkin imge ve betimlemelerle karşılaşılr. Bunlar; on yaşında ok atan, ondördünde şehirleri alt-üst edip han olan kahramanlıklar ve yararlıklar gösteren yiğit yetişkinlerdir.

Türklerin İslam dinini kabulü ile birlikte, yeni bir medeniyete dahil oldukları görülür. Bu kabulün en büyük yansımaları toplumların yaşama tarzlarında görülür. Ayrıca, bu dönemin en büyük özelliği de, Türklerin sözlü kültürden yazılı kültüre, göçebe toplumdan yerleşik topluma geçiş sürecine girmiş olmalarıdır⁶⁰.

2. 2. 4. İslam Hukuku'nda Çocukların Korunması

İslam'da “insan”, yaratılmışların en şerefliisi olarak nitelendirilen bir varlıktır. Bu nedenle İslam hukukunda çocuk, insan yavrusu olarak bu şerefi ve bununla yüklenen sorumlulukları taşımaya aday bir varlık olarak değerlendirilmektedir.

İslam'daki yaklaşıma göre, doğumdan onbeş yaşına kadar olan devre çocukluk devresidir. Bu dönemin, gerek Kuran, gerekse peygamber hadisleri ve İslam düşünürlerinin bu yoldaki açıklamaları doğrultusunda, ana ve babaların ihtimam göstermeleri gereken bir devre olduğu; bunun doğal sonucu olarak, geleneksel kültürde görülmeyen çocukluk olgusunun İslamiyette bir şekilde de olsa ortaya çıkması önemlidir⁶¹.

⁵⁹ Mehmet Kaplan, **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar, Tip Tahlilleri**, İstanbul, Dergah Yay., 1985, s. 68.

⁶⁰ Doğan, **a. g. e.**, s. 15.

⁶¹ İsmail Doğan, **a. g. e.**, s. 136.

İslam’da çocuk eğitiminde, “edep ve terbiye” kavramları çerçevesinde, salih evlat yetiştirilmesi temel prensip olarak kabul edilmektedir. Salih çocuktan kastedilen ise, ana–babalarına, topluma ve dinine yararlı olan çocuktur. Böyle bir çocuk, ana–babaların yetiştirmeleri gereken bir çocuk modeli olarak sunulmaktadır⁶².

İslam hukukunda yer alan velayet (vesayet) kavramı, çocukların hukuken korunması ile alakalıdır. İslam hukukunda tam fiil ehliyetine sahip olmayanlar için velayet müessesesi ihdas edilmiştir⁶³.

İslam hukukunda, çocuğun korunmaya ve muhafazaya muhtaç olduğu yaş, kız ve erkek olmasına göre değişmektedir⁶⁴.

İslam hukukunda bugünkü anlamda evlat edinme kurumu yoktur. Ancak, bu kurum, manevi evlatlık ve tebenni adı altında bir şekilde Türklerde var olmaya devam etmiştir. İyilik yapmak isteyen servet sahibi kişiler, bazı çocukları manevi evlatlığa alırlardı. Aynı zamanda, bu servet sahibi kişiler, manevi evlatlığına aldıkları çocuklara mal da bağışlardı⁶⁵.

İslam hukukunda çocukların nafakasını karşılama yükümlülüğü babaya aittir. Şayet baba, çocuğun nafakasını acizlik nedeniyle karşılayamayacak durumda ise, bu yükümlülük babanın yakın hısımlarınca yerine getirilir. Babanın yakın hısımlarının yükümlülüğü yerine getiremeyecek durumda olması halinde, annenin yakın hısımları devreye girer. Annenin de yakın hısımları mali külfeti üstlenebilecek durumda değilse, çocuğun nafakası hazine tarafından karşılanır⁶⁶.

⁶² İbrahim Canan, **İslam’da Çocuk Hakları**, İstanbul, Yeni Asya Yayınları, 1981, s. 62.

⁶³ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, 7. bs., İstanbul, Alfa Yay., 1999, s. 25.

⁶⁴ Canan, **a. g. e.**, s. 40.

⁶⁵ İnan, **a. g. e.**, s. 169.

⁶⁶ Canan, **a. g. e.**, s. 62.

3. KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUK KAVRAMI VE KORUNMA KARARI

3. 1. Tanım

Korunmaya muhtaç çocuk geniş anlamda belli zaman kesitinde o toplum standartlarına göre, çocuğun temel bakımı, yetiştirilmesi, esirgenmesi ve gözetilmesindeki yetersizlik ve aksama nedeniyle sosyal, fiziksel, ruhsal ve ahlaki yönden sağlıklı bir yetişkin olmasının engellenmesi şartlarını içermektedir. Çünkü, ana-babalı ya da kimsesiz, varlıklı veya varlıksız, suçlu ya da suçsuz, herhangi bir eksikliği olması veya olmaması gibi bireysel özellikleri dikkate alınmaksızın hukuki bakımdan sağ ve tam doğduğu andan başlayarak ergin (reşit) olduğu ana kadar her çocuk korunmaya muhtaçtır⁶⁷. Bunun nedeni çocuğun beden, ruhen ve fikren tam olarak gelişmemiş olmasıdır.

Dar anlamıyla korunmaya muhtaçlık kavramı ise, bir çocuğun kanunun emrettiği ölçüde özen ve bakım görmemesi sonucunda beden, ruh ve fikir güvenliğinin tehlikeye düşmesini ifade eder⁶⁸.

Türk hukukunda korunmaya muhtaç çocuk kavramı, Medeni Kanun, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ve Çocuk Koruma Kanununda tanımlanmıştır. Tanımlar, kullanılan ifadelerde değişiklik olmakla birlikte, hemen hemen aynı unsurları içermektedir⁶⁹.

Medeni Kanuna göre, bedensel ve zihinsel gelişimi tehlikede olan veya manen terk edilmiş halde kalan çocuklar korunmaya muhtaçtır (MK. m. 347/I). Yine Medeni Kanuna göre, aile içinde kalması ailenin huzurunu, onlardan katlanmaları beklenmeyecek derecede, bozan çocuk da korunmaya muhtaç çocuk olarak nitelendirilmiştir (MK. m. 347/II). Bu hüküm Eski Medeni Kanunda “şirretliği

⁶⁷ Ali Naim İnan, “Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, (Der. Feyyaz Gölcüklü), **Korunmaya Muhtaç Çocuklar**, İstanbul, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yay., 1970, s. 42.

⁶⁸ Emine Akyüz, **Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması**, s. 449.

⁶⁹ Esin Konanç, “Türk Hukuk Sisteminde Çocuğun Korunması”, **Türkiye’de Çocuğun Durumu, 1990’ların Çocuk Politikası Kongresi**, Ankara, DPT–Unicef Türkiye Temsilciliği Yay., 1989, s. 17.

nedeni ile sürekli ana babasının emirlerine karşı gelen ve etkili bir ıslah çaresi de bulunmayan çocuklar” olarak yer almıştı. “Şirretlik” Medeni Kanundaki, çocuk ana babasına riayete mecburdur kuralına çocuğun uymaması ve ana babanın velayetten doğan çocuğun yetiştirilmesi, eğitimi ve öğrenimine ilişkin ödevlerini yerine getirememelerini ifade etmektedir⁷⁰. Bu şart çocuğun kötü niyetle ve inatla ana babanın talimatlarına karşı koyması halinde gerçekleşmiş sayılmaktadır⁷¹.

Çocuk Koruma Kanun’a göre, bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru olan çocuk korunmaya muhtaç çocuk sayılmaktadır (ÇKK m. 3/1)⁷².

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde ise korunmaya muhtaç çocuk tanımı yapılmamış, ancak hangi hallerde çocuklar için koruyucu önlemler alınacağı düzenlenmiştir⁷³. Bu haller, çocuğun ana–babasının ya da onlardan yalnızca birinin, kanuni vasi ya da vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırıya, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkar muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye uğramasıdır (ÇHS. m. 19/1)⁷⁴.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’na göre, korunmaya muhtaç çocuk beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; ana veya babasız, ana ve babasız, ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, ana veya babası veya her ikisi tarafından terk edilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma

⁷⁰ Ali Naim İnan, “Özel (Medeni) Hukuk Bakımından Ana–Baba ile Çocuk İlişkileri ve Çocukların Ana–Babaya Karşı Korunmaları”, **Prof. Dr. Hamide Topcuoğlu’na Armağan, Ankara**, AÜ. Hukuk Fakültesi Yay., 1995, 25.

⁷¹ M. Kemal Oğuzman, Mustafa Dural, **Aile Hukuku**, İstanbul, Filiz Kitabevi Yay., 1994, s. 282.

⁷² RG. 15.7.2005, S. 25876.

⁷³ Türkiye, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’yi 9.12.1994 tarihinde 17, 29 ve 30. maddelerini TC. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması hükümlerinin ruhuna uygun olarak yorumlama hakkına ilişkin çekince koyarak onaylamıştır. Söz konusu Sözleşme, Bakanlar Kurulu tarafından 23.12.1994 tarihinde 94/6423 sayılı kararla onaylanmış ve 27.1.1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bkz. RG. 27.1.1995, S. 22184.

⁷⁴ İhmal kasıtlı olabileceği gibi, ana–babanın/ailenin/toplumun/devlet’in çocuğa gerekli bakımı sağlayamayacak durumda olması sonucunda da ortaya çıkabilir. Bu konuda bkz. Rachel Hodgkin ve Peter Newel: **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama Elkitabı**, Ankara, Unicef Türkiye Temsilciliği Yay., 2001, s. 241 vd.

gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuğu ifade etmektedir (m. 3/b).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda yapılan tanımda ana-babası olan çocuklar hakkında korunma kararı alınabilmesi için ana babaları tarafından fuhuş dilencilik, alkollü içkiler veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikeyle karış karşıya bırakılmaları gerekmektedir. Bu tanım ana babanın olmadığı veya pasif olduğu yani kanuni ifadeyle çocuğa manen terk ettiği halleri kapsamakta; ana babası ile yaşayan ve beden ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olan veya onlar tarafından cinsel, duygusal veya ağır biçimde fiziksel istismara maruz kalan çocukları kapsamamaktadır⁷⁵. Ayrıca, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun 38 maddesinin e bendinde, diğer kanunların bu kanuna aykırı olan hükümlerinin yürürlükten kaldırıldığı hükmü yer almıştır.

Bu hükümler, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunundaki tanım kapsamına girmeyen çocuklar hakkında, korunma kararı alınmayacağına amaçlandığını düşündürmekte ve bu çocuklar açısından kanun boşluğu doğmaktadır. Ancak, Medeni Kanun ve Çocuk Koruma Kanununda yer alan korunmaya muhtaç çocuğun tanımına ilişkin hükümlerin bu maddeye aykırı olmayıp tamamlayıcı nitelikte olduğu kanısındayız. Zira Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunundan önce yürürlükte olan 6972 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun'da korunmaya muhtaç çocuk tanımında da aynı ifade kullanılmış olmasına rağmen verilen yargı kararlarında korunmaya muhtaç çocuk kavramı bu düşünceye paralel yorumlanmıştır⁷⁶.

Sonuç olarak, korunmaya muhtaç çocuk tanımında Medeni Kanun, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu birlikte değerlendirilmelidir. Ayrıca, ana babası tarafından fena muamele gören, aşağılanan,

⁷⁵ Konanç, **a. g. e.**, s. 16.

⁷⁶ Y. 2. HD., 15.9.1966, E. 4350/K. 4417, İsmail Özmen, **Vesayet Hukuku Davaları**, Ankara, AÜ. Hukuk Fakültesi Yay., 1989, s. 49.

gücünün üzerinde çalıştırılarak istismar edilen çocuklarda korunmaya muhtaç sayılmalıdır⁷⁷.

Nitekim uygulamada, korunma kararları Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından hazırlanan inceleme raporlarındaki olaylar esas alınarak verilmektedir. Gerekçelerde esas olan olaylar ise ana babanın var olup olmadığı ana babanın velayet hakkından doğan görevlerinin yerine getirip, getiremedikleri, (barınacak yerin varlığı, yaşamaya elverişli olup olmadığı, gelir durumu, sağlık durumları gibi), çocuğun bu ortamda olmasının bedensel ve ruhsal gelişimi için zararlı olup olmadığı, ihmal edilip edilmediği bir bütün olarak değerlendirilmektedir⁷⁸.

Bu açıklamaların ışığında Medeni Kanun ve Çocuk Koruma Kanununu da dikkate alarak korunmaya muhtaç çocuğu; bedensel, zihinsel, duygusal, ahlaksal, sosyal gelişmeleri ve şahsi güvenlikleri tehlikede olup ana-babası olmakla birlikte onlar tarafından fuhuşa, dilencilige alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma alışkanlığına veya her türlü sosyal tehlikelere itilen çocuklar şeklinde tanımlayabiliriz.

3. 2. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'na Göre Korunmaya Muhtaç Çocuklar

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu bir çocuğun korunmaya muhtaç olabilmesi için genel ve özel olmak üzere iki tür şart aramıştır.

⁷⁷ Sevgi Usta Sayita, **Türk Hukukunda Çocuğun Koruyucu Aile (Kişi) Yanına Yerleştirilmesi**, İstanbul, Filiz Kitabevi Yay., 1996, s. 46.

⁷⁸ Sevda Uluğtekin, **Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları**, Ankara, Bizim Büro Yay., 1996, s. 128.

3. 2. 1. Genel Şart

Genel şart, çocuğun beden, ruh ve ahlak gelişiminin veya şahsi güvenliğinin tehlikeye düşmesidir⁷⁹.

Bedensel gelişimin tehlikeye düşmesi çocuğun fizik bünyesinin ve dış görüşünün tehlikede olmasıdır. Örneğin, ağır şartlarda çalıştırılması, iyi beslenememesi uygun biçimde giydirilmemesi ve barındırılmaması, aşırı biçimde cezalandırılması gibi durumlarda çocuğun fiziksel gelişimi tehlikeye düşer. Çünkü bu durumlarda çocuk, gelişim bozuklukları gösterebileceği gibi çeşitli hastalıklara karşı da dirençsiz kalabilir⁸⁰.

Ruhsal gelişiminin tehlikeye düşmesi ise, çocuğun psikolojik ve duygusal sarsıntılara ve çöküntülere uğraması ya da böyle bir tehlikenin bulunması anlamına gelir. Sürekli aşağılanan, hor görülen, itilip kakılan çocukların duygusal gelişimi tehlikeye düşerek ruh sağlığı bozulabilir. Tıp ve psikolojinin verilerinden yararlanılarak bu durumda olanların ruhsal gelişiminin tehlikede olup olmadığı belirlenebilir⁸¹.

Çocuğun ahlak gelişimi ise, fuhuşa, dilenciliğe veya hırsızlığa teşviki; alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanmaya yönelmesi; evden veya okuldan kaçma alışkanlığı geliştirmesi ile sürekli yalan söylemesi ve çalışmaya arzu duymaz hale gelmesi gibi durumlarda tehlikeye düşer⁸².

⁷⁹ Ali Naim İnan, “Çocuk Hukuku Bakımından Korunma Kararı, Koruma ve Emniyet Tedbiri Kavramları”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Prof Dr. Şakir Berki’ye Armağan, C. 5, S. 1–2, 1996, s. 2.

⁸⁰ Emine Akyüz, “Medeni Kanun İle Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu Açısından Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, **AÜ. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. XX, S. 1–2, 1987, s. 14.

⁸¹ Akyüz, “Medeni Kanun İle Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu Açısından Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, s. 14.

⁸² Akyüz, **a. g. e.**, s. 14.

3. 2. 2. Özel Şartlar

3. 2. 2. 1. Ana veya Babasız veya Ana ve Babasız Çocuklar

Bunlar, Medeni Kanunun aradığı şartlara uygun olarak evlenmiş olan kişilerden doğmuş fakat ölüm ya da gaiplik ile ana ya da babasını veya her ikisini de kaybetmiş bulunan çocuklardır. Bu durumdaki çocuklar ana–babalarının ya da bunlardan birinin korunmasından yoksun kaldıkları için beden, ruh ve ahlak gelişimleri tehlikede ise korunmaya muhtaç duruma düşerler⁸³.

3. 2. 2. 2. Ana veya Babası veya Her İkisi de Belli Olmayan Çocuklar

Bunlar evlilik içinde veya evliğin ortadan kalkmasından sonra doğmuş veya evlilik dışı birleşmelerden doğmuş fakat yapılan bütün araştırmalara rağmen ana–babası ya da bunlardan biri belirlenememiş çocuklardır. Örneğin, ana babaları tarafından cami ve belediye gibi yerlere terk dilen; kapı önlerine, تنها sokaklara ve buna benzer yerlere gizlice bırakılan veya ana babaları tarafından kurumlara bırakılmakla birlikte, sonradan kayıtlarının herhangi bir biçimde yok olması sonucu ana–babasının kimliği belirlenemeyen çocuklar bu durumdadır⁸⁴.

3. 2. 2. 3. Ana ve Babası veya Her İkisi Tarafından Terk Edilen Çocuklar

Bu gruptaki çocuklar, çeşitli neden ve etkenlerle, kanunun kendilerine yüklediği ödevleri kasten yapmadıkları ya da bu ödevleri yerine getirmekte aciz içinde bulundukları için ana–babaları tarafında terk edilmiş çocuklardır⁸⁵.

3. 2. 2. 4. Ana ve Babası Tarafından İhmal Edilip Kötü Alışkanlığa İtilen Çocuklar

Bu gruptaki çocuklar, kanunun ana–babaya yüklediği özen, çocuğu görüp gözetmek, nezaret etmek, denetlemek görevlerinde gösterdikleri ihmal dolayısıyla

⁸³ Akyüz, a. g. e., s.16.

⁸⁴ Emine Akyüz, **Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması**, s. 451.

⁸⁵ Emine Akyüz, “Medeni Kanunun 272. Maddesine Göre Çocuğun Korunması ve Yeni İsviçre Medeni Kanunu Göz Önünde Tutularak Yapılması Önerilen Değişiklikler”, **AÜ. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C.IXX, S.1–2, 1986, s. 147.

fuhuşa, dilencilige, alkollü içkileri ve uyuşturucu maddeleri kullanmaya ve her türlü sosyal tehlikelere sürüklenme tehlikesiyle karşılaşan çocuklardır. Menfaat karşılığı başkalarına verilen çocuklar da bu gruba girer⁸⁶.

3. 3. Korunmaya Muhtaç Çocukların Belirlenmesi

3. 3. 1. Belirlemekle Yükümlü Kurumlar

3. 3. 1. 1. Mahkemeler

Çocuğun korunması görevi kamu düzenine ilişkin bir görev olduğundan hakim, önüne gelen davalarda kendiliğinden (re'sen) araştırmak, dikkate almak ve müdahale de bulunmakla yükümlüdür. Özellikle hakim, velayetle ilgili davalarda (örneğin boşanma, müşterek hayatın tatili, velayetin nezi gibi) çocuğun korunması için gerekli önlemleri ve kararları bir talep olmasa bile kendiliğinden alır⁸⁷.

3. 3. 1. 2. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile korunmaya muhtaç çocukları belirlemek, korumak, bakmak, yetiştirmek üzere gerekli hizmetleri yürütmek yükümlüğü Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne verilmiştir (m.9/b). Genel Müdürlük adına bu yükümlülüğü, illerde İl Sosyal Hizmet Müdürlükleri ilçelerde ise Sosyal Hizmet Şubeleri yerine getirir (KMÇTHY. m. 7)⁸⁸.

Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme ve Korunma Kararının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmeliğe göre, il müdürlükleri ve ilçelerden sorumlu sosyal hizmet şubeleri, çevrelerinde korunmaya muhtaç olup kurum hizmetinden yararlanamayan çocukları belirmemek ve gerekli önlemleri almak amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlarda işbirliği yaparlar (KMÇTHY. m. 9).⁸⁹

⁸⁶ Ali Naim İnan, **Çocuk Hukuku**, s. 37.

⁸⁷ Sayita, **a. g. e.**, s. 47.

⁸⁸ RG., 28.11.1983, S. 18235.

⁸⁹ İlçelerde Sosyal Hizmet Şubeleri henüz kurulmamıştır.

3. 3. 2. Bildirim İle Görevli Olanlar

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 21 maddesi ve Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme ve Korunma Kararının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmeliğin 7. maddesine göre korunmaya muhtaç bir çocuğun bulunduğunu öğrenen:

- Mahalli mülki amirler,
- Sağlık kurum ve kuruluşları,
- Köy muhtarları,
- Genel kolluk kuvvetleri,
- Belediye ve zabıta memurları,

durumu derhal il müdürlüklerine veya sosyal hizmet şubelerine duyurmakla yükümlüdürler.

İl müdürlükleri ve sosyal hizmet şubeleri, korunmaya muhtaç çocuklar hakkında basın ve yayın organlarında çıkan haberleri ihbar kabul ederek ayrıca resmi bir duyuru gelmesini beklemeksizin harekete geçmek ve bu tür çocukları araştırmakla yükümlüdürler (KMÇTHY. m. 8).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu korunmaya muhtaç bir çocuğun bulunduğunu öğrenen bir vatandaşı, mahallin en yüksek mülkiye amirliğini veya il müdürlüğünü haberdar etmek mecburiyetinde tutmamıştır. Ancak böyle bir çocuğun varlığını bilen bir vatandaş durumu ilgililere haber verebilir.

3. 4. Koruma Önlemi ve Korunma Kararı

3. 4. 1. Koruma Önlemi

Koruma önlemi geniş anlamıyla çocuğun bedensel, duygusal ve ahlaksal güvenliğinin tehlikeye düşmesini veya zarar görmesini önlemek ya da görmüş olduğu zararı gidermek amacıyla idari ya da yargı mercilerince alınan önlemlerdir⁹⁰.

Korunmaya muhtaç çocuklar söz konusu olduğunda koruma önlemleri, korunma kararından önce alınabileceği gibi korunma kararıyla birlikte ya da korunma kararından sonra da alınabilir⁹¹.

3. 4. 1. 1. İl Müdürlüklerince Alınacak Önlemler

İl müdürlükleri, haklarında korunmaya muhtaç olduğunu konusunda bildirimde bulunulan çocuklardan, durumları korunma için acil görülenleri, korunma kararı alınincaya kadar, bu kanuna göre kurulmuş kuruluşlara veya aile yanına mahalli mülkiye amirinin onayını alarak yerleştirirler (SHÇEKK m. 22). Bu önlemin amacı, çocuğun güvenliğini tehdit eden tehlikeli ortamdan bir an önce uzaklaştırılarak daha fazla zarar görmesini önlemektir⁹².

3. 4. 1. 2. Yargı Organlarınca Alınacak Önlemler

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile ilgili yönetmelikte açıklık bulunmamakla birlikte, yetkili ve görevli mahkeme, gerek korunma kararını vermeden önce gerekse korunma kararıyla birlikte ya da daha sonra Medeni Kanunun ilgili maddelerine göre çocuk hakkında koruma önlemleri alabilir⁹³.

⁹⁰ İnan, “Çocuk Hukuku Bakımından Korunma Kararı, Koruma ve Emniyet Tedbiri Kavramları”, s. 16.

⁹¹ İnan, **a. g. e.**, s. 9.

⁹² Akyüz, **Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması**, s. 458.

⁹³ İnan, **a. g. e.**, s. 5.

3. 4. 2. Korunma Kararı

3. 4. 2. 1. Tanımı ve Koruma Önlemlerinden Farkı

Korunma kararı, ile ilgili kanun ve yönetmelikte tanımlanmamıştır. Ancak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile ilgili Yönetmelikte ki hükümlerin ışığında korunma kararı şöyle tanımlanabilir. Korunma kararı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 3/b maddesine göre beden ruh ve ahlak gelişimleri ve kişisel güvenlikleri tehlikede olan ana ve/veya babasız, ana ve/veya babası belli olmayan, ana ve/veya babası tarafından terk edilen çocuklarla, ana ve/veya babası tarafından ihmal edilip fuhuş dilencilik, alkollü içkiler veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikeye veya kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başı boşluğa sürüklenen çocukların yetkili ve görevli mahkemelerce devletin korunması ve bakımı altına alınmasına ilişkin yargı kararıdır⁹⁴.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu gereğince hakkında korunma kararı verilmiş çocuklar, devletin, dolayısıyla, bu hizmeti devlet adına yürütmekle görevli olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı kuruluşların bakımı ve koruması altına girerler. Medeni Kanun ve Çocuk Koruma Kanunu göre haklarında korunma önlemi alınmış çocukların nereye yerleştirileceğini, çocuğun güvenliğini göz önünde tutarak hakimnin belirleyeceğini düzenlemiştir. Bu takdirde, çocuğun yerleştirileceği yer, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı bulunan yurt, yuva ve koruyucu aile olabilecektir⁹⁵.

3. 4. 2. 2. Korunma Kararının Alınması

Yetkili kamu kurumunca çevrelerindeki taramalar, görevli kuruluşların duyuruları, ana-babanın çocuğun veya vatandaşların başvuruları ya da basın yayın organlarındaki yayınların ihbar kabul edilmesi sonucunda korunmaya muhtaç olduğu belirlenen çocuklar için gerekli belgeler Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme

⁹⁴ Ali Naim İnan, “Çocuk Hukuku Bakımından Korunma Kararı, Koruma ve Emniyet Tedbiri Kavramları”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof Dr. Şakir Berki’ye Armağan**, C. 5, S. 1-2, 1996, s. 2.

⁹⁵ Akyüz, **a. g. e.**, s. 456.

Kurumu tarafından koruma kararı alınması talebiyle yetkili ve görevli mahkemeye gönderilir⁹⁶.

Medeni Kanun, çocuğa bakım ve özen görmedeki yararlarının gerçekleşmesini talep etme hakkını vermiştir. Bununla birlikte Medeni Kanunu'nda çocuğun kendisi hakkında koruma önlemi ya da korunma kararı alınması için ilgili mahkemeye başvurmasına ilişkin açık bir hüküm yer almamıştır⁹⁷. Yargıtay'a göre ise çocuğun korunmasında maddi ve manevi menfaati olan herkes gerekli tedbirlerin alınmasını mahkemeden isteyebilecektir⁹⁸.

Medeni Kanun'un 346. maddesine göre, ana-baba görevlerini yapmadıkları takdirde hakim çocuğun korunması için re'sen gerekli önlemleri almakla yükümlüdür. Çocuğu korumak için korunma önlemi ya da kararı alınabilmesinin şartı ise onun güvenliğinin tehlikeye düşmüş olmasıdır. Böyle bir durum söz konusu olduğunda gerek ana-babanın, gerekse çocuğun rızası olmasa bile, durumdan haberdar olan hakim kendiliğinden harekete geçer. Ancak, bu tür davalar ana-babanın ve çocuğun haklarına doğrudan etkili ettiğinden davada ana-babanın ve çocuğun yararları (özellikle de çocuğun korunma altına alınmayı istememesi durumunda) çatışmaktadır⁹⁹.

Korunmaya muhtaç çocukların belirlenmesi ve belirlemenin yapılması amacıyla yürütülen inceleme ve araştırmalar büyük önem taşır. Kamu kaynaklarının gerçekten gereksinimi olanlara aktarılması ve çocuğun kişiliğine en uygun önlemin seçilmesi anlamına gelen bu incelemelerin uzman personelce yapılması gerekir¹⁰⁰.

2828 sayılı Kanun, korunmaya muhtaç çocukların belirlenmesi ve incelenmesi görevini Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna vermiştir. Bu incelemeler adı geçen kanunun 21. ve 22. maddelerine dayanılarak çıkartılan

⁹⁶ İnan, a. g. e., s. 5.

⁹⁷ Nilüfer Balta, "Cumhuriyetin 75. Yılında Korunmaya Muhtaç Çocuklar", **Cumhuriyetin 75. Yıl Armağanı**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yay., 1999, s. 820.

⁹⁸ Senai Olgaç, **Kazai ve İlmi İçtihatlarla Türk Kanunu Medenisi**, C. I, İstanbul, İÜ. Hukuk Fakültesi Yay., 1956, s. 415.

⁹⁹ İnan, "Özel (Medeni) Hukuk Bakımından Ana-Baba ile Çocuk İlişkileri ve Çocukların Ana-Babaya Karşı Korunmaları", s. 19.

¹⁰⁰ Ertan Kahramanoğlu, "Sosyal Hizmetlerin Yeniden Örgütlenmesinde Suçlu ve Korunmaya Muhtaç Çocukların Yeri", **Çocuk Suçluluğu ve Çocuk**, Ankara, AÜ. Edebiyat Fakültesi Yay., 1983, s. 58.

“Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme, Korunma Kararlarının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelik” hükümleri doğrultusunda yürütülmektedir.

Korunma kararı kamu düzenine ilişkin bir karar olduğu için bu kararın içeriğini hakim takdir yetkisine göre kendisi belirler. Bu nedenle de yargılama ve karar için gerekli gördüğü araştırmaları re’sen yaptırır¹⁰¹.

Mahkeme, Sosyal Hizmetler Kurumunca, ilgili yönetmeliğin (KMÇTHY) 11. maddesine göre düzenlediği dosyayı ve ilgili raporları inceler; yeterli görürse dosya üzerinden karar verir. Belgelerde eksiklik varsa tamamlanmasını, incelemenin tekrar yapılmasını, tarafların ve diğer ilgililerin dinlenilmesini ister. Bu konuda hakim takdir yetkisi çok geniştir. Ancak hakim, takdir yetkisini çocuğun güvenliğine uygun biçimde kullanmak zorundadır¹⁰².

Korunma kararında hakim nelere hükmedeceği konusunda ne Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda ne de Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme ve Korunma Kararının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelik de hüküm bulunmamaktadır. Yürürlükten kaldırılan mülga 6972 sayılı kanundaki hükümlerle Yargıtay kararlarından yararlanarak korunma kararının aşağıdaki düzenlemeleri içermesi gerektiğini söylemek mümkündür¹⁰³.

- Hakim korunma kararında çocuğun yaşını, cinsiyetini, bedensel, duygusal ve zihinsel yapısını dikkate alarak kurumun gözetimi ve denetimi altında bir koruyucu aileye ya da uygun bir kuruluşa yerleştirilmesi,
- Çocuğun mal varlığı varsa, bunların kim tarafından yönetileceği,
- Çocuğun ana-babası veya bunlardan biri yardım edebilecek güçte ise, masraflarına ne miktarda katılabilecekleri (MK m. 347).

¹⁰¹ Hüseyin Hatemi, Rona Serozan, **Aile Hukuku**, İstanbul, Filiz Kitabevi Yay., 1993, s. 368.

¹⁰² Türkiye’nin onaylamış olduğu Çocuk Hakları Sözleşmesinin yorumundan bu sonuç çıkmaktadır. Çünkü sözleşmeler kendisine taraf olan devletleri bağlayıcı nitelikteki kanuni metinlerdir. Söz konusu sözleşmenin genel ilkesi olan ve bütününe hakim durumda bulunan “çocuğun yüksek yararı” çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde göz önüne alınacak temel ilkedir (ÇHS m. 3). Bu konuda bkz. Bilgin Tiryakioğlu, **Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku**, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., 1991, s. 50.

¹⁰³ Sayita, **a. g. e.**, s. 53.

3. 5. Korunma Kararı Alınmasının Sonuçları

Hakkında korunma kararı alınan çocuk, devletin korunması altına alınmayı ifade eden Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun gözetimi altına alınmış olmaktadır. Bunun sonucu olarak kurum, korunmaya muhtaç çocuğu, kendi kuruluşlarından birinde veya denetim ve gözetimi altındaki koruyucu ailede bakılmasını ve yetiştirip meslek sahibi edilmesini sağlamakla yükümlüdür¹⁰⁴(ÇKK m.10).

3. 6. Korunma Kararının Süresi

Korunma kararı kural olarak çocuk reşit oluncaya kadar devam eder (SHÇEKK m. 24). Maddede yalnız “reşit” terimi kullanıldığı için bunu erken rüştü kapsayacak şekilde anlamak gerekir.

Korunma kararı, bu karara neden olan şartların ortadan kalkması durumunda kurum yetkililerinin önerisi üzerine mahkemece, çocuğun reşit olmasından önce kaldırılabilceği gibi reşit olduktan sonra da çocuğun rızası alınarak devam ettirilebilir¹⁰⁵.

3. 6. 1. Korunma Kararının Rüştten Önce Kaldırılması

Korunma kararının rüştten önce kaldırılabilmesi için aşağıdaki şartların gerçekleşmesi gerekir¹⁰⁶.

- Kurum yetkililerinin teklifi (SHÇEKK m. 24; KMÇTHY m.18),
- Çocukta korunma kararını gerektiren şartların kalkmış olması.

Bunun için ana ve babasız, ana ve babası belli olmayan çocukların beden, ruh ve ahlak gelişimlerinin veya şahsi güvenliklerinin tehlikeden çıkmış olması gerekir.

¹⁰⁴ Sayita, **a. g. e.**, s. 58.

¹⁰⁵ İnan, **a. g. e.**, s. 12.

¹⁰⁶ Akyüz, **a. g. e.**, s. 467.

Buna karşılık ana ve babası tarafından terk edilen çocuklar ile ana ve babası tarafından ihmal edilip kötü alışkanlıklara ve başı boşluğa bırakılan çocukların hem beden, ruh ve ahlak gelişimlerinin tehlikeden çıkmış olması, hem de ana ve babasının veya bunlardan birinin kanunda sözü edilen durum ve davranışlarının düzelmesi gerekir.

Yukarıdaki iki şarttan başka, korunma kararının kaldırılmasına mahkemenin karar vermesi gerekir. Hakim, korunma kararının kaldırılmasına karar verirken gerekli bütün şartların gerçekleşip gerçekleşmediğini ve yeni kararın çocuğun yararına olup olmadığını incelemelidir¹⁰⁷.

3. 6. 2. Korunma Kararının Rüştten Sonra Kaldırılması

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun görevi reşit olduğu anda çocuğu kendi kendine yetebilecek ve yaşantısını bağımsız olarak sürdürebilecek şekilde yetiştirmektir. Ancak çoğunlukla çocuğun bağımsızlık kazanması, rüştle birlikte gerçekleşmez. Bunun için çocuğun eğitimi tamamlaması, bir meslek sahibi olması gerekir. İşte bu süreçte de çocuk reşit olsa bile korunma kararının devamı gereklidir¹⁰⁸.

Çocuk reşit olduktan sonra korunma kararının devam etmesi için aşağıdaki şartlar bulunmalıdır:

- Kurum yetkililerinin teklifi,
 - Çocukta korunma kararını gerektiren durumun devam etmesi,
 - Çocuğun rızasının bulunması,
 - Mahkemenin korunma kararının devamına karar vermesi.
- 18 yaşını tamamlamış olan korunmaya muhtaç çocuklardan;
- Ortaöğrenime devam edenlerin 20 yaşına kadar,

¹⁰⁷ Balta, **a. g. e.**, s. 836.

¹⁰⁸ İnan, **a. g. e.**, s. 12.

- Yükseköğrenime devam edenlerin 25 yaşına kadar,
- Öğrenime devam etmeyen ve 18 yaşını doldurmuş çocukların, bir iş veya meslek sahibi edilerek kendi kendilerine yeterli olabilmelerinin sağlanması amacıyla korunma kararları 20 yaşına kadar uzatılır,
- Bedensel, zihinsel ve ruhsal sakatlıkları nedeniyle sürekli bakıma muhtaç ve çalışmaktan aciz olan çocukların korunma kararı uzatılır. Kanun bu çocuklar için bir süre sınırlaması getirmemiştir.

3. 7. Korunma Kararı Kalktıktan Sonra Gençlere Sağlanan Destek

Korunmaya muhtaç çocuklar için kurum sonrası yaşamlarını desteklemek için yapılan en önemli düzenleme 3413 sayılı kanunun çıkarılmış olmasıdır. Bu kanun ile kamu kurum ve kuruluşlarına mevcut kadrolarının binde biri oranında bir bölümünü ayırarak bakım kurumlarındaki gençlerin işe alınmaları görevi yüklenmiştir. Bu düzenleme, kurum sonrası yaşam şartlarının geliştirilmesine ve çocukların iş sahibi yapılmalarına önemli katkı sağlamıştır¹⁰⁹.

4. KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLARA SAĞLANAN BAKIM YÖNTEMLERİ

4. 1. Çocuğun Kendi Ailesi veya Akrabası Yanında Korunması

Bu bakım türünün ortaya çıkışı diğer bakım türlerine nazaran oldukça eskidir. İngiltere’de 1601 tarihinde Elizabeth Yoksulluk Kanunu ile bakıma muhtaç çocukların sorumluluğunu yüklenmiş olan ana-baba ve akrabalara nakdi yardım yapılması öngörülmüştür¹¹⁰.

¹⁰⁹ Cılga, **Gençlik ve Yaşam Niteliği**, Ankara, TC Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Yay., 1994. s. 74.

¹¹⁰ Emine Akyüz, **Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması**, s. 472.

Ülkemizde bugün, ekonomik yönden desteğe ihtiyaç duyan ailelerin parasal ve nesnel hizmetlerden (mal ve malzeme yardımı, rehberlik, yönlendirme vb.) faydalanmasını sağlayacak bir sosyal yardım türü olarak 2828 sayılı Kanunda öngörülmüştür.

Bu hizmetten, ailesi veya yakın akrabaları olan ancak, belli bir süre korunması gereken çocuklar yararlanmaktadır. Bazı durumlarda aile maddi destek ve rehberlikten yoksun olduğu için çocuğun ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve ona uygun bir ortam sağlayamamaktadır. Yoksulluğun ve yetiştirme yurtlarının yatılı okul gibi algılanmasından kaynaklanan bir düşünce tarzının etkisiyle, özellikle yoksul ana-babalar korunma kararı aldırarak çocuklarını bakım ya da yetiştirme yurtlarına vermektedir¹¹¹.

Bu konuda değişik dönemlerde yapılan araştırmalar bu yol ile yetiştirme yurtlarına önemli sayıda çocuk yerleştirildiğini göstermektedir¹¹². Yoksulluk gerekçesi ile çocukların ailelerinden alınarak kurumlara konulması çocuklar açısından çok sakıncalı bir koruma şeklidir. Çünkü, zorunlu hale gelmedikçe ana-baba ve çocukların ortak yaşantısını, çocuk ve ana-baba arasındaki günlük ilişkileri parçalamamak gerekir. Hakim yaptığı inceleme sonucunda ana-babanın, çocuğu yoksulluk nedeniyle kuruma vermek istediği kanısına varırsa, ana-babanın bu talebini reddetmelidir.

İşte 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, yoksulluk kökenli nedenlerle çocukların yatılı kurumlarda heba edilmesini önleyen ve ülkenin sosyal hizmet alanındaki kaynaklarının daha rasyonel kullanılmasını sağlayan bir sisteme geçilmesi imkanını temin etmiştir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 9. maddesinin “d” bendine dayanılarak çıkartılan “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği” ile çocuğun ailesi yanında korunmasını sağlayacak imkanlar getirilmiştir¹¹³.

¹¹¹ Musa İkizoğlu, “Türkiye’de Yoksulluk ve Sosyal Yardım Uygulamalarının Bugünkü Durumu”, **İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet, Prof. Dr. Nesrin Koşar’a Armağan**, (Yayına Hazırlayanlar: Kasım Karataş, Çiğdem Arıkan), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yay., 2001, s. 164.

¹¹² Emine Akyüz, Çocuğun Güvenliği İlkesi Işığında Korunmaya Muhtaç Çocuklar, **AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. 4, S. 2, 1992, s. 715.

¹¹³ RG. 28.9.1986, S. 19235.

4. 2. Kurum Bakımı

4. 2. 1. Tanım

Öncelikle, bakım yöntemlerinden bir tanesi olan “kurum bakımı”nın ne olduğu tanımlanacak olursa; bir ailenin olmadığı ya da ailenin fonksiyonlarını yerine getiremediği durumlarda, kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklara resmi ya da özel kurumlarca geçici ya da sürekli olarak sunulan bakım hizmetine verilen bir addır¹¹⁴. Kurum bakımı altındaki çocuklar, kendileriyle herhangi bir kan bağı olmayan aynı durumdaki çocuklarla bir arada topluca yaşamakta ve kendileriyle biyolojik bir yakınlığı olmayan yetişkinlerce bakılmaktadır¹¹⁵.

Bu tanıma göre, yukarıda ifade edilen bakım hizmetleri kanunen “çocuk yuvaları” ile “yetiştirme yurtları”nda yerine getirilmektedir. 2828 sayılı Kanun, çocuk bakım yuvalarını şu şekilde tarif etmiştir: “0–12 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklarla, gerektiğinde 12 yaşını dolduran kız çocukların bedensel, eğitsel, psiko–sosyal gelişimlerini sağlıklı bir kişilik ve iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır” (SHÇEKK. m. 3/e, bent 1). Yine aynı kanunda yetiştirme yurtları da tarif edilmiştir. Buna göre yetiştirme yurtları, “13–18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edilmelerini ve topluma faydalı kişiler olarak yetişmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır” (SHÇEKK. m. 3/e, bent 2).

¹¹⁴ Nesrin Güran, “Çocuklar İçin Kurum Bakımı ve Sosyal Hizmet”, **Prof. Dr. İbrahim Yasa’ya Armağan**, Ankara, AÜ. SBF Yay., Ayrı Basım, 1983, s. 15.

¹¹⁵ İbrahim Cılga, “Yetiştirme Yurtlarında Toplumsallaşma”, **HÜ. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi**, C. II, S. 1–3, Ocak–eylül 1984, s. 84; Emel Başçı, “Memleketimizde Sosyal Hizmetlerin Çeşitleri”, **Forum**, S. 288, Nisan 1966, s. 10.

4. 2. 2. Kurum Tipleri

Öncelikle, kurum tiplerini ve “kapalı ve açık tip kurumlar” şeklinde ele almak mümkündür¹¹⁶.

Kapalı Tip Kurumlar: Çocuğun dış dünya ile ilişkisinin neredeyse tümüyle kesildiği kapalı tip kurumlarda barınma, okul, hastane sinema vs. tüm olanaklar hep aynı mekan içinde gerçekleştirilmektedir.

Açık Tip Kurumlar: Yukarıdakinin aksine, bakıma muhtaç çocukların okul, hastane, sinema gibi ihtiyaçları toplum içinde yer alan kurumlardan sağlanmakta, bu yolla çocukların toplum ile olan bağı kuvvetlendirilmeye çalışılmaktadır. Açık kurumlar, çocukların gelişimi açısından daha uygun bir bakım yöntemidir.

Diğer yandan, kurumları farklı açılardan sınıflandırmak da mümkündür. Aşağıda kurumlar, fiziksel gelişim süreçleri açısından gruplandırılmıştır.

Gerçekte, kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukların bakımlarının gerçekleştirileceği kurumların, bizzat bu amaç doğrultusunda inşa edilmiş olmaları arzu edilir bir durumdur. Ne var ki, ülkelerin sosyo–ekonomik gelişmişlik durumlarına ve toplumda geçerli olan anlayışa bağlı olarak, bakım amacıyla kullanılan binaların her zaman için uygun bir plan ve proje doğrultusunda inşa edilmedikleri gözlenmektedir. Genel olarak, kurum türlerini şu şekilde kategorize etmek mümkündür¹¹⁷:

Kışla Tipi Kurumlar: Çocukları toplumdan ve (var olduğu takdirde) ailelerinden soyutladığı için uygun bulunmayan bu kurum tipinde¹¹⁸, çocukların hem bakımlarının hem de mesleki eğitimlerinin bir arada gerçekleştirildiği büyük binalar inşa edilmektedir. Bu tür kurumların gelişim süreci incelendiğinde, ilk basamakta kışla tipi kurumların yer aldığı gözlenmektedir. Çok sayıda çocuğun barındığı bu

¹¹⁶ Halit Şahin, Kimsesiz Çocuklar Konusunda Bakım Şekilleri ve Koruyucu Aile Uygulaması, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1975, s. 23.

¹¹⁷ Sevda Taştekil, “Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Bakım Yöntemleri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 7, S.1, 1992, s. 314.

¹¹⁸ Neşe Erol, “Yuva ve Yetiştirme Yurtları Sorunun mu Yoksa Çözümün mü Parçası”, **Koruma Altındaki Çocuklar**, (Yayına Haz.: Runa Uslu), Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XVII. Sempozyum Sunumları, Ankara, AÜ. Yay., 2004, s. 134.

kışla tipi yapıların ortaya çıkardığı çok sayıdaki sakıncalar nedeniyle, bu tür hizmetler zamanla daha küçük ve sevimli binalarda sürdürülmeye başlanmıştır.

Okul Tipi Kurumlar: İkinci basamakta yer alan kurumlar ise, asıl amacı genel eğitim–öğretim kurumları dışında kalan zihinsel özürlü, işitme özürlü, suçlu ya da uyumsuz çocukların eğitim–öğretimine tahsis edilmiş olan kurumlardır.

Ev Tipi Kurumlar: Kurumsal gelişim sürecinde geline son aşama ise, az sayıda (5–10) çocuk grubuna yönelik olan ve büyük yatakhaneler ve yemekhaneler yerine küçük odalarda yatılan ve küçük odalarda yemek masalarında yemek yenilen ünitelerden teşekkül etmektedir¹¹⁹.

Bütün bu sınıflandırmaların ardından söylenecek olan şey, ne türde olursa olsun, bu tür bakım kurumlarının ana hedefinin çocukları toplum yaşamına hazırlamak olduğunun unutulmamasıdır. Bakım kurumları, “çocukları tekrar topluma döndürme merkezleri” olarak fonksiyon görmeli, bu özelliği ile doğru orantılı fiziksel koşullara da sahip olmalıdır¹²⁰.

4. 2. 3. Kurum Türleri

4. 2. 3. 1. Çocuk Yuvaları

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 3/e 1 bendine göre çocuk yuvaları, 0–12 yaşları arasındaki korunmaya muhtaç çocukların bedensel ve psiko–sosyal yönden geliştirilmelerini sağlamak, onları eğitmek, sağlıklı bir kişilik ve iyi alışkanlıklar kazandırmakla yükümlü sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Çocukların bu yuvalara kabulü, bakım ve eğitimleri ve buradan ayrılma koşulları Çocuk Yuvaları Yönetmenliğinde ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir.

İl sosyal hizmetler müdürlükleri, mahkemeden alınan korunma kararından sonra çocuğun bir yuvaya yerleştirilmesi işlemlerini yürütür. Yerleştirme aşamasında çocuğun gelişiminin olumsuz yönde etkilenmesini önlemek amacıyla iki önemli noktaya dikkat etmek gerekir.

¹¹⁹ Birsen Gökçe, **Memleketimizde Cumhuriyet Devrinde Kimsesiz Çocuklar Sorunu**, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yay., 1971, s. 132.

¹²⁰ Taştekil, **a. g. e.**, s. 315.

Bunlardan birincisi çocuğun ailesinin bulunduğu ildeki yuvaya yerleştirilmesidir. Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme ve Korunma Kararlarının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmeliğin 15. maddesi, çocuğun aynı ildeki kuruluşlara yerleştirilemezse uygun görülecek illerdeki kuruluşlardan birine yerleştirilmesine izin vermektedir¹²¹. Ailesinden ayrılarak bir kurumda yaşamaya başlaması çocuk üzerinde olumsuz etkilere yol açacaktır. Bu olumsuz etkileri kurum bakımındaki çocukların aileleri ve yakınlarıyla bağlantısı bir ölçüde azaltabilmektedir¹²². Bu nedenle, çocuğun ailesinin bulunduğu yerdeki yuvalara yerleştirilmesine özen göstermek gerekmektedir.

İkinci önemli bir noktada ise, kardeşler hakkında korunma kararı alınmışsa mümkün olduğu ölçüde bunların aynı kuruma yerleştirilmesine çaba gösterilmesidir. Zira, parçalanmış ailelerden gelen çocukların gelişimleri için büyük önem taşıyan bu uygulama, aynı zamanda çocukların birbirlerini tamamlama ve aralarındaki bağı sürdürmelerini sağlamaktadır¹²³.

Çocukların yuvada koruma altında bulundukları dönem, yaş grupları dikkate alındığında kişilik yapılarını etkileyecek alışkanlıklar kazandıkları dönemdir. Bu dönemde çocuklara sistemli ve tutarlı davranılması büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle çocuk yuvalarında mümkün olduğu ölçüde uzman personel denetim ve gözetiminde sistematik bir hizmet sunulmalıdır¹²⁴.

Ülkemizdeki çocuk yetiştirme yurtlarının fiziki yapısı kışla tipi niteliğindedir. Burada çok sayıda çocuğa, çok sayıda personel tarafından bakım ve eğitim verilmektedir. Çocuklar kurumsal yaşamının beraberinde getirdiği birçok kurala ve yasağa uymak zorunda kalmaktadır. Bu durum çocukların fiziki, zihni, duygusal ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkilemektedir¹²⁵.

¹²¹ RG. 28.11.1983, S. 18235.

¹²² Gönül Erkan, **Korunmaya Muhtaç Çocuklar, (Çocuk Yuvalarında Bir Araştırma)**, Ankara, 1995, s. 55.

¹²³ Erkan, **a. g. e.**, s. 75.

¹²⁴ Sema Kut, “Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, **Türkiye’de Çocuğun Durumu , 1990’ların Çocuk Politikası Kongresi**, Ankara, DPT–Unicef Türkiye Temsilciliği Yay., 1989, s. 142.

¹²⁵ Atalay Yörükoğlu, **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, 6. bs., İstanbul, Özgür Yayınevi Yay., 1997, s. 192.

Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı 86 çocuk yuvasında 9096 korunmaya muhtaç çocuğun kendini ifade edebilen, özgüvenli, sorumluluk sahibi, bağımsız düşünüp karar verebilen birey olmaları, temel alışkanlıklarını kazanmaları, fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal yönden sağlıklı olmaları Atatürk ilke ve inkılapları çerçevesinde milli, manevi, ahlaki ve kültürel değerlere bağlı bireyler olarak yetiştirilmeleri amaç edinilmiştir¹²⁶.

Son zamanlarda çocuk yuvalarını sıcak ev ortamına benzetme çalışmaları sürdürülmekte ve imkanlar ölçüsünde kışla tipi kuruluşlar yerine küçük kapasiteli çocuk yuvaları veya küçük grup evlerinden çocuk kompleksleri oluşturularak korunmaya muhtaç çocukların bu ortamlarda bakılmaları sağlanmakta ayrıca, yüksek kapasiteli kuruluşların da kapasiteleri düşürülmektedir¹²⁷.

4. 2. 3. 2. Yetiştirme Yurtları

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, yetiştirme yurtlarında korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak, bir iş ve meslek edinmelerini ve topluma yararlı kişiler olarak yetişmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşları olarak tanımlamıştır (m.3/e.2). Kanunun 15. maddesine dayanılarak çıkarılan “Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmelik” ile korunmaya muhtaç çocuklara verilen hizmetin türü, niteliği, işleyişine ilişkin esaslar belirlenmiştir¹²⁸.

Yetiştirme yurtları bir kışla, bir ıslahevi olarak değil, çocukların aile ortamı biçiminde birlikte yaşadıkları bir topluluk meydana getirmelerini sağlayacak örgütsel yapı içinde olmalıdırlar. Yurtların kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirebilmeleri için, bütün etkinliklere uygun bir örgütsel yapıya sahip olmaları gerektiği gibi personelin de bu işlevlere sahip olması gerekir.¹²⁹

¹²⁶ http://www.shcek.gov.tr/portal/dosyalar/hizmetler/cocuk/hizm_cy.asp, 22.9.2005.

¹²⁷ Aysel Ekşi, “Koruma Altında Çocuklar: Dünya’da Beş Kıt’anın Çeşitli Ülkelerinden Örnekler”, **Koruma Altındaki Çocuklar**, (Yayına Haz.: Runa Uslu), Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XVII. Sempozyum Sunumları, Ankara, AÜ. Yay., 2004, s. 9–10.

¹²⁸ RG. 13.11.1995, S. 22462.

¹²⁹ İbrahim Cılga, “Toplumun Korunması Altındaki Çocukların İhmali ve İstismarı”, **Çocuk İstismarı ve İhmali**, Ankara, Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Derneği Yay., 1999, s. 230.

Yetiştirme yurtlarının toplum ve diğer kurumlarla ilişki kurabilmeleri amacıyla şehir içinde kurulmalarına dikkat edilmelidir. Aksine uygulamalar çocukların toplumdan soyutlanmalarına neden olarak uzun dönemde toplumsal sorunların da ortaya çıkmasına yol açabilecektir¹³⁰.

Yetiştirme yurtlarındaki barınma ve beslenme imkanlarının niteliği de, çocukların gelişimi açısından çok önemlidir. Bu yüzden, barınma ve beslenme düzeni çocukların fiziki, sosyal ve kültürel yönden gelişmelerine uygun bir yapıya sahip olmalıdır. Bu niteliklere sahip bir yetiştirme yurdu, çocukların sosyalleşmelerini de olumlu yönde etkileyecektir¹³¹.

Yetiştirme yurtlarındaki çocukların kurum dışındaki kişilerle kurum içindeki ilişkileri sınırlandırılmıştır (YYY. m. 16). Koruma altındaki çocukların dış çevre ile ilişkilerini sınırlayan, denetim ve kontrol altında tutan bu hükümler, eğer çocuğun yararına aykırı biçimde uygulanırsa onun duygusal, zihni ve sosyal gelişimini engelleyebilir. Bu nedenle, bu hükümler yetiştirme yurtlarına özgü yaşamın niteliğini verimli ve etkili bir yapıya yönlerecek biçimde yeniden düzenlenmelidir.

Ülkemizde 62'si erkek, 39'u kız ve 4'ü karma olmak üzere toplam 109 yetiştirme yurdu bulunmaktadır. Bu yurtlarda halen 3420'si kız, 7089'u erkek olmak üzere toplam 10509 çocuk koruma altındadır¹³².

¹³⁰ Işıl Bulut, Uğur Özdemir, "Yetiştirme Yurtları ve Gençlik Liderliği", **Sosyal Hizmetler Dergisi**, C. 1, S. 7, Ocak 1998, s. 23.

¹³¹ İbrahim Cılga, **Gençlik ve Yaşam Niteliği**, s. 65.

¹³² http://www.shcek.gov.tr/portal/dosyalar/hizmetler/cocuk/hizm_yy.asp, 22.9.2005.

**Tablo 2 – Öğrenime Devam Eden Çocukların Devam Ettikleri
Öğrenim Kurumlarına Göre Dağılımı, 2004**

ÖĞRENİM DURUMU	Kız	Erkek	Toplam
İlköğretim Okulu	1117	2626	3743
Ortaöğretim (Lise ve Dengi)	998	2200	3198
Yüksek Öğrenim	179	414	593
TOPLAM	2294	5240	7534

Kaynak: SÇHEK, (Çevrimiçi): http://www.shcek.gov.tr/portal/dosyalar/hizmetler/cocuk/hizm_yy.asp. 22.9.2005.

Çeşitli nedenlerde öğrenimlerine devam etmeyen çocuklar ise kuruluş atölyelerinde veya özel iş yerlerinde çalışmakta ve 3308 sayılı kanun gereği Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Çıraklık Eğitim Merkezlerine devamı sağlanmaktadır.

Tablo 3 – Çalışan Çocukların Dağılımı

ÇALIŞILAN YER	Kız	Erkek	Toplam
Kuruluş Atölyesinde Çalışan	3	11	14
Özel İşyerinde Çalışan	47	167	214
Boşta ve Beklemeli	369	460	829
TOPLAM	419	638	1057

Kaynak: SÇHEK, (Çevrimiçi): http://www.shcek.gov.tr/portal/dosyalar/hizmetler/cocuk/hizm_yy.asp. 22.9.2005.

1050 çocuk aynı-nakdi yardımla ailesi yanında bakılmakta, 182 çocuk ise koruyucu aile hizmetinden yararlandırılmaktadır.

Her yıl sayıları giderek artan korunmaya muhtaç çocukları topluma kazandırmak, öğrenimini veya 18 yaşını tamamlayarak yurttan ayrılma aşamasına gelen gençleri sosyal güvenceye kavuşturmak ve üretim sürecine katmak amacıyla 3413 Sayılı Kanun gereği her yıl 1500 dolayında genç çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarında işe yerleştirilmektedir. 3413 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 1988 yılından bugüne kadar 24.055 genç işe yerleştirilmiştir¹³³.

Tablo 4 – İşe Yerleştirilen Gençlere İlişkin Son 4 Yılın İstatistiki Verileri, (2000–2003)

Eğitim Düzeyi	Mezun	İşe yerleştirilen	Oran%
İlkokul	1110	693	62
Ortaokul	1899	1470	77
Lise ve Dengi	2169	60	45
Yüksek Okul	133	60	45
Üniversite	77	33	43
TOPLAM	5388	2316	43

Kaynak: SÇHEK, (Çevrimiçi): http://www.shcek.gov.tr/portal/dosyalar/hizmetler/cocuk/hizm_yy.asp, 22.9.2005.

4. 2. 4. Kurum Bakımına Başvuru Nedenleri ve Kurum Bakımının Sakıncalı Yanları

Öncelikle belirtmek gerekir ki, kurum bakımı, her ne kadar özellikle ekonomik imkanları kısıtlı olan ülkeler için tamamıyla vazgeçilmesi mümkün

¹³³ http://www.shcek.gov.tr/portal/dosyalar/hizmetler/cocuk/hizm_yy.asp, 22.9.2005.

olmayan bir durum olsa da, günümüzün modern dünyasında, konu ile ilgili uzmanların da üzerinde hemfikir oldukları üzere, kimsesiz ve bakıma muhtaç çocuklara verilen bakım hizmetleri açısından ilk sırada yer alması arzu edilir bir durum değildir¹³⁴.

Birazdan aşağıda değinileceği gibi, çocukların toplum içinde mutlu ve topluma yararlı birer kişi olarak yetiştirilmelerinde kurum bakımı bazı açılardan yeri doldurulamaz bir ihtiyaçtır, bazı açılardan ise sakıncalar doğurmaktadır. Bu nedenle, modern sosyal refah hizmetleri kapsamında, çocuğun aile ya da aileye benzer bir yapı içinde bakılması önem kazanmakta¹³⁵, bu nedenle öncelikle bakıma muhtaç çocuklardan aileleri var olanların ailelerine “ayni ve nakdi yardım” yapılması, ailesi olmayanların “koruyucu aile” yanına verilmesi ya da “evlatlık” verilmesi gibi uygulamalar öne çıkmakta, bütün bunların geçersiz olduğu durumlarda “kurum bakımı”nın devreye girmesi istenmektedir¹³⁶.

Çocuklar, bir kurum yerine, sağlanan bir destek ile kendi öz aileleri yanında tutulduğunda ya da en azından koruyucu bir aile yanına yerleştirildiğinde, biraz sonra bahsedilecek sakıncalardan uzak tutulmuş olmaktadır. Bu nedenle, bu temayül giderek tüm ülkelerin sosyal hizmet uygulamaları içinde yerleşmiş bulunmaktadır¹³⁷.

4. 2. 4. 1. Başvuru Nedenleri

Çocukların kurum bakımına verilmesinin önemli bir nedeni, özellikle gelişmekte olan ülkelerde geçerli olan “yoksulluk” (ekonomik neden) gerçeğidir. Bu ülkelerde, mevcut imkanlar, çocukların kendi aileleri yanında korunmasını ya da koruyucu aileye verilmesini mümkün kılmadığından, geriye tek bir seçenek kalmaktadır; o da devletin sağladığı bir hizmet olan kurum bakımındır. Bu tezin kapsamı içinde yapılan anket çalışması sonucunda da, yoksulluğun, kurum bakımına

¹³⁴ Latife Bıyıklı, “Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve S.O.S. Çocuk Köyleri”, **Prof. Dr. Hamide Topcuoğlu’na Armağan**, Ankara, AÜ. Hukuk Fakültesi Yay., 1995, s. 171.

¹³⁵ Bu amaç doğrultusunda, aile kurumunu korumak gayesiyle önlemler alınmakta, bir yandan ailenin ekonomik durumlarını güçlendirici sosyal hizmetler artırılmakta, diğer yandan ise evlilik rehberliği, gündüz bakım evleri gibi aileye yönelik sosyal hizmetler geliştirilmektedir. Bkz. Osman Yaşar, **Çocukların Müesseselerde Bakımı**, Ankara, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yay., 1962, s. 12.

¹³⁶ Güran, a. g. e., s. 5.

¹³⁷ Sevda Demirebilek, “Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Sorunu”, **Metin Kutsal’a Armağan**, Ankara, yy, 1998, s. 621.

muhtaç çocuklar açısından önemli bir nedeni teşkil ettiği ortaya çıkmıştır. Öte yandan, gelişmiş bir sosyal hizmet uygulaması olarak koruyucu ailenin önemine inanılan ülkelerin bir kısmında da, bu tür bir program oluşturulamamışsa, o zaman kurum bakımına başvurmadan başka çare kalmamaktadır¹³⁸.

Yoksulluğun dışında başka faktörler de vardır. Örneğin, ebeveynin ölümü ya da hastalanması, boşanma ya da terk nedenleriyle çocuğun öz ailesinin devre dışı kalması ya da kentleşme ile birlikte akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin zayıflaması gibi nedenler dolayısıyla çocuğun bakımı sağlanamamakta ve kurum bakımına ihtiyaç duyulmaktadır¹³⁹.

4. 2. 4. 2. Sakıncaları

Ne var ki, çocukların, sırf ekonomik yetersizlikler ve parasız eğitim almaları gibi nedenlerle ailelerinden ve yakın çevresinden uzaklaştırılmaları, aşağıda bahsedilecek olan mahzurları da beraberinde getirmektedir. Kurumlar, her ne kadar çocuğun bazı maddi ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olsalar da, kesinlikle ailenin ve çevrenin ona kazandıracığı sevgi, şefkat ve değer yargılarını vermekten uzaktır. Bu konuda yapılan araştırmalar, çocuk ve toplum sağlığı için en uygun yolun, çocuğun kendi ailesi tarafından bakılması ve yetiştirilmesi olduğunu, ancak bu gerçekleştirilemediği takdirde diğer yöntemlerin devreye girmesi gerektiğini, bunlar içinde de en iyi yöntemin, çocuğun koruyucu bir aile yanına yerleştirilmesi olduğunu ortaya koymaktadır¹⁴⁰.

Tabi ki, böyle bir sonuca ulaşmak, bir takım tarihsel gelişim süreçleri sonucunda mümkün olabilmiştir. Özellikle annenin ya da anne rolünü üstlenecek bir kişinin çocuğun gelişiminde ne kadar önemli bir rol oynadığı, II. Dünya Savaşı'ndan itibaren ABD'de yapılan bir takım araştırmalarla¹⁴¹ tespit edilmiş, bu araştırmalar

¹³⁸ Osman Yaşar, **a. g. e.**, s. 13.

¹³⁹ Cafer Tatlıbal, "Türkiye'de Korunma Altındaki Çocuklara Yönelik Şişek Uygulamaları", **Koruma Altındaki Çocuklar**, (Yayına Haz.: Runa Uslu), Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XVII. Sempozyum Sunumları, Ankara, AÜ. Yay., 2004, s. 26.

¹⁴⁰ Meliha Danışman, "Korunmaya Muhtaç Çocukların Aile Yanına Yerleştirilmesindeki Sosyal ve Psikik Sebepler", **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. I, S. 5, Nisan 1962, s. 9.

¹⁴¹ Bunlardan bir tanesi, John Bowlby'nin 1952 yılında Dünya Sağlık Örgütü için yaptığı "Maternal Care and Mental Health" adlı yayındır. Bir diğeri, Dr. Ner Littner'in "Primary Needs of Young Children" adlı eseridir. Bu eser, "Küçük Çocukların Temel İhtiyaçları" adıyla Sağlık ve Sosyal Yardım

neticesindedir ki, kurum bakımı önemini kaybederken diğer bakım türleri gelişmeye başlamıştır. Böylece, ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde, bu araştırmaların neticesinde, 6 yaşından küçük çocukların kesinlikle kurum bakımına tabi tutulmayacağı, en uygun yöntem olarak koruyucu aile bakımı olduğu görüşü benimsenmiştir¹⁴².

Bu sakıncaları, II. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı'nda belirtilen şekliyle özetlersek;

- Her çocuk şefkate ve kendine yakın olan birinin sevgi, anlayış ve güvencesine muhtaçtır. Bunun için özel eşyaları, odası olmalı, alışveriş yapabileceği, arkadaşlarını kabul edebileceği ekonomik olanakları bulunmalıdır. Ne var ki, kurum bu olanakları ona sağlayamaz,
- Kurumda anne özlemi ya da sık sık bakıcı değiştirmek söz konusu olup; bu durum çocuk üzerinde olumsuz etki yaratır,
- Kurumun geniş binaları, koridor ve merdivenleri, gürültü olmasına olanak vermekte ve bu çocuğu korkutarak huzursuz kılmaktadır,
- Bazı çocukların (özellikle 3 yaşından küçük çocukların) özel bakıma ve anne kucağına ihtiyaçları vardır. Kurum bakımı ise, bu ihtiyacı karşılayamaz,
- Nihayet, yetim çocuklar, bir aileye ait olma ihtiyacı duymaktadırlar. Ancak, ne yazık ki kurum bu ihtiyacı da cevaplayamamaktadır¹⁴³.

4. 2. 4. 3. Yararları

Halen, hem ülkemizde hem de diğer ülkelerde kendisinden yararlanılan kurum bakımı yönteminin, yukarıdaki sakıncaları yanında elbette sunduğu yararlar da vardır ve bu nedenle toplum içinde varlıklarının sürdürülmesi gerekli görülmektedir. Yukarıda sıralanan sakıncaları da, tamamen ortadan kaldırılamasa bile, bir takım yöntemlerle en aza indirilebilir.

Bakanlığı, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü tarafından dilimize de çevrilmiştir. Bir diğeri ise, S. Provence ve B. Lipton'un hazırladığı "Kurumlardaki Çocuklar" adlı kitaptır.

¹⁴² R. W. Poole, "Türkiye'de Çocuk Refahı", Çev. Günseli Kuntbay, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. 1, S. 5, Nisan 1962, s. 7.

¹⁴³ Şahin, **a. g. e.**, s. 28.

Her şeyden önce, kurum bakımına gerçek anlamda ihtiyaç duyan çocukların tespiti büyük önem taşımaktadır. Her çocuğun kurum bakımına tabi tutulması uygun görülmediğine göre, kimler bu hizmetten yararlanabilecektir? Bu tür çocuklar aşağıdaki gibi gruplandırılabilir:

- Kendisinin ve toplumun menfaati için bir süre çevresinden uzaklaşması gereken çocuklar,
- Sorunları olan ve bu sorunlarının ortaya çıkmasına aile ortamı ve yakın çevresi neden olduğu için, bu ortamdan ayrılmadıkça sorunları çözümlenemeyecek durumda olan çocuklar,
- Yoğun bir psikolojik tedavi, özel eğitim ve yaşlılarıyla birlikte yaşamak suretiyle rehabilite edilebilecek çocuklar,
- Birbirlerinden ayrılmamaları gerekli görülen kardeşler,
- Ailesine olan yakın bağlılığı nedeniyle bir başka ailenin yanına verilemeyen çocuklar¹⁴⁴.

4. 2. 4. 4. Kurumların Taşımaları Gereken Temel Özellikler

Bakım kurumları, daha somut ifadesiyle çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları, yalnızca belirli bir yaşa kadar çocuklara güvence sağlayan birer kurum olmaktan öte, çocukların her tür sorunlarıyla ilgilenen, onların ailesi ile ilişkilerinin devamını sağlayan, toplum yaşamına uyum sağlayabilmelerine yardımcı olan bir anlayış ile hizmet vermelidir¹⁴⁵.

Kurumların nasıl bir hizmet anlayışı ile hareket etmeleri gerektiği daha geniş bir şekilde ele alınırsa; her şeyden önce, çocuğun ailesi ve akrabası ile ilişkisinin sürdürülmesine özel bir gayret gösterilmelidir. Bu kurumlarda çalışacak olan

¹⁴⁴ Güran, a. g. e., s. 5.

¹⁴⁵ M. Şükrü Tulay, "Korunmaya Muhtaç Çocukların Müesseselerde Bakımı", **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. III, S. 12, Eylül 1969, s. 18.

personelin seçimine özel bir önem verilmeli, çocuğa ilgiyle ve sevgiyle yaklaşabilecek sahasında uzman kişiler bu iş için görevlendirilmelidir¹⁴⁶. Kurumlara hakim olan atmosfer, resmi ve otoriter değil, sıcak olmalı ve aile ortamını andırmalıdır¹⁴⁷. Çocukların ihtiyaçları, kurumun ihtiyaçlarından daha ön planda tutulmalıdır¹⁴⁸.

4. 3. Koruyucu Aile Bakımı

4. 3. 1. Koruyucu Aile Kavramı, Önemi ve Tarihçesi

Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik bir sosyal hizmet türü olan “koruyucu aile¹⁴⁹ bakımı”, çocuğa ailesinin bakamadığı durumlarda veya çocuğun evlat olarak verilmesinin mümkün olmadığı ya da uygun görülmediği durumlarda, devletin sağlayacağı destek ile bu çocuğun öz ebeveyninin yerini alabilecek bir aile yanında geçici ya da sürekli olarak bakımının sağlanmasıdır¹⁵⁰.

¹⁴⁶ Kurumlarda çalışan personel ile çocuklar arasındaki iletişim önemlidir. Bu kurumlarda görev alan, yöneticiler, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, sosyologlar, öğretmenler, doktorlar, çocuk gelişimi ve eğitimi uzmanları ve diğer elemanlar, bir bütünün parçaları halinde, planlı, programlı ve ekip çalışması ile hizmetleri yerine getirmelidirler. Anket uygulaması esnasında yurtlarda yeterli sayıda personelin bulunmadığını fark ettik. Ayrıca gözlemlediğimiz diğer bir husus da yoğun bir bürokratik atmosferdi. Şayet yurtlarda sosyal ve ekonomik yönden maksimum fayda elde edilmesi isteniyorsa biran önce bu olumsuz koşulların elimine edilmesi gerekmektedir.

¹⁴⁷ Martin Gula, **Çocuk Bakımı Müesseseleri ve Bunların Toplumda Çocuklar İçin Yeni Hizmetler Tesisindeki Rolü**, Çev. Ülker Ergun, Ankara, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yay., 1962, s. 18.

¹⁴⁸ İbrahim Cılga, “Korunmaya Muhtaçlık Olgusunun Sosyolojik Analizi”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 7, Kasım 1986, s. 43.

¹⁴⁹ “Koruyucu aile”nin İngilizce literatürdeki karşılığı “foster home”dur. Aynı zamanda, “foster family” ve “foster care” kavramları da kullanılabilir.

¹⁵⁰ Amerikan Çocuk Refah Birliği, **Koruyucu Aile Bakımı, Hizmeti ve Standartları**, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yay., 1962, s. 10; Zuhâl Arnaz, “Koruyucu Aile Bakımındaki Çocuğun Gelişim Özellikleri Ana Yoksunluğunun Çocuk Gelişimine Etkileri Açısından Koruyucu Aile Bakımının Kurum Bakımı ile Karşılaştırmalı İncelemesi”, **HÜ. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi**, S. 2–3, Mayıs–Eylül 1983, s. 123.

Çocuğun annesi ya da babası ona uygun bir bakım ortamı sağlayamazsa ya da onu incidir veya ihmal ederse, devlet çocuğu başka bir eve yerleştirmek üzere harekete geçebilir¹⁵¹.

Dolayısıyla, kimsesiz ve bakıma muhtaç çocuklar, belirli kriterlere göre seçilecek koruyucu ailelerin sağlayacağı sevgi ve şefkat ortamında bakılmakta, masrafları da devlet tarafından karşılanmaktadır¹⁵². Genelde, çocuğun ailesine geri dönme durumu söz konusu olduğunda koruyucu aile bakımı tercih edilirken, böyle bir ihtimal yoksa evlatlık verilme yoluna başvurulmaktadır.

Koruyucu aile, mahkemece hakkında korunma kararı alınan çocuğun, geçici veya sürekli, ücretli veya gönüllü olarak aile ortamında bakımını gerçekleştirecek ve öz ana-baba yerini tutabilecek aileler veya kişilerdir (KAY. m. 4/e). Bu tanıma göre, koruyucu aile bakımı kendi ailesiyle herhangi bir nedenden dolayı yaşayamayan çocuklara kısa veya uzun süreli aile yaşamı sağlar. Koruyucu aile bakımı, çocuk refahı alanının önemli bir hizmeti olarak yetkili bir kurumun gözetim ve denetiminde yürütülür. Bu süreç içerisinde çocuğun ve biyolojik ailesinin ihtiyaç duyduğu kişisel çalışma ve diğer tedavi hizmetleri sağlanır¹⁵³.

Çocuk refahı alanına giren bir hizmet olarak koruyucu aileye ilişkin ilk kanuni düzenlemenin İngiltere’de Kraliçe I. Elizabeth zamanında 1601 yılında çıkarılan “Yoksullar Kanunu”nda yer aldığı bilinmektedir¹⁵⁴. Bu Kanuna göre, anne-baba ya da büyük anne-baba tarafından bakılamayan çocuklar, yün ticareti yapan ailelerin yanına el tezgahlarında çalışmak üzere çırak olarak verilmişlerdir. Çıraklık süresinin erkek çocuklar için 24, kız çocukları için ise 21 yaşına ya da evleninceye kadar devam etmesi öngörülmüştür.

¹⁵¹ Jennifer Shroff Pendley, “Foster Families”, (Çevrimiçi): http://www.kidshealth.org/kid/feeling/home_family/foster_families.html, 12.09.2005.

¹⁵² Fethi Baycın, “Türkiye’de Korunmağa Muhtaç Çocuklar ve Koruyucu Aile Denemesi”, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. I, S. 2, Mart 1962, s. 12.

¹⁵³ Şebnem Gülfidan, “İngiltere’de Aile”, **Aile Politikaları–Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması**, Ankara, Aile Araştırma Kurumu Yay., 1991, s. 204; Ayrıca bkz. Halis Yunus Ersöz, **Sosyal Politika Perspektifinden Yerel Yönetimler**, İstanbul, Filiz Kitabevi Yay., 2004.

¹⁵⁴ Walter A. Friedlander, **Sosyal Hizmetlerin Kavram ve Metodları**, (Çev.Elkin Besin), Ankara, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yay., 1965.

İngiltere’de başlayan bu hizmet, koloni devrinde Amerika’da, çıraklık şeklinde olmak üzere, 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. 1909 yılında çocukların korunmasına ilişkin olarak Beyaz Saray konferansları yapılmaya başlamıştır¹⁵⁵. Bu konferansların amacı, çocukların ihtiyaçlarını belirlemek ve bu ihtiyaçları giderici çocuk refahı hizmetlerinin değerlendirilmesini yapmaktır. Yapılan konferans sonucunda, çocuk refahı ile ilgili bazı tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu tavsiyelere göre, çocuklar zorunlu bir neden olmadıkça ailelerinden alınmayacak ve onları korumaya maruz bırakan nedenler mümkün olduğunca ortadan kaldırılacaktır. Bu bağlamda koruyucu aile hizmeti ailelerinden ayrılan çocuklar için tercih edilen bakım türü olarak değerlendirilmelidir¹⁵⁶.

Bugünkü şekliyle koruyucu aile bakımı ise 1948’de Birleşmiş Milletlerde Çocuk Dairesinin kurulmasından sonra ortaya çıkmış; 1950’lerde aile krizlerinin etkilerini azaltmak amacıyla çocuklar, kısa süreler içinde olsa koruyucu ailelerin yanına yerleştirilmişlerdir. Koruyucu aile kavramı geliştikçe farklı koruyucu aile türleri ortaya çıkmıştır. 1970’li yıllardan itibaren ise problemli çocukların korunması bakımından koruyucu aileye olan ilgi artmıştır¹⁵⁷.

Türk toplumunda ise, kimsesiz bir çocuğun büyütülmesi, iş sahibi yapılması ve evlendirilmesi sevap kabul edilen bir gelenektir. Ancak sadece kişilerin iyi niyetine kalmış bu uygulama zamanla çocukların istismar edilmeleri, boğaz tokluğuna kötü koşullarda çalıştırılmaları sonucunu doğurmuştur. Ayrıca bu

¹⁵⁵ Yörükoğlu, a. g. e, s. 200.

¹⁵⁶ H. Fredericksen, R. A. Mulligan, **The Child and Welfare**, San Fransisco, 1972, s. 38.

¹⁵⁷ Gülfidan, a. g. e., s. 203. Koruyucu aile, genelde anlaşıldığı üzere yalnızca çocuklara yabancı kimselerin sunduğu bir hizmet değildir. Örneğin, ABD’ye baktığımızda, milyonlarca koruyucu ailenin önemli bir kısmının (2 milyondan fazla çocuğun) “akraba bakımı” (kinship care) yoluyla himaye altında olduğu görülmektedir. Akrabaların bir kısmı, bu hizmeti tamamen devletten bağımsız yerine getirirken, bir kısmı devletten bir miktar destek almakta, bir kısmı ise bu hizmeti tamamen devlet ile bağlantılı olarak sunmaktadır (200 bin çocuk, devlet tarafından evlatlık olarak akrabalarının yanına yerleştirilmiştir). Shelley Waters Boots, Rob Geen, “Family Care or Foster Care? How State Policies Affect Kinship Caregivers”, **New Federalism: Issues and Options for States**, Series A, No: A-34, July, 1999, s. 1-2; Jill Duerr Berrick, “When Children Cannot Remain Home: Foster Family Care and Kinship Care”, **The Future of Children: Protecting Children from Abuse and Neglect**, Vol: 8, No: 1, Sprin2 1998, s. 72. ABD’de, problemli çocukların korunmalarından doğan maliyetlerin azaltılmasına yönelik çabaların, bu çocuklara zarar vereceğini belirten yayınlar yapılmaktadır. Bkz.: David Rubin, Neal Halfon, Ramesh Raghavan, Sara Rosenbaum, **Protecting Children in Foster Care: Why Proposed Medicaid Cuts Harm Our Nation’s Most Vulnerable Youth**, Seattle, WA, Casey Family Programs Publ., 2005.

uygulamalar kişisel düzeyde kalmış, örgütlenememiş ve toplumsal ihtiyaçları karşılayamamıştır¹⁵⁸.

Türkiye de çocuğun başka bir ailede bakımı aile ilgili ilk kanuni düzenleme Medeni Kanunun 273. maddesinde yer almıştır. 1930 yılında çıkartılan Umumi Hıfzıssıhha Kanununda koruyucu aile hizmetine ilişkin hükümler (m. 159–161) yer almıştır¹⁵⁹. Medeni Kanunda hakkında koruma kararı verilen çocuğun hakim tarafından bir aile yanına yerleştirilebileceği öngörülmüştür. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nda çocukların bakılmak üzere aileler yanına yerleştirilmesi yetkisi belediyelere verilmiştir. Söz konusu kanunlarda hükümler yer almasına rağmen ilk uygulama 27.5.1949 tarihli ve 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanunu’nun yürürlüğe girişinden sonra olmuştur¹⁶⁰.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda koruyucu aile kurumu ayrıntılı biçimde düzenlemiştir¹⁶¹. Kanunun 23. maddesine göre, “mahkemece korunma kararı alınan korunmaya muhtaç çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi, bu kanuna göre kurulmuş kurumlarda olduğu kadar kurumun denetim ve gözetiminde bir koruyucu aile tarafından da yerine getirilebilir. Koruyucu aile, korunmaya muhtaç çocuğun bakımını ve yetiştirilmesini gönüllü olarak üstlenebileceği gibi kurumca belirlenecek ve ödenecek bir ücret karşılığında da yapabilir. Koruyucu ailelerin seçimine, çocukla ilgili sorumluluklarına, kurumla olan ilişkilerine, hizmetin işleyişine ilişkin esaslar bir yönetmelikle düzenlenir”. Bu maddeye dayanılarak 2.10.1984’te ilk Koruyucu Aile Yönetmeliği çıkarılmıştır¹⁶². Koruyucu aile uygulamaları 1993 yılına kadar bu yönetmelikte belirtilen esaslara göre yürütülmüştür. 14 Ekim 1993’te ise daha önceki yönetmeliğin eksikliklerini tamamlamak amacıyla ikinci bir Koruyucu Aile Yönetmeliği çıkarılmıştır¹⁶³.

¹⁵⁸ M. Şükrü Tulay, “Türk Aile Sistemi İçinde Koruyucu Ailenin Yeri ve Önemi”, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C.V, S.8, Kasım–Aralık–Ocak 1972, s. 2.

¹⁵⁹ RG. 6.5.1930, S. 1489.

¹⁶⁰ M. Şükrü Tulay, “Türk Aile Sistemi İçinde Koruyucu Ailenin Yeri ve Önemi”, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. V, S. 8, Kasım–Aralık–Ocak 1972, s. 5.

¹⁶¹ RG. 24.05.1983, S. 18059.

¹⁶² RG. 02.10.1984, S. 18592.

¹⁶³ RG. 14.10.1993, S. 21728.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, koruyucu aile bakımını teşvik etmek ve ülke düzeyinde yaygınlaştırmak amacıyla 1992 yılında koruyucu aile projesi hazırlamıştır. Bu projenin amacı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında bakılan çocuklarla, sırada bekleyen korunma kararlı çocukların kurum bakımı yerine istekli ve gönüllü koruyucu aileler yanına yerleştirilmesidir.

4. 3. 2. Koruyucu Aile Türleri

Para Karşılığında Hizmet Veren Koruyucu Aileler: Para karşılığı koruyucu aile görevi yapanlar ya “geçici” olarak ya da “sürekli” olarak bu hizmeti üstlenmektedir. Sürekli olarak bu hizmeti sunmak isteyen aileler rakamsal olarak çoğunluktadır. Bir ülkenin ekonomik imkanlarının genişliğine bağlı olarak, sosyal hizmet kurumu tarafından bu ailelere tespit edilecek esaslar dahilinde belirli bir aylık bağlanır. Bu aylık ile, çocuğun beslenme, giyim, eğitim, sağlık ve varsa özel masrafları karşılanır¹⁶⁴.

Genel olarak bakıldığında, koruyucu ailelere verilen para, çocuğun masraflarını ancak karşılayacak miktarda hesaplanmaktadır; aksi takdirde, para kazanmak amacıyla koruyucu aile olmayı isteyenlerin miktarının artmasından endişe edilmektedir.

Gönüllü Olarak Hizmet Veren Koruyucu Aileler: Genellikle, çocuk evlat edinmesi mümkün olmayan ailelerin, gönüllü olarak ve bir karşılık beklemezsizin çocuklara koruyucu aile olma yolunu seçtikleri gözlenmektedir. Bu tür ailelere de, genellikle anne ve babası olmayan ve evlatlık verilmesi mümkün olmayan çocukların bakımı verilmektedir. Hatta, bu koruyucu aile bakım türünün evlat edinmeye adeta bir basamak teşkil ettiği ifade edilmektedir¹⁶⁵.

¹⁶⁴ Sevda Taştekil, “Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Bir Bakım Yöntemi Olarak Koruyucu Aile Bakımı”, **Çimento İşveren**, C. II, S. 2, Mart 1990, s. 10.

¹⁶⁵ Birsan Gökçe, **Memleketimizde Cumhuriyet Devrinde Kimsesiz Çocuklar Sorunu ile İlgili Tutumun Sosyolojik Mukayeseli Tahlil ve Analizi**, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yay., 1981, s. 74-75;

Çok Sayıda Çocuğa Bakım Sağlayan Koruyucu Aileler: Özel bir bakım yöntemidir. Tek başına bir koruyucu aile yanına verilmesi uygun görülmeyen, çok kişinin yaşadığı yurtlarda sağlanan kurum bakımına da uyum sağlayamayan çocuklara yönelik olarak (örneğin, ergenlik çağında ve depresyon altında olan çocuklar bu kategoride düşünülebilir) geliştirilmiş bir metottur. Evli bir çiftin yanına, en fazla 10 çocuk verilmekte, bunların masrafları, her bir çocuk için belirli bir ücret ödenerek devlet tarafından karşılanmaktadır¹⁶⁶.

4. 3. 3. Koruyucu Aile Bakımının Benzer Bakım Türlerinden Farkı

Koruyucu aile bakımı, ülkemizde tarihi gelişim sürecinde korunmaya muhtaç çocuklara hizmet vermiş olan süt evlatlık ve beslemelik gibi geleneksel bakım türlerinden farklı olduğu gibi evlat edinmeden de farklıdır.

4. 3. 3. 1. Süt Evlatlıktan Farkı

Süt evlatlık, bir kadının kendisinden doğmayan bir çocuğu emzirmesiyle oluşan geleneksel bir kurumdur. Burada amaç, yeni doğmuş bebeğin süt ihtiyacının karşılanmasıdır. Koruyucu aile bakımında da çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması söz konusudur. Ancak burada, bebeğin sadece beslenme ihtiyacı değil ailesi olmayan ya da ailesi yanında sürekli yada da geçici olarak yetiştirme olanağı bulamayan korunmaya muhtaç bir çocuğa bunun sağlanmasıdır. Ayrıca koruyucu aile bakımı hukukten kurumsallaşmış ve kanunlarla düzenlenmiş bir bakım türüdür¹⁶⁷.

4. 3. 3. 2. Beslemelikten Farkı

Beslemelik, varlıklı ailelerin, kimsesiz ya da yoksul aile çocuklarını, hizmetleri karşılığında bakıp yetiştirdikleri geleneksel bir kurumdur. Örf ve adete dayanan bu kurum, evin beyi ya da hanımı ile çocuğun ana-babası ya da yakınları

¹⁶⁶ Taştekil, a. g. e., s. 8–9.

¹⁶⁷ Ferhunde Özbay, “Türkiye’de Evlatlık Kurumu: Köle Mi, Evlat Mı?”, **Türkiye Cumhuriyetinin 75 Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi, C.II**, İstanbul, Tarih Vakfı Yay., 1999, s. 278.

arasında yapılan bir sözleşme ile meydana gelir¹⁶⁸. Ancak, hukuki bakımdan düzenlenmeyen bir kurum olduğu için, yükümlülükleri vicdani olmuş ve yaptırımını da ahlak kuralları düzenlemiştir¹⁶⁹. Besleme olarak yerleştirilen çocukla, çalıştıran kişi arasındaki ilişkinin hukuki niteliği ise tartışmalıdır. Hukuki niteliğin “fiili durum”¹⁷⁰, “ahlaki borcun ifası”¹⁷¹, “kölelik”¹⁷² olduğunu ileri sürenler gibi, bunun yazılı olmayan bir hizmet sözleşmesi olduğunu da ileri sürenler olmuştur¹⁷³.

Çocuk hakkında korunma kararı alınarak, koruyucu aile yanına yerleştirilmesi durumunda, özellikle kız çocuklarının beslemelik anlayışı ile çalıştırıldığı gözlemlenmiştir¹⁷⁴.

4. 3. 3. 3. Evlat Edinmeden Farkı

Koruyucu aile bakımının en çok karıştırıldığı kurumlardan biri de evlat edindirmedir. Hatta ülkemizde aileler çoğunlukla, evlat edinmek amacıyla koruyucu aile olmak istemektedirler.

Evlat edinme, koşulları sonuçları ve sona ermesi Medeni Kanun da düzenlenmiş bulunan hakimın izni ile tamamlanan hukuksal bir kurum olup evlat edinenle evlatlık arasında evlilik içi soy bağına benzer bir hısımlık ilişkisi meydana getirir. Evlat edinme, ana–babası hukuken ya da fiilen belli olmayan veya ana–babası bulunmakla birlikte asıl ailesinde sağlıklı yetiştirme olanağı bulunmayan çocukların, başka bir ailenin devamlı ve asli üyesi durumuna gelmesini sağlar¹⁷⁵. Böylece evlat edinilen çocuğa kan bağı ile bağlı olduğu ana–babasının evinde bulamadığı güvenlik,

¹⁶⁸ Bülent Davran, “Bir Sosyal Davamız: Beslemelerin Hukuki Durumu”, **Sosyal Hukuk ve İktisat Mecmuası**, Yıl. 1, S. 2, 1948, s. 52.

¹⁶⁹ Muslih Fer, “Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, **Korunmaya Muhtaç Çocuklar**, İstanbul, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yay., 1970, s. 19.

¹⁷⁰ Ali Naim İnan, **Borçlar Hukuku, Genel Hükümler**, Ankara, AÜ. Hukuk Fakültesi Yay., 1971, s. 16.

¹⁷¹ Ülker Gürkan, “Evlat Edinme ve Beslemelerin Hukuki Durumu”, **Türk Hukuku ve Toplum Üzerine İncelemeler**, Ankara Türkiye Kalkınma Vakfı Yay., 1974, s. 202.

¹⁷² Hülya Aksoy, “Beslemelerin Hukuki Durumu”, **Günümüzde Yargı**, Çocuk Hukuku Özel Sayısı, S. 26, Haziran 1978, s. 29.

¹⁷³ Gürkan, **a. g. e.**, s. 170.

¹⁷⁴ Tulay, **a. g. e.**, s. 4.

¹⁷⁵ Süheyla Balkar, “Türk Hukukunda Evlat Edinme”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 1, S. 2, 2002, s. 238.

doğanın gereklerine en uygun aile ortamında sağlanmış olur. Evlat edinme sonucunda, çocuk evlat edinenin mirasçısı olur, onun soyadını alır ve onun velayeti altına girer (MK. m. 314).

Koruyucu aile bakımı ise, çocuğun korunması amacını güden ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun denetimi ve gözetimi altında yürütülen bir çocuk refahı hizmetidir. Çocuk koruyucu aile yanına kısa ya da uzun bir süre veya kimsesiz ise reşit oluncaya kadar yerleştirilir. Koruyucu aile yanına yerleştirme çocukla koruyucu aile arasında hısımlık bağı oluşturmaz, çocuk koruyucu ebeveynin velayeti altına girmez. Bununla birlikte eğer velisi yoksa, hakim koruyucu ana-babayı ya da bunlardan birisini çocuğa vasi atayabilir.

4. 3. 4. Çocuğun Koruyucu Aile Yanına Yerleştirilmesi

Koruyucu Aile Yönetmeliğine göre çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, rehabilitasyon merkezleri, her ay koruyucu aile yanına yerleştirilecek çocukların ad ve soyadları, doğum yeri, doğum tarihleri ve korunma kararı verilmesinin nedenlerini kapsayan bir liste ile birlikte sağlık durumunu, psiko-sosyal ve fiziksel gelişimlerini gösteren sosyal inceleme raporunu İl Müdürlüklerine gönderirler (KAY m. 7). Koruyucu Aile Yönetmeliğinde, koruyucu aile yanına yerleştirilecek çocuklarda aranılacak özellikler belirtilmemiştir. Her somut olayda kurum uzmanları koruyucu aile yanına yerleştirilecek çocukları belirlemektedir. Ancak bu belirleme, çocuk yerleştirilmeden önce gözlem merkezlerinde doktor, psikiyatr, psikolog ve sosyal yardımcılardan oluşan bir ekip tarafından yapılan kapsamlı bir inceleme sonucunda yapılmalıdır.

Koruyucu aile yanına yerleştirmede çocuk açısından en önemli faktör yaştır. Bir yaş sınırı koymak bilimsel bakımdan uygun olmamakla birlikte 13 yaşından küçük çocuklar için koruyucu aileye yerleştirme daha uygun bulunmaktadır. Çünkü, bu yaşın üstündeki çocuklar ergenlik çağına girmiş olduklarından yabancı birisinin otoritesini kolay kabul edememektedirler. Öte yandan, bu yaşın üstünde olan çocuklarda aile ortamından beklenen duygusal etkileşim zayıflamış, çocukla aile

arasında anlaşmazlık olasılığı artmıştır¹⁷⁶. Hatta Amerikan Çocuk Refahı Birliği bu yaşı 6 olarak belirlemiştir.

Koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuk, görevli sosyal çalışmacı tarafından düzenli olarak izlenir. Ve bu süreçte ortaya çıkacak sorunları çözmek için gerekli çalışmalar yapılır (KAY. m.14).

4. 3. 5. Koruyucu Aile Bakımının Faydaları

Koruyucu aile bakımının hem korunması gereken çocuğa, hem bu çocuğun gerçek ailesine, hem koruyucu aileye, hem de sosyal hizmetler kurumuna faydaları vardır.

Koruyucu aile bakımının çocuklar açısından en büyük faydası, onlara bir aile ortamının sıcaklığını vermesidir. Zira koruyucu aile bakımı öz ailesince kendisine yeterli bir bakım sağlanamayan, ancak aile hayatına uyum sağlamada herhangi bir güçlükle karşılaşmayan ya da anne ve babasından tamamen ayrılmış, kimsesiz, terkedilmiş ve aile ortamına ihtiyaç duyan çocuklar için birçok fayda sağlamaktadır. Fakat unutulmamalıdır ki koruyucu aile bakımının her çocuk her zaman faydalı olamayacağıdır. Örneğin 6 yaşından küçük çocukların ve ana baba ilişkilerine karşı kayanlar dışında buluş çağında olan çocuklar için koruyucu aile bakımı uygundur. Buna karşılık, buluş çağında olan ve aile bağlarından kurtulup bağımsız olmak isteyen çocuklarla, suçlu, ruhen veya bedenen geri kalmış çocukların koruyucu aile bakımına uygun olmadıkları ileri sürülmektedir¹⁷⁷.

Çocuğun gerçek ailesine olan yararı ise şu şekilde ortaya çıkmaktadır. Çocuk ile öz ailesi arasında olan bir takım nedenlerden dolayı çocuk ailesinden uzaklaştırıldığında, sosyal hizmet uzmanları hem bu çocuk için en uygun bakım yöntemini bulmaya ve uygulamaya çalışırken, bir yandan da aileden kaynaklanan sorunları bulma ve bunları giderme yönünde hareket etmektedir. Çünkü, burada amaç, sorunları bir an önce çözüme kavuşturmak, böylece çocuğun ailesiyle

¹⁷⁶ Latife Bıyıklı, “Gelişmiş Ülkelerde Suçlu ve Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Koruyucu Aile Uygulaması”, **Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu**, Ankara, AÜ. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yay., 1983, s. 61.

¹⁷⁷ Gökçe, **a. g. e.**, s. 5.

ilişkinin devamını sağlamayı, aile bireylerinin bir arada yaşamalarını mümkün kılmaktır. Neticede çocuğun gerçek ailesi, sorunlarının çözümünde yardım görmesinin yanında çocuğun bakım ve korunması hususunda da desteklenmiş olmaktadır¹⁷⁸.

Koruyucu aile olmak istemenin altında birtakım genel nedenler yatmaktadır. Bunların başında; çocuklara yardım etme isteği, toplumda koruyucu aileye duyulan gereksinimi karşılama, aile bütçesine katkı, yalnızlığa bir çözüm, aileyi daha da genişletme, evlatlık edinme, çocuğunun kaybını telafi etme ya da dini gerekçeler vb. sayılabilir¹⁷⁹.

Ülkemizde ise, genellikle şu nedenler öne çıkmaktadır: Koruyucu aileler, kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukları yanlarına aldıkları taktirde, eğer çocuk sahibi değillerse çocuk sevgisini tatmakta, çocukları var ise, maddi bir kazanç imkanı elde etmektedir. Koruyucu aile veya kişiler daha çok evlat edinmek istedikleri çocuklara koruyucu aile olmak istemektedirler. Çünkü koruyucu ailelik evlat edinmenin ön aşaması olarak görülmektedir¹⁸⁰.

Kurumun bu durumdan sağladığı fayda ise, hem kurum bakımına nazaran daha ucuz bir sosyal hizmet üretmek, hem de çocuk için daha uygun bir yetişme ortamı sağlamak şeklinde özetlenebilir¹⁸¹. Ancak şunu unutmamak gerekir ki, sosyal hizmet kurumlarının temel amacı, çocuk için en uygun yetişme ortamını tespit ederek çocuğun böyle bir ortamda yetişmesini sağlamaktır.

¹⁷⁸ Sevda Taştekil, “Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Bir Bakım Yöntemi Olarak Koruyucu Aile Bakımı”, **Çimento İşveren**, C. II, S. 2, Mart 1990, s. 9.

¹⁷⁹ Oriana Linares, Daniela Montalto, “Foster Families”, **Child Study Center Letter**, Vol: 8, No: 2, Nov.–Dec. 2003, s. 2.

¹⁸⁰ Nilgün Balamir, “Türkiye’de Koruyucu Aile Uygulaması”, **Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu**, Ankara, AÜ. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yay., 1983, s. 72.

¹⁸¹ Fethi Baycın, “Türkiye’de Korunmağa Muhtaç Çocuklar ve Koruyucu Aile Denemesi”, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. I, S. 2, Mart 1962, s. 13.

4. 3. 6. Koruyucu Aile Bakımının Kurum Bakımı İle Karşılaştırılması

Bahsedildiği üzere, kimsesiz ve korunmaya muhtaç olan çocuklara yönelik olarak üç tür bakım yöntemi söz konusudur (kurum, koruyucu aile ve evlatlık yöntemleri). Bu üç yöntemden en uygun olanının, koruyucu aile bakımı yöntemi olduğu kabul gören bir görüştür. Çocuk refahı alanında yapılan araştırmalar ve gerçekleştirilen gözlemler, anne, baba ve çocuklardan oluşan bir aile ortamının, çocuğun gelişimi açısından en uygun ortam olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, gelişmiş ülkeler kurum bakımını en aza indirirken, koruyucu aile bakımını ise mümkün olduğunca artırmaya çalışmıştır. Bugün gelişmiş Batı ülkelerinde benimsenen yöntem, çocuğun koruyucu aile yanına yerleştirilmesidir¹⁸².

Ancak, ne yazık ki, koruyucu aile bakım yöntemine ülkemizde yeterince önemin verilmediği, bunun yerine kurum bakımının tercih edildiği gözlenmektedir. Halbuki, bu yöntem, sonuçları itibarıyla daha etkili bir yöntemdir ve gelişmiş ülkeler tarafından kurum bakımına nazaran tercih edilmektedir¹⁸³.

Diğer yandan, koruyucu aile bakım yönteminin bu üstünlüğü, diğer yöntemlerin önemlerini ortadan kaldırmaz. Çünkü, bir bakım yöntemi her çocuk için uygun bir yöntem değildir, farklı özellikler ve ihtiyaçlara sahip çocuklar için onlara uygun farklı yöntemler söz konusudur. Ne var ki, koruyucu aile bakımının, sağladığı sıcak bir yuva ortamıyla, kurum bakımı ortamından olumsuz etkilenmiş çocuklar üzerinde dahi tedavi edici etkilerde bulunduğu gözlenmektedir. Bu çocuklar, kurumda yetişenlere göre daha sağlıklı olmakta, sosyal yaşama daha çabuk intibak edebilmektedir. Koruyucu aile yönteminin iyi işleyebilmesi için sosyal hizmet uzmanlarına büyük bir rol düşmektedir. Eğer aile ile çocuğu iyi eşleştiremezlerse, o zaman yöntemin başarı şansı düşük olacaktır. Önemli olan karşılıklı uyumdur, bu sağlandığı takdirde koruyucu aile yöntemi en ideal yöntem olarak görülebilir¹⁸⁴.

¹⁸² Bıyıklı, “Gelişmiş Ülkelerde Suçlu ve Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Koruyucu Aile Uygulaması”, s. 63.

¹⁸³ Tatlıbal, **a. g. e.**, s. 29.

¹⁸⁴ Muammer Örs, “Koruyucu Aile”, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. II, S. 2–3, Haziran–Temmuz–Ağustos–Eylül 1966, s. 23.

4. 3. 7. Koruyucu Aile Bakımının Sona Ermesi

4. 3. 7. 1. Genel Olarak

Koruyucu aile yanına yerleştirme sözleşmesinin sona ermesi sözleşmeden kaynaklanan nedenler yanında korunma kararının kalkmasından da kaynaklanmaktadır. Sözleşmeyi sona erdirmeye, iki taraf içinde her zaman mümkündür. Üçüncü şahıs olan çocuk da, yararına yapılan sözleşmenin sona erdirilmesini isteyebilir.

Sözleşmenin sona erdirilmesi korunma kararının kalkmasına bağlı değildir. Ancak korunma kararının kaldırılması sözleşmenin hukuki dayanağı olan gerekçenin ortadan kalkmasını ifade ettiği için sözleşme bu şekilde sona ermiş olacaktır.

4. 3. 7. 2. Korunma Kararının Kaldırılmasına Bağlı Olarak Sözleşmenin Sona Erdirilmesi

Çocuk hakkında verilmiş olan korunma kararı, gerekçesini teşkil eden korunmaya muhtaçlık durumunun sona ermesi ile ortadan kalkar. Korunmaya muhtaçlık durumu çocuğun ölümü, rühdüne ulaşması, korunma kararının verilme nedenlerinin ortadan kalkması ve çocuğun evlat edinilmesi ile sona ermektedir.

4. 3. 7. 3. Çocuğun Ölümü

Çocuğun ölümü ile korunma altına alınma hali sona erer. Ölüm nedenine bağlı olarak koruyucu kişinin haksız fiilden dolayı sorumluluğuna gidilebilir (BK .m. 50-51)

4. 3. 7. 4. Çocuğun Reşit Olması

Korunma kararı kural olarak çocuğun reşit olması ile sona erer (ÇKK. m. 7/6, SHÇEKK. m. 24/I). Çocuğun evlenmesi ve mahkeme kararı ile de reşit kılınması hali de korunma kararının kaldırılma nedenini teşkil edecektir (MK. m. 11/II, 12).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda rüşde rağmen, korunmaya muhtaçlık durumunun devam ettiği faraziyesi ile çocuğun rızasının alınması koşulu ile, korunma kararının uzatılabileceği hüküm altına alınmıştır (SHÇEKK. m. 24/I). Bu hükme göre, ortaöğretime devam edenlerin 20, yüksek

öğretime devam edenlerin 25 yaşına kadar, 18 yaşını doldurmuş çocukların bir iş veya meslek sahibi edilerek, kendi kendilerine yeterli olabilmelerinin sağlanması amacıyla 20 yaşına kadar korunma kararı uzatılabilir (SHÇEKK. m. 24/I bent b). Bedensel zihinsel ruhsal sakatlıkları nedeniyle sürekli bakıma muhtaç durumda bulunan ve çalışmaktan aciz olan çocukların korunma kararı uzatılır (SHÇEKK. m. 24/I bent c). Korunma kararının uzatılması da mahkeme kararı ile olmaktadır.

18 yaşını doldurmuş okumayan ya da ortaöğretimini bitirmiş çocukların korunma kararının uzatılması Kurum tarafından genellikle istenmemektedir. Bu konuda korunma altındaki kişinin, kurumda kalma isteği de dikkate alınmamaktadır. Bu konuda çocuğa da korunma kararının uzatılması için mahkemeye başvurma hakkı tanınmalıdır. Böylece, Kuruma bu konuda tanınan takdir hakkının kötüye kullanılması mahkeme tarafından engellenmiş olacaktır¹⁸⁵.

Ayrıca 18 yaş, ülkemiz açısından uzun yıllarını kurum bakımı altında geçirmiş çocuk için düşük bir yaştır. Kurumun gençleri korunma kararı kaldırıldıktan sonra izlemesi hüküm altına alınmışsa da (SHÇEKK. m. 4 bent k; 24/I bent b cümle 2), uygulamada bu durum işlememektedir. Bu nedenle, ülkemizdeki eğitim anlayışı ve kurum bakımında olmanın olumsuz yanları da dikkate alınarak yaş üst sınırının gerçekçi biçimde değiştirilmesi gerekmektedir¹⁸⁶.

4. 3. 7. 5. Korunma Kararının Başka Bir Yargı Kararı ile Kalkması

Çocuk hakkında korunma kararı alınması, geçici korunma altına alınması (SHÇEKK. m. 22/son) yerleştirme tedbirine (MK .m. 347) veya velayetin kaldırılması kararına (MK. m. 348) dayanarak verilebilir. Bu tedbirlerin kaldırılması veya değiştirilmesi ile korunma kararı da kaldırılabilir. Tedbirler en geç velayetin sonra ermesine yani rüşte kadar devam eder.

4. 3. 7. 6. Çocuğun Evlat Edinilmesi

Koruma altındaki çocuğun evlat edinilmesi sürekli yerleştirme biçimi olarak düşünülmekte ve korunmaya muhtaç çocuğun yararına en uygun çözüm olarak

¹⁸⁵ Sayita, a. g. e., s. 96.

¹⁸⁶ Bekir Aksay, **Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü, Kusur Yeteneğine ve Sorumluluğa Etkisi**, İstanbul, 1990, s.58.

uygulanmaktadır (MK. m. 305/II). Çocuk yerleştirilmiş olduğu aile tarafından evlat edinilebilir. Ülkemizde koruyucu aile yanına yerleştirme fiilen, evlat edinmenin alt basamağı olarak uygulanmaktadır¹⁸⁷. Böylece evlat edinmeden önce belli bir deneme süresi geçirilmiş olmaktadır. Evlat edinilme sonucu evlat edinen ile çocuk arasında velayet ilişkisi kurulmakta ve çocuk korunma altından çıkarılmaktadır.

4. 3. 7. 7. Korunma Kararının Kaldırılması

Korunma kararının kaldırılmasına ilişkin hükümler Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda yer almaktadır. Korunma kararı verilmesine neden olan koşulların değişmesi veya ortadan kalkması halinde, il müdürlüğünün bildirmesi ile çocuk hakkında Kurum tarafından hazırlanan rapor dikkate alınarak korunma kararı mahkeme tarafından kaldırılır (SHÇEKK. m. 24/I).

Kurum dışında, koruma kararının kaldırılmasının Çocuk Koruma Kanununda sayılan ilgililer tarafından talep edilebileceği hüküm altına alınmıştır (ÇKK. m. 8/3). Ancak “talep” teriminin kullanılması doğru değildir. Çünkü Hakim, bağımsız olarak çocuğun yararına olan kararı almakla yükümlüdür ve ilgililerin talepleri ile bağlı değildir¹⁸⁸.

4. 4. Evlat Edinme

Evlat edinme günümüzde her zamankinden daha fazla önem kazanmıştır¹⁸⁹. Çünkü sosyal politika açısından önem taşıyan ve güncelliğini sürdüren esas sorun çocuğun korunmasını üstlenecek ona biyolojik ve psikolojik gelişmesi için gerekli bakım olanaklarını sağlayacak asıl toplumsal kurumun belirlenmesi sorunudur. Bugün ailenin uyum ve istikrar içinde olduğu sürece, çocuğun yetişmesi bakımından en uygun ortamı oluşturduğu konusunda görüş birliği vardır. Bu bağlamda evlat

¹⁸⁷ Sayita, **a. g. e.**, s. 97.

¹⁸⁸ Akyüz, **a. g. e.**, 725.

¹⁸⁹ Son yıllarda ABD başta olmak üzere gelişmiş ülkelerde evlat edinme sayısında görülen artış, çocuk refahı ile ilgili alanda sağlanan en önemli başarıdır. Örneğin, ABD’de 1995 ile 2001 yılları arasında yaklaşık 25,000 çocuk evlat edinilmiştir. Ülkemizle ise, Medeni Kanun’un yürürlüğe girdiği 1926’dan itibaren evlat edinilen çocuk sayısı yalnızca 7,529’dur. Duncan Lindsey, Ira M. Schwartz, “Advances in Child Welfare: Innovations in Child Protection, Adoptions and Foster Care”, **Children and Youth Services Review**, Vol: 26, 2004, s. 999–1000.

edinme, aile ortamında yetismekten yoksun çocuklara bu olanağı sağlayan ve çocuğun fiziksel zihinsel, duygusal güvenliğini korumaya hizmet eden önemli bir kurumdur. Bu hizmetin amacı biyolojik ailesi tarafından bakılamayan çocuğa devamlı bir aile, aileye de çocuk hasretini giderme olanağı sađlamaktır¹⁹⁰. Ayrıca çocuğun gelişimine uygun aile ortamı yoksa çocuğa yeni bir aile ortamı hazırlamak devletin temel görevlerinden biridir. Evlat edinme, devletin bu görevini yerine getirdiği korunmaya muhtaç çocuklara sağlanan bakım yöntemlerindendir¹⁹¹.

Çocuk ile ana ve babası arasındaki ilişkiyi ifade eden soybağı, meydana geliş şekline göre gerçek ve yapay olmak üzere ikiye ayrılır. Buna göre, gerçek soybağı, kan bağına dayanan soybağı olarak tanımlanırken, evlat edinmeyle kurulan soybağı ise yapay soybağı olarak ifade edilmektedir¹⁹².

Evlat edinmenin sosyal, psikolojik ve ahlâki yönden taşıdığı önem ve her şeyden önce insana özgü bir takım ihtiyaçlara cevap vermesi, bu kurumun hemen hemen tüm modern hukuk sistemlerinde yer almasının sebebini oluşturmaktadır.

Kurumun zaman içerisinde değişen işlevi ile birlikte, evlat edinmeye ilişkin kanuni düzenlemelerde de zorunlu olarak bir takım değişiklikler olmuştur. Türk Hukukunda ilk kez 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Medeni Kanunu ile varlık bulan evlat edinme, 4721 sayılı yeni Medeni Kanunun kabul edilmesiyle büyük ölçüde değişikliğe uğramıştır. Bununla beraber, eski hukuka göre kurulmuş olan evlat edinme ilişkilerine 743 sayılı Türk Medeni Kanunu hükümleri uygulanmaya devam edecektir¹⁹³.

Bu önemli yararlarına karşın evlat edinme, çocukların değişik amaçlarla istismar edilmesine ya da kanuni mirasçılarının miras haklarından yoksun bırakılmasına da yol açabilmektedir. İşte bu nedenlerle, yeniden düzenlenen

¹⁹⁰ Nesrin Güran Koşar, “Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi**, C. 5, S. 2–3, Ocak 1987, s. 72.

¹⁹¹ Esin Konanç, “Türk Hukuk Sisteminde Çocuğun Korunması”, **Türkiye’de Çocuğun Durumu, 1990’ların Çocuk Politikası Kongresi**, Ankara, DPT–Unicef Türkiye Temsilciliği Yay., 1989, s. 11.

¹⁹² Kemal Oğuzman, Mustafa Dural, **Aile Hukuku**, İstanbul, Filiz Kitabevi Yay., 1994, s. 195.

¹⁹³ Balkar, **a. g. e.**, s. 240.

kanunlar, bir yandan evlat edinmeyi kolaylaştırmakta bir yandan da evlat edinmenin sakıncalarına karşı önlem almaktadırlar¹⁹⁴.

4. 4. 1. Tanımı, Hukuki Niteliği ve İşlevi

4. 4. 1. 1. Tanımı

Kendilerine ait aile ortamından yoksun çocuklara yönelik bir sosyal hizmet türü olan evlat edinmeye ilişkin doktrinde ve uygulamada çeşitli tanımlara rastlanılmaktadır. Bu tanımlardan birine göre evlat edinme, çocuğun ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan bir sosyal hizmet alanıdır¹⁹⁵. Bir diğer tanıma göre ise evlat edinme, evlat edinilecek çocuğu, onun öz ailesini ve çocuğu evlat edinecek aileyi içine alan süreçtir. Bu nedenle, çocuğun sorumluluğu tamamıyla evlatlık alan aileye verilirken, geleceği de kanunların öngördüğü biçimde güven altına alınmış olmaktadır¹⁹⁶.

Hukuki açıdan diğer bir tanımda da evlat edinme, çocuğu olmayan bireylere evlat sevgisini sağlamaya yarayan hukuki sonuçları itibariyle sahih nesebe eşdeğer bir geçerli nesep bağı şeklinde ele alınmaktadır¹⁹⁷. Başka bir tanımda ise evlat edinme, doğumla bir hısımlık grubuna mensup olan bireyin sosyolojik bakımdan kan bağlarına denk tutulan yeni hısımlık bağları kazanmasını sağlayıcı müesseseseleşmiş bir uygulama şeklinde belirtilmekte ve yeni kazanılan bağların eskilerini büsbütün veya kısmen bertaraf ettiği vurgulanmaktadır. Bu niteliği itibariyle evlat edinme, suni olarak nesep bağı kurmaya olanak veren bir müessesedir¹⁹⁸.

¹⁹⁴ Şükran Şıpka, “4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu’nun Evlat Edinmeye İlişkin Hükümlerinin İncelenmesi”, **İÜ. Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. LVII, S. 1–2, 1999, s. 305.

¹⁹⁵ Arthur Fink, **Sosyal Hizmet Alanı**, Çev.: Lütfiye Yasa–Necil Ulusay, Ankara, Sağlık Bakanlığı Yay., s. 225.

¹⁹⁶ Aydın Zevkliler, Mehmet Beşir Acabey, Emre Gökyayla, **Medeni Hukuk**, Ankara, Seçkin Yay., 1999, s. 1073.

¹⁹⁷ Tuğrul Arat, “Evlât Edinme Hukukundaki Gelişmelere Toplumsal İşlevsel Açıdan Bakış”, **Prof. Dr. Osman F. Berkiye Armağanı**, Ankara, 1977, s. 105.

¹⁹⁸ M. Şükrü Tulay, “Evlât Edinme”, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C.IV, S. 5–6–7, Şubat–Mart–Nisan 1970, s. 18.

4. 4. 1. 2. Hukuki Niteliği

Çocuk ile ana ve babası arasındaki ilişkiyi ifade eden soybağı, meydana geliş şekline göre gerçek ve yapay olmak üzere ikiye ayrılır. Buna göre, gerçek soybağı, kan bağına dayanan soybağı olarak tanımlanırken, evlat edinmeyle kurulan soybağı ise yapay soybağı olarak ifade edilmektedir¹⁹⁹.

Gerçekten de, yapay soybağı, kan bağından kaynaklanan soybağından farklı olarak, evlat edinmeye dayanan ve mahkeme kararı ile kurulan bir hısımlık bağıdır. Nitekim, MK. md. 315/l'de yer alan "Evlat edinme kararı, evlat edinenin oturma yeri; birlikte evlat edinmede eşlerden birinin oturma yeri mahkemesince verilir. Mahkeme kararıyla birlikte evlatlık ilişkisi kurulmuş olur" hükmü bu hususu açıkça ortaya koymaktadır.

Evlat edinmenin hukuki niteliği ise, önceden olduğu gibi, yeni düzenleme sonrasında da tartışmalara sebebiyet verecek niteliktedir.

Eski Medeni Kanunun yürürlükte olduğu dönemde evlatlık ilişkisinin bir "aile hukuku sözleşmesi" olduğu doktrinde hemen hemen oybirliği ile kabul edilmekteydi²⁰⁰. Zira, evlatlık ilişkisi, tıpkı diğer sözleşmeli ilişkilerde olduğu gibi, evlat edinen ile evlatlığın karşılıklı rızalarına ihtiyaç duymakta ve taraflar bu rızalarını, hakim ön izninden sonra noterde düzenletecekleri resmi bir senetle belgelemektedirler. Eski Medeni Kanunun 256'ncı maddesine göre evlat edinme ilişkisi, bu şekilde hazırlanan resmi bir senetle kurulmuş olmaktadır. Oysa yeni Medeni Kanun, eski düzenlemeden tamamıyla farklı bir biçimde, evlatlık ilişkisinin "mahkeme kararı ile kurulacağını" belirtmektedir (MK.md.315/1). Böylece, noterde resmi senet yapma gereği de ortadan kalkmıştır. Keza, evlat edinme ilişkisini kurup kurmamakta hakime tanınan geniş takdir yetkisi ve her türlü detaylı araştırmayı yapma görevinin yanı sıra, evlatlık ilişkisini vereceği hükümle kurma yetkisine sahip olması da, evlat edinmenin bundan böyle taraflar arasında yapılan bir sözleşme

¹⁹⁹ Zevkliler, Havutçu, **a. g. e.**, s. 304.

²⁰⁰ Selahattin Sulhi Tekinay, **Aile Hukuku**, İstanbul, 1990, s. 445; Oğuzman, Dural, **a. g. e.**, s. 245.

olmadığını ortaya koymaktadır²⁰¹. Yeni düzenleme ile birlikte, evlat edinme işlemi, oluşum bakımından artık bir yargı kararına dayanacaktır.

Eski düzenlemeden farklı olarak, evlatlık ilişkisinin tarafların anlaşması ile her zaman sona erdirilebileceğine ilişkin hükmün yeni Medeni Kanunda yer almaması da, evlat edinmenin kanun koyucu tarafından salt bir sözleşme gibi görülmediğini destekler niteliktedir²⁰².

Gerek bu sebepten dolayı, gerek evlatlık ilişkisinin mahkeme kararıyla kurulacağını düzenleyen ve resmi senet şartını kaldıran hüküm gereği ve gerekse evlatlık ilişkisinin kurulmasından önceki, sırasındaki ve sonrasındaki mahkemeye atfedilen tek yetkili olma sıfatı dolayısıyla, evlat edinme kurumunun artık bir sözleşme niteliğine sahip olmadığını söylemek mümkündür²⁰³.

4. 4. 1. 3. İşlevi

Evlat edinme, kan bağından doğan gerçek soybağından farklı olarak, evlatlıkla evlat edinen arasında mahkeme kararıyla kurulan ilişkiyi ifade eden bir aile hukuku kurumudur. Evlat edinme kurumunun sosyal, psikolojik ve ahlâki yönden taşıdığı önem, aynı zamanda böyle bir kurumun hemen hemen tüm modern hukuk sistemlerinde yer almasının sebebinin de oluşturmaktadır. Gerçekten de evlat edinme kurumu her şeyden önce insana özgü bir takım ihtiyaçlara cevap vermektedir²⁰⁴.

Kurumun tarihi geçmişine bakıldığında, evlat edinmenin öncelikli sebebinin çocuğu olmayan kimselere soylarının devamının sağlanması imkânını vermek ve böylelikle aile servetlerini bırakabilecekleri kanuni bir mirasçılarının olmasını sağlamak olduğu görülmektedir²⁰⁵. Ancak, aile hukukuna ait diğer kurumlarda da olduğu gibi evlat edinme kurumunun da amacı günümüze gelene dek zaman içerisinde değişikliklere uğramıştır. Bugün için evlat edinme, hem evlatlık hem de

²⁰¹ Şıpka, **a. g. e.**, s. 316.

²⁰² Turgut Akıntürk, **Türk Medeni Hukuku, Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış Aile Hukuku**, C. II, 7. bs., İstanbul, Beta Yay., 2002, s. 362.

²⁰³ Şıpka, **a. g. e.**, s. 305.

²⁰⁴ Aytekin Ataay, **Medeni Hukukda Evlat Edinme**, İstanbul, İÜ. Hukuk Fakültesi Yay., 1957, s. 27.

²⁰⁵ Oğuzman, Dural, **a. g. e.**, s. 244.

evlat edinen kişilerin psikolojik ihtiyaçlarını gidermek ve bunun neticesinde sağlıklı bir toplumsal yapı oluşturma amacına odaklanmıştır.

Gerçekten de, evlat edinme olanağı sayesinde kimsesiz ve terkedilmiş çocuklar sağlıklı bir yuvaya, bakılamayan çocuklar ise kişiliklerini geliştirebilecekleri bir aile ortamına kavuşmuş olurlar. Çocuğu olmayan kimseler de böylelikle çocuk sevgisi tadabilme ve anne–baba olma deneyimini yaşayabilme imkânı elde ederler. Bu açıdan bakıldığında evlat edinme kurumu, bir taraftan çocuğu koruması ve onun bakım ve eğitimi gözetmesi ile çocuğun psikolojik ihtiyaçlarına, diğer taraftan çocuğu olmayan veya olamayacak olan kimselere anne–baba olma deneyimi yaşatmasıyla onların psikolojik ihtiyaçlarına hizmet etmektedir. Sonuç olarak sözü geçen amaçlar gerçekleşirken aslında toplumsal hayatın sağlıklı bir biçimde yapılanmasına da katkıda bulunuyor olunmaktadır²⁰⁶.

Evlat edinme kurumunun fonksiyonu ve amacı zaman içerisinde değişmişse de, bu amaçlar arasında bugün için en ön planda olanı, hiç kuşkusuz çocuğa destek olma amacıdır. Zira, çocuk sahibi olma konusundaki biyolojik engeller, büyük gelişme gösteren tıp bilimi sayesinde birer birer aşılınca, artık amaç, kişilere çocuk sevgisini tattırmaktan çok, terk edilmiş, yetim ya da evlilik dışında doğmuş çocuklara sıcak bir yuva ortamı kazandırmaktır. Bu sebeptendir ki evlat edinme, çocuğun eğitimi ve bakımı açısından büyük önem taşıyan bir aile hukuku kurumu olarak nitelendirilmektedir²⁰⁷. Evlat edinme kurumunun öncelikle gözettiği bu amaç yeni Medeni Kanunumuzda da göze çarpmaktadır. Zira Kanun evlat edinmeyi iki ayrı şekilde düzenlemiş ve temelde küçüklerin evlat edinilmesini esas alırken, erginlerin ve kısıtlıların evlat edinilmesini ancak belirli şartların oluşmasına bağlı olarak, bir "istisna" biçiminde kabul etmiştir (MK. md. 313).

Evlat edinme kurumunun yukarıda belirttiğimiz yararlarına ve toplumsal hayata sağladığı katkılara rağmen olumsuz bazı yönlerinin de bulunduğunu göz ardı etmemek gerekir. Bunların başında, evlat edinenlerin kimi zaman bazı maddi beklentilerle ve çıkar hesaplarıyla hareket etmeleri gelmektedir. Evlat edinme yoluyla kanuni mirasçılarının mahfuz hisselerini ortadan kaldırmak, miras kaçırmak

²⁰⁶ Balkar, a. g. e., s. 239.

²⁰⁷ Feyzi Feyzioğlu, **Aile Hukuku**, İstanbul, Filiz Kitabevi Yay., 1986, s. 463.

veya evlatlığı hayali bir takım vaadlerle kandırarak onu hastabakıcı veya hizmetçi gibi kullanmak bu hususta en çok rastlanılan örneklerdir²⁰⁸.

Bununla beraber, bu sakıncalardan hareketle toplumsal açıdan son derece önemli bir işleve sahip olan bu kurumun varlığının reddedilmesi de kabul edilebilir olmaktan uzaktır. Nitekim modern kanunlar, kurumun barındırdığı bu sakıncaları ve tehlikeleri bertaraf edecek hukuki mekanizmaları getirmek suretiyle bu sorunu aşmıştır²⁰⁹.

Yeni Medeni Kanunumuz da, evlat edinme kurumunun temas ettiği hassas menfaatleri kapsar şekilde konuyu yeniden düzenlemiş ve oldukça ayrıntılı hükümler getirerek kurumu baştan sona yenilemiştir. Böylece yeni Medeni Kanunumuz, evlat edinme kurumuna ilişkin getirdiği düzenlemeler açısından çağdaş hukuk sistemleri arasındaki yerini almıştır.

4. 4. 2. Evlat Edinmenin Şartları

Evlat edinme, esasa ve şekle ilişkin bir takım şartlara tabi tutulmuştur. Belirtmek gerekir ki, evlat edinme kurumu, yeni Medeni Kanunda en fazla değişikliğe uğramış olan kurumların başında gelmektedir²¹⁰.

4. 4. 2. 1. Esasa İlişkin Şartlar

Evlat edinme kurumunun ardında yatan temel düşüncenin, çocuksuz ailelere, çocuk sevgisini tattırmak olduğu kadar, hatta ondan ziyade, çocukları koruyup, onların eğitim ve bakımlarını sağlamak olduğunu belirtmiştik. Bu sebepten dolayı, hemen her ülkenin hukuk sisteminde evlat edinme öncelikli olarak küçükler düşünülerek düzenlenmiş bir aile hukuku kurumudur. Erginler ise, ancak belirli şartların gerçekleşmesi durumunda evlat edinilebilirler. Tüm bu gerekçelerle, yeni Medeni Kanunumuzda küçüklerin evlat edinilmesi ve erginlerin evlat edinilmesi ayrı başlıklar halinde düzenlenmiş ve farklı şartlara tabi tutulmuştur.

²⁰⁸ Tekinay, **a. g. e.**, s. 446; Akıntürk, **a. g. e.**, s. 362; Feyzioğlu, **a. g. e.**, s. 463.

²⁰⁹ Ahmet Cemal Ruhi, **Türk Hukuku'nda Evlat Edinme ve Evlat Edinme İle İlgili Yabancı Mahkeme Kararlarının Türkiye'de Tanınması**, 2. bs., Ankara, Seçkin Yay., 2003, s. 19.

²¹⁰ Şıpka, **a. g. e.**, s. 302.

4. 4. 2. 1. 1. Küçüklerin Evlat Edinilmesine İlişkin Şartlar

Yeni Medeni Kanun, küçüklerin evlat edinilmesi konusunu düzenlemiştir. Küçük olarak kastedilen kimseler, MK.md.11'de ergin olarak ifade edilen kimselerin dışında kalanlar (onsekiz yaşını doldurmamış veya evlenme suretiyle ergin olmamış olanlar) ile MK.md.12 uyarınca hakkında mahkemece erginliğine karar verilmemiş olan kişilerdir. Dolayısıyla, bu kişilerin küçük olarak düşünülmesi ve bunların evlat edinilmesi durumunda aşağıda incelenecek olan şartların mevcudiyetinin aranması gerekmektedir.

4. 4. 2. 1. 1. 1. Ehliyet

Medeni Kanun, evlat edinecek olan kişi veya kişilerin otuz yaşını doldurmasını aramıştır. Böylece, önceki Medeni Kanunda otuz beş olan bu yaş sınırı otuza indirilmiş olmaktadır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Medeni Kanun evlat edinilen kişi bakımından ikili bir ayırım yapmıştır. Buna göre, küçük olarak isimlendirilen, diğer deyişle Medeni Kanunun kabul ettiği esasa göre onsekiz yaşını doldurmamış veya evlenme ya da mahkeme kararı ile ergin kılınmayan kişiler ile "ergin sayılan kişiler ve kısıtlıların evlat edinilmesi farklı kurallara tabi tutulmuştur. Dolayısıyla, bir kimse yaşı ne olursa olsun evlat edinilebilir; fakat bu konuda aranacak şartlar, evlat edinilecek olan kişinin yaşına bağlı olarak değişecektir.

Ancak, kanun koyucu, evlat edinen ile evlat edinilen arasında belirli bir yaş farkının bulunmasını da aramıştır. Bu fark, önceki Medeni Kanunda olduğu gibi onsekizdir. Bu husus, MK. md. 308/1'de "Evlat edinilenin, evlat edinenden en az onsekiz yaş küçük olması şarttır" hükmünde açıkça ortaya konulmuştur²¹¹.

4. 4. 2. 1. 1. 2. Rıza

Evlat edinme, kişinin rızası ile gireceği bir hukuki ilişkiyi ifade eder. Şayet evlat edinecek kişi tam ehliyetli ise, onun açısından evlat edinmeye ilişkin bir engel yoktur. Evlat edinmek isteyen kimse, kendisine müşavir atanmış sınırlı ehliyetli ise,

²¹¹ Akıntürk, **a. g. e.**, s. 367.

kanuni müşavirin rızasına gerek kalmaksızın evlat edinebilir²¹². Zira evlat edinme, MK. md. 429'da sayılan hallerden değildir. Tam ehliyetsizler ise hiçbir şekilde evlat edinemezler.

Evlat edinmek isteyen kimse sınırlı ehliyetsizse, bu durumu iki ayrı biçimde incelemek gerekecektir. Ayırt etme gücüne sahip küçükler, zaten kanunun aradığı yaş koşulunu gerçekleştirmediklerinden evlat edinemezler²¹³. 30 yaşını doldurmuş ve ayırt etme gücüne sahip kısıtlılar ise, kendi rızalarının yanında vesayet makamının ve sonrasında denetim makamının izni ile evlat edinebilirler (MK. md. 463/1). Evlat edinmenin kişiye sıkı surette bağlı bir hak olmasına rağmen, md.463/1'de yer alan bu düzenlemenin sebebi, evlat edinmenin aynı zamanda malvarlığına ilişkin sonuçlar da doğurabilmesi olarak açıklanmaktadır²¹⁴.

Belirtmek gerekir ki, eşlerin ancak birlikte evlat edinebileceklerini ve birlikte evlat edinme imkânının sadece birbirleriyle evli olan kişilere tanıyan MK. md. 306 hükmünde düzenlenen "birlikte evlat edinme" hali için de, yukarıda açıkladığımız ehliyet şartları aranacaktır²¹⁵.

Medeni Kanunun 308'inci maddesinin ikinci fıkrasında, "ayırt etme gücüne sahip olan küçük, rızası olmadıkça evlat edinilemez" hükmü getirilmek suretiyle, eski Medeni Kanunun 254'üncü maddesinde yer alan düzenlemenin aynısı benimsenmiştir.

Medeni Kanunun 316'ncı maddesinde yapılması öngörülen araştırmanın bir gereğinin de evlat edinilenin dinlenmesi ve evlat edinen ile ilişkisinin araştırılması olduğu açıkça ifade edilmiştir. Bu hükmün amacı, özellikle küçüğün ayırt etme gücüne sahip olmaması durumunda, onun evlat edinilmeye ve evlat edinecek olan kişiye karşı tavır ve yaklaşımını mümkün olduğunca değerlendirmek ve dikkate almaktır²¹⁶.

4. 4. 2. 1. 1. 3. Ana ve Babanın Muvafakati

²¹² Oğuzman, Dural, **a. g. e.**, s. 248.

²¹³ Tekinay, **a. g. e.**, s. 447.

²¹⁴ Zevkliler, Havutçu, **a. g. e.**, s. 458.

²¹⁵ Akıntürk, **a. g. e.**, s. 374.

²¹⁶ Tekinay, **a. g. e.**, s. 450.

Medeni Kanunun 309'uncu maddesine göre evlat edinme, küçüğün ana ve babasının rızasını gerektirir. Bu koşul, küçük ile anne ve babası arasında var olan soybağının bir gereği olarak aranmaktadır. Ana ve babanın rızası, bunlar boşanmış olsalar da ya da hiç evlenmemiş olmakla birlikte soybağı, babalığa hüküm veya tanıma gibi durumların varlığı neticesinde oluşmuş olsa bile aranacaktır²¹⁷.

4. 4. 2. 1. 1. 4. Vesayet Dairelerinin İzni

Medeni Kanun, 308'inci maddenin 3'üncü fıkrasında, vesayet altındaki küçüğün, ayırt etme gücüne sahip bulunsun veya bulunmasın, vesayet dairelerinin izni ile evlat edinilebileceğini hüküm altına almıştır²¹⁸. Nitekim bu husus, “vesayet altındaki kişinin evlat edinmesi veya evlat edinilmesi için vesayet makamının izninden sonra denetim makamının da izninin gerekeceğini” belirten MK.md.463'ün ilk bendinde açıkça hükme bağlanmıştır.

4. 4. 2. 1. 1. 5. Küçüğün Evlat Edinen Tarafından Bir Yıl Süreyle Bakılmış ve Eğitilmiş Olması

Medeni Kanunun 305'inci maddesinin ilk fıkrasına göre, bir küçüğün evlat edinilmesi, evlat edinen tarafından bir yıl süreyle bakılmış ve eğitilmiş olması koşuluna bağlıdır. Önceki Medeni Kanunda bulunmayan bu koşul, evlat edinecek olanlara, böyle bir ilişkiyi kurup kurmama yönünde karar vermelerinde yardımcı olmak amacı taşımaktadır. Zira, evlat edinmek isteyen kişiler, bir yıl gibi bir süreyle küçüğün bakımı ve eğitimi ile ilgilenmiş olmakla, hem bir deneme sürecine hem de bu zaman zarfında kararlarının doğruluğundan emin olma imkânına kavuşmuş olurlar²¹⁹.

Öte yandan, küçüğün bir yıl süreyle evlat edinen tarafından bakılması ve eğitilmesi, 305'inci maddenin ikinci fıkrasında yer alan ve evlat edinmenin her halde küçüğün yararına bulunması gerektiğini ifade eden koşulun da gerçekleşip gerçekleşmediğinin belirlenmesinde yardımcı olabilecek bir göstergedir. Zira bu sayede evlat edinen kişi veya kişilerin evlat edinilecek küçüğe davranış biçimi

²¹⁷ Oğuzman, Dural, **a. g. e.**, s. 250.

²¹⁸ Akıntürk, **a. g. e.**, s. 316.

²¹⁹ Şıpka, **a. g. e.**, s. 308.

gözlemlenmiş olacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki, bu koşulun amacını gerçekleştirilmesi ancak küçüğün, evlat edinen veya edinenler tarafından, kendi yaşadıkları yerde kişisel olarak bakılması ve eğitilmesi ile mümkündür²²⁰.

Üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da, evlat edinecek kişi veya kişilerin evlat edinecekleri küçüğün bu süre içerisinde bakımını ve eğitimlerini hiçbir maddi karşılık beklemeden sağlamaları gerektiği ve sonuçta bu bakım ve eğitim sebebiyle herhangi bir bedel talep edemeyecekleridir. Zira evlat edinme kurumunun temelinde var olan sosyal düşünce bunu gerektirmektedir²²¹.

4. 4. 2. 1. 1. 6. Evlat Edinmenin Küçüğün Yararına Olması ve Evlat Edinenin Diğer Çocuklarının Yararını Zedelememesi

Medeni Kanunun 305'inci maddesinin ikinci fıkrasında, "Evlat edinmenin her halde küçüğün yararına bulunması ve evlat edinenin diğer çocuklarının yararlarının hakkaniyete aykırı bir biçimde zedelenmemesi de gerekir" hükmü yer almaktadır.

Bu hükme göre, bir küçüğün evlat edinilmesi, ancak her türlü şartın ve durumun değerlendirilmesi neticesinde evlat edinilmenin onun yararına olacağı sonucuna varılabilmesi halinde mümkündür. Zira evlat edinmenin küçüğün yararına olup olmadığı değerlendirirken, şartların ve ortamın onun kişiliğinin sağlıklı bir biçimde gelişebilmesi için uygun olup olmadığı dikkate alınmalıdır. Bununla beraber, evlat edinme sonucunda küçükle evlat edinenler arasında kurulacak ilişki ile gerçek ana ve babayla mevcut olan ilişki de, bu hususun tespitinde önemli bir ölçüt olacaktır²²².

Evlat edinmenin genel koşullarından bir diğeri de, evlat edinenin diğer çocuklarının yararlarının hakkaniyete aykırı bir biçimde zedelenmemesi gereğidir (md.305/2). Böylece evlat edinenin diğer çocuklarının yararlarının zedelenmemesi şartıyla, kural olarak çocuğu olanların da evlat edinmesine izin verilmiş, sadece erginlerin ve kısıtlıların evlat edinilmesinde, altsoyun bulunmaması şartı konulmuştur (md.313). Hal böyle iken, çocuğu olan kimselerin de, çocuklarının

²²⁰ Balkar, **a. g. e.**, s. 247.

²²¹ Zevkliler, Acabey, Gökyayla, **a. g. e.**, s. 1075.

²²² Hüseyin Hatemi, Rona Serozan, **Aile Hukuku**, İstanbul, 1993, s. 325.

yararlarının hakkaniyete aykırı bir biçimde zedelenmemesi koşuluyla evlat edinebileceklerini söyleyebiliriz²²³.

Evlat edinenin diğer çocuklarının yararlarının zedelenmemesinde esas alınması gereken ölçüt, kanuni düzenlemede "hakkaniyete aykırı olup olmama" şeklinde ifade edilmiştir. Bu hükümden kastedilen durum, evlat edinenin çocuklarının miras payının azalması değildir. Zira evlat edinilene tanınan miras hakkı, evlat edinmenin doğal sonuçlarındandır. Doktrinde bu koşulun amacının, evlat edinmeyle, evlat edinen kişinin çocuklarının gelişiminin olumsuz olarak etkilenmesini, mevcut aile yapısının sarsılmasını ve bu çocukların her türlü maddi ve manevi ihtiyacının giderilmesini engellemeyecek olması şeklinde anlaşılması gerektiği ileri sürülmüştür²²⁴. Bu bağlamda MK.md.316'daki "evlat edinenin altsoyu varsa, onların evlat edinme ile ilgili tavır ve düşünceleri de değerlendirilir" hükmü de bu düşünceyi doğrular niteliktedir.

4. 4. 2. 1. 2. Erginlerin ve Kısıtlıların Evlat Edinilmesine İlişkin Şartlar

Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, Medeni Kanunumuz "küçüklerin evlat edinilmesi" ile "erginlerin ve kısıtlıların evlat edinilmesi"nin koşullarını kısmen farklı şekilde düzenlenmiştir. MK.md.313'te yer alan ve erginlerin ve kısıtlıların evlat edinilmesini düzenleyen bu hüküm, evlat edinme kurumunun işlevi ve gerçekleştirdiği sosyal fayda dikkate alındığında, kural olarak ve ilk planda küçükleri hedef alan bu aile hukuku kurumu, kanunda sayılan bazı istisnai hallerde, erginlerin ve kısıtlıların da evlat edinilmesine imkân tanımıştır²²⁵.

Erginlerin ve kısıtlıların evlat edinilmesine ilişkin en önemli şart, küçüklerin evlat edinilmesinden farklı olarak, evlat edinenin alt soyunun bulunmaması şartıdır²²⁶. Bu koşulun yanı sıra, ergin ve kısıtlıların evlat edinilmelerine ilişkin şartlar 313'üncü maddede üç bent halinde sınırlı sayıda ve alternatifli olarak

²²³ Tekinay, **a. g. e.**, s. 449.

²²⁴ Şıpka, **a. g. e.**, s. 306.

²²⁵ Balkar, **a. g. e.**, s. 250.

²²⁶ Önceki Medeni Kanunda bu şart, "nesebi sahih füruu bulunmaması" şeklinde olup, evlât edinmenin genel kuralları arasında yer almaktaydı. EMK. md. 253.

belirtilmiştir. Bunlardan ilki, bedensel veya zihinsel özrü sebebiyle sürekli olarak yardıma muhtaç ve evlat edinen tarafından en az beş yıldan beri bakılıp gözetilmekte olma halidir. İkinci durum ise, evlat edinen tarafından, küçükken en az beş yıl süreyle bakılıp gözetilmiş ve eğitilmiş olmaya ilişkindir. Kanunda düzenlenmiş olan son ihtimal ise, bu ikisinin dışında kalan, diğer haklı sebeplerin mevcudiyeti ile birlikte evlat edinilenin, en az beş yıldan beri evlat edinen ile aile halinde birlikte yaşaması haline ilişkindir²²⁷.

Evli bir kimse ancak eşinin rızasıyla evlat edinilebilir (md.313/2). Bu hüküm, önceki Medeni Kanunun 255'inci maddesinde de yer almaktaydı.

4. 4. 2. 2. Şekle İlişkin Şartlar

Medeni Kanunun 315 ve 316'ncı maddeleri şekil ve usule ilişkin hükümler içermektedir. Belirtmek gerekir ki, yürürlükteki Medeni Kanun, önceki Medeni Kanundan oldukça farklı şekil ve usul hükümleri getirmiştir. Kurumun sosyal hayatta taşıdığı öneme paralel olarak, evlat edinme işleminin gerçekleştirilmesinde kapsamlı bir araştırma öngörülmüş ve bu araştırmanın içeriği de belirtilmiştir.

Evlat edinme kararı, evlat edinenin oturma yeri; birlikte evlat edinme halinde ise eşlerden birinin oturma yeri mahkemesince verilir ve mahkeme kararıyla birlikte evlatlık ilişkisi kurulmuş olur (MK.md.315/1).

Bu hüküm, önceki Medeni Kanunun kabul ettiğinden farklı bir esas benimsemiştir. Zira, eski Medeni Kanunun şekle ilişkin 256'ncı maddesinin ilk fıkrası uyarınca evlat edinme, "evlat edinenin oturduğu yer sulh hakiminin izni üzerine yapılacak resmi bir senetle olur ve evlat edinme doğum kütüğüne yazılır" şeklinde düzenlenmişti. Bunun anlamı, evlat edinme işleminin gerçekleşmesi için öncelikle hakimnin izni ön koşulunun arandığı ve ancak hakimnin, kanuni şartların gerçekleşip gerçekleşmediğini ve diğer tüm hâl ve şartları göz önüne alarak yapacağı araştırma neticesinde, takdir yetkisini de kullanarak vereceği izin üzerine noterce düzenlenecek resmi bir senetle evlatlık ilişkisinin kurulacağı ve böylelikle kurulan evlatlık ilişkisinin nüfus kütüğüne kaydedilmesinin gerektiği idi²²⁸.

²²⁷ Akıntürk, **a. g. e.**, s. 318.

²²⁸ Tekinay, **a. g. e.**, s. 459; Akıntürk, **a. g. e.**, s. 374; Hatemi, Serozan, **a. g. e.**, s. 324.

Oysa yeni Medeni Kanun, değişik merciler tarafından gerçekleştirilen bu formaliteleri kaldırmış ve evlat edinme ilişkisinin, ilgililerin başvurusu üzerine mahkeme kararı ile kurulacağını hüküm altına almıştır. Böylelikle, noter tarafından düzenlenecek resmi bir senede ihtiyaç kalmamış, gerekli araştırmaları yapma işi yetkili mahkemeye bırakılmış ve mahkeme, sadece izin veren makam değil, verdiği karar ile evlatlık ilişkisini kuran makam haline getirilmiştir²²⁹.

Evlat edinmenin amaçlarına yabancılaştırılmaması ve evlatlığın üstün yararının sonuna kadar korunabilmesi için hakimın araştırmasını titizlikle ve kapsamlı olarak yürütmesi gerekir²³⁰.

MK.md.306/2 ise, eşlerin bir kimseyi birlikte evlat edinebilmeleri için, en az beş yıldan beri evli olmalarını veya otuz yaşını doldurmuş bulunmalarını aramaktadır. Böylece yürürlükteki Kanunun öngördüğü yaş, otuz beşten, "otuza" indirilmiş olmaktadır. Yapılan bu yeni düzenlemeyle, eşler otuz yaşını doldurmuş olmaları veya otuz yaşını doldurmamış olmakla birlikte en az beş yıldır evli bulunmaları halinde evlat edinebileceklerdir. Kanun tasarısının madde gerekçeleri bölümünde, otuz yaşın gerekli olgunluğu sağlayabileceği düşüncesi nedeniyle farklı bir düzenleme getirildiği belirtilmektedir²³¹.

4. 4. 3. Evlat Edinmenin Sonuçları

4. 4. 3. 1. Genel Olarak

Evlat edinme ile, evlatlık ve evlat edinen arasında soybağı ilişkisi meydana gelir (MK.md.282/3). Ancak evlat edinme ile evlat edinilen ile evlat edinenin hısımları arasında ya da evlat edinen ile evlatlığın hısımları arasında bir hısımlık veya hukuki bir ilişki kurulmuş olmaz. Evlat edinen ile evlatlığın altsoyu arasında bir hısımlık ilişkisinin varlığı doktrinde kabul edilmektedir²³². Ancak bu hısımlık ilişkisi

²²⁹ Serozan, **a. g. e.**, s. 231.

²³⁰ Zevkliler, Havutçu, **a. g. e.**, s. 307.

²³¹ Şıpka, **a. g. e.**, s. 309.

²³² Bilge Öztan, **Medeni Hukukun Temel Kavramları**, Ankara, 2002, s. 450.

sunı bir ilişki olduğu için, kan bağına dayalı hısımlık ilişkisine göre, niteliğı gereğı, bazı farklılıklar taşımaktadır²³³.

4. 4. 3. 2. Ana ve Babaya Ait Hak ve Yükümlölükler

Medeni Kanuna göre, ana ve babaya ait olan haklar ve yükümlölükler evlat edinme ile birlikte evlat edinene geçer (MK.md.314/1). Diğeri bir ifadeyle, velayet hakkı evlat edinene geçecektir. Böylelikle, küçüklerin evlat edinilmesinden sonra çocuğun bakımı ve eğitimi, sorumluluğı, mallarının idaresi, yetkisi ve malların geliri evlat edinene ait olacaktır²³⁴. Gerçek ana ve babanın velayet hakkı da sona erecektir.

4. 4. 3. 3. Nafaka Yükümü

Evlat edinmenin diğeri bir sonucu da, evlat edinen ile evlatlık arasında MK. md. 364'e dayanan bir yardım nafakası ödeme yükümü doğurmasıdır.

Asıl olarak evlatlık ve evlat edinen arasında bulunan karşılıklı nafaka ilişkisinin, evlatlığın alt soyu ile evlat edinen arasında da mevcut olup olmayacağı doktrinde tartışmalıdır. Evlat edinme ilişkisinin, sadece evlatlık ile evlat edinen arasında soybağı kuracağı fikrini savunan yazarlara göre, evlatlığın alt soyu ile evlat edinen arasında nafaka ilişkisi doğmaz²³⁵. Buna karşılık, soybağının evlatlığın alt soyu ile evlat edinen arasında da kurulacağını kabul eden yazarlar, aradaki soybağı sebebiyle, evlatlığın alt soyu ile evlat edinen arasında nafaka ilişkisinin doğacağını savunurlar²³⁶. Kanaatimizce, evlatlığın alt soyu ile evlat edinen arasında nafaka ilişkisinin bulunduğunu kabul etmek daha isabetli olacaktır.

4. 4. 3. 4. Mirasçılık

MK.md.314/2'ye göre, evlatlık evlat edinenin mirasçısı olur. Evlat edinilen, evlat edinenin altsoyu gibi onun saklı paylı mirasçısı olmasına karşın, evlat edinenin hısımlarının mirasçısı olamaz. Aynı şekilde, evlat edinen de evlat edinilenin mirasçısı olamaz (MK.md.500/2). Zira evlat edinme, tek yönlü mirasçılık doğuran

²³³ Mehmet Beşir Acabey, **Soybağı, Kurulması, Genel Olarak Sonuçları, Özellikle Evlilik Dışında Doğan Çocukların Mirasçılığı**, İzmir, 2002, s. 170.

²³⁴ Öztan, **a. g. e.**, s. 454.

²³⁵ Tekinay, **a. g. e.**, s. 468; Akıntürk, **a. g. e.**, s. 279; Öztan, **a. g. e.**, s. 458.

²³⁶ Oğuzman, Dural, **a. g. e.**, s. 259.

bir soybağı yaratmaktadır ve bu soybağı sadece evlat edinen ile edinilen ve onun altsoyu arasında kurulmuş sayılmaktadır²³⁷. Bundan başka, evlatlığın öz ana ve babası ile hısımlarına karşı mirasçılığı da evlat edinme ilişkisi yüzünden sona ermemektedir. Bu husus, MK.md.500'de "Evlatlığın kendi ailesindeki mirasçılığı da devam eder" şeklinde yer alan ifadeyle ve MK.md.314/5 hükmündeki "evlatlığın, miras ve başka haklarının zedelenmemesi, aile bağlarının devam etmesi için evlatlığın naklen geldiği aile kütüğü ile evlat edinenin aile kütüğü arasında her türlü bağ kurular" düzenlemesiyle açıkça vurgulanmıştır. Belirtmek gerekir ki, bu hükümlerin varlığı, yeni Medeni Kanunumuzun sahip olduğu evlat edinen ile evlatlık arasında, gerçek anne-baba ile çocuk arasındakine benzer bir hukuki ilişki ve kan bağına dayanan soybağına benzer bir soybağı kurma amacıyla örtüşmemektedir²³⁸.

Yukarıda sözü geçen hususlar eski Medeni Kanunun 257'nci maddesinde de yer almaktaydı. Ancak yeni Medeni Kanun, eskisinden farklı olarak, evlatlık ve fûruunun miras hakkını kaldıran ya da sınırlayan sözleşmelerin yapılmasını kabul etmemiştir. Gerçekten de, eski Medeni Kanunun yürürlükte olduğu dönemde, evlatlık ve fûruunun evlat edinene karşı olan mirasçılıkları sözleşme ile ortadan kaldırılabilmekteydi²³⁹ (EMK. md. 257/l).

4. 4. 3. 5. Ad ve Soyadı

MK.md.314/3'e göre, evlatlık küçük ise evlat edinenin soyadını alır. Evlat edinen isterse çocuğa yeni bir ad verebilir. Evlatlığın ergin olması halinde ise kanun, evlat edinilme sırasında kişinin isteği ile evlat edinenin soyadını alabileceğini belirtmektedir. Bunun anlamı, ergin olan evlatlığın, kendi soyadı ile evlat edinen kişinin soyadı arasında tercih yapabileceğidir. Oysa evlat edinilen kişinin küçük olması halinde böyle bir imkân yoktur. Zira Kanuna göre, küçük olan evlatlık için evlat edinenin soyadını almak hem bir hak hem de bir yükümlülüktür²⁴⁰.

²³⁷ Öztan, **a. g. e.**, s. 453.

²³⁸ Acabey, **a. g. e.**, s. 171.

²³⁹ Serozan, **a. g. e.**, s. 231.

²⁴⁰ Balkar, **a. g. e.**, s. 258.

4. 4. 3. 6. Evlenme Engeli

MK. md. 129/3'e göre evlat edinen ile evlatlığın veya bunlardan biri ile diğerinin altsoyu ve eşi arasında evlenme yasaktır. Önceki Medeni Kanunun (md. 92) düzenlemesinden farklı olarak, yeni Medeni Kanunda, evlat edinen veya evlatlıktan biri ile diğerinin altsoyu arasında da evlenme yasağı konmak suretiyle mevcut düzenlemenin kapsamı genişletilmiştir²⁴¹.

4. 4. 3. 7. Evlatlığın Gerçek Ana ve Babasıyla İlişkisi

Her ne kadar evlat edinme ile birlikte velayet hakkı evlat edinene geçerse de, çocukla gerçek ana ve babası arasındaki ilişkiler tamamıyla kesilmemektedir. Zira bu ilişkiler, velayet hakkından bağımsız olarak, irs ve psişik durumla ilgilidir. Öyle ki, evlat edinenin haklı bir sebep olmaksızın bu ilişkiyi engellemesi durumunda, gerçek ana ve babanın kişisel ilişkinin kurulmasını mahkemeden talep etme hakları bulunmaktadır²⁴².

4. 4. 4. Evlatlık İlişkisinin Sona Ermesi

Kanuni sebep bulunmaksızın, rıza alınmamışsa, rızası alınması gereken kişiler, küçüğün menfaati bunun sonucunda ağır biçimde zedelenmeyecekse, hakimden evlatlık ilişkisinin kaldırılmasını isteyebilirler (MK. m. 317).

Medeni Kanun'a göre, evlat edinme esasa ilişkin diğer noksanlıklardan biriyle sakatsa, Cumhuriyet Savcısı veya her ilgili evlatlık ilişkisinin kaldırılmasını isteyebilir. Burada "esasa ilişkin noksanlık" deyiminden kastedilen, kanunda evlat edinme için öngörülmüş olan şartlara uyulmaması durumlarıdır. Buna göre, evlat edinme ile evlatlık arasında 18 yaş fark bulunmaması, belirli süreyle bakıp, gözetme ve eğitme şartının yerine getirilmemesi, evlat edinmenin küçüğün yararına bulunmaması veya evlat edinenin diğer çocuklarının menfaatlerinin hakkaniyete aykırı bir biçimde zedelenmesi gibi haller, evlat edinme ilişkisinin esasa ilişkin

²⁴¹ Şıpka, **a. g. e.**, s. 317; Acabey, **a. g. e.**, s. 169.

²⁴² Oğuzman, Dural, **a. g. e.**, s. 261.

noksanlıklar sebebiyle sakat olması ve Cumhuriyet Savcısı veya bir ilgili tarafından açılabilir iptal davası ile kaldırılması sonucunu doğuracaktır²⁴³.

Ülkemizde evlat edinmek üzere yılda ortalama 3000 aile başvuruda bulunmaktadır. Bir yıl içinde evlat edindirilmek üzere aile yanına yerleştirilen çocuk sayısı ise ortalama 450–500'dür. Evlat edinmek üzere başvuran ailelerin büyük çoğunluğu 0–1 yaş çocuk istemekte ve cinsiyet olarak da “kız” çocuk tercih etmektedirler²⁴⁴.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğünden evlatlık verilen çocuk sayısı 7529'dur. 2004 yılında 133 çocuk evlat edinilerek, işlemleri tamamlanmıştır. 2004 yılında ise aile yanına yerleştirilen çocuk sayısı 288 olup, Medeni Kanunun 305. maddesi gereğince 1 yıllık izleme sürecindedir²⁴⁵.

Evlat edinmelerde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, gizlilik ve resmiyeti nedeniyle evlat edinecek kişiler arasında daima tercih edilen bir Kurum olmaktadır. Ancak sürekli olarak evlat edinecek aile sayısına oranla çocuk sayısı yetersiz kalmaktadır.

²⁴³ Balkar, a. g. e., s. 263.

²⁴⁴ http://www.shcek.gov.tr/portal/dosyalar/hizmetler/cocuk/hizm_cy.asp, 22.9.2005.

²⁴⁵ http://www.shcek.gov.tr/portal/dosyalar/hizmetler/cocuk/hizm_cy.asp, 22.9.2005.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL'DAKİ YETİŞTİRME YURTLARINDA KALAN KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

1. METODOLOJİ

1. 1. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu, korunmaya muhtaç çocuklara bakım imkanı sağlayan yetiştirme yurtlarının çocuk politikalarına olan etkilerinin ortaya konulmasıdır. Yetiştirme yurtlarında kalan çocukların inceleneceği bu çalışmada, Türkiye’de sağlıklı bir çocuk politikasının olup olmadığı yetiştirme yurtlarında kalan çocuklar bakımından incelenecektir. Geniş anlamda sosyal politikanın kapsamındaki korunmaya muhtaç çocuklar olgusunun dar anlamda ise sosyal güvenlik içindeki korunmaya muhtaç çocukların hangi sosyo ekonomik kesimlerden geldikleri, nasıl bir kültürel zemine sahip oldukları ve onlara sağlanan sosyal hizmetlerin yeterli olup olmadığı nedenleri ve sonuçları ile ortaya konulacaktır

1. 2. Araştırmanın Amaç ve Önemi

Korunmaya muhtaç çocuklar problemi geçmişte olduğu gibi günümüzde de tüm Dünya ülkelerinde önemini koruyarak devam etmektedir. Sebebi ne olursa olsun temelde korunmaya muhtaç çocukların yarattığı sorunlar sadece yetiştirme yurtlarında barınan çocukları değil toplumun tamamını ilgilendirmektedir.

Türkiye’de Cumhuriyetin kurulmasından itibaren sürekli gündemde olan korunmaya muhtaç çocuklar problemi, 1970’lerden sonra hızlanan sosyo–ekonomik değişimle birlikte daha büyük boyutlara ulaşmıştır. Zira hızlı şehirleşmenin

beraberinde getirdiği önemli bir olgu olan kırsal kesimden şehirlere yoğun göç hareketi, aile yapısında değişime yol açmıştır. Ancak ailedeki bu değişim, olumlu yönde değil olumsuz yönde bir seyir izleyerek ailede bozulmaya yol açmıştır. Ailedeki bu parçalanma, korunmaya muhtaç çocuklar sorununu içinden çıkılamaz bir hale getirmiştir. Sorunu çözebilmek amacıyla yeni bir düzenlemeye gidilerek 1983 yılında 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu yürürlüğe konulmuştur.

Tezde, korunmaya muhtaç çocuklara sağlanan kurum bakım yöntemlerinden biri olan yetiştirme yurtlarının soruna ne derece çözüm getirebildiğinin ortaya konulmasına çalışılmıştır. Fakat beklenen başarının elde edildiğini söylemek mümkün değildir.

Soruna sosyal politika bağlamında yaklaşıldığında ise korunmaya muhtaç çocukların sorunlarının belirlenmesi ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinin getirilmesi artık ivedi bir zorunluluk halini almıştır. Bu bağlamda ülkemizde geniş kapsamlı, sorunun tüm boyutlarını ele alan bir çocuk politikası oluşturulmalıdır. Bu çalışmada, korunmaya muhtaç çocukların sosyo–ekonomik profili ve kurum bakımı değerlendirilerek oluşturulması gereken çocuk politikasına ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Türkiye nüfusunun 25.559.000’i 0–18 yaşı grubundadır. Bu sayı toplam nüfusun % 36,5’ini oluşturmaktadır¹. Teorik yaklaşımlarda çocuk grubunun yaklaşık % 2’sinin her hangi bir nedenden dolayı bir biçimde de olsa korunması gereken kesim içinde yer alması gerektiği ifade edilmektedir. Bu yaklaşımı benimsediğimizde yaklaşık 550 bin kişilik bir grubun varlığı karşımıza çıkmaktadır². Halbuki Türkiye’de Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu bünyesindeki çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında ise yaklaşık 20 bin çocuğa hizmet verilebilmektedir³.

¹ DPT, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001–2005, 2005 Yılı Programı**, Ankara, DPT Yay., 2005, s. 150.

² SHÇEK’in 1995 yılı Faaliyet Raporu’ndan aktarılmıştır.

³ SHÇEK, (Çevrimiçi), http://www.shcek.gov.tr/portal/dosyalar/hizmetler/cocuk/hizm_cy.asp, 23.09.2005.

Bu çalışmada, genelde korunmaya muhtaç çocukların, özelde ise yetiştirme yurtlarındaki çocukların sorunlarının tespiti yapılarak, bu sorunları doğuran koşulların ortaya çıkmasını önlemek için uygulanması gereken politikalara ve şayet problemin doğmasına engel olunamadığı takdirde ise ne gibi çözüm politikaları ile sorunun halledilebileceğine bir katkı sağlama amacı güdülmüştür.

1. 3. Araştırmanın Varsayımları

Bir alan araştırmasında, temel olarak varsayımların önceden belirlenmesi en önemli güçlüklerden birisini meydana getirmektedir. Bu güçlüğü kolayca aşılabilmesi için önceden konu ve konunun evreni üzerinde bir gözlem ve daha önce yapılan araştırmaların gözden geçirilmesi gerekmektedir. Benzer alanlarda şimdiye kadar yapılmış çalışmalar ve yazın incelenmiştir. Bu gözlem ve incelemeler doğrultusunda araştırmanın varsayımları da oluşturulmuştur.

Bu araştırmanın başlıca varsayımları şunlardır:

- V. 1** Korunmaya muhtaç çocuklar, çoğunlukla kırsal kökenli ailelerin veya yakın geçmişte kentsel alanlara göç etmiş ailelerin çocuklarıdır.
- V. 2** Yetiştirme yurtlarında korunma altına alınan çocuklar, parçalanmış ailelerin veya ebeveynlerinden anne veya babanın veyahut ta her ikisinin birden kaybedildiği ailelerin çocuklarıdır.
- V. 3** Korunmaya muhtaç çocukların ailelerinin eğitim düzeyi düşüktür ve bu çocuklar sosyal statüsü ve geliri düşük mesleklere sahip ekonomik düzeyi yetersiz ailelerin çocuklarıdır.
- V. 4:** Yetiştirme yurtlarında korunma altına alınan çocukların aileleri ile sağlıklı ve düzenli bir ilişkisi yoktur.
- V. 5:** Yetiştirme yurtlarındaki çocukların anne ve babaları ile görüşme biçimi ve sıklığı fiziki uzaklıktan oldukça fazla etkilenmektedir.
- V. 6:** Çocukların sosyalleşme düzeyi düşük ve aile üyeleri dışında toplumla bağı zayıftır.
- V. 7:** Yetiştirme yurtlarındaki yaşam koşulları ve hizmet kalitesi yetersizdir.

- V. 8:** Yetiştirme yurtları, korunmaya muhtaç çocuklar için en iyi bakım yöntemidir.
- V. 9:** Yetiştirme yurtlarında çocuklar manevi ve fiziki şiddete maruz kalmaktadır.
- V. 10:** Yetiştirme yurtları çocukları hayata hazırlamada yetersiz kalmaktadır.

1. 4. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın kapsamını İstanbul İl Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı Bahçelievler Atatürk Kız Yetiştirme Yurdu, Halkalı Yetiştirme Yurdu ve Kızılay Samandıra Yetiştirme Yurdunda yaşayan 13 ve daha yukarı yaşlardaki çocuklar oluşturmaktadır.

Tezde, bu yurtlardaki yaşama şartları, yönetim anlayışı, çocuk sorunlarına getirdikleri çözümler, ev ortamına yakınlığı incelendiği için üç yetiştirme yurdunun bulunduğu mekanların bulunduğu çevre gözlemlenmiştir. Gözlem sonucunda söz konusu yetiştirme yurtlarının aile ortamından oldukça uzak olduğu tespit edilmiştir.

Yapısal olarak üç yurt incelendiğinde, bunların sevgi ortamından daha çok kışla tipi barınma kurumları oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca fiziki koşullar bakımından üç yurttan en kötüsünün Samandıra Yetiştirme Yurdu olduğu gözlenmiştir. En iyi fiziki koşullara sahip olan yurt ise Bahçelievler Atatürk Kız Yetiştirme yurduudur.

1. 5. Araştırmanın Yöntemi

1. 5. 1. Evren ve Örneklem Seçimi

Türkiye çapında yapılacak bir çalışma, zaman ve maddi sıkıntılar nedeniyle mümkün görülmediği için gerçekleştirilebilir bir çalışma olması doğrultusunda evren olarak İstanbul'daki yetiştirme yurtları seçilmiştir. Ayrıca İstanbul'un tercih edilmesinin bir diğer nedeni demografik yapısı itibariyle Türkiye'yi temsil edebilecek özellikler taşıyor olmasıdır.

Korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin alan çalışmasında evren saptamada güçlüklerle karşılaşmak kaçınılmazdır. Zira her şeyden önce yaş aralığı oldukça geniştir. Bu nedenle çocuk yuvaları kapsam dışında tutulmuştur. Anketin yapıldığı dönem okulların tatil olduğu yaz ayları seçilerek özellikle meslek liselerindeki korunmaya muhtaç çocukların iş piyasasındaki durumları belirlenmeye çalışılmıştır. Ancak, çoğunlukla denekler eğitimlerine devam ettiği için iş piyasasında çalışan çocuk sayısı oldukça az çıkmıştır.

Herhangi bir olasılığa dayalı örneklemede, örnekleme çerçevesi evrenin tamamıdır. Araştırmanın sağlığı açısından örnekleme çerçevesinin tam olması çok önemlidir. Örnek kütle büyüdükçe evren hakkında yapılan genellemelerde yanılma olasılığı azalır. 250 kişilik bir evren için kabul edilebilir evren büyüklüğü 152'dir⁴. Yapılan ankette tanımlanan evrende yer alan her eleman eşit ve bağımsız seçilme şansına sahip olmuştur. Ayrıca ankette tesadüfi örnekleme tekniği kullanılmıştır.

Geleneksel anket türlerinden “araştırmacının yönettiği anket” türü kullanılmıştır. Bu anket türünün seçilmesindeki en önemli faktörler olarak, deneklerin özellikleri ile anketin uygulandığı mekanların yapısı belirleyici olmuştur. Ayrıca, anket esnasında “biçimsel mülakat” türü de kullanılmıştır.

Pilot uygulama, araştırma için alana çıkmadan yaklaşık 1 ay önce Halkalı Yetiştirme Yurdunda 10 korunmaya muhtaç çocukla gerçekleştirilmiştir. Uygulama sırasında öncelikle soru formunun dilinin denekler için uygunluğu, soruların anlaşılabilirliği ve geçerliliği, soru formunun uygulanma süresi ile soru formunun görsel tasarım zorluklarına ilişkin bir çok veri elde edilmiştir. Elde edilen bu veriler gerekli görülen düzeltmelerin yapılmasında kullanılmıştır. Pilot çalışma, aynı zamanda sağlıklı bir anketin nasıl gerçekleştirileceği konusunda da ayrıntılı bilgi edinilmesine katkı sağlamıştır.

Araştırmanın alan uygulaması hem maliyet faktörü ve hem de alınan izin süresi temel alınarak 60 güne yayılan bir biçimde yaklaşık 20 günde bitirilmiştir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü anket yapma süresini 3 ayla sınırlandırmıştır. Anket sırasıyla Kızılay Samandıra Yetiştirme Yurdu,

⁴ Remzi Altunışık, v.d., **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Sakarya, Sakarya Kitabevi Yay., 2002, s. 59.

Halkalı Yetiştirme Yurdu ve Bahçelievler Atatürk Kız Yetiştirme Yurdunda gerçekleştirilmiştir.

Alan uygulaması esnasında yaşanabilecek sorunlar önceden tahmin edilerek çeşitli önlemler alınmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, özel olarak çıkabilecek en önemli sorun, korunmaya muhtaç çocukların anket sorularını cevaplamaya gönüllü katılımını sağlamak olarak öngörüldüğünden katılımın negatif yönde etkilenmesini engelleyecek önlemler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu noktada üzerinde hassasiyetle durulan konu, korunmaya muhtaç çocukların içinde bulundukları şartlar göz önüne alınarak olumsuz durumlara yol açabilecek tutum ve davranışlardan kaçınılarak araştırmacı ile korunmaya muhtaç çocuklar arasındaki epistemik mesafenin yok sayılması hedeflenmiştir. Aksi halde, sağlıklı bir veri toplama işlemi gerçekleşmeyeceği gibi belki de veri toplama işlemi sekteye uğrayabilecekti.

Bunun için alan uygulaması esnasında korunmaya muhtaç çocukların ankete gönüllü katılımını sağlamak için olumlu ifadeler kullanılmış; katılmak istemeyen denekler “ikna” edilmeye çalışılmıştır. Anket esnasında çoğu zaman çocuklarla birlikte yemek yenilerek daha iyi bir iletişim kurulmaya çalışılmıştır. Bu şekilde bir davranışın sonucu olarak alan uygulamasında beklentinin daha üstünde bir katılım sağlanmıştır. Görüşmeyi kabul etmeyen korunmaya muhtaç çocuk sayısı üç yetiştirme yurdunda 38’dir. Bunlardan bir kısmı ankete katılmayı reddederken bir kısmı da anketi cevaplandırabilecek zihni yeteneğe sahip değildi.

Halkalı Yetiştirme Yurdunda normal dönemde 81 korunmaya muhtaç çocuk kalırken anketin yapıldığı dönemde 68 korunmaya muhtaç çocuk kalmaktaydı. Anketin gerçekleştirildiği zaman diliminde (Temmuz 2005–Ağustos 2005) çocukların bir bölümü ailelerinin veya akrabalarının yanında olduğu için yurttan bulunmuyordu. Ayrıca, 10 çocukla, bazılarının psikolojik sorunlarının varlığı bazılarının ise anket yapmaya yanaşmamaları nedeniyle anket yapılamamıştır. Anket yapılan çocuk sayısı 58’dir Bütün bu koşullar dikkate alındığında oldukça yüksek oranlarda (% 71,6) anket gerçekleştirmiştir. Ayrıca şunu belirtmeliyiz ki, yurt yöneticilerinin ifadelerine göre yurdun kapasitesi 67 kişidir.

Gerçekte 120 çocuk kapasiteli Bahçelievler Atatürk Kız Yetiştirme Yurdunda normal dönemde 130 korunmaya muhtaç çocuk kalmaktadır. Ancak, anketin

yapıldığı dönemde 79 korunmaya muhtaç çocuk vardı. Çocukların bir bölümü ailelerinin veya akrabalarının yanında oldukları için yurttan değildi. Ayrıca, 20 çocuk bazılarının psikolojik sorunlarının varlığı bazılarının ise anket yapmaya yanaşmamaları nedeniyle ankete katılmamıştır. Anket yapılan çocuk sayısı 59'dur. Bu yurtlarda oldukça yüksek oranlarda (% 45,38) anket gerçekleştirmiştir.

Yine, Samandıra Kızılay Yetiştirme Yurdunda normal dönemde 62 korunmaya muhtaç çocuk kalırken anketin yapıldığı dönemde 47 çocuk bulunmaktaydı. Yine 8 çocuk benzer nedenlerle ankete bazılarının ise ankete katılmayı reddetmiştir. Anket yapılan çocuk sayısı 39'dur. Diğer bir ifadeyle çocukların % 75,8'i ile anket gerçekleştirilmiştir. Yurt yöneticilerinin ifadelerine göre ise yurdun kapasitesi 60 kişidir.

59'u kız (% 37,8), 97'si erkek (% 62,2) olmak üzere toplam 156 korunmaya muhtaç çocukla yüz yüze anket yapılmıştır. Türkiye'de Yetiştirme Yurtlarında halen 109 (39 kız, 62 erkek, 4 karma) yetiştirme yurdunda 3420 kız (% 32,5), 7089 erkek (% 67,5) olmak üzere 10.509 çocuk koruma altındadır.

Anket uygulanan kütlenin büyüklüğü, ankete olan etki ve güvenilirlik açısından değerlendirildiğinde üç yetiştirme yurdunda ikamet eden 273 korunmaya muhtaç çocuktan 156'sı ile anket yapılmıştır. % 57,14 örneklem oranının araştırma yapılan evrenin bütün özelliklerini yansıtacak güvenilirlik de olduğu açıktır.

1. 5. 2. Veri Toplama Teknikleri

Sosyal araştırmalarda kullanılan bilgi kaynakları arasında çeşitlilik bulunmaktadır. Bu bilgi kaynakları vasıtalı ve vasıtasız yolla elde edilen bilgiler olarak ikiye ayrılmaktadır. Vasıtasız yolla elde edilen bilgiler: gözlem, mülakat, anket; vasıtalı yolla elde edilen bilgiler; tarihi vesikalar, resmi kayıtlar, sayım ve istatistikler, film, fotoğraf, teknolojik eserler ve konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalarla elde edilmektedir.

Bu çalışmada, vasıtasız bilgi toplama kaynaklarından olan anket ve biçimsel mülakat; vasıtalı bilgi kaynaklarından ise konuyla ilgili resmi kayıtlar ve istatistiklerden yararlanılmıştır. Çalışmanın temel teorik açılımından sonra anket uygulaması yapılarak vasıtasız bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Vasıtalı bilgi

kaynaklarından da gerekli olan her aşamada yararlanılmıştır.

1. 5. 3. Anket Sorularının Hazırlanması

Anket formunun hazırlanması için öncelikle konunun ana başlıkları;

- Kişisel demografik bilgiler,
- Çalışma hayatıyla ilgili bilgiler,
- Aile ile ilgili bilgiler,
- Yetiştirme yurduyla ilgili bilgiler,
- Gelecekle ilgili beklentilere ait bilgiler olarak tespit edilmiştir.

Konu başlıkları belirlendikten sonra, soruların içeriğinin tespiti ve hangi soruların yer alması gerektiği, şimdiye kadar yapılan çalışmalarla karşılaştırma yapılabilecek tarzda hazırlanmıştır. Sorular hazırlanırken ön görüşmeler ve teorik çerçeve dikkate alınmıştır. Sorular oldukça anlaşılır ve çoktan seçmeli olmasına rağmen cevaplayıcıya seçenek bırakmak için gerekli yerlerde "diğer" seçeneğine yer verilerek geniş bir cevap olanağı sağlanmıştır.

Daha sonra, küçük bir kümeye hazırlanan anket uygulanarak soruların anlaşılabilirliği ve ilişkilerin netliği, eksik soru, yanlış anlaşılma ya da anlaşılammama olup olmadığı, soruların tarzının değiştirilip değiştirilmemesinin gerekip gerekmediğinin belirlenmesi için sınama yapılmış ve gerekli düzeltmelerden sonra sorulara son hali verilmiştir.

1. 5. 4. Anket Uygulaması ve Analizi

Anket soru kağıdı düzenlendikten sonra uygulama aşamasına geçilmeden önce üç yetiştirme yurdunda anket yapılacağı dönemde kalan korunmaya muhtaç çocuklar belirlenmiştir. Sorular yetiştirme yurtlarında kalan korunmaya muhtaç çocuklara yöneltilerek cevaplar alınmıştır. Anket bizzat çalışmayı hazırlayan tarafından uygulanmıştır.

Anket uygulaması esnasında bazı zorluklarla karşılaşılrsa da her üç yurt

yönetiminin anlayışlı davranışları sonucunda problemler kolayca aşılabilmektedir.

Anket uygulamasının tamamlanmasından sonra, boş soru olup olmadığı, yanlış anlamaya yol açacak ve çelişkili beyanların olup olmadığı gözden geçirilerek anketlerin genel kontrolü yapılmıştır. Kontrol sonunda çelişkili cevapların yer aldığı 5 anket değerlendirme dışı bırakılmıştır.

1. 5. 5. Bulguların Düzenlenmesi

Araştırmanın teorik temel çerçevesinin mevcut literatürle karşılaştırılarak değerlendirilmesi, çalışmanın hem en önemli ve hem de en zor kısmını oluşturmaktadır. Bu aşamada anket yoluyla elde edilen bilgiler istatistiksel olarak kullanılabilecek veriler haline getirilmiştir.

Bilgilerin tasnifi ve dökümünün elde edilmesi için SPSS for WINDOWS istatistik programının 11.0 versiyonu kullanılmıştır. Soruların çoğunun kapalı uçlu olması bilgilerin elektronik ortama aktarılmasında gerekli hızı ve doğruluğu sağlamıştır.

Yapılan anketlerin bilgisayar ortamına aktarılmasından sonra, bilişim teknolojisinin kolaylıkları kullanılarak tablolar ve karşılaştırmalar elde edilmiştir. Tablolar vasıtasıyla varsayımları denemek ve değerlendirmek mümkün olmuştur.

2. ARAŞTIRMA BULGULARI

2. 1. Korunmaya Muhtaç Çocukların Sosyal ve Kültürel Özellikleri

2. 1. 1. Demografik Yapı: Yaş, Cinsiyet, Doğum Yeri ve Koruma Sürelerine Göre Korunmaya Muhtaç Çocuklar

İstanbul'daki Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna ait yetiştirme yurtlarında barınmakta olan 273 korunmaya muhtaç çocuk arasından 156'sı ile anket

yapılmıştır. Yetiştirme yurtlarında kalan çocukların çoğunluğunu erkekler oluşturduğu için, anketlerin % 62,2'si (97'si) erkek, % 38,8'i (59'u) kızlar ile yapılmıştır. Böyle bir kotanın uygulanmasında bu yurtlarda barınmakta olan korunmaya muhtaç çocukların cinsiyet dağılımı belirleyici olmuştur. Nitekim, ülke genelindeki 109 yetiştirme yurdunda kalan 10.509 çocuğun 7.089'u (% 67,5) erkek 3420'si (32,5) kız çocuğudur⁵.

Tablo 5 – Yaş Dağılımı

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
13	14	9	5	9,0	9,3	8,5	100,0	64,3	35,7
14	10	8	2	6,4	8,2	3,4	100,0	80,0	20,0
15	34	25	9	21,8	25,8	15,3	100,0	73,5	26,5
16	30	19	11	19,2	19,6	18,6	100,0	63,3	36,7
17	26	14	12	16,7	14,4	20,3	100,0	53,8	46,2
18	23	15	8	14,7	15,5	13,6	100,0	65,2	34,8
19	13	3	10	8,3	3,1	16,9	100,0	23,1	76,9
20	5	3	2	3,2	3,1	3,4	100,0	60,0	40,0
24	1	1		0,6	1,0	0,0	100,0	100,0	
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Yaş grupları itibariyle bakıldığında ise yetiştirme yurtlarında kalan çocukların büyük bir kısmının, yetiştirme yurtları 13–18 yaş grubundaki çocukların koruma altına alındığı kurumlar olduğundan dolayı, bu yaş grubundaki çocuklardan oluştuğu görülmektedir. Belirtildiği gibi, 0–12 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklar çocuk

⁵ SHÇEK, http://www.shcek.gov.tr/portal/dosyalar/hizmetler/cocuk/hizm_yy.asp, 23.09.2005.

bakım yuvalarında, 13–18 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklar ise yetiştirme yurtlarında kalmaktadır. Yine, sayıları sınırlı olmakla birlikte 18 yaşını aşmış çocuklar belli gerekçe ve sürelerle yetiştirme yurtlarının koruma kapsamında kalabilmektedir.

Zira 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 24. maddesine göre 18 yaşını tamamlamış olan korunmaya muhtaç çocuklardan;

- Ortaöğrenime devam edenlerin 20 yaşına kadar,
- Yükseköğrenime devam edenlerin 25 yaşına kadar,
- Öğrenime devam etmeyen ve 18 yaşını doldurmuş çocukların bir iş veya meslek sahibi edilerek kendi kendilerine yeterli olabilmelerinin sağlanması amacıyla korunma kararları 20 yaşına kadar uzatılabilir.
- Bedensel, zihinsel ve ruhsal sakatlıkları nedeniyle sürekli bakıma ve çalışmaktan aciz olan çocukların korunma kararı uzatılır. Kanun bu çocuklar için bir süre sınırlaması getirmemiştir.

Nitekim, ankete katılan denekler içinde 19 yaşında 13, 20 yaşında 5, 24 yaşında ise 1 adet çocuk bulunmaktadır. 18 yaş üstü 19 çocuktan 17’si kız, 7’si erkektir. Buna göre reşit olduğunda dahi Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun amacı, çocuğu kendi kendine yetebilecek ve yaşantısını bağımsız olarak sürdürebilecek şekilde yetiştirmek olduğu için eğitimin tamamlanması, bir meslek edinilmesi ve bedensel, zihinsel ve ruhsal sakatlıklar gibi çeşitli sebeplerle kurumun bünyesinde korumanın sürdürüldüğü erkek ve özellikle de kız çocuklarının bulunduğu anlaşılmaktadır. 15–18 yaş arası çocuklar ise bu yurtlarda kalan çocukların büyük bir bölümünü (% 72,4’ünü) meydana getirmektedir. En fazla bulunan yaş ise sırasıyla 15, 16, 17 ve 18’dir. Ankete katılan çocukların % 21,8’i 15, % 19,2’si 16, % 16,7’si 17 ve % 14,7’si 18 yaşındadır.

Tablo 6 – Yurtta Kalış Süreleri

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Bir Yıldan Az	12	2	10	7,7	2,1	16,9	100,0	16,7	83,3
1–3 Yıl	23	13	10	14,7	13,4	16,9	100,0	56,5	43,5
4–7 Yıl	39	29	10	25,0	29,9	16,9	100,0	74,4	25,6
8–11 Yıl	37	25	12	23,7	25,8	20,3	100,0	67,6	32,4
12–15 Yıl	32	21	11	20,5	21,6	18,6	100,0	65,6	34,4
16 Yıldan Fazla	13	7	6	8,3	7,2	10,2	100,0	53,8	46,2
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

19 yaşın dışındaki diğer yaşlarda erkek çocukları çoğunluğu oluştururken, bu yaş grubundakilerin % 76,9'u kız, % 23,1'i erkek çocuğudur.

Ankete katılan korunmaya muhtaç çocuklar yetiştirme yurtlarında uzun sayılabilecek bir süredir kalmaktadırlar. Korunmaya muhtaç çocukların sadece % 7,7'si bir yıldan az süredir yetiştirme yurtlarında kalırken, 4–7, 8–11 ve 12–15 yıl arası bir süredir kurumsal bakımdan yararlanan çocukların oranı yaklaşık % 70'tir. Her dört çocuktan biri 4–7 ve her beş çocuktan birinden fazlası 8–11 ve 12–15 yıldır bu kurumlardadır. Yine, çocukluk ve gençlik dönemini bu yurtlarda geçiren, diğer bir ifadeyle 16 yıl ve üzeri süreli kalan çocukların oranı ise % 8,3'tür.

Bir yıldan daha az bir süredir yurtlarda yaşayan çocukların çoğunluğu kız çocuğudur (% 83,3). Diğer yurtta kalma sürelerinde ise erkek çocukların oranı daha yüksektir.

Tablo 7 – Doğdukları İdari Birimler

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
İl	12	8	4	7,7	8,2	6,8	100,0	66,7	33,3
İlçe	87	54	33	55,8	55,7	55,9	100,0	62,1	37,9
Köy	51	30	21	32,7	30,9	35,6	100,0	58,8	41,2
Yurtdışı	1	1		0,6	1,0	0,0	100,0	100,0	
Bilmiyorum	5	4	1	3,2	4,1	1,7	100,0	80,0	20,0
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Ankete katılan korunmaya muhtaç çocukların önemli bir kısmı kırsal kökenlidir. Her üç çocuktan yaklaşık biri köy doğumludur. Öyle ki, köyde doğan çocukların oranı % 32,7’dir. Yine, erkek ve kız çocukların % 30’lardan fazlası köyde doğmuştur. Diğer taraftan, ilçe doğumlu olanların % 55’den fazla iken, il merkezinde doğanların oranı sadece % 7,7’dir. Bu veriler korunmaya muhtaç çocukların kırsal alanlarda veya ilçe merkezlerinde doğanlardan oluştuğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 8 – Bölge ve Şehirlere Göre Doğum Yerleri

	Sayı	%		Sayı	%
<u>Marmara Bölgesi</u>	78	50,0	<u>Akdeniz Bölgesi</u>	1	0,6
İstanbul	68	43,6	Hatay	1	0,6
Tekirdağ	4	2,6	<u>İç Anadolu Bölgesi</u>	16	10,3
Edirne	1	0,6	Konya	1	0,6
Balıkesir	1	0,6	Yozgat	1	0,6
Bilecik	1	0,6	Ankara	5	3,2
Çanakkale	1	0,6	Sivas	3	1,9
Yalova	2	1,3	Eskişehir	1	0,6
<u>Ege Bölgesi</u>	3	1,9	<u>Doğu Anadolu Bölgesi</u>	13	8,3
Aydın	1	0,6	Bingöl	3	1,9
İzmir	1	0,6	Bitlis	1	0,6
Uşak	1	0,6	Kars	1	0,6
<u>Karadeniz Bölgesi</u>	40	25,6	Iğdır	1	0,6
Amasya	1	0,6	Erzurum	2	1,3
Ordu	6	3,8	Malatya	1	0,6
Samsun	3	1,9	Ardahan	4	2,6
Giresun	3	1,9	<u>Güneydoğu Anadolu Bölgesi</u>	5	3,2
Sinop	6	3,8	Siirt	1	0,6
Tokat	8	5,1	Diyarbakır	1	0,6
Zonguldak	1	0,6	Şanlıurfa	1	0,6
Bartın	3	1,9	Mardin	2	1,3
Bolu	4	2,6	<u>Bilmiyor</u>	5	3,2
Kastamonu	5	3,2	T O P L A M	156	100,0

Doğdukları bölge ve şehirler itibariyle incelendiğinde, korunmaya muhtaç çocukların yarısının Marmara Bölgesindeki, dörtte birinin Karadeniz Bölgesindeki, % 10,3'ünün İç Anadolu Bölgesindeki, % 8,3'ünün Doğu Anadolu Bölgesindeki ve % 3,2'sinin Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki şehirler doğumlu oldukları görülmektedir. Marmara Bölgesindeki şehirlerde doğan 78 çocuğun 68'i ise İstanbul doğumludur. Bu verilere göre İstanbul'daki yetiştirme yurtlarında koruma altına alınan çocuklar, büyük ölçüde bu şehirde doğmuş olan çocuklardır.

Ancak, ankete katılan çocukların yarısından fazlasının İstanbul dışı şehirlerde doğmuş olması, korunma kapsamına alınan çocukların, bu şehre yakın geçmişte göç eden ailelerin üyeleri olduklarını göstermektedir.

Şehirler ölçeğinde ele alındığında, çocukların İstanbul'dan sonra en fazla Tokat, Ordu, Sinop ve Kastamonu gibi Karadeniz Bölgesinin nispeten daha az gelişmiş şehirleri ile Ankara, Ardahan ve Tekirdağ doğumlu oldukları anlaşılmaktadır.

Tablodan anlaşılabacağı gibi, korunma kapsamına alınan çocuklar büyük ölçüde ülkenin görece geri kalmış şehirlerinde doğmuştur.

2. 1. 2. Eğitim ve Kültürel Etkinliklere Katılım Düzeyi

Yetiştirme yurtlarının korunma altına aldığı çocukların eğitimine büyük önem verdiği anlaşılmaktadır. Çocuklar gerek örgün eğitim (ilköğretim, ortaöğretim, yüksek öğretim) ve gerekse yaygın eğitim hizmetlerinden azami ölçüde yararlandırılmaya çalışılmaktadır.

Tablo 9 – Eğitim Durumu

	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Okuryazar	2	2		1,3	2,1	0,0	100,0	100,0	0,0
İlköğretim	72	49	23	46,2	50,5	39,0	100,0	68,1	31,9
Lise	32	20	12	20,5	20,6	20,3	100,0	62,5	37,5
Meslek Lisesi	43	25	18	27,6	25,8	30,5	100,0	58,1	41,9
Yüksek Okul	3		3	1,9	0,0	5,1	100,0	0,0	100,0
Üniversite	4	1	3	2,6	1,0	5,1	100,0	25,0	75,0
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Nitekim, 156 çocuktan 72'si ilköğretim, 32'si genel lise 43'ü mesleki ve teknik lise olmak üzere 75'i ortaöğretim, 3'ü yüksek okul ve 4'ü üniversite eğitimi kademesindedir. Ortaöğretim aşamasındaki 75 çocuğun % 57,3'ü mesleki ve teknik

liseye devam etmektedir. Bu durum, yetiştirme yurtlarında çocukların kısa yoldan hayata atılmalarını temin edecek eğitim politikasının tercih edildiğinin bir göstergesidir. Ancak anket esnasında bazı çocuklar bu durumdan rahatsızlıklarını açıkça ifade etmişlerdir. Zira meslek ve teknik liselilerin üniversite gidiş yollarının kapalı olması bu rahatsızlığın nedeni olarak öne çıkmaktaydı. Yüksekokul kademesindeki 3 çocuk ile üniversite eğitimi kademesindeki 4 öğrenciden 3'ü kızdır. Lise, yüksekokul ve üniversite kademesinde daha fazla kız çocuğunun bulunmasının nedeni kızların erkeklere nazaran daha büyük yaş grubunda bulunmasıdır⁶.

Tablo 10 – Yaygın Eğitim Hizmetlerinden Yararlanma Düzeyi

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Katılmadım	100	62	38	64,1	63,9	64,4	100,0	62,0	38,0
Katıldım–Ayrıldım	6	4	2	3,8	4,1	3,4	100,0	66,7	33,3
Katıldım–Bitirdim	44	26	18	28,2	26,8	30,5	100,0	59,1	40,9
Halen Devam Ediyorum	6	5	1	3,8	5,2	1,7	100,0	83,3	16,7
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Örgün eğitim kademesine devam edilmesinin yanı sıra çocuklar, çeşitli dönemlerde yaygın eğitime de devam etmişler, yaygın eğitim kurumlarında çeşitli kurslara katılmışlardır. Çocukların üçte birinden fazlası yaygın eğitim hizmetlerinden yararlanmış ve/veya yararlanmaya devam etmektedir. Öyle ki, 156 çocuktan 56'sı (% 35,9) meslek veya beceri kazanmak amacıyla çeşitli alanlarda kurs almıştır. 56 çocuktan 44'ü katıldığı kursu tamamlarken, 6'sı başlanılan yaygın eğitim programını tamamlamadan ayrılmış, 6 çocuk ise halen bir yaygın eğitim programına devam etmektedir.

⁶ Çılga, **Gençlik ve Yaşam Niteliği**, s. 69.

Tablo 11 – Bitirilen veya Devam Edilen Yaygın Eğitim Kursları

	Toplam		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Dikiş–Nakış	2	3,5	1	2,7	1	5,0
Trikotaj	4	7,0	3	8,1	1	5,0
Çiçek–Seramik	4	7,0	3	8,1	1	5,0
Marangozluk	7	12,3	7	18,9		0,0
Bilgisayar	25	43,9	15	40,5	10	50,0
Yabancı Dil	2	3,5	2	5,4		
Diğer	13	22,8	6	16,2	7	35,0
Toplam	57	100,0	37	100,0	20	100,0

Yaygın eğitim kurslarına devam eden çocuklar, çağın gerektirdiği vasıflara sahip olabilecekleri alanları tercih etmişlerdir. Çocukların devam ettikleri kurslar arasında halkla ilişkiler, model uçak yapma ve planörlük gibi oldukça yeni ve geleceği olan meslek grupları yer almaktadır. Gerek erkek ve gerekse kız çocuklarının büyük bir bölümü bilgisayar kursu almış veya almaktadır. Erkekler arasında geleneksel mesleklerde beceri kazanmak amacıyla da kursa devam edenler olmuştur.

Diğer taraftan, halen yaygın eğitime devam eden 6 çocuktan 5'i marangozluk, 1'i bilgisayar eğitimi almaktadır.

Tablo 12 – Yaygın Eğitim Hizmetinin Alındığı Kurum

	Toplam		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yetiştirme Yurdu	35	61,4	27	73,0	8	40,0
Halk Eğitim Merkezi	7	12,3	4	10,8	3	15,0
Özel Kurs	8	14,0	3	8,1	5	25,0
Diğer	7	12,3	3	8,1	4	20,0
Toplam	57	100,0	37	100,0	20	100,0

Yaygın eğitim kurslarına katılan veya halen devam eden çocuklar bu hizmeti büyük ölçüde barınmakta oldukları yetiştirme yurtları bünyesinde almışlardır. Çocukların % 61,4'ü yetiştirme yurtlarında, % 12,3'ü Halk Eğitim Merkezinde, % 14'ü özel kurslarda yaygın eğitime devam etmişlerdir. Görüldüğü gibi, yetiştirme yurtları sadece bir barınak olarak değil, korunmaya muhtaç çocukların vasıf ve meslek kazandırılmasına ilişkin işlevleri de yerine getiren bir konseptle hizmet üretmektedir.

Tablo 13 – Eğitim Süresince Sene Kaybeden Çocuklar

	Toplam		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	96	64,0	59	62,8	37	66,1
Hayır	54	36,0	35	37,2	19	33,9
Toplam	150	100,0	94	100,0	56	100,0

Yetiştirme yurtlarında kalan çocukların eğitim hayatındaki başarı grafikleri incelendiğinde, bu çocukların büyük bölümünün eğitimleri sırasında başarısız oldukları ve sınıf tekrarı ile karşıya karşıya kaldıkları görülmektedir. 6 öğrencinin cevap vermediği bu soruya göre 150 öğrenciden 96'sı, % 64 gibi büyük bir bölümü başarısız oldukları için sene kaybına uğramışlardır. Kız çocukların başarı düzeyi erkeklere nispeten daha düşüktür. Yetiştirme yurtlarında korunma kapsamına alınan her üç çocuktan birinin sene kaybı ile karşılaşması, bu çocuklarla ilgili önlem alınması gereken temel problemlerin başında gelmektedir.

Tablo 14 – Eğitim Süresince Kaybedilen Yıllar

	Yetiştirme Yurduna Girmeden		Yetiştirme Yurduna Girdikten Sonra	
	Sayı	%	Sayı	%
1 sene	20	43,5	36	56,3
2 sene	12	26,1	19	29,7
3 sene	7	15,2	7	10,9
4 sene	5	10,9		
6 sene	2	4,3	2	3,1
Toplam	46	100,0	64	100,0

Ankete katılan çocukların başarı düzeyi üzerinde yetiştirme yurtlarının menfi veya müspet tesirinin olup olmadığını ortaya koymayı amaçlayan bu soruya göre, temel olarak koruma altına alınan çocukların yetiştirme yurduna girmeden önce de eğitim performanslarının pek parlak olmadığı anlaşılmaktadır. Zira sene kaybettiğini belirten 110 öğrenciden (yetiştirme yurtlarında ve/veya yetiştirme yurtlarına girmeden önce) 46'sı yetiştirme yurtlarının koruması altına girmeden önce sene kaybına uğramıştır. Ancak, çocukların başarı düzeyi üzerinde yetiştirme yurtlarının da çok fazla etkili olamadığı ve bu yurtlarda barınan çocukların sene kaybına uğramaya devam ettikleri görülmektedir. Nitekim, sene kaybına uğrayan çocukların % 58,2'si yetiştirme yurduna girdikten sonra sene kaybına uğramıştır.

Çocuklar içinde eğitim hayatı boyunca 1 sene kaybedenler çoğunlukta olmakla birlikte, 3 ve 4 yıl başarısız olup sınıf tekrarı yapmak durumunda kalanlar veyahut ta bu sürelerde eğitimine ara vermek durumunda kalanlar yadsınamaz çoğunluktadır. Ayrıca, anket esnasında görüşülen çocuklardan bazıları açık ilköğretimde eğitimlerine devam ettiğini ifade etmiştir. Bu durum çocukların üst üste sene kaybettiğinin ve aynı zamanda eğitim ve öğrenim performanslarının çok düşük olduğunun açık bir göstergesidir.

Tablo 15 – Katılan Sosyal ve Kültürel Etkinlikler

	Sinema–Tiyatro					
	Toplam		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	105	67,3	54	55,7	51	86,4
Hayır	51	32,7	43	44,3	8	13,6
Toplam	156	100,0	97	100,0	59	100,0
	Kütüphane					
	Toplam		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	9	5,8	3	3,1	6	10,2
Hayır	147	94,2	94	96,9	53	89,8
Toplam	156	100,0	97	100,0	59	100,0
	Maç					
	Toplam		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	59	37,8	46	47,4	13	22,0
Hayır	97	62,2	51	52,6	46	78,0
Toplam	156	100,0	97	100,0	59	100,0
	Ev Ziyareti					
	Toplam		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	96	61,5	62	63,9	34	57,6
Hayır	60	38,5	35	36,1	25	42,4
Toplam	156	100,0	97	100,0	59	100,0

Ankete katılan çocuklara yurt dışında nerelere gittikleri ve sosyal ve kültürel etkinliklere katılma düzeyleri sorulduğunda, sinema–tiyatro ve ev ziyareti en fazla tercih edilen etkinlik türü olarak karşımıza çıkmaktadır. 156 çocuktan neredeyse tamamı, 147’si kütüphaneye gitmediğini belirtmiştir.

Çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu bu çocuklar arasında ilginç olan husus maça gitme oranının dahi çok düşük olmasıdır. Kız çocukların yanı sıra erkek

çocukların dahi maça gitmeyi tercih etmediklerini görmek bizi şaşırtmıştır. Ancak böyle bir sonucun ortaya çıkmasını tetikleyen pek çok etkenden ikisi öne çıkmaktadır. Birincisi çocukların maç biletlerini temin etmede çektikleri maddi yetersizlik, ikincisi ise maçların geç saatlerde oynanması nedeniyle yurt yönetimince izin verilmemesidir. Çocuklar spor kulüplerinin gönderdikleri biletlerle veya üst düzey bazı kamu görevlilerinin bilet temin etmesiyle maçlara gitme fırsatı yakalarken idarenin izin konusunda hassas davranması çocuklarca şikayet konusu olarak ifade edilmiştir. İdarenin izin konusunda bazı haklı gerekçeleri olsa da, bu durum çocukların kurum bakımından memnuniyetsizliklerine yol açan etkenlerden birini oluşturmaktadır.

Çocukların yurttan çıktıklarında gitmeyi arzuladıkları yerlerin başında yer alan sinema–tiyatrodan sonra ev ziyareti gelmekte ve erkek çocuklarının % 63,9’u, kız çocuklarının ise % 57,6’sı ev ziyaretinde bulunmayı tercih etmektedirler. Bu durumu çocukların ev hayatına olan özlemlerinin bir göstergesi olarak yorumlamak mümkündür.

Sosyal ve kültürel etkinliklere katılım sıklığı incelendiğinde ise çocukların ev ziyaretlerini diğer etkinliklere göre daha sık aralıklarla gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Nitekim, çocukların % 20,8’i haftada bir, % 17,7’si 15 günde bir, % 39,6’sı ise ayda bir ev ziyaretinde bulunmaktadır. Buna karşılık sinema–tiyatroya gidenlerin sadece % 1’i haftada bir, % 4,8’i ise 15 günde bir gitmektedir. Kütüphaneye giden 9 çocuktan 4’ü ise bu etkinliği ayda bir yapmaktadır.

Tablo 16 – Katılan Sosyal ve Kültürel Etkinliklerin Sıklık Derecesi

	Sinema–Tiyatro			Kütüphane			Sinema–Tiyatro			Kütüphane		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Haftada Bir	1		1	3	2	1	1,0		2,0	33,3	66,7	16,7
15 Günde Bir	5	2	3				4,8	3,7	5,9			
Ayda Bir	34	16	18	4		4	32,4	29,6	35,3	44,4		66,7
Birkaç Ayda Bir	43	19	24	1		1	41,0	35,2	47,1	11,1		16,7
6 Ayda Bir	21	16	5				20,0	29,6	9,8			0,0
Diğer	1	1		1	1		1,0	1,9	0,0	11,1	33,3	0,0
Toplam	105	54	51	9	3	6	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	Maç			Ev Ziyareti			Maç			Ev Ziyareti		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Haftada Bir				20	11	9				20,8	17,7	26,5
15 Günde Bir	1		1	17	10	7	1,7		7,7	17,7	16,1	20,6
Ayda Bir	9	7	2	38	25	13	15,5	15,6	15,4	39,6	40,3	38,2
Birkaç Ayda Bir	26	21	5	17	12	5	44,8	46,7	38,5	17,7	19,4	14,7
6 Ayda Bir	14	10	4	2	2		24,1	22,2	30,8	2,1	3,2	
Diğer	8	7	1	2	2		13,8	15,6	7,7	2,1	3,2	
Toplam	58	45	13	96	62	34	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

2. 1. 3. Aile Yapıları ve Aile İlişkileri

2. 1. 3. 1. Aile Yapısı

Yetiştirme yurtlarındaki çocukların aile yapıları incelendiğinde, bu çocukların büyük ölçüde parçalanmış ailelerin çocukları oldukları veya öksüz veya yetim çocuklar oldukları görülmektedir.

Tablo 17 – Anne–Babası Boşanmış Çocukların Boşanma Esnasındaki Yaşları

	Toplam		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0–5	20	36,4	13	36,1	7	36,8
6–10	17	30,9	11	30,6	6	31,6
11–15	8	14,5	5	13,9	3	15,8
16+	1	1,8	1	2,8		0,0
Bilmiyorum	9	16,4	6	16,7	3	15,8
Toplam	55	100,0	36	100,0	19	100,0

Öyle ki, 156 çocuktan 55'i, diğer bir ifadeyle her üç çocuktan birinden fazlası (% 35,3) boşanmış ailelerin çocuklarıdır. Üstelik bu çocuklar ebeveynin ayrılması hadisesi ile çok küçük yaşlarda karşılaşmışlardır. Boşanmaların % 70'e yakını, daha çocuklar henüz ebeveynin boşanmalarının ortaya çıkardığı sorunlarla baş edebilmelerinin ve hatta bu sorunları algılayabilmelerinin oldukça güç olduğu 10 yaşından önce meydana gelmiştir.

Tablo 18 – Babası Ölmüş Çocukların Ölüm Tarihindeki Yaşları

	Toplam		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0–5	12	30,8	6	24,0	6	42,9
6–10	14	35,9	10	40,0	4	28,6
11–15	9	23,1	6	24,0	3	21,4
16+	1	2,6			1	7,1
Bilmiyorum	3	7,7	3	12,0		
Toplam	39	100,0	25	100,0	14	100,0

Diğer taraftan koruma altına alınan çocukların 39'u babasını, 41'i ise annesini kaybetmiştir. Buna göre 156 çocuktan 80'inin anne veya babası yoktur. 17 çocuk ise hem annesini ve hem de babasını küçük yaşlarda kaybetmiş olan yetim

çocuklardır. Çocukların üçte ikisinden fazlası babasını veya annesini 10 yaşından küçük iken kaybetmiştir.

Tablo 19 – Annesi Ölmüş Çocukların Ölüm Tarihindeki Yaşları

	Toplam		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0–5	17	41,5	12	40,0	5	45,5
6–10	11	26,8	8	26,7	3	27,3
11–15	8	19,5	6	20,0	2	18,2
16+	5	12,2	4	13,3	1	9,1
Toplam	41	100,0	30	100,0	11	100,0

Üstelik, bazı çocuklar anne ve babalarını hiç tanımamışlardır. Annesini tanımayan çocuk sayısı 4, babasını hiç tanıma imkanı bulamayan çocuk sayısı ise 5'tir.

Görüldüğü gibi, yetiştirme yurtlarında yaşamlarını sürdüren korunmaya muhtaç çocukların büyük bir bölümü çocukluk yaşlarında ailelerinin parçalanması, anne ve babadan birinin veya her ikisinin ölümüyle karşı karşıya kalmışlardır.

Tablo 20 – Ebeveynin Bugünkü Durumu

	Baba			Anne	
	Sayı	%		Sayı	%
Babam Annem İle Birlikte	13	8,3	Annem Babam İle Birlikte	13	8,3
Babam Annem Boşandılar	37	23,7	Annem Babam Boşandılar	37	23,7
Annemden Boşandıktan Sonra Yeniden Evlendi	11	7,1	Babamdan Boşandıktan Sonra Yeniden Evlendi	14	9,0
Babam Annem Öldükten Sonra Yeniden Evlendi	2	1,3	Annem Babam Öldükten Sonra Yeniden Evlendi	7	4,5
Babam Öldü	39	25,0	Annem Öldü	41	26,3
Babamı Hiç Tanımadım	5	3,2	Annemi Hiç Tanımadım	4	2,6
Babam Tek Başına Yaşıyor	28	17,9	Annem Tek Başına Yaşıyor	10	6,4
Bilmiyorum	19	12,2	Bilmiyorum	20	12,8
Diğer	2	1,3	Diğer	10	6,4
Toplam	156	100,0	Toplam	156	100,0

Çocukların ebeveynlerinin bugünkü durumları incelendiğinde, sadece 13’ünün anne ve babasının birlikte yaşadığı bir aileye sahip olduğu görülmektedir. 37’sinin ailesi boşanmış bir haldedir. Yine, 11 çocuğun babası, 7 çocuğun annesi boşandıktan sonra yeniden evlenmiştir. 2 çocuğun babası annenin ölümü, 7 çocuğun annesi de babanın ölümünden sonra yeniden evlenmiştir. Buna göre, 156 çocuktan 34’ü üvey baba, üvey anne ve üvey kardeşler olgusuyla birlikte yaşamak durumunda kalmışlardır.

Bazı çocukların anne ve babaları ise bugün yalnız başına yaşamaktadır. 28 çocuğun babası, 10 çocuğun annesi yalnız başına hayatını sürdürmektedir.

Asıl önemli husus, çocuklardan 39’unun anne veya babasının bugünkü durumuyla ilgili soruya “bilmiyorum” cevabını vermiş olmasıdır. “Diğer” cevabıyla birlikte bu sayı 51’e ulaşmakta ve 156 çocuktan önemli bir kısmının anne veya babasıyla ilişkisinin oldukça zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

2. 1. 3. 2. Ebeveynin Eğitim Düzeyi

Bu yurtlarda kalan çocukların ebeveyninin eğitim durumu ise çocuklara göre oldukça geridir. Aileleri hakkında yeterli bilgiye sahip olan çocukların soruya verdiği cevaba göre, çocukların annelerinin % 23,5'i, babalarının ise % 8,6'sı okuryazar değildir. Ülkemizde 2000 yılı nüfus sayımına göre ülke nüfusunun 12,7'sinin okuma yazma bilmediği ve bu oranın kadınlarda % 19,4, erkeklerde % 6,1 olduğu dikkate alındığında⁷, yetiştirme yurtlarındaki çocukların ebeveynlerinin eğitim düzeyinin daha yetersiz olduğu söylenebilir.

Tablo 21 – Ebeveynin Eğitim Durumu

	Anne		Baba	
	Sayı	%	Sayı	%
Okuryazar Değil	24	23,5	9	8,6
Okuryazar	5	4,9	2	1,9
İlkokul	53	52,0	57	54,3
Ortaokul	7	6,9	17	16,2
Lise	9	8,8	16	15,2
Üniversite	4	3,9	4	3,8
Toplam	102	100,0	105	100,0
Bilmiyorum	54		51	

Ülkemizde 6 yaş ve üzeri nüfusun % 42,4'ü ilkokul mezunu, % 11,5'i orta ve dengi okul mezunu, % 15,3'ü lise ve dengi okul mezunu % 6'sı yüksek okul ve fakülte mezunudur. Çocukların ebeveynlerinden özellikle annenin eğitim düzeyi ülke ortalamasının oldukça altındadır. Nitekim, çocukların anne ve babalarının yarısından fazlası ilkokul mezunudur. Ortaokul, lise ve özellikle de üniversite mezunu ebeveyn sayısı oldukça sınırlıdır.

⁷ World Bank, **Human Development Reports 2004**, Washington, DC, 2003.

Eğitim düzeyi bakımından anne ve baba arasında da önemli farklılık vardır ve babalar daha iyi bir eğitim düzeyine sahiptir. Nitekim, ortaokul mezunu annelerin oranı % 6,9, babaların oranı % 16,2, lise mezunu annelerin oranı % 8,8, babaların oranı ise % 15,2'dir.

2. 1. 3. 3. Ebeveynin Meslek ve Gelir Durumu

Yetiştirme yurtlarında kalan çocuklar genelde ekonomik durumu yetersiz olan ailelerin çocuklarıdır. Ankete katılan çocuklar ailelerini yoksul ve orta gelir grubundaki aileler olarak nitelendirmişlerdir. Çocukların % 45'i ailelerinin ekonomik durumunun yetersiz olduğunu, % 31,1'i nispeten orta düzeyde bir gelire sahip olduklarını, sadece % 3,3'ü ise üst gelir grubunda yer aldıklarını belirtmiştir.

Tablo 22 – Ailenin Ekonomik Durumu

	Toplam		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yoksul	68	45,0	39	42,4	29	49,2
Orta Gelir Grubu	47	31,1	34	37,0	13	22,0
Üst Gelir Grubu	5	3,3	3	3,3	2	3,4
Bilmiyorum	31	20,5	16	17,4	15	25,4
Toplam	151	100,0	92	100,0	59	100,0

Ancak, her beş çocuktan biri de ailelerinin ekonomik durumu konusunda yeterli bilgiye sahip değildir. Öyle ki, 156 çocuktan 31'i ailesinin ekonomik durumunu bilmediğini belirtirken, 5 erkek çocuk da bu soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Tablo 23 – Ebeveynin Meslekleri

	Anne		Baba	
	Sayı	%	Sayı	%
Çiftçi	3	2,1	6	4,0
Esnaf	1	0,7	7	4,7
İşçi	17	11,6	89	59,3
Memur	2	1,4	4	2,7
Serbest Meslek	1	0,7	4	2,7
Ev Hanımı	78	53,4		
Bilmiyorum	44	30,1	40	26,7
Toplam	146	100,0	150	100,0

Ankete katılan çocukların ebeveynleri büyük çoğunlukla işçi ve ev hanımının statüsündedir. Öyle ki, çocukların yarısından fazlasının annesi ev hanımı, % 59,3'ünün babası ise işçidir. Aslında bu soruya ebeveynin mesleğini bilmediği cevabını verenler dahil edilmediğinde, annesi ev hanımı olan çocukların oranı % 76,5'e, babası işçi olan çocukların oranı % 80,9'a çıkmaktadır.

Öte yandan, 6 çocuğun babası çiftçi, 7 çocuğun babası esnaf, 4'er çocuğun babaları ise memur ve serbest meslek sahibidir.

2. 1. 3. 4. Çocuk–Ebeveyn İlişkisinin Niteliği

Deneklerin ebeveynleri ile olan ilişkilerinin niteliği, korunmaya muhtaç çocukların sağlıklı birer birey olarak yetişmesindeki en önemli unsurlardan biridir. Ancak, önemli bir kısmı parçalanmış ailelerin üyeleri olan bu çocukların ebeveynleri ile arasında sağlıklı bir ilişki kalıbının varolduğundan bahsedilemez. Zaten çocuklardan 80'i öksüz bunlardan 17'si de yetimdir. Bu nedenle çocuk–ebeveyn ilişkisi ankete katılanların sadece 55–60'lar civarındaki kısmı için geçerlidir.

Tablo 24 – Çocuk–Ebeveyn İlişkisi

	Anne		Baba	
	Sayı	%	Sayı	%
İlişki Düzenli Devam Ediyor	30	28,8	40	36,4
İlişki Düzenli Değil Ama Devam Ediyor	25	24,0	22	20,0
İlişki Yok	49	47,1	48	43,6
Toplam	104	100,0	110	100,0

Anne ile ilişkisinin sorulduğu soruya 156 çocuktan 104'ü cevap vermiş ve bunlarında 49'u annesi ile ilişkisinin olmadığını belirtmiştir. Babası ile ilişki içinde olmayan çocuk sayısı ise 48'dir. Görüldüğü gibi, annesi ile ilişkide bulunmayan deneklerin oranı % 47,1, babası ile ilişkiye girmeyen deneklerin oranı % 43,6'dır.

Anneleri ile ilişkisini düzenli olarak devam ettiren 30 çocuk ile, anneleri ile ilişkileri düzenli olmamakla birlikte devam eden 25 çocuğun hangi ilişki biçimi ve hangi sıklıkta görüştüklerini ortaya koyan bu soruya göre, en fazla tercih edilen görüşme yönteminin telefonla görüşme olduğu anlaşılmaktadır. Bunu, çocuğun annesini ev veya işyerinde ziyaret etmesi izlemekte ve yine annenin bizzat yetiştirme yurduna gelerek ziyarette bulunması da diğer yaygın bir görüşme biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Nispeten daha az görüşme kalıbı ise çocuğun annesinin evinde uzun süre kalmasıdır.

Tablo 25 – Anneleri İle İlişisini Sürdüren Çocukların Görüşme Biçim ve Sıklığı

	Yurda Ziyarete Gelir			Telefon			Ev veya İşyerinde Ziyaret Ederim			Uzun Süre Evinde Kalırım		
	Toplam	İlişki Düzenli	İlişki Düz. Değil	Toplam	İlişki Düzenli	İlişki Düz. Değil	Toplam	İlişki Düzenli	İlişki Düz. Değil	Toplam	İlişki Düzenli	İlişki Düz. Değil
Haftada Bir	2	2		13	9	4	4	4				
İki Haftada Bir	4	4		9	7	2	4	2	2	1	1	
Ayda Bir	4	4		8	3	5	8	3	5	1	1	
Birkaç Ayda Bir	4	2	2	4	1	3	8	5	3	4	3	1
Yılda Bir İki Kez	3	2	1				4	1	3	14	12	2
Birkaç Yılda Bir	4		4				1		1			
Toplam	21	14	7	34	20	14	29	15	14	20	17	3

Araştırmaya göre, daha fazla sayıda çocuk annelerinin evlerinde, babalarının evlerine nispeten uzun süre kalabildiğini belirtmiştir. Bu anne–çocuk ilişkisinin niteliğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Annesi ile ilişkisini sürdüren 55 çocuktan 20’si annesinin evinde uzun süre kalırken, babası ile ilişkisini sürdüren 62 çocuktan sadece 16’sı babasının evinde uzun süre kalma imkanını elde edebilmiştir.

Çocuk–anne ilişkisinin düzenli ve düzensiz oluşu hem görüşme biçimine ve hem de görüşme sıklığına etki etmektedir. Öyle ki, çocuk–anne ilişkisinin düzenli olmayan çocuk veya annenin tercih ettiği görüşme biçimi öncelikle doğrudan, yüz yüze bir görüşme olmayan telefonla irtibata geçmedir. Buna karşılık çocuk–anne ilişkisinin düzenli olduğunda görüşme biçimi yerini karşılıklı ziyaretlere bırakmaktadır.

Yine çocuk–anne ilişkisinin düzenli olduğu ilişki kalıplarında görüşme sıklığı çoğunlukla haftada bir, iki haftada bir ve ayda bir iken, düzensiz olduğu ilişki kalıplarında görüşme sıklığı genelde ayda bir ve yılda bir iki kereye yükselmektedir. Diğer taraftan, çocuğun annenin evinde uzun süreli kalabilmesi, anne–çocuk ilişkisinin düzenli olup olmadığına bağlı olmaksızın birkaç ayda bir veya çoğunlukla yılda bir iki kez sıklıkta meydana gelen bir ilişki biçimidir.

Tablo 26 – Annenin Yaşadığı Şehre Göre Çocuk–Anne İlişkisi

	Toplam	İlişki Düzenli	İlişki Düzenli Değil	İlişki Yok
Ağrı	1			1
Amasya	2	1		1
Ankara	1			1
Aydın	2	1	1	
Bolu	1	1		
Bursa	1		1	
Gaziantep	1			1
Giresun	2	1	1	
Hatay	1			1
İstanbul	48	21	16	11
İzmir	2			2
Kars	2			2
Kastamonu	2		1	1
Kırşehir	1		1	
Kocaeli	2		2	
Konya	2			1
Kahramanmaraş	1	1		
Ordu	2	1	1	1
Rize	1			1
Sakarya	1		1	
Samsun	2			2
Sinop	1	1		
Sivas	1	1		
Tekirdağ	1			1
Tokat	1	1		
Toplam	82	30	25	27

Anne–çocuk ilişkisinde fiziki mesafenin etkisini ortaya koymayı amaçlayan bu soruya verilen cevaplar, bu ilişkinin aynı veya ayrı coğrafi mekanı paylaşmaktan bağımsız olduğudur. Nitekim, anketin yapıldığı annesi İstanbul ili sınırları içinde yaşayan 48 çocuğun anneleri ile ilişkisi birbirinden oldukça farklıdır. 21 çocuk annesi ile düzenli bir ilişkiye, 16’sı düzensiz ve fakat devam eden bir ilişkiye sahip iken, 11’nin annesi ile bağı kopmuştur. Diğer taraftan, çocuk–baba ilişkisinde de aynı sonuçla karşılaşılmaktadır. İstanbul’da yaşayan 65 babadan 13’ünün çocuğu ile

herhangi bir ilişkisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Buna karşılık, annesi İstanbul'a uzak Kahramanmaraş, Ordu, Sinop, Sivas, Aydın gibi şehirlerde yaşayan çocuklar, anneleri ile düzenli bir ilişkiye sahiptir.

Tablo 27 – Annenin Yaşadığı Şehre Göre Görüşme Biçimi ve Sıklığı

	Yurda Ziyarete Gelir						
	Toplam	Haftada Bir	İki Haftada Bir	Ayda Bir	Birkaç Ayda Bir	Yılda Bir İki Kez	Birkaç Yılda Bir
Amasya	1					1	
Aydın	1						1
Bursa	1						1
Giresun	1					1	
İstanbul	15	2	4	4	4	1	
Kocaeli	2						2
Toplam	21	2	4	4	4	3	4
	Telefonla						
	Toplam	Haftada Bir	İki Haftada Bir	Ayda Bir	Birkaç Ayda Bir	Yılda Bir İki Kez	Birkaç Yılda Bir
Amasya	1		1				
Aydın	1	1					
Bolu	1				1		
Giresun	2	1	1				
İstanbul	22	9	6	4	3		
Kırşehir	1			1			
Kocaeli	1			1			
Kahramanmaraş	1	1					
Ordu	2	1		1			
Sakarya	1			1			
Sinop	1		1				
Toplam	34	13	9	8	4		
	Ev veya İşyerinde Ziyaret Ederim						
	Toplam	Haftada Bir	İki Haftada Bir	Ayda Bir	Birkaç Ayda Bir	Yılda Bir İki Kez	Birkaç Yılda Bir
Aydın	2				1		1
İstanbul	25	4	4	8	6	3	
Kastamonu	1					1	
Sakarya	1				1		
Toplam	29	4	4	8	8	4	1
	Uzun Süre Evinde Kalırım						
	Toplam	Haftada Bir	İki Haftada Bir	Ayda Bir	Birkaç Ayda Bir	Yılda Bir İki Kez	Birkaç Yılda Bir
Bolu	1					1	
İstanbul	16		1	1	3	11	
Ordu	1					1	
Sivas	1					1	
Tokat	1				1		
Toplam	20		1	1	4	14	

Burada şu hususu tekrar hatırlatmakta yarar var. Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme ve Korunma Kararlarının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmeliğın 15. maddesi çocuğın ailesinin bulunduğı ildeki kuruluşlara yerleştirilmesini aynı ildeki kuruluşlara yerleştirilemezse uygun görölecek illerdeki kuruluşlardan birine yerleştirilmesine izin vermektedir⁸. Aşağıdaki sorudan anlaşıldığı gibi, bu konu, çocuğın ailesiyle görüşme biçim ve sıklığına olumsuz etki etmektedir.

Ebeveynin yaşadığı şehrin çocuğın ikamet ettiğı yetiştirme yurduna olan uzaklığının görüşme biçimi ve görüşme sıklığı üzerindeki şüphesiz etkisi vardır. Özellikle bu husus doğrudan görüşme ve ziyaretlerde kendini göstermektedir. Öyle ki, annesi İstanbul’da yaşayan çocukların annelerinin yurt ziyaretleri, çocukların annenin ev ve işyerini ziyaretlerinin sıklığı haftada bir, iki haftada bir, ayda bir iken, diğeri iller için bu süre daha uzundur.

Tablo 28 – Babaları İle İlişisini Sürdüren Çocukların Görüşme Biçim ve Sıklığı

	Yurda Ziyarete Gelir			Telefon Ev veya İşyerinde			Ziyaret Ederim Uzun Süre			Evinde Kalırım		
	Toplam	İlişki Düzenli	İlişki Düzenli Değil	Toplam	İlişki Düzenli	İlişki Düzenli Değil	Toplam	İlişki Düzenli	İlişki Düzenli Değil	Toplam	İlişki Düzenli	İlişki Düzenli Değil
Haftada Bir	7	7		17	16	1	4	4				
İki Haftada Bir	5	5		6	4	2	9	8	1			
Ayda Bir	12	10	2	8	4	4	4	4		3	3	
Birkaç Ayda Bir	5	3	2	10	4	6	8	5	3	4	4	
Yılda Bir İki Kez	7	2	5	2		2	5	2	3	9	7	2
Birkaç Yılda Bir	1		1				1	1				
Toplam	37	27	10	43	28	15	31	24	7	16	14	2

Ankete katılan çocuklardan 62’si babaları ile ilişisini sürdürmektedir. Bu çocuklardan 40’ı düzenli bir ilişki, 22’si ise düzensiz olmakla beraber devam eden bir ilişki içinde olduklarını belirtmişlerdir. Çocuk–baba ilişisinde de en yaygın

⁸ RG. 28.11.1983, S.18235.

görüşme biçimi telefonla görüşmedir. Yine, babanın çocuğu yurtta ziyareti ve çocuğun da babasını ev veya işyerinde ziyareti, çocuk–baba ilişkisini betimleyen görüşme kalıplarıdır. 62 çocuktan 43’ü babasıyla telefonda görüştüğünü, 37’si babasının kendisini yurtta ziyarete geldiğini, 31’i babasını işyerinde ziyaret ettiğini ve 16’sı da babasının evinde uzun süre kaldığını belirtmiştir.

Anne–çocuk ilişkisinde olduğu gibi, baba–çocuk ilişkisinde de görüşme sıklığını ilişkinin niteliği belirlemektedir. İlişki düzensiz olduğunda telefonla görüşme sıklığı ayda bire, hatta bazen birkaç ayda bire dahi yükselebilmektedir. Babası ile düzenli bir ilişkisi olmayan 22 çocuktan telefonla görüşen 15 çocuğun görüşme sıklığı bu hususu doğrulamaktadır. Nitekim, 15 çocuktan sadece 1’i haftada bir, 2’si iki haftada bir görüşürken, 4’ü ayda bir, 6’sı birkaç ayda bir ve 2’si ise yılda birkaç kez görüşmektedir.

Oysa düzenli bir ilişkide görüşme sıklığı genelde haftada bir veya iki haftada bir görüşmede yoğunlaşmaktadır. Örneğin, babası ile düzenli bir ilişkiye sahip olup telefonla görüşen 43 çocuktan 17’si (% 39,5’i) haftada bir görüşme yapmaktadır. Ancak, telefonla görüşme biçimi dışındaki görüşme kalıplarında görüşme sıklığı düzenli bir ilişkide dahi genelde ayda bir kez görüşme ve öncesinde, düzensiz bir ilişkide birkaç ayda bir ve sonrasında yoğunlaşmaktadır.

Tablo 29 – Babanın Yaşadığı Şehre Göre Çocuk–Baba İlişkisi

	Toplam	İlişki Düzenli	İlişki Düzenli Değil	İlişki Yok
Adana	1	1		
Ankara	2		1	1
Antalya	1	1		
Bolu	2	1	1	
Bursa	1			1
Giresun	1			1
Hatay	1			1
İstanbul	65	34	18	13
Kastamonu	2	1		1
Ordu	2	1	1	
Sakarya	2	1		1
Tekirdağ	1			1
Ardahan	1			1
Iğdır	1			1
Toplam	83	40	21	22

Baba–çocuk ilişkisi de fiziki mesafeden bağımsız olarak ortaya çıkmaktadır. İstanbul’da yaşayan 65 babadan 13’ünün çocuğu ile herhangi bir ilişkisinin olmadığı, 18’inin düzensiz bir ilişki içinde bulundukları görülmektedir. Yine, babası Bolu’da ikamet eden iki çocuktan biri babası ile düzenli, diğeri düzensiz bir ilişki içindedir.

Tablo 30 – Babanın Yaşadığı Şehre Göre Görüşme Biçimi ve Sıklığı

	Yurda Ziyarete Gelir						
	Toplam	Haftada Bir	İki Haftada Bir	Ayda Bir	Birkaç Ayda Bir	Yılda Bir İki Kez	Birkaç Yılda Bir
Bolu	1					1	
İstanbul	34	7	5	12	4	5	1
Kastamonu	1				1		
Toplam	36	7	5	12	5	6	1
	Telefonla						
	Toplam	Haftada Bir	İki Haftada Bir	Ayda Bir	Birkaç Ayda Bir	Yılda Bir İki Kez	Birkaç Yılda Bir
Adana	1			1			
Ankara	1			1			
Antalya	1				1		
Bolu	2				2		
İstanbul	34	15	6	5	6	2	
Kastamonu	1	1					
Ordu	2	1		1			
Toplam	42	17	6	8	9	2	
	Ev veya İşyerinde Ziyaret Ederim						
	Toplam	Haftada Bir	İki Haftada Bir	Ayda Bir	Birkaç Ayda Bir	Yılda Bir İki Kez	Birkaç Yılda Bir
Adana	1					1	
Antalya	1						1
İstanbul	28	4	9	4	8	3	
Toplam	30	4	9	4	8	4	1
	Uzun Süre Evinde Kalırım						
	Toplam	Haftada Bir	İki Haftada Bir	Ayda Bir	Birkaç Ayda Bir	Yılda Bir İki Kez	Birkaç Yılda Bir
Bolu	1					1	
İstanbul	11			3	4	4	
Kastamonu	1					1	
Ordu	1					1	
Sakarya	1					1	
Tekirdağ	1					1	
Toplam	16			3	4	9	

Çocuk–anne ilişkisinde olduğu gibi çocuk–baba ilişkisinde de görüşme biçimi ve sıklığı, babanın yaşamakta olduğu şehirden nispeten etkilenmektedir. Yurt ziyaretinde bulunan babaların neredeyse tamamı İstanbul’da ikamet etmektedir. Aynı husus, diğer doğrudan görüşme türleri olan çocuğun babayı ziyaretleri veya babasının evine yaptığı ziyaretler için de geçerlidir. Bu tür görüşme biçimi büyük ölçüde babası İstanbul’da yaşayan çocuklar için mümkün olabilmektedir. Nitekim, babasının yurt ziyaretleri yaptığını söyleyen 36 çocuktan 34’ü (% 94,4), babasını iş yerinde veya evinde ziyaret ettiğini belirten 30 çocuktan 28’i (% 93,3) ve uzun süreli

olarak babasının evinde kalma imkanına sahip olan 16 çocuktan 11'inin (% 68,8) babası İstanbul'da ikamet etmektedir.

Baba-çocuk görüşme sıklığı ise yine yaşanan mekandan etkilenmektedir. Nitekim, İstanbul dışındaki illerde oturan babaların çocuklarını yurtda ziyaretleri veya çocuğun babayı iş veya evinde ziyareti ancak yılda bir iki kez mümkün olabilmektedir.

Sonuç olarak, yetiştirme yurtlarındaki çocukların anne ve babaları ile görüşme biçimi ve sıklığı fiziki uzaklıktan etkilenmektedir. Bu, nedenle yurt yönetimleri, çocukların ebeveynleri ile sık aralıklarla düzenli bir şekilde görüşmelerini sağlayacak, dolayısıyla sağlıklı bir ilişki ortamının oluşmasını destekleyecek uygulamalara yönelmelidir. Bu noktada, çocuğun ailenin ve akrabalarının bulunduğu ildeki kurumlara yerleştirilmesinin, önemli bir çözüm olarak ortaya çıktığı belirtilmelidir.

2. 1. 4. Sosyalleşme ve Aile Dışı Bağlar

Yetiştirme yurtlarında kalan çocukların sosyalleşme ve ailelerinin dışında ilişki kurabilme düzeyi yüksektir. Ankete katılan 154 çocuktan 124'ü (% 80,5'i) ailesinin dışında kendisi için çok önemli olan bir kişinin bulunduğunu ve bu kişi ile uzun yıllardan beri iletişim halinde olduğunu belirtmiştir.

Tablo 31 – Ebeveynin Dışında Önem Verilen Üçüncü Kişi

	Toplam		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Var	124	80,5	74	77,9	50	84,7
Yok	30	19,5	21	22,1	9	15,3
Toplam	154	100,0	95	100,0	59	100,0

Kız çocuklarının 9'u hariç 50'si, % 84,7'si, erkek çocuklarının ise nispeten daha düşük bölümü (% 77,9'u) anne babanın dışında önem verdikleri bir kişiye sahiptir. Bu durum, çocukların sosyalleşmesinde, toplumsal hayata adaptasyonunda

ve kendine güvenlerini kazanmalarında etkili bir unsurdur. Bu ilişkinin özellikle küçük yaşlardan itibaren başlamış olması anne veya babasını veyahut ta her ikisini birden kaybetmiş bulunan çocuklar ile parçalanmış ailelerinin çocukların sosyal ve ruhsal rehabilitasyonuna destek olmuştur.

Tablo 32 – Üçüncü Kişi İle İlişkinin Başlangıcı

	Toplam		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0–5	60	48,4	41	55,4	19	38,0
6–10	16	12,9	10	13,5	6	12,0
11–15	35	28,2	18	24,3	17	34,0
16 ve üzeri	13	10,5	5	6,8	8	16,0
Toplam	124	100,0	74	100,0	50	100,0

Ankete katılan deneklerin % 48,4’ü 0–5 yaşı aralığında bu kişiyi tanımıştır. % 12,9’luk kısım 6–10, % 28,2’lik grup ise 11–15, % 10,5’lik grup ise 16 yaş ve üzeri dönemde bu kişiyle iletişime başlamıştır. Kız çocuklarında ebeveynen sonra çok önem verilen üçüncü kişiyi tanıma dönemi erkeklere göre daha ileri yaşlarda olmuştur. Nitekim, kız çocuklarının % 50’si, 50 kızdan 25’i bu kişiyi 11 yaşından, 8’i de 16 yaşından sonra tanımıştır. Sadece 5 erkek çocuk 16 yaşından sonra tanıdığı kişiye ailesinden sonra en çok önem vermektedir.

Tablo 33 – Önem Verilen Kişinin Niteliği

	Toplam		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yakın Akraba	69	55,6	49	66,2	20	40,0
Öğretmen	10	8,1	4	5,4	6	12,0
Arkadaş	16	12,9	7	9,5	9	18,0
Koruyucu Aile	18	14,5	10	13,5	8	16,0
Diğer	11	8,9	4	5,4	7	14,0
Toplam	124	100,0	74	100,0	50	100,0

Çocukların önem verdiği kişilerin çoğunluğu yakın akrabalarıdır. Ankete katılan deneklerin % 55,6'sı en fazla önemi yakın akrabalarına, % 14,5'i bir nevi yeni aile olup çocuğu sahiplenen koruyucu ailelerine vermektedir. Çocukların % 12,9'u arkadaşlarını, % 8,1'i öğretmenlerini ve % 8,9'u diğer bir tür yakınlık teşkil ettiği kişiyi ebeveyninden sonra hayatındaki en önemli kişi olarak nitelendirmektedir. Kız ve erkek çocuklar arasında ise önemli farklılıklar vardır. Öyle ki, en önemli kişi erkek deneklerin % 66,2'si için yakın akrabalar iken, kızların % 40'ı yakın akrabalarına bu önemi atfetmektedir. Yine, kız denekler erkek deneklere göre öğretmen arkadaş ve diğer olarak nitelenen kişilere daha fazla önem vermektedir.

Tablo 34 – İlişkinin Başlangıcı ve Önem Verilen Kişinin Niteliği

	Toplam	Yakın Akraba		Öğretmen		Arkadaş		Koruyucu Aile		Diğer	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0–5	60	53	76,8			1	6,3	1	5,6	5	45,5
6–10	16	5	7,2	2	20,0	1	6,3	7	38,9	1	9,1
11–15	35	6	8,7	8	80,0	11	68,8	8	44,4	2	18,2
16 ve üzeri	13	5	7,2			3	18,8	2	11,1	3	27,3
Toplam	124	69	100,0	10	100,0	16	100,0	18	100,0	11	100,0

Çocukların ebeveyninden sonra en fazla önem verdiği kişilerle ilişkisinin başlangıcı incelendiğinde, doğal olarak yakın akrabalarla ilişkilerin çok küçük yaşlarda başladığı görülecektir. Yakın akrabalarına önem veren 69 çocuktan % 76,8'i bu ilişkiye 0–5 yaş arası dönemde girmiştir. Çocukların öğretmenleri ile ilişkileri 6–10 ve özellikle 11–15 yaşlarında, arkadaşları ile ilişkileri büyük çoğunlukla 11–15 yaş döneminde az da olsa 16 ve üzeri yaşlarda, koruyucu aile ile ise 6–10 ve 11–15 yaş arası dönemde başlamaktadır. 11 çocuğun belirttiği diğer bir kişi ile ilişki ise 5'inde 0–5, 1'inde 6–10 ve 2'sinde 11–15, 3'ünde ise 16 ve üzeri yaşlarda kurulmuştur.

Yetiştirme yurtlarında koruma altına alınan çocukların ebeveyninden sonra en fazla önem verdiği kişilerin 70'i bayan, 45'i erkek ve 9'u da koruyucu ailedir. 50 kız çocuğundan 29'unun, % 58'inin en fazla değer verdiği üçüncü şahıs bir bayandır. Kız çocuklarının 16'sı için ise bu kişi bir erkektir. 20 kız çocuğu 8'i erkek, 12'si bayan olan yakın akrabasını, 6 kız çocuğu 1'i erkek 5'i bayan olan öğretmenini, 9 kız çocuğu 4'ü erkek 5'i bayan olan arkadaşını en fazla önem atfettiği kişi olarak görmektedir.

Tablo 35 – Çocukların Cinsiyetine Göre Önem Verilen Kişinin Niteliği ve Cinsiyeti

	İlişki Kurulan Kişinin Cinsiyeti	Toplam	Yakın Akriba	Öğretmen	Arkadaş	Koruyucu Aile	Diğer
Kız	Bayan	29	12	5	5	2	5
	Erkek	16	8	1	4	1	2
	Diğer (Koruyucu Aile)	5				5	
	Toplam	50	20	6	9	8	7
Erkek	Bayan	41	27	2	4	4	4
	Erkek	29	20	2	3	4	
	Diğer (Koruyucu Aile)	4	2			2	
	Toplam	74	49	4	7	10	4

Buna karşılık ankete katılan 74 erkek çocuğundan 41'inin, % 55,4'ünün ebeveyninden sonra en fazla değer verdiği kişinin cinsiyeti bayandır. Erkek çocukların % 39,2'lik bölümü ise en fazla önemi bir hemcinsine vermektedir. Ancak, erkek çocukların % 66,2 gibi büyük bir bölümünün en büyük önemi yakın akrabalarına verdiği belirtilmişti. Buna göre 74 erkek çocuğundan 49'u 27'si bayan, 20'si erkek yakın akrabasına, 4 erkek çocuğu 2'si bayan, 2'si erkek öğretmenine, 7'si 4'ü bayan, 3'ü erkek arkadaşına ve 4'ü de tümü bayan "diğer" olarak nitelediği bir kişiye en fazla değer vermektedir.

Anne ve baba ile olduğu gibi, en fazla değer verilen üçüncü kişi ile görüşme türünün başında telefon gelmektedir. Gerek telefon, gerek yurt ziyareti veya çocuğun bu kişileri ev veya işyerinde ziyareti yaygın görüşme biçimidir. Sadece, çocuğun en fazla önem verdiği üçüncü kişinin evinde uzun süre kalması nadir olan görüşme türüdür. Sadece 21 çocuk uzun süre bu kişinin evinde kaldığını belirtmiştir. 62 çocuk bu kişinin yurda ziyarette bulunduğunu, 68 çocuk telefonla iletişim kurduklarını, 55 çocuk ise bu kişiyi evinde veya işyerinde ziyaret ettiğini belirtmiştir.

Konu ziyaret sıklığı bakımından değerlendirildiğinde, yurtda ziyaret edilen 62 çocuktan 12'sinin (% 19,4) haftada bir, 13'ünün iki haftada bir (% 21) ve 26'sının ise ayda bir (41,9) ziyaret edildiği görülmektedir. Kızların ziyaret sıklığı erkeklere göre daha fazladır. Örneğin, erkeklerin % 11,8'i her hafta ziyaret edilirken, kızların % 28,6'sı her hafta ziyaret edilmektedir. Ev veya işyerinde ziyaret ise haftada bir, ayda bir ve birkaç ayda bir yoğunlaşmış bulunmaktadır. Bu kişinin korunmaya muhtaç çocuk tarafından evinde ziyaret edilerek çocuğun uzun süre bu kişinin evinde kalması ise yine daha geniş aralıkla gerçekleşmektedir. Ebeveyniden sonra en fazla önem verdiği kişinin evinde çocukların yarısından fazlası birkaç ayda bir ve yılda birkaç kez kalmaktadır.

Kız çocuklar, daha çok yurtda ziyaret edilirken, erkek çocuklar ev veya işyerinde ziyaret veya evinde uzun süre kalma gibi yetiştirme yurdunun sınırları dışında görüşmeleri, kızlara göre çok daha yüksek oranda gerçekleştirmektedirler.

Asıl önemlisi, bu soruya cevap veren 154 çocuktan 30'unun ebeveyni dışında ilişki içinde olduğu, önem verdiği herhangi bir kimse yoktur. Diğer bir ifadeyle bu çocuklar sosyalleşme ve toplumla iletişim bakımından daha yetersiz durumdadır.

Tablo 36 – Önem Verilen Kişi İle Görüşme Türü ve Sıklığı

	Yurda Ziyarete Gelir			Telefon			Ev veya İşyerinde Ziyaret Ederim			Uzun Süre Evinde Kalırım		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Haftada Bir	12	4	8	24	15	9	11	8	3	1	1	
İki Haftada Bir	13	6	7	24	13	11	7	5	2			
Ayda Bir	26	17	9	17	10	7	19	14	5	1	1	
Birkaç Ayda Bir	7	5	2	2	1	1	11	8	3	7	6	1
Yılda Bir İki Kez	4	2	2				5	3	2	11	6	5
Birkaç Yılda Bir				1	1		2	2		1	1	
Toplam	62	34	28	68	40	28	55	40	15	21	15	6
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Haftada Bir	19,4	11,8	28,6	35,3	37,5	32,1	20,0	20,0	20,0	4,8	6,7	0,0
İki Haftada Bir	21,0	17,6	25,0	35,3	32,5	39,3	12,7	12,5	13,3	0,0	0,0	0,0
Ayda Bir	41,9	50,0	32,1	25,0	25,0	25,0	34,5	35,0	33,3	4,8	6,7	0,0
Birkaç Ayda Bir	11,3	14,7	7,1	2,9	2,5	3,6	20,0	20,0	20,0	33,3	40,0	16,7
Yılda Bir İki Kez	6,5	5,9	7,1	0,0	0,0	0,0	9,1	7,5	13,3	52,4	40,0	83,3
Birkaç Yılda Bir	0,0	0,0	0,0	1,5	2,5	0,0	3,6	5,0	0,0	4,8	6,7	0,0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

2. 2. Yetiştirme Yurtlarındaki Yaşam Koşulları, Yönetim Biçimi ve Çocuk–Yurt İlişkisi

2. 2. 1. Yaşam Koşulları ve Hizmet Kalitesi

Araştırmanın bu bölümünde yetiştirme yurtlarındaki yaşam koşulları ve sunulan hizmetlerin kalitesi çeşitli bakımlardan ele alınmıştır. Öncelikle,

genel bir soru ile genel olarak bulunulan yurttan memnun olup olunmadığı sorulmuş ve ardından çeşitli hizmetlerinin kalitesine ilişkin düşünceler saptanmıştır.

Üç ayrı yurttan kalan çocuklarla yapılan bu araştırmaya göre, çocukların önemli bir bölümü (% 60,3'ü) bulunduğu yurttan genel olarak memnun olduğunu belirtmiştir. Her beş çocuktan yaklaşık biri (% 19,9) kısmen memnun iken, yine yaklaşık beşte biri (% 19,9) yaşadığı yurttan memnun değildir.

Tablo 37 – Yaşanılan Yurttan Memnuniyet Düzeyi

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Evet	94	56	38	60,3	57,7	64,4	100,0	59,6	40,4
Kısmen	31	19	12	19,9	19,6	20,3	100,0	61,3	38,7
Hayır	31	22	9	19,9	22,7	15,3	100,0	71,0	29,0
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Erkek çocuklar arasında memnuniyetsizlik, kız çocuklara göre daha fazladır. Öyle ki, yaşadığı yetiştirme yurdundan memnun musunuz sorusuna kız deneklerin % 15,3'ü hayır derken, erkek deneklerin % 27,7'si hayır cevabını vermiştir. Kız çocuklarının % 64,4'ü yurttan memnun, % 20,3'ü ise kısmen memnundur.

Bu oranın erkekler arasında yüksek çıkma nedenlerinde birisi şüphesiz Kızılay Samandıra Yetiştirme Yurdu'nun diğer iki yurda göre kötü sayılabilecek fiziki koşullar içinde olmasıdır. Bu yurttan yaşayan korunmaya muhtaç çocuklar bu memnuniyetsizliklerini ve hatta dışlanmış olduklarını ısrarla vurgulamışlardır. Zira burada kalan çocukların çoğu Halkalı Yetiştirme Yurdu'nu tercih edeceklerini ifade etmişlerdir.

Bahçelievler Atatürk Kız Yetiştirme Yurdu ise iki binadan oluşmaktadır. Binalardan biri ana bina diğeri yan bina şeklinde düzenlenmiştir. Yan binada sadece yatak ve çalışma salonları bulunmaktadır. Yan binada kalan denekler fiziki koşullardan memnuniyetlerini ifade ederken ana binada kalanlar memnuniyetsizliğini

söylemişlerdir. Bunun nedeni olarak da mekanın kalabalık olması yüzünden aşırı gürültülü olması gösterilmiştir.

Yetiştirme yurdundan memnun olmayan 31 çocuktan, 22’si erkek % 71 iken 9’u kız çocuğudur % 29.

Tablo 38 – Yurtta Kalış Süresine Göre Yaşanılan Yurttan Memnuniyet Düzeyi

		Bir Yıldan Az	1–3 Yıl	4–7 Yıl	8–11 Yıl	12–15 Yıl	16 Yıldan Fazla	Toplam
Toplam	Evet	33,3	60,9	61,5	64,9	68,8	46,2	60,3
	Kısmen	16,7	21,7	20,5	18,9	12,5	38,5	19,9
	Hayır	50,0	17,4	17,9	16,2	18,8	15,4	19,9
	Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Erkek	Evet		46,2	58,6	72,0	57,1	42,9	57,7
	Kısmen		30,8	20,7	12,0	14,3	42,9	19,6
	Hayır	100,0	23,1	20,7	16,0	28,6	14,3	22,7
	Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kız	Evet	40,0	80,0	70,0	50,0	90,9	50,0	64,4
	Kısmen	20,0	10,0	20,0	33,3	9,1	33,3	20,3
	Hayır	40,0	10,0	10,0	16,7		16,7	15,3
	Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
		Bir Yıldan Az	1–3 Yıl	4–7 Yıl	8–11 Yıl	12–15 Yıl	16 Yıldan Fazla	Toplam
Toplam	Evet	4	14	24	24	22	6	94
	Kısmen	2	5	8	7	4	5	31
	Hayır	6	4	7	6	6	2	31
	Toplam	12	23	39	37	32	13	156
Erkek	Evet		6	17	18	12	3	56
	Kısmen		4	6	3	3	3	19
	Hayır	2	3	6	4	6	1	22
	Toplam	2	13	29	25	21	7	97
Kız	Evet	4	8	7	6	10	3	38
	Kısmen	2	1	2	4	1	2	12
	Hayır	4	1	1	2		1	9
	Toplam	10	10	10	12	11	6	59

Memnuniyet süresi ile yurttaki kalış süresi arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı irdelendiğinde, memnuniyet derecesinin başlangıçta az olduğu, yurttaki kalış süresi arttıkça duyulan memnuniyetin arttığı ve fakat 16 ve üzeri yıllardır yurtlarda kalanlarda yeniden azaldığı görülmektedir. Bir yıldan az süreli ve 16 yıldan fazla süreli kalanlar dışında çocukların memnuniyet düzeyi % 60,3 olan ortalamanın üzerindedir.

Tablo 39 – Yaşanılan Yurtta Şefkat ve İlgi Düzeyi

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Evet	64	36	28	41,0	37,1	47,5	100,0	56,3	43,8
Hayır	52	38	14	33,3	39,2	23,7	100,0	73,1	26,9
Kısmen	40	23	17	25,6	23,7	28,8	100,0	57,5	42,5
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Diğer taraftan, çocukların yurtlardaki yaşam koşulları yeterince şefkat ve ilgi görüp göremedikleri sorusu ile irdelenmiş ve çocukların en fazla ihtiyacı olan şeyin ne yazık ki bu kurumlarda yeterince sağlanamadığı saptanmıştır. Çocukların çoğu her ne kadar yurtlarda yaşamaktan memnun olsa da yeterince şefkat ve ilgi görmediğinden şikayetçidir. Öyle ki, yaşadığı yurdun şefkatle kendine sahip çıktığını sadece çocukların % 41'i belirtirken, % 25'i bunu kısmen yeterli, % 33,3'ü ise, diğer bir ifadeyle her üç çocuktan biri ise yeterince şefkat ve ilgi gördüğünü düşünmemektedir.

Yetiştirme yurtlarından memnun olmayanlarda olduğu gibi, bu yurtlarda yeterince şefkat ve ilgi görmediğine inananların da büyük bölümü erkektir. Şefkat ve ilgi görmediğine inanan 52 çocuktan % 73,1'i erkek, % 26,9'u kız çocuğudur. Yurt personelinin çocuklara karşı tutum ve davranışları buradaki oranları ciddi şekilde etkilemiştir.

Yurtta kalış süresi ile şefkat ve ilgi düzeyi arasında ters orantılı bir ilişki vardır. Bulunduğu yurttaki yeterince şefkat ve ilgi görmediğine inanan çocuk her süre

grubunda vardır. Ancak, yurttaki kalış süresi arttıkça şefkat ve ilgi gördüğüne inanan çocukların oranı azalmakta, tamamen veya kısmen şefkat ve ilgi görmediğini düşünen çocukların oranı ise artmaktadır. Yeterince şefkat ve ilgi görmediğine inananların oranı 7 yıldan az süreli kalanlarda % 25’ler civarındaki iken, bu yaş grubundan sonra % 35–45’ler civarına yükselmektedir. Nitekim, 8–11 yıl arası yurttaki kalan çocukların % 45,9, 12–15 yıl arası kalan çocukların % 37,5, 16 yıl ve üzeri süreli yurttaki kalan çocukların ise % 38,5’i yeterli şefkat ve ilgi görmediğini belirtmiştir. Oysa, bir yıldan az süreli kalanlarda bu oran sadece % 25’tir. Belirtildiği gibi, yurttaki kalış süresi uzadıkça yeterli şefkat ve ilgi gördüğüne inananların oranı azalmakta, kısmen veya tamamen şefkat ve ilgiden yoksun olduğuna inananların oranı artmaktadır.

Tablo 40 – Yurttaki Kalış Süresine Göre Yaşanılan Yurttaki Şefkat ve İlgi Düzeyi

		Bir Yıldan Az	1–3 Yıl	4–7 Yıl	8–11 Yıl	12–15 Yıl	16 Yıldan Fazla	Toplam
Toplam	Evet	58,3	43,5	53,8	24,3	43,8	23,1	41,0
	Hayır	25,0	26,1	23,1	45,9	37,5	38,5	33,3
	Kısmen	16,7	30,4	23,1	29,7	18,8	38,5	25,6
	Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Erkek	Evet	50,0	46,2	55,2	20,0	28,6	28,6	37,1
	Hayır	50,0	23,1	27,6	48,0	52,4	42,9	39,2
	Kısmen	0,0	30,8	17,2	32,0	19,0	28,6	23,7
	Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kız	Evet	60,0	40,0	50,0	33,3	72,7	16,7	47,5
	Hayır	20,0	30,0	10,0	41,7	9,1	33,3	23,7
	Kısmen	20,0	30,0	40,0	25,0	18,2	50,0	28,8
	Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yetiştirme yurtlarındaki çocuklar genel olarak bu kurumlarda sunulan hizmetlerden büyük ölçüde memnundur. Öyle ki, çocukların üçte ikisinden daha fazlası yemek kalitesi ve yemek miktarı dışındaki hizmetleri yeterli bulmaktadır.

Tablo 41 – Yurt Hizmetlerinin Nitelik ve Kalitesi

		Sayı			%			%		
		Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Yemek Kalitesi	Yeterli	73	45	28	46,8	46,4	47,5	100,0	61,6	38,4
	Yetersiz	83	52	31	53,2	53,6	52,5	100,0	62,7	37,3
	Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8
Yemek Miktarı	Yeterli	90	37	53	57,7	38,1	89,8	100,0	41,1	58,9
	Yetersiz	66	60	6	42,3	61,9	10,2	100,0	90,9	9,1
	Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8
Yurt Temizliği	Yeterli	106	72	34	67,9	74,2	57,6	100,0	67,9	32,1
	Yetersiz	50	25	25	32,1	25,8	42,4	100,0	50,0	50,0
	Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8
Yatak Rahatlığı	Yeterli	142	92	50	91,0	94,8	84,7	100,0	64,8	35,2
	Yetersiz	14	5	9	9,0	5,2	15,3	100,0	35,7	64,3
	Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8
Yatak Temizliği	Yeterli	139	88	51	89,1	90,7	86,4	100,0	63,3	36,7
	Yetersiz	17	9	8	10,9	9,3	13,6	100,0	52,9	47,1
	Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8
Banyo İmkamı	Yeterli	136	83	53	87,2	85,6	89,8	100,0	61,0	39,0
	Yetersiz	20	14	6	12,8	14,4	10,2	100,0	70,0	30,0
	Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8
Ders Çalışma Ortamı	Yeterli	113	78	35	72,4	80,4	59,3	100,0	69,0	31,0
	Yetersiz	43	19	24	27,6	19,6	40,7	100,0	44,2	55,8
	Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8
Kültürel ve Sosyal Faal. İmkamı	Yeterli	103	62	41	66,0	63,9	69,5	100,0	60,2	39,8
	Yetersiz	53	35	18	34,0	36,1	30,5	100,0	66,0	34,0
	Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8
Sağlık Hizmetleri	Yeterli	110	53	57	70,5	54,6	96,6	100,0	48,2	51,8
	Yetersiz	46	44	2	29,5	45,4	3,4	100,0	95,7	4,3
	Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Ankete katılan çocukların yarısından fazlası, % 53,2'si, erkek çocuklarının % 53,6, kız çocuklarının % 52,5'i yemeklerin kalitesinden şikayetçidir. Yemek miktarı konusunda şikayetçi olanların oranı ise % 50'den daha azdır. Nitekim, çocukların % 42,3'ü yemek miktarını yeterli bulmamaktadır. Yemek miktarını yeterli bulmayanların çoğunluğu erkek çocuklardır. Yemek miktarını yetersiz bulanların % 90,9'u erkek çocukları iken, sadece % 9,1 kız çocuğudur. Tabi ki burada yetişme çağındaki erkek ve kız çocukları arasında beslenme ihtiyacı farklılıklarının etkili olduğu dikkate alınmalıdır.

Yetiştirme yurtlarında sunulan diğer hizmetler değerlendirildiğinde ise çocukların üçte ikisi civarındaki kısmının kültürel ve sosyal faaliyet imkanını, çalışma ortamını, yurt temizliğini ve sağlık hizmetlerini yeterli, üçte birinin yetersiz olduğunu düşündüğü ortaya çıkmaktadır. Banyo imkanı, yatak temizliği ve yatak rahatlığı daha az çocuğun şikayet ettiği yurt hizmetleridir.

Hizmetlere bakış üzerinde cinsiyet faktörü etkili olduğunu söylemek mümkün ise de şunu da gözden kaçırmamak gerekir ki, hizmetlerin sunumu bakımından Atatürk Kız Yetiştirme Yurdu diğer iki yurda nazaran daha avantajlıdır. Bu durumun anket sonuçları üzerinde kısmen de olsa etkisi olmuştur. Ayrıca bazı hizmetlerin yeterliliği/yetersizliği bakımından cinsiyet faktörü belirleyicidir. Örneğin, yemek miktarını erkek çocukların % 61,9'u, kız çocukların % 10,2'si yetersiz olarak görmesi beslenme ile alakalıdır. Yoksa anket esnasında yapılan gözlemlerde verilen yemeklerin miktarı arasında bazı farklar bulunsa da bu ölçekte fark yoktur. Yurt temizliğini erkek çocukların % 25,8'i kız çocukların % 42,4'ü; ders çalışma ortamını erkek çocuklarının % 19,6'si, kız çocuklarının ise % 40,7'si yetersiz olarak nitelendirmektedir.

Sağlık hizmetlerini deneklerin % 70,5'i yeterli görürken; erkeklerin % 54,6'si kızların ise neredeyse tamamına yakını % 96,6'sı sunulan sağlık hizmetlerini yeterli görmektedir. Sağlık personeli bakımından üç yetiştirme yurdunu ele aldığımızda hiçbirinde doktor bulunmadığını, Atatürk Kız Yetiştirme Yurdunda sürekli görev yapan 2 hemşirenin, Halkalı Yetiştirme Yurdunda part time görev yapan 1 hemşirenin bulunduğunu, Kızılay Samandıra Yetiştirme Yurdunda ise hemşirenin olmadığını gözlemlenmiştir.

Buna göre yetiştirme yurtlarında en fazla yetersiz görülen hizmetin yemek kalitesi ve miktarı olduğu ancak, her üç çocuktan birinin de yurttaki kültürel ve sosyal faaliyet imkanını, çalışma ortamını, yurt temizliğini ve sağlık hizmetlerini yeterli görmediği anlaşılmaktadır.

Tablo 42 – Yurtta Beceri ve Yeteneklerinizi Geliştirecek Bir Ortam Mevcut mu?

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Evet	72	42	30	46,2	43,3	50,8	100,0	58,3	41,7
Hayır	68	51	17	43,6	52,6	28,8	100,0	75,0	25,0
Kısmen	16	4	12	10,3	4,1	20,3	100,0	25,0	75,0
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Araştırmaya katılan çocuklar yetiştirme yurtlarındaki yaşam ve hizmet kalitesini nispeten yeterli bulmakla birlikte, mevcut yurt ortamının kendilerinin beceri ve yeteneklerini geliştirecek nitelikte olmadığını düşünmektedirler. Çocukların % 43,6’sı “yurtta beceri ve yeteneklerinizi geliştirecek bir ortam mevcut mu” sorusuna hayır cevabını vermiş, % 10,3’ü ise kısmen yurdun böyle bir ortama sahip olmadığını belirtmişlerdir. Ankete katılanların % 46,2’si ise yurt ortamını yeterli bulmaktadır.

Bu soru çerçevesinde cinsiyet faktörünün etkisi incelendiğinde, kız çocuklarının yurt nitelik ve imkanları bakımından erkeklere göre daha iyimser oldukları görülmektedir. Nitekim, “yurtta beceri ve yeteneklerinizi geliştirecek bir ortam mevcut mu” sorusuna kızların % 50,8’i evet demiştir. Erkek çocuklarının ise % 43,3’ü bu görüştedir. Yine, erkek çocuklarının % 52,6’sı bu soruya hayır cevabını verirken, yetiştirme yurtlarında beceri ve yeteneklerinin gelişimine imkan sağlayacak bir ortamın mevcut olmadığını düşünen kızların oranı sadece % 28,8’dir. Diğer bir ifadeyle, hayır cevabını veren 68 denekten 51’i (% 75’i), erkek, 17’si (% 25’i) kız çocuğudur.

Tablo 43 – Yurtta Beceri ve Yeteneklerini Geliştirecek Bir Ortamın Olmadığını Belirtenlerin Yurtta Kalış Sürelerine Göre Dağılımı

	Toplam	Bir Yıldan Az	1–3 Yıl	4–7 Yıl	8–11 Yıl	12–15 Yıl	16 Yıldan Fazla
Erkek	51		8	10	15	14	4
Kız	17	4	3	3	3	2	2
Toplam	68	4	11	13	18	16	6
	Toplam	Bir Yıldan Az	1–3 Yıl	4–7 Yıl	8–11 Yıl	12–15 Yıl	16 Yıldan Fazla
Erkek	75,0	0,0	72,7	76,9	83,3	87,5	66,7
Kız	25,0	100,0	27,3	23,1	16,7	12,5	33,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	Toplam	Bir Yıldan Az	1–3 Yıl	4–7 Yıl	8–11 Yıl	12–15 Yıl	16 Yıldan Fazla
Erkek	100,0		15,7	19,6	29,4	27,5	7,8
Kız	100,0	23,5	17,6	17,6	17,6	11,8	11,8
Toplam	100,0	5,9	16,2	19,1	26,5	23,5	8,8

Yurtta beceri ve yeteneklerini geliştirecek bir ortamın mevcut olmadığını düşünenlerin bu kurumlarda kalış sürelerine göre dağılımı incelendiğinde, temel olarak 8–15 yıllık bir süredir bu yurtlarda kalanların çoğunlukta olduğu görülecektir. Hayır cevabı verenlerin % 26,5’i 8–11 yıl, % 23,5’i 12–15 yıl arası bir süredir yurtlarda ikamet etmektedir. Bir yıldan az kalanlar ile 16 yıldan fazla kalanların payı oldukça düşüktür. Kısacası, yetiştirme yurtlarında kalınan süre arttıkça bu yurtlara duyulan memnuniyet ve güven azalmakta, kurumlar, uzun süreli yerleşimcileri tarafından, gelişip bağımsız bir birey olmalarını sağlayacak koşul ve imkanlar bakımından yetersiz görülmektedir.

Tablo 44 – Çocuklara Göre Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin En İyi Bakım Yöntemi

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Kurum Bakımı	79	58	21	50,6	59,8	35,6	100,0	73,4	26,6
Aile Yanına Verilmek	46	25	21	29,5	25,8	35,6	100,0	54,3	45,7
Evlatlık Verilmek	31	14	17	19,9	14,4	28,8	100,0	45,2	54,8
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Yetiştirme yurtlarının yaşam koşulları ve hizmet kalitesini değerlendirdikten sonra koruma altına alınan çocuklara kendileri için en uygun bakım yönteminin ne olduğu sorulmuştur. Çocukların yarısı, yetiştirme yurtlarında yürütülen hizmetin kendileri için en uygun bakım yöntemi olduğunu belirtmişlerdir. Erkek çocuklarının % 59,8, kız çocuklarının ise % 35,6'sı bu görüştedir.

Erkek çocuklar aile yanına verilme ve evlatlık verilme gibi bakım türlerini kız çocuklarına göre çok daha az uygun görmektedir. Nitekim, aile yanına verilerek bakımı kız çocuklarının % 35,6'sı, erkek çocuklarının % 25,8'i; evlatlık verilerek bakımı kız çocuklarının % 28,8'i, erkek çocuklarının ise % 14,4'ü korunmaya muhtaç çocuklar için en uygun bakım yöntemi olarak nitelendirmektedir.

Sonuç olarak, genel olarak yurtlardaki yaşam koşulları ve hizmet kalitesinden memnun olan korunmaya muhtaç çocuklar, bu kurumlarda yeterince şefkat ve ilgi göremeseler ve bu kurumların kendilerini geliştirmede ciddi yetersizlikleri bulunsa dahi, kendileri gibi olan çocukların ne aile yanlarında ne de evlatlık verilerek bakımlarının sağlanabileceğine inanmaktadırlar.

2. 2. 2. Yönetim Anlayışı

Ankete katılan çocuklar yetiştirme yurtlarındaki yönetim anlayışını bütünüyle tasvip etmemektedir. Çocukların önemli sayılabilecek bir bölümü yöneticilerinin kendi sorunlarıyla yeterince ilgilenmediklerini, başarı ve başarısızlıklarının doğru değerlendirilmediğini belirtmektedir. Kız çocuklarına göre erkek

çocukların daha fazlası yöneticilerinin bu konularda olumsuz yaklaşım yöntemleri benimsediklerini ileri sürmektedir. Şüphesiz bu sonucun ortaya çıkmasına erkek yurtlarının daha sıkı otoriteye tabi olmalarının ciddi düzeyde katkısı da söz konusudur. Aynı tespiti Atatürk Kız Yetiştirme Yurdu için yapmak mümkün değildir.

Tablo 45 – Yöneticilerin Çocukların Sorunlarına Yaklaşım Tarzı

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Sorunumuzu Çözerler	92	53	39	59,0	54,6	66,1	100,0	57,6	42,4
Bize Kızarlar	11	9	2	7,1	9,3	3,4	100,0	81,8	18,2
Ertelerler	41	26	15	26,3	26,8	25,4	100,0	63,4	36,6
İlgilenmezler	12	9	3	7,7	9,3	5,1	100,0	75,0	25,0
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Nitekim, çocukların % 41'i sorunlarını paylaştıklarında yöneticilerin yaklaşımlarının ya “rahatsız ettiğimizi düşünerek bize kızmak”, ya “çözümü ertelemek” ya da “sorunla ilgilenmemek” şeklinde ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu üç davranış biçimi içinde en fazla başvurulanan yöntem sorunları ertelemektir. Bu durumun geleneksel kamu yönetim anlayışının bir yansıması olduğunu söylemek abartma sayılmaz. Ancak, hangi davranış biçimi benimsenirse benimsensin çocukların sorunlarının büyük ölçüde çözümsüz kalması söz konusudur.

Diğer taraftan, çocukların % 59'u ise yöneticilerin onların sorunlarına mutlaka bir çözüm bulduklarını belirtmişlerdir. Böyle düşünenlerin oranı da yadsınamayacak büyüklüktedir.

Konu cinsiyet bakımından incelendiğinde, erkek çocukların daha büyük bölümü sorunlarının çözümsüz kaldığını düşünmektedir. Öyle ki, ankete katılan erkek çocukların % 9,3'ü, kız çocuklarının % 3,4'ü sorun getirdiklerinde yöneticilerinin kendilerine kızdığını, erkek çocukların % 26,8'i, kız çocuklarının % 25,4'ü yöneticilerinin sorunları ertelediğini ve erkek çocukların % 9,3'ü, kız

çocuklarının % 5,1'i ise yöneticilerinin sorunlarıyla ilgilenmediğini ifade etmektedir.

Yöneticilerin sorunları çözmedeki yaklaşımını sorgularken yöneticilere de haksızlık yapmamalıyız. Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmeliğe⁹ göre yetiştirme yurtlarında: Müdür, Müdür Yardımcısı, Sosyal Hizmet Uzmanı, Psikolog, Öğretmen, Doktor, Diyetisyen, Hemşire, Hemşire Yardımcısı, Teknisyen, Genel İdare ve Yardımcı Hizmetler Sınıfından olmak üzere çeşitli personel istihdam edilir.

Üç yetiştirme yurduna baktığımızda hiçbirinin yeterli personele sahip olmadığını görmekteyiz. Üç yurdun hiç birinde psikolog bulunmamaktadır. Ayrıca, yetiştirme yurtları için çok önemli olan sosyal hizmet uzmanı sayılarının son derece yetersiz olduğunu görüyoruz. Atatürk Kız Yetiştirme Yurdu ve Kızılay Samandıra Yetiştirme Yurdunda birer sosyal hizmet uzmanı bulunmakta iken Halkalı Yetiştirme Yurdunda anket döneminde sosyal hizmet uzmanı yoktu. Anket tamamlandıktan sonra bir sosyal hizmet uzmanı göreve başladı.

Her üç yetiştirme yurdunda diğer personel sayısının da yetersizliği ortadadır. Yine sağlık personelinin sayının çok yetersiz olduğu, yurtların hiçbirinde doktor olmadığı bilgisi bir başka gerçektir. Öğretmen ve hizmetli sayılarının da yeterli sayıda olmadığı yurt yönetiminin ifade edilmiştir. Pek çok kamu kurumunda personel fazlası varken bu kurumlarda bu derece az personel istihdamını anlamak mümkün değildir.

⁹ RG. 13.11.1995, S. 22462

Tablo 46 – Yöneticilerin Başarı Yönetimi

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Fark etmezler–İlgilenmezler	25	21	4	16,0	21,6	6,8	100,0	84,0	16,0
Takdir Ederler	82	47	35	52,6	48,5	59,3	100,0	57,3	42,7
Ödül Verirler	49	29	20	31,4	29,9	33,9	100,0	59,2	40,8
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Belirtildiği gibi, yöneticilerin başarı ve ceza yöntemi de çocukların bir kısmı tarafından uygun yöntemler olarak nitelendirilmemiştir. Çocukların % 16'sı iyi bir davranışta bulunduğunuzda yurttaki yöneticilerinin onlara nasıl davrandığı sorusuna, yöneticilerinin bu tür davranışlarını fark etmediklerini/ilgilenmediklerini belirtmişlerdir. Ancak, çocukların % 52,6'sı iyi davranışlarının yöneticileri tarafından takdir edildiğini ve % 31,4'ü ise yöneticilerinin onları ödüllendirdiğini ifade etmişlerdir.

Yine, kız ve erkek çocuklarının yöneticilerinin yaklaşımları konusunda farklı düşündükleri anlaşılmaktadır. Erkek çocuklarının % 21,6'sı, kız çocuklarının ise sadece % 6,8'i yöneticilerinin iyi davranışlarını fark etmediklerini–ilgilenmediklerini düşünmektedir.

Tablo 47 – Yöneticilerin Ceza Yönetimi

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Dayak	9	8	1	5,8	8,2	1,7	100,0	88,9	11,1
Öğüt	74	38	36	47,4	39,2	61,0	100,0	51,4	48,6
Azarlama	31	22	9	19,9	22,7	15,3	100,0	71,0	29,0
Atma Tehditi	16	11	5	10,3	11,3	8,5	100,0	68,8	31,3
Eğlenme, İzne Çıkma vb. Yasağı	22	15	7	14,1	15,5	11,9	100,0	68,2	31,8
Diğer	4	3	1	2,6	3,1	1,7	100,0	75,0	25,0
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Aynı husus, yanlış davranışta bulunulduğunda karşılaşılan ceza yönteminde daha açık bir biçimde görülmektedir. Çocukların yarından fazlası, yanlış bir davranışta bulunduklarında kötü muamele veya tehdide maruz kalmaktadır. Çocukların % 47,4'ü böyle bir davranış sonrasında yöneticilerinin öğüt verdiklerini, % 5,8'i fiziki şiddete uğradıklarını, % 19,9'u azarlandıklarını, % 10,3'ü barınmakta oldukları yetiştirme yurtlarından atılma tehdidi ile karşılaştıklarını, % 14,1'i de bazı yasak ve sınırlamalara muhatap bırakıldığını belirtmiştir.

Görüldüğü gibi, çocukların yarından fazlasının yanlış bir davranışının karşılığı, fiziki veya psikolojik şiddet veyahut ta özgürlüklerinin sınırlandırılması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu durum, kurum bakımının en ciddi sorunlarından biri olan kendine güven duygusunun gelişmesi/gelişememesi sonucuna yol açmaktadır¹⁰.

¹⁰ Çılga, **Gençlik ve Yaşam Niteliği**, s. 67.

Tablo 48 – Yöneticilerin Kaynak Yönetimi

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Bizim Yararımıza Kullanılıyor	81	45	36	51,9	46,4	61,0	100,0	55,6	44,4
Ziyan Oluyor	12	8	4	7,7	8,2	6,8	100,0	66,7	33,3
Bir Kısım Bizim Yararımıza Kullanılıyor	63	44	19	40,4	45,4	32,2	100,0	69,8	30,2
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Yetiştirme yurtlarında kalan çocukların, bu yurtlardaki kaynak kullanımına ilişkin düşünceleri değerlendirildiğinde, büyük çoğunluğunun kaynak ve imkanların onların yararına kullanıldığına inandıkları görülmektedir. Ankete katılanların % 51,9'u bu görüşte, % 40,4'ü ise kısmen olmakla birlikte bu düşüncayı paylaşmaktadır. Kaynakların, onların yararına kullanılmadığına inananların oranı ise % 7,7'dir.

Ancak, kaynakların kısmen çocukların yararına kullanıldığını belirtenler de dikkate alındığında, kaynakların etkin kullanılmadığına inananların oranı % 50'ye yaklaşmaktadır. Bu verilere göre yetiştirme yurtlarının kaynak kullanımındaki etkinlik ve yerindelik denetim aralıklarının sıklaştırılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

2. 2. 3. Çocuk–Kurum İlişkisi

Yetiştirme yurtlarında korunma altına alınan çocukların çoğunluğunun uzun yıllardır bu kurumlarda barınmakta oldukları belirtilmişti. Gerçekten, her dört çocuktan biri 1–3 ve her beş çocuktan birinden fazlası 4–7 ve 8–11 yıldır bu kurumlarda yaşamlarını sürdürmektedir. Aşağıdaki 3 tabloda, bu çocukların yurda giriş biçimiyle ilgili bazı verilere yer verilmektedir.

Tablo 49 – Yurda Kabul Edilmeye Aracı Olanlar

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Aileden Biri	59	42	17	37,8	43,3	28,8	100,0	71,2	28,8
Yakın Akrabalardan Biri	20	13	7	12,8	13,4	11,9	100,0	65,0	35,0
Polis–Jandarma	19	9	10	12,2	9,3	16,9	100,0	47,4	52,6
Komşu	19	13	6	12,2	13,4	10,2	100,0	68,4	31,6
Diğer	39	20	19	25,0	20,6	32,2	100,0	51,3	48,7
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Çocuklara yurda girmenize kim aracı oldu sorusu sorulduğunda, % 37,8'i aileden biri cevabını vermiştir. Yakın akrabalarından biri, komşular ve polis–jandarma aracılığıyla kuruma kabul edilenlerin oranları birbirine çok yakındır. Ailesi tarafından kuruma teslim edilenlerin oranı erkeklerde daha yüksektir (% 43,3). Bu sonucun çıkmasına yol açan etkenlerden birisi çocuğun ailesinin veya yakın akrabalarının kız çocuklarının kurumlarda suistimale uğrayabileceği endişesidir. Son dönemlerde medyada yer alan haberler de bu endişeyi doğrular niteliktedir. Öte yandan, erkek çocukların bir şekilde de olsa kendi ayakları üzerinde durabilmeyi başarabileceklerine olan kanaat toplumun hala geleneksel yapısını koruduğunun önemli bir işaretidir.

Tablo 50 – Yurda Kabul Edilmeden Önce Bekleyenler

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Evet	14	7	7	9,0	7,2	12,1	100,0	50,0	50,0
Hayır	93	64	29	60,0	66,0	50,0	100,0	68,8	31,2
Bilmiyorum	48	26	22	31,0	26,8	37,9	100,0	54,2	45,8
Toplam	155	97	58	100,0	100,0	100,0	100,0	62,6	37,4

Böyle bir sorunun sorulmasındaki amaç, mahkemece mağduriyeti tespit edilen çocuğun bu durumunun korunma kararından sonra ne kadar daha devam ettiğidir. Çocuğa yönelik bütün işlemlerde çocuğun yüksek yararı ilkesi geçerli olduğuna göre dolaylı yoldan dahi olsa Çocuk Hakları Sözleşmesinin ihlal edilip edilmediğini belirlemektir. Çocukların % 60'ı bu soruya hayır yanıtını vererek korunma kararı ile kuruma kabul edilmeleri arasında bir sürenin bulunmadığını ifade etmişlerdir. % 31'i ise bekleyip beklemediklerini bilmediklerini belirtirken sadece % 9'u belirli bir süre geçtikten sonra yurda kabul edilmişlerdir. Bu veriler, mahkemenin verdiği korunma kararından sonra korunmaya muhtaç çocukların bürokrasinin engeline takılmadığının açık bir göstergesidir. Bu durum, bürokrasinin çok ağır işlediği ülkemizde ilginç bir paradokstur.

Tablo 51 – Yurda Kabul Edilmeden Önceki Bekleme Süresi

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
1 Ay	5	3	2	45,5	75,0	28,6	100,0	60,0	40,0
3 Ay	3		3	27,3		42,9	100,0		100,0
6Ay	2		2	18,2		28,6	100,0		100,0
6 Aydan Fazla	1	1		9,1	25,0		100,0	100,0	
Toplam	11	4	7	100,0	100,0	100,0	100,0	36,4	63,6

Korunma kararından sonra 11 kişinin kuruma kabul edilmek için belirli bir süre beklediği ve bunların büyük çoğunluğunu ise kız çocuklarının oluşturduğu anlaşılmaktadır. Erkek çocukların % 75'i 1 ay gibi kısa süre içinde yurda kabul edilmelerin karşılık, kız çocuklarının ise yurda kabul edilmede daha uzun süre beklemek durumunda kalmışlardır. Özellikle de 3 aylık süre % 42,9 oranıyla dikkat çekmektedir.

Tablo 52 – Yetiştirme Yurdunda Bulunduğuna Üzülenler

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Hayır	78	51	27	45,8	45,8	45,8	100,0	65,4	34,6
Bazen	51	29	22	37,3	37,3	37,3	100,0	56,9	43,1
Evet	27	17	10	16,9	16,9	16,9	100,0	63,0	37,0
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Uzun sürelerdir bu kurumlarda yaşayan çocukların yarısından fazlası yetiştirme yurtlarında hayatını sürdürmek zorunda kaldığı için üzüntü duymaktadır. Çocukların % 16,9’u “yetiştirme yurtlarında bulunduğunuza üzüliyor musunuz” sorusuna evet, % 37,3’ü bazen evet, % 45,8’i ise hayır cevabını vermiştir.

Yurtlarda kalmaktan dolayı üzüntü duyan kız ve erkek çocukların soruya verdikleri üç değişik cevap oranının aynı çıkması çok ilginç bir tesadüftür. Ayrıca, şunu vurgulamalıyım ki, anketi gerçekleştirmeden önce çocukların büyük bir oranda bu soruya evet cevabını verecekleri kanaatindeydim.

Tablo 53 – Yurtta Kalış Süresine Göre Yetiştirme Yurdunda Bulunduğuna Üzülenler

	Yetiştirme Yurdunda Bulunduğundan Üzüntü Duyma							
	Toplam	Hayır	Bazen	Evet	Toplam	Hayır	Bazen	Evet
Bir Yıldan Az	12	2	4	6	7,7	2,6	7,8	22,2
1–3 Yıl	23	6	12	5	14,7	7,7	23,5	18,5
4–7 Yıl	39	19	14	6	25,0	24,4	27,5	22,2
8–11 Yıl	37	22	10	5	23,7	28,2	19,6	18,5
12–15 Yıl	32	20	8	4	20,5	25,6	15,7	14,8
16 Yıldan Fazla	13	9	3	1	8,3	11,5	5,9	3,7
Toplam	156	78	51	27	100,0	100,0	100,0	100,0

Yurtta kalış süresine göre değerlendirildiğinde, üzüntü duyan ve bazen üzüntü duyan çocukların nispeten daha büyük kısmını 4–7 yıldır yurtlarda kalan çocukların oluşturduğu görülecektir. Bu durumdan üzüntü duyduğunu belirten çocukların % 22,2’si ise bir yıldan daha az süredir bu kurumlarda kalmaktadır. Yurtta kalış süresinin uzunluk veya kısalığının çocukların üzüntü duymaları üzerinde çok fazla etkili olmadığı belirtilmelidir. Buna rağmen, üzüntü duymadığını belirtenlerin çoğunluğu 4 ve üzeri yıllardır yurtta kalanlar iken, bir yıldan az süreli ve 1–3 yıl süredir yurtta kalanlar, üzüntü duymadığını belirtenlerin % 10,3’nü oluşturmaktadır.

Tablo 54 – Yurttan Kaçan Çocuklar

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Evet	58	42	16	37,2	43,3	27,1	100,0	72,4	27,6
Hayır	95	52	43	60,9	53,6	72,9	100,0	54,7	45,3
Kaçmayı Düşündüm	3	3		1,9	3,1	0,0	100,0	100,0	0,0
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Ankete katılan çocuklarda yetiştirme yurdundan kaçma yaygın bir alışkanlıktır. 156 çocuktan 42'si (72,4'ü) erkek 58 çocuk yetiştirme yurdundan kaçmış 3 çocuk ise dönem dönem kaçmayı düşündüğünü belirtmiştir. Yetiştirme yurdundan kaçma erkek çocuklar arasında çok daha fazla yaygın olmakla birlikte, kız çocukları arasında da azımsanmayacak düzeydedir. Yurttan kaçan kız öğrenci sayısı ise 16'dır. Bu sayı yurttan kaçanlar içinde % 27,6'ya kızlar içinde ise % 27,1 gibi bir orana ulaşmaktadır. Bu durum her 4 kız çocuğundan birinin yurttan kaçtığını göstermektedir.

Tablo 55 – Yurttan Kaçma Sebebi

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Yurda Alışmamak	7	3	4	12,1	7,1	25,0	100,0	42,9	57,1
Kötü Muamele	15	14	1	25,9	33,3	6,3	100,0	93,3	6,7
Ev Hayatını Özlemek	18	15	3	31,0	35,7	18,8	100,0	83,3	16,7
Arkadaş Teşviki	12	6	6	20,7	14,3	37,5	100,0	50,0	50,0
Diğer	6	4	2	10,3	9,5	12,5	100,0	66,7	33,3
Toplam	58	42	16	100,0	100,0	100,0	100,0	72,4	27,6

Çocukların kaçış sebepleri incelendiğinde, ilk sırada ev özlemi ve kötü muamele nedeniyle çocukların yurttan kaçtığı anlaşılmaktadır. Üçüncü sırada ise çocukların kendisine özel bir nedeni olmaksızın çoğunlukla arkadaşı kaçtığı için yurttan kaçtığı anlaşılmaktadır. Çocukların % 20,7'sinin kaçış sebebi arkadaşının teşvikidir.

Yurttan kaçan erkek çocuklar çoğunlukla ev hayatının özlemi (% 35,7) ve kötü muamele (% 33,3) nedeniyle, kız çocuklar ise arkadaş teşviki (% 37,5) ve yurda alışama (% 25,0) nedeniyle bu eyleme başvurmuştur. Kız çocukları arasında arkadaş teşvikiyle kaçanların oranı % 37,5 gibi büyük bir orandır. Anket esnasında yapılan görüşmelerde bazı kız çocuklarının yurttan kaçan kız arkadaşlarını yalnız bırakmamak amacıyla birlikte hareket ettikleri ve bu davranışın tarafımızca arkadaş teşvikiyle yurttan kaçma olarak yorumlanması sonucunda oran diğer şıklara göre daha yüksek çıkmıştır. Burada izinsiz yurt mahallini terk etmeyi yurttan kaçma parametresi olarak belirledik. Her dört kızdan biri ise yurda alışamadığı gerekçesiyle yurttan kaçmıştır.

Asıl dikkat edilmesi gereken husus, her üç erkek çocuktan birinin kötü muamele gördüğünden dolayı yurdu terk etmiş olmasıdır. Yetiştirme yurtlarındaki fiziki ve/veya psikolojik şiddetin, çocukların tek barınakları olan bu kurumları terk etmelerine yol açacak boyutta olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir.

Tablo 56 – Yöneticilerin Yurttan Kaçanlara Davranış Biçimi

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Hapis	2	1	1	3,4	2,4	6,3	100,0	50,0	50,0
Dayak	17	17		29,3	40,5	0,0	100,0	100,0	0,0
Öğüt	34	23	11	58,6	54,8	68,8	100,0	67,6	32,4
Diğer	5	1	4	8,6	2,4	25,0	100,0	20,0	80,0
Toplam	58	42	16	100,0	100,0	100,0	100,0	72,4	27,6

Zaten yurttan kaçanlara geri dönüşlerinde uygulanan muamele bu gerçeği desteklemektedir. Çocukların % 3,4'ü yurda döndüklerinde hapsedildiklerini, % 29,3'ü ise dayağa maruz kaldıklarını belirtmiştir. Kendilerine tavsiyede bulunulduğunu belirtenler kaçan çocukların % 58,6'sıdır. Yurttan kaçan erkek çocukların % 40,5'i dönüşlerinde dayak cezasına çarptırılmışlardır. Hapsedilen kızların oranı ise nispeten erkeklerden daha fazladır . Kızlar, daha çok kendilerine öğüt (% 68,8) verildiğini belirtmişlerdir.

Tablo 57 – Yurttan Kaçan Çocukların Yurttan Memnuniyet ve Şefkat Görme Düzeyine Göre Dağılımı

	Yeterince Şefkat Görüyor musunuz?					Yurttan Memnun musunuz?			
	Toplam	Evet	Hayır	Kısmen		Toplam	Evet	Hayır	Kısmen
Erkek	42	21,4	57,1	21,4	Erkek	42	50,0	35,7	14,3
Kız	16	37,5	31,3	31,3	Kız	16	75,0	6,3	18,8
Toplam	58	25,9	50,0	24,1	Toplam	58	56,9	27,6	15,5

Bugüne kadar yurttan kaçan 58 çocuktan yarısı yurtta yeterince şefkat ve ilgi görmediğini, yine dörtte birinden fazlası da yurttan genel olarak memnun olmadığını belirten çocuklardır. Kısmen şefkat ve ilgi gördüğünü ve kısmen memnun olduğunu belirtenlerde ilave edildiğinde aslında çocukların kaçış nedenlerinin başında yurtta yeterince şefkat ve ilgi gösterilememesinin geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim, yurtta yeterince şefkat ve ilgi görüyor musunuz sorusuna kaçan çocukların % 50'si hayır, % 24,1'i kısmen cevabını vermiştir. Kısmen ve tamamen memnun olmayanlar ise kaçan çocukların % 43,1'i kadardır.

Özellikle kaçan erkek çocuklar yurtta yeterince şefkat ve ilgi görmediklerinden yakınmaktadır. Kaçan erkek çocukların sadece % 21,4'ü yeterince şefkat ve ilgi gördüğünü belirtmiştir. Bu oran kaçan kız çocuklarında ise % 37,1'dir.

Görüldüğü gibi, çocuklara yurtta yeterince şefkat ve ilgi gösterilecek bir aile benzeri ortamın oluşturulamaması çocukları yurttan kaçmaya itmektedir.

Tablo 58 – Korunma Süresi Boyunca Kalınan Yurt Sayısı

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
1	30	11	19	19,2	11,3	32,2	100,0	36,7	63,3
2	54	34	20	34,6	35,1	33,9	100,0	63,0	37,0
3	51	36	15	32,7	37,1	25,4	100,0	70,6	29,4
4	17	12	5	10,9	12,4	8,5	100,0	70,6	29,4
5	1	1		0,6	1,0		100,0	100,0	
6	2	2		1,3	2,1		100,0	100,0	
7 ve üzeri	1	1		0,6	1,0		100,0	100,0	
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Uzun sürelerdir yurtlarda yaşayan çocuklar zaman zaman bir kurumdan diğerine çeşitli sebeplerle nakledilmektedir. Ankete katılan çocuklar arasında birden fazla kurumda kalınması yaygın bir durumdur. Zira yaş durumu kalınan yurt sayısını doğrudan etkilemektedir. Burada şu unutulmamalıdır ki, kurum bakımında üçlü bir yaş ayrımı vardır. 0–6 yaş grubuna hizmet veren çocuk yuvaları, 7–12 yaş grubuna hizmet veren çocuk yuvaları ve 13 yaşından itibaren yetiştirme yurtları. Bu bilgi dikkate alınmadan yapılacak değerlendirmeler pek sağlıklı olmayacaktır. Dolayısıyla yurttaki kalınan süreyle bağlantılı olarak 2 hatta 3 kurumda kalınması olumsuz bir durumu göstermeyebilir.

Çocukların sadece % 19,2’si koruma süresi boyunca tek bir kuruluştaki kalırken, % 34,6’sı 2, % 32,7’si 3, % 10,9’u ise 4 ayrı yurttaki kalmıştır. 5 ve 7 ve üzeri ayrı yurttaki kalan 1’er, 6 ayrı yurttaki kalan 2 çocuk vardır. Kız çocuklarda aynı yurttaki kalma eğilimi erkek çocuklara göre çok yüksektir. Nitekim erkek çocuklarının % 11,3’ü, kız çocuklarının % 32,2’si tek bir yurttaki kalan çocuklardır.

Tablo 59 – Çocuklar Tarafından En Çok Sevilen Kişi

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Arkadaş	78	55	23	50,0	56,7	39,0	100,0	70,5	29,5
Öğretmenlerden Biri	54	35	19	34,6	36,1	32,2	100,0	64,8	35,2
Müdür	10		10	6,4		16,9	100,0		100,0
Hizmetlilerden Biri	7	4	3	4,5	4,1	5,1	100,0	57,1	42,9
Diğer	7	3	4	4,5	3,1	6,8	100,0	42,9	57,1
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Çocukların yurtla ilişkisini ortaya koymaya amaçlayan bir soruda, yurttan en çok sevdikleri kişi sorulmuştur. Çocukların yarısı bir arkadaşını, % 34,6 gibi önemli bir bölümü bir öğretmenini, % 6,4'ü müdürü ve % 4,5'i de hizmetlilerden birini sevdiğini belirtmiştir. Özellikle her üç öğrenciden birinin öğretmenini sevmesi çocuk yurt ilişkisinin nispeten sağlıklı olduğu gösterir. Erkeklerden % 36,1'i kızlardan ise % 32,2'si öğretmenlerden birini sevmektedir. Yurt müdürünü seven hiç erkek çocuk yok iken, 58 kızdan 10'unun en çok sevdiği kişi yurt müdürüdür.

Burada şunu belirtmeliyiz ki Atatürk Kız Yetiştirme Yurdunda yurt müdürü “müdür baba” olarak nitelendirilmekte iken, diğer iki yetiştirme yurdunda ise yurt müdürünün pozisyonu otoriteyi temsil eder niteliktedir. Bu durum her iki grupta da anket sonuçlarına yansırken kızlarda olumlu erkeklerde ise olumsuz etki şeklinde gerçekleşmiştir.

En çok sevilen kurum elemanının öğretmen çıkması normal bir sonuçtur. Zira öğrenciler belirli gruplara ayrılmakta ve bu grupların başında öğretmen bulunmaktadır. Dolayısıyla öğrencilerle birebir ilişkide bulunan kişi öğretmendir. Bu ilişki, anket sonuçlarında en çok sevilen yurt personelinin öğretmen olmasına katkı sağlamıştır.

Tablo 60 – Sorunları Çözmede Tercih Edilen Kişi

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Müdür	25	12	13	16,0	12,4	22,0	100,0	48,0	52,0
Müdür Yardımcısı	22	9	13	14,1	9,3	22,0	100,0	40,9	59,1
Sosyal Hizmet Uzmanı	19	9	10	12,2	9,3	16,9	100,0	47,4	52,6
Psikolog	16	7	9	10,3	7,2	15,3	100,0	43,8	56,3
Doktor	1	1		0,6	1,0	0,0	100,0	100,0	0,0
Hemşire	6	1	5	3,8	1,0	8,5	100,0	16,7	83,3
Hizmetli	7	6	1	4,5	6,2	1,7	100,0	85,7	14,3
Öğretmen	54	49	5	34,6	50,5	8,5	100,0	90,7	9,3
Diğer	6	3	3	3,8	3,1	5,1	100,0	50,0	50,0
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Diğer taraftan, çocuklar sorunlarını en çok sevdikleri öğretmenleri ile çözmeyi tercih etmektedirler. Nitekim, sorunlarınızı daha çok kimle çözersiniz sorusuna, çocukların % 34,6'sı öğretmen cevabını vermiştir. Özellikle erkek çocukları arasında sorunlarını öğretmenleri ile paylaşma kızlara göre çok yaygındır. Erkek çocuklarının yarısı sorunlarını öğretmenine götürürken, kızların sadece % 8,5'i sorunlarını bu kişiler ile paylaşmaktadır. Kızlar daha çok karşılaştıkları sorunları müdür, müdür yardımcısı, sosyal hizmet uzmanı ve psikolog yardımıyla aşmayı tercih etmektedir.

Bu soruya verilen cevap da yurt personelinin cinsiyetinin etki ettiği kanaatindeyim. Zira çocuklar hemcinsleri ile daha rahat iletişim kurmaktadır. Anket esnasında çocuklar, sevdikleri öğretmenlerin isimlerini ısrarla belirtiyorlardı. Erkek yurtlarında erkek öğretmenler öne çıkarılıyordu. Kız yurdunda ise tek bayan öğretmenin olması bu yargıyı destekler niteliktedir.

2. 3. Çalışma ve İş Piyasası Koşulları

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, yetiştirme yurtlarını korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak, bir iş ve meslek edinmelerini ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşları olarak düzenlemiştir (m. 3/e. 2).

Bu bağlamda yetiştirme yurtlarının temel amacı korunmaya muhtaç çocukların, eğitimlerini tamamlamasını sağlamak ve bir meslek edinerek kendi kendine yeterli bireyler haline getirmek olduğu söylenebilir. Bu amacın yetiştirme yurtları tarafından ne ölçüde gerçekleştirildiğini öğrenebilmek amacıyla çocuklara iş hayatı ve çalışma koşulları konusunda çeşitli sorular yöneltilmiştir. Bu sorular iki ayrı kısımda derlenmiştir. Birinci grup sorularla halen çalışanlar ve bunların çalışma koşulları, ikinci grup sorularla ise iş piyasasında korunmaya muhtaç çocukların karşılaştıkları güçlükler, işsizlik sorunu ve iş arama kanalları irdelenmiştir.

2. 3. 1. İstihdam Edilen Çocukların Çalışma Koşulları

Yetiştirme yurtlarında kalan çocukların büyük çoğunluğu eğitim çağında olup eğitim kurumlarına devam etmekte ve çalışmamaktadır. Bu nedenle 156 çocuktan sadece 12'si halen bir işte çalışmaktadır. 12 çocuktan 6'sı kız çocuğu, 6'sı erkek çocuğudur.

Tablo 61 – Çalışmakta Olan Çocuklar

	Sayı			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Evet	12	6	6	7,7	6,2	10,2
Hayır	144	91	53	92,3	93,8	89,8
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0

Çalışan çocuklar bulundukları yaş bakımından incelendiğinde, 6 çalışan kız çocuğundan 2'serinin 16, 18 ve 19 yaşlarında olduğu buna karşılık, 6 çalışan erkek çocuğundan 1'erinin 14, 15, 16 ve 19, 2'sinin ise 18 yaşında olduğu anlaşılmaktadır. Görüldüğü gibi, 4857 sayılı kanuna göre çocuk işçi niteliğinde olan, diğer bir ifadeyle 15 yaşından küçük olan çocuk işçi sayısı 1 adettir. Çocukların 19 yaşındaki 3'ü yetişkin çalışan kalanı ise 15–18 yaş arasındaki genç işçilerdir.

Tablo 62 – Yaşlarına Göre Çalışan Çocuklar

	Sayı		
	Toplam	Erkek	Kız
13			
14	1	1	
15	1	1	
16	3	1	2
17			
18	4	2	2
19	3	1	2
Toplam	12	6	6

Bilindiği üzere, Türk İş Hukukunda 18 yaşından küçük işçiler 4857 sayılı İş kanunu ile çocuk ve genç işçi ayrımına tabi tutulmuşlardır. 4857 sayılı İş Kanunun 71. maddesi onbeş yaşını tamamlamış işçileri çocuk, onbeş yaşını tamamlamış ancak onsekiz yaşını tamamlamamış işçileri genç işçi olarak tanımlamaktadır. Bu madde uyarınca çıkarılmış olan yönetmelik ise, çocuk işçiyi, 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamamış kişi olarak tanımlamaktadır. Öte yandan, İş Kanunu kapsamı dışında olan ve özel düzenlemelere de bağlı olmayan işlerde uygulama alanı bulan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu açısından, 16 yaşından büyük olanlar yetişkin olarak kabul edilmektedir. Vurgulamak gerekir ki, Türkiye'nin tarafı olduğu çalışan çocuk ve genç işçilerle ilgili bütün sözleşmelere

aykırı olan bu kanundaki düzenlemeler, 1930’lardan beri hiçbir değişikliğe uğramadan halen yürürlüktedir¹¹.

Tablo 63 – Çalıştıkları Yere Göre Çalışan Çocuklar

	Sayı			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Yurtta Atölyede	1	1		8,3	16,7	0,0
Kamu İşyerinde	1		1	8,3	0,0	16,7
Özel İşyerinde	10	5	5	83,3	83,3	83,3
Toplam	12	6	6	100,0	100,0	100,0

Korunmaya muhtaç çocuklar kamu kurumlarında öncelikle istihdam edilecek gruplar olmalarına rağmen, ankete katılan çalışan çocukların sadece bir tanesi kamu kesimine ait işyerlerinde istihdam imkanı bulabilmiştir. 12 çocuktan 10’u özel sektöre ait işyerlerinde çalışmaktadır. Bir çocuk ise yurt atölyesinde istihdam edilmiştir. Görüldüğü gibi, veriler sınırlı da olsa korunmaya muhtaç çocukları istihdam etmede devletin yetersiz kaldığı bir gerçektir. Bu nedenle bu çocuklara gelişen ve hızla değişen bilgi çağı iş piyasası koşullarında rekabet edebilecek tarzda bir eğitim verilmeli ve hayata hazırlanmalıdır.

Bu noktada, korunmaya muhtaç çocukların kurum sonrası yaşamlarını destekleyici bir düzenlemenin 3413 sayılı Kanunla getirildiği belirtilmelidir. Bu kanun ile kamu kurum ve kuruluşlarına mevcut kadrolarının binde biri oranında bir bölümünü ayırarak bakım kurumlarındaki gençlerin işe alınmaları görevi yüklenmiştir. Ancak bu hükmün uygulanmasıyla birlikte çocuğun kurumla ilişkisi kesilmektedir. Ne hazindir ki yetişme yurtlarındaki bazı çocukların istihdam edilmelerine yönelik bu pozitif düzenlemeden yararlanma imkanları yoktur. Zira kamu kurum ve kuruluşlarında hizmetli sınıfındaki kadroya atanmak için en az ilköğretim mezunu olma koşulu aranmaktadır. Oysa yurttan ayrılma yaşına gelmiş

¹¹ Kadriye Bakırcı, **Çocuk ve Genç İşçilerin Haklarının Korunması**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım Yay., 2004, s. 85.

korunmaya muhtaç çocukların bazılarının hala ilköğretim mezunu olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 64 – Çalışma Süreleri

	Sayı			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
1 Aydan Az	2	1	1	16,7	16,7	16,7
1–4 Ay	7	3	4	58,3	50,0	66,7
5–8 Ay	1		1	8,3		16,7
1–2 Yıl	2	2		16,7	33,3	0,0
Toplam	12	6	6	100,0	100,0	100,0

Çalışan çocukların ne kadar süredir istihdam olunduğu incelendiğinde, bu çocukların 2’si hariç kalanının 8 aydan az işçilik kıdemine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Öyle ki, 2’si 1–2 yıl arası bir süredir çalıştığını belirtirken, 1 çocuk 5–8 aydır, 7 çocuk 1–4 aydır ve 2 çocuk ise 1 aydan az bir süredir iş piyasasındadır. Görüldüğü gibi, 12 çocuktan 3’ü hariç kalanı 4857 sayılı İş Kanunumuza göre 2 aya çıkarılan ve toplu iş sözleşmeleri ile 4 aya kadar uzatılabilen deneme süresi içindeki çalışanlardır.

Tablo 65 – Çalışılan İşin Çocuğun Eğitimi İle İlişkisi

	Sayı			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Tamamıyla İlişkisiz	10	5	5	83,3	50,0	50,0
Yakından İlişkili	2	1	1	16,7	50,0	50,0
Toplam	12	6	6	100,0	100,0	100,0

Çalışan çocuklara yetiştirme yurtları tarafında üzerinde hassasiyetle durulan örgün ve yaygın eğitim faaliyetleri ile çalıştıkları işin ilişkisi sorulmuştur. Çocuklara

çalıştıkları işin bitirdikleri okul veya katıldıkları iş veya beceri kursları ile bir ilişkisi olup olmadığı sorulduğunda alınan cevap şaşırtıcıdır. Görülebilir eksik istihdamın % 5’ler civarında olduğu ülkemizde¹² korunmaya muhtaç çocuklar da, eğitim seviyeleri ile bağıntılı bir işte çalışmamaktadır. 12 çocuktan sadece 2’si yaptıkları işin bitirdikleri okul veya yaygın eğitim kursu ile ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Diğer çocuklar ise eğitim düzeyi ve yaygın eğitim kurslarında edindikleri bilgi ve becerileri ile herhangi bir bağı bulunmayan bir işte çalışmaktadır.

Tablo 66 – Çalışma Hayatında Korunmalı Çocuklara Yönelik Tutum

	Ustaların Tutumu			İş Arkadaşlarının Tutumu		
	Sayı			Sayı		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Olumlu	9	5	4	9	5	4
Olumsuz	1		1	1		1
Haberleri Yok	1		1	1		1
Toplam	11	5	6	11	5	6

Bu çocuklar “korunmalı çocuk” olup yetiştirme yurtlarında yaşamalarından dolayı çalışma hayatında genel olarak herhangi bir ayrımcılıkla karşılaşmamaktadırlar. Nitekim, bu soruyu cevaplayan 11 çalışan çocuktan 9’u ustalarının ve iş arkadaşlarının korunmalı çocuk olduklarını öğrendiklerinde kendilerine daha olumlu davrandıklarını ifade etmişlerdir. Sadece 1 kız çocuğu, usta ve arkadaşlarının korunmalı çocuk olduğunu öğrendikten sonra olumsuz tutum takındığını belirtmiştir.

¹² DİE, (Çevrimiçi): <http://www.die.gov.tr>, 02.09.2005.

Tablo 67 – İşten Memnuniyet

	Sayı			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Evet	10	5	5	90,9	100,0	83,3
Hayır	1		1	9,1	0,0	16,7
Toplam	11	5	6	100,0	100,0	100,0

Çalışma imkanına sahip çocuklardan çoğu işinden memnundur. Çocukların % 90,9'u işinden memnun olduğunu belirtmiştir. Erkek çocukların tamamı işinden memnunken, 6 kız çocuğundan biri işinden hoşnut değildir. İşinden memnun olmayan bu çocuğun memnuniyetsizlik sebebi ise çalıştığı işin ücretinin düşük olmasıdır.

Diğer taraftan, çalışan çocukların 2'si kız, 2'si erkek olmak üzere sadece 4'ü çalıştığı işte SSK'na bağlı olarak çalışmaktadır. Diğerleri ise her hangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmadan çalışmaktadır. Bu durum ülkemizdeki yaygın çalışma biçimi olan kayıt dışı istihdam uygulamasını destekler özellik göstermektedir¹³.

Tablo 68 – İş Değiştirme

	Sayı			Sayı		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Evet	3	1	2	27,3	20,0	33,3
Hayır	8	4	4	72,7	80,0	66,7
Toplam	11	5	6	100,0	100,0	100,0

Çalışan çocukların çoğu işinden memnun olduğu gibi, işini de değiştirmeyi düşünmemektedir. Çocukların % 72,7'si, 11 çocuktan 8'i işine devam etmeyi düşünürken, 3'ü, % 27,3'ü işini değiştirmek istemektedir. Erkek çocuk çalışma

¹³ Kayıt dışı istihdam ile ilgili olarak bkz: TC Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, **Kayıt Dışı İstihdam ve Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı**, Ankara, ÇSGB Bakanlığı Yay., Ağustos 2004.

koşullarının kötü olması, kız çocuklardan biri ücret yetersizliği, diğeri de diğeri sebeplerle işini değiştirme arzusundadır.

Tablo 69 – Ücret Düzeyi

	Sayı			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
100–200 YTL	8	4	4	72,7	80,0	66,7
200–300 YTL	2		2	18,2	0,0	33,3
300 YTL ve Üzeri	1	1		9,1	20,0	0,0
Toplam	11	5	6	100,0	100,0	100,0

Yetiştirme yurtlarında korunma altına alınan bu çocuklar ne yazık ki iş piyasasında istismar edilmektedir. Çocuklar 16 yaşından küçükler için belirlenen asgari ücretin dahi altında bir ücretle çalıştırılmaktadır. 4857 sayılı İş Kanununun 39. maddesi gereğince 01.01.2005 tarihinden itibaren geçerli olacak net asgari ücret 16 yaşından büyükler için brüt 488,70 YTL, net 350,15 YTL; 16 yaşını doldurmamayanlar için ise brüt 415,80 YTL, net 297,92 YTL’dir¹⁴.

Tablo 70 – Yurttan Ayrıldığında Bu Ücret Düzeyi İle Geçinebilme

	Sayı			Sayı		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Evet	2		2	18,2	0,0	33,3
Hayır	5	5	4	45,5	100,0	66,7
Toplam	11	5	6	100,0	100,0	100,0

11 çocukta 8’i 100–200 YTL, 2’si 200–300 YTL, 1’i ise 300 YTL’den fazla gelir elde etmektedir. Zaten çocuklar da çok düşük ücretlerle çalıştıklarına inanmakta

¹⁴ http://www.calisma.gov.tr/istatistik/cgm/yillar_brut_asgari_ucret.htm, 24.09.2005.

ve yurttan ayrıldıklarında işlerinden elde ettikleri gelirlerle geçinemeyeceklerini ifade etmektedirler. Çocukların sadece 2'si yurttan ayrıldığında işteki ücret düzeyi ile ihtiyaçlarını karşılayabileceğini düşünmektedir.

Sonuç olarak, öncelikle yetiştirme yurtlarında yaşayan çocukların çalışma koşulları hakkında, sınırlı sayıda çalışan çocuk bulunduğu için, kesin bir yargıda bulunmanın güç olacağı belirtilmelidir. Bununla birlikte, çalışan çocukların eğitimleriyle doğrudan ilişkili olmayan, özel sektöre ait işyerlerinde, sosyal güvenceden yoksun bir şekilde düşük ücretler karşılığı çalışmakta oldukları söylenebilir. Yine, sınırlı sayıda denek olduğu için kesin yargıda bulunulması güç olmakla birlikte, Türk işverenin “korunmalı çocuğa” karşı pozitif ayrımcılık tutumunu benimsediği anlaşılmakta ve bu durumun yetiştirme yurtlarındaki çocuklar için bir avantaj olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, çocukların korunmalı çocuk olduğunun anlaşılmasından sonra iş arkadaşlarının daha olumlu bir tutum içine girmesi de sevindiricidir.

2. 3. 2. İstihdam Deneyimleri

Yetiştirme yurtlarında koruma altına alınan çocuklardan istihdam deneyimine sahip çocuklar halen istihdam imkanı bulabilmiş 12 çocukla sınırlı değildir. Çocukların % 30'a yakını geçmişte iş piyasasında yer almıştır.

Tablo 71 – Daha Önce Bir İşte Çalışıldı mı?

	Sayı			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Evet	46	34	12	29,5	35,1	20,3
Hayır	110	63	47	70,5	64,9	79,7
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0

156 çocuktan 34'ü erkek 12'si kız olmak üzere toplam 46'sı, diğer bir ifadeyle % 29,5'i daha önce herhangi bir işte çalışmıştır. Nitekim, halen istihdam olunan 12 çocuktan 5'i erkek, 3'ü kız 8'i de daha önce bir başka işte istihdam

olunmuştur. Daha önce çalışan çocukların çoğu erkektir. Çalışan çocukların % 73,9'u erkek, % 26,1'i ise kız çocuğudur.

Tablo 72 – Daha Önce Çalışılan İş Sayısı

	Sayı			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
1	21	13	8	45,7	38,2	66,7
2	12	9	3	26,1	26,5	25,0
3	13	12	1	28,3	35,3	8,3
Toplam	46	34	12	100,0	100,0	100,0

Daha önce çalıştığını belirten 46 çocuktan % 45,7'si 1 işte, % 26,1'i iki işte, % 28,3'ü üç işte çalışmıştır. Çocukların yaşları dikkate alındığında, üçte bire yakınının daha önce üç işte çalışmış olması dikkat çekicidir. Bu çocukların çoğunlukla yaz tatillerinde çalışma imkanı bulmaları ve her tatil döneminde aynı işyerinde çalışma fırsatı bulamamaları farklı iş yerinde çalışmalarını, bu sonucun ortaya çıkmasını ciddi biçimde etkilemiştir.

Konu cinsiyet çerçevesinde incelendiğinde, kız çocuklarının daha önce çalıştığı iş sayısının daha az olduğu veya kız çocuklarının iş değiştirme eğiliminin erkeklere göre çok daha düşük olduğu söylenebilir. Zira kız çocuklarının % 66,7'si bir işte çalışmıştır.

Daha önce bir işte çalışan çocukların ayrılma sebepleri incelendiğinde, çoğunluğunun eğitimlerine devam etmek amacıyla çalışma hayatına ara verdikleri anlaşılmaktadır. Çocukların % 54,3'ü okullar açıldığı için işinden ayrılmıştır. Ancak, işi sevmediği için ayrılanların ve işveren–usta ile anlaşamadığı için ayrılanların oranı % 20'ye yakındır. Erkek çocuklarının % 14,7'si, kız çocuklarının ise % 25'i işveren–usta ile anlaşamadığı için işten ayrılmıştır.

Tablo 73 – Çalışılan İşten Ayrılma Sebebi

	Sayı			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
İşten Çıkarıldım	3	2	1	6,5	5,9	8,3
İşi Sevmedim	9	7	2	19,6	20,6	16,7
İşveren–Usta İle Anlaşamadım	8	5	3	17,4	14,7	25,0
Daha İyi İş Buldum	1	1		2,2	2,9	0,0
Okullar Açıldığı İçin	25	19	6	54,3	55,9	50,0
Toplam	46	34	12	100,0	100,0	100,0

Erkek çocuklarının % 20,6’sı, kız çocuklarının ise % 16,7’si işi sevmediği işinden ayrıldığını ifade etmiştir.

Tablo 74 – İlk İş Bulmaya Yardımcı Olan Kişiler

	Sayı			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Yurt Yöneticileri	8	4	4	17,4	11,8	33,3
Yurt Arkadaşlarım	3	2	1	6,5	5,9	8,3
Yurttan Ayrılmış Arkadaşlarım	1	1		2,2	2,9	0,0
Aile ve Akrabalarım	11	7	4	23,9	20,6	33,3
Gönüllü Kişi ve Kuruluşlar	2	1	1	4,3	2,9	8,3
Kendisi	20	19	1	43,5	55,9	8,3
Diğer	1		1	2,2	0,0	8,3
Toplam	46	34	12	100,0	100,0	100,0

Yetiştirme yurtlarında kalan çocuklardan daha önce iş piyasasına girenler, çalışma hayatlarına ilk adımlarını kendi çabaları ile atmışlardır. Çocuklardan % 43,5’i ilk işe girişini doğrudan kendisi gerçekleştirmiştir. Kendi çabası ilk işini bulma özellikle erkek çocuklarda çok yaygındır. Erkek çocukların yarısından fazlası ilk işini

kendisi bulmuştur. Kız çocuklarının ise sadece % 8,3'ü kendi işini kendi çabası ile elde etmiştir.

Diğer iş bulma destekleri ise çocukların aile ve akrabaları ile yurt yöneticilerinden gelmiştir. her beş çocuktan birinden fazlasının ilk işe girişinde aile ve akrabaları, % 17,4'ünün ise ilk işe girişinde yurt yöneticileri yardımcı olmuştur. Erkek çocuklarının % 11,8'ine yurt yöneticileri, % 20,6'sına aile ve akrabaları destek olurken, kız çocuklarının % 33,3'erlik kısmı ilk işe girişlerinde bu iki grubun yardımını görmüştür.

Diğer taraftan, iş hayatında yer almış 46 çocuktan sadece 1 tanesi yaptığı işle ilgili çıraklık okuluna devam etmiş kalan 45'i devam etmemiştir. Bu durum, yetiştirme yurtlarında barınan çocuklarının ilgi ve yeteneklerini doğru tespit edilemediğine işaret eden bir parametre olarak değerlendirilebilir.

2. 3. 3. İşsizlik

Yetiştirme yurtlarında kalan çocukların çok az kısmı halen çalıştığı gibi, çok az sayıda çocuk da iş aramaktadır. Buna göre yetiştirme yurtlarındaki çocukların daha çok eğitim kurumlarına devam ettikleri ve iş piyasasına yoğun olarak katılmadıkları söylenebilir.

Tablo 75 – İş Arıyor musunuz?

	Sayı			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Evet	12	10	2	7,7	10,3	3,4
Hayır	144	87	57	92,3	89,7	96,6
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0

Gerçekten, “iş arıyor musunuz” sorusuna cevap veren çocukların sadece 12 adedi bir iş aradığını, diğer bir ifadeyle işsiz olduğunu belirtmiştir. İş arayan 12 çocuktan 10'u erkek, 2'si kız çocuğudur. Eğitim hayatında sene kaybetmeleri

yüzünden örgün ilköğretime devam eden korunmaya muhtaç çocukların bile iş piyasasına yer alıp çalışma istekleri olmadığı gözlemlenmiştir. Bu durum kurum bakımının çocukları sorumluluk üstlenebilecek donanıma sahip bireyler olarak yetiştiremediğini göstermektedir.

Tablo 76 – İş Arama Süresi

	Sayı			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
1 Ay	5	5		45,5	55,6	0,0
2–4 Ay	2	2		18,2	22,2	0,0
2–8 Ay	1		1	9,1	0,0	50,0
1 Yıldan Fazla	3	2	1	27,3	22,2	50,0
Toplam	11	9	2	100,0	100,0	100,0

İş arayanlar arama süreleri bakımından incelendiğinde, çocukların % 27,3'ünün bir yıldan fazla bir süredir iş aradığı ve iş bulamadığı anlaşılmaktadır. Halen yetiştirme yurdunun koruması altında bulunan çocukların kurum bünyesinde iken dahi iş bulamaması, bu çocukları çok parlak olmayan bir geleceğin beklediğini göstermektedir. Çocukların çoğu ise daha kısa süredir iş aramaktadır. % 45,5'lik grup 1 ay, % 18,2'lik grup 2–4 aydır iş aramaktadır.

Tablo 77 – Çocukların, Eğitim ve Katılan Kursların İş Bulmaya Etkisine Olan İnancı

	Sayı			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Evet	5	4	1	45,5	44,4	50,0
Hayır	5	4	1	45,5	44,4	50,0
Kısmen	1	1		9,1	11,1	0,0
Toplam	11	9	2	100,0	100,0	100,0

Çocuklara bitirdiği okulun ya da katıldığı iş veya beceri kursunun iş bulmasına yararlı olacağına inanıp inanmadığı sorulduğunda, bu soruya eşit miktarda olumlu ve olumsuz cevap gelmiştir. İş arayan bir çocuk ise eğitim ve yaygın eğitim kurslarının iş bulmasında kısmen etkili olacağını düşünmektedir.

İş arayan çocuklar, büyük ölçüde kamu kesiminde istihdam olunmayı tercih etmekte ve kendi işini kurmayı arzulamaktadır. Yine aranan iş genellikle yüksek gelir getiren, sürekli ve gelişimine katkı sağlayabilecek bir iş olarak tanımlanmaktadır.

2. 4. Geleceğe Yönelik Beklenti ve Düşünceleri

Araştırmanın son kısmında çocukların geleceğe yönelik endişe, beklenti ve düşünceleri çeşitli sorularla ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Esas olarak verilen yanıtlardan ve karşılıklı mülakattan edinilen izlenim, bu çocukların kendilerini hayata çok hazır hissetmedikleri ve gelecekte kaygılı oldukları görülmekle birlikte, gelecekle ilgili planlarının var olduğudur

Tablo 78 – Çocukların, Yetiştirme Yurdu İle İlişği Kesildiğinde Hayata Hazır Olup Olmayacağına İlişkin Düşüncesi

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Evet	82	49	33	52,6	50,5	55,9	100,0	59,8	40,2
Hayır	43	29	14	27,6	29,9	23,7	100,0	67,4	32,6
Kısmen	31	19	12	19,9	19,6	20,3	100,0	61,3	38,7
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Ankete katılan çocuklara yetiştirme yurdu ile ilişkilerinin kesildiği gün hayata hazır olacaklarına inanıp inanmadıkları sorulduğunda, verilen cevaplar yetiştirme yurtlarının kuruluş gayesi olan çocuğa hayata hazırlama fonksiyonunu yeterince yerine getiremediği anlaşılmaktadır. Çünkü, çocukların yarıya yakını hayata hazır olacağına inanmamaktadır. Çocukların % 27,6'sı bu soruya hayır cevabı verirken, %

19,6'sı kısmen hazır olacağını düşünmektedir. Konu cinsiyet bakımından ele alındığında, yurt ile ilgisi kesildiğinde kendini hayata hazır hissedecek erkeklerin oranı, kızlara göre daha düşüktür. Erkek çocuklarının % 50,5'i, kız çocuklarının ise % 55,9'u bu soruya evet cevabı vermiştir.

Tablo 79 – Gelecek İle İlgili Endişeler

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Hangi Mesleğe Yöneleceğini Bilmemek	33	22	11	21,2	22,7	18,6	100,0	66,7	33,3
Toplum Hayatına Girmekten Çekinmek	21	12	9	13,5	12,4	15,3	100,0	57,1	42,9
Mutlu Bir Aile Yuvası Kuramamak	32	22	10	20,5	22,7	16,9	100,0	68,8	31,3
Hayatta Başarısız Olmak	61	35	26	39,1	36,1	44,1	100,0	57,4	42,6
Diğer	9	6	3	5,8	6,2	5,1	100,0	66,7	33,3
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Büyük bir kesimin kendilerini hayata hazır hissetmediklerini belirttikleri soruyu takiben, çocuklara gelecekte en çok neden endişelendikleri husus sorulduğunda ise, çocukların çoğunlukla hayatta başarısız olmaktan korktukları anlaşılmaktadır. Çocukların % 39,1'i hayatta başarısız olmaktan endişe etmektedir. Zaten, belirtildiği gibi, çocukların % 43,6'sı yetiştirme yurtlarında beceri ve yeteneklerini geliştirebilecek bir ortamın mevcut olmadığını düşünmektedir.

Gelecekle ilgili endişe duyulan diğer bir husus ise çocuğun hangi mesleğe yöneleceğini bilememesi gelmektedir. Çocukların beşte birinin gelecekle ilgili endişesi, yanlış bir mesleğe yönelmekten kaynaklanmaktadır. Şu anda hangi mesleğe yöneleceğini doğru tespit edemediğinden dolayı bu konu çocuğun gelecekle ilgili en büyük endişelerinden birini oluşturmaktadır. Anket esnasında kurulan diyaloglarda meslek lisesine devam eden çocuklarda bile bu endişe açıkça gözlemlenmiştir.

Çocukların beşte birinden fazlası, mutlu bir aile yuvası kuramamaktan korkmaktadır. Bu endişe, çocukların ailelerinin parçalanmış sorunlu aileler

olmasından kaynaklanmakla beraber gerek çocuk yuvaları ve gerekse yetiştirme yurtlarında aile ortamına yakın bir sevgi atmosferinin oluşmadığının da açık bir göstergesidir¹⁵.

Toplum hayatına girmekten çekinme de çocukların % 13,5'nin gelecekle ilgili endişe duyduğu diğer bir konudur.

Tablo 80 – Korunma Kararının Kaldırılacağı Zaman

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
18 Yaşın Bitiminde	133	85	48	85,3	87,6	81,4	100,0	63,9	36,1
Meslek Lisesini Bitirdiğinde	4	3	1	2,6	3,1	1,7	100,0	75,0	25,0
Üniversite veya Yüksekokulu Bitirdiğinde	13	7	6	8,3	7,2	10,2	100,0	53,8	46,2
İş Bulduğumda	1		1	0,6	0,0	1,7	100,0	0,0	100,0
Bilmiyorum	1	1		0,6	1,0	0,0	100,0	100,0	0,0
Diğer	4	1	3	2,6	1,0	5,1	100,0	25,0	75,0
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Bu bağlamda çocukların öncelikle haklarındaki korunma kararının ne zaman kaldırılacağı ve korunma kararı kaldırılincaya kadar çocukların bir planın var olup olmadığı irdelenmiştir. Öncelikle çocuklar hakkındaki korunma kararının ne zaman kalkacağı incelendiğinde, büyük çoğunluğunun 18 yaşına ulaşmalarıyla haklarındaki korunma kararının kalkacağı anlaşılmaktadır. Ortaöğrenime ve yükseköğrenime devam eden 17 çocuğun korunma kararı farklı yaşlarda kalkacaktır. Zira 2828 sayılı Kanun ortaöğretime devam edenlerin 20 yaşına, yükseköğretime devam edenlerin ise 25 yaşına kadar korunma kararlarının uzatılabileceğini düzenlemiştir. 1 çocuğun korunma kararı ise iş bulduğunda kalkacaktır. Zaten esas olarak yetiştirme yurtları 13–18 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklara hizmet vermek için kurulmuştur.

¹⁵ M. Şükrü Tulay, Korunmaya Muhtaç Çocukların Müesseselerde Bakımı Hakkında Rapor, Adana, 1962, s. 7.

Tablo 81 – Korunma Kararının Kaldırılmasına Kadar Gececek Dönemin Planı

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Meslek Lisesini Bitirip Çalışacağım	48	31	17	30,8	32,0	28,8	100,0	64,6	35,4
Liseyi Bitirip Üniversiteye Gideceğim	53	34	19	34,0	35,1	32,2	100,0	64,2	35,8
Meslek Lisesini Bitirip Üniversiteye Gideceğim	31	16	15	19,9	16,5	25,4	100,0	51,6	48,4
İş-Beceri Kursuna Gideceğim	4	4		2,6	4,1	0,0	100,0	100,0	0,0
Çalışmamı Sürdüreceğim	6	3	3	3,8	3,1	5,1	100,0	50,0	50,0
İş Aramayı Sürdüreceğim	6	4	2	3,8	4,1	3,4	100,0	66,7	33,3
Diğer	8	5	3	5,1	5,2	5,1	100,0	62,5	37,5
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

18 yaşını doldurduğunda korunma kararı kaldırılacak olan 133 çocuk, korunma kararına kadar olan zamanını eğitim kademelerini tamamlayarak geçirecektir. Bu gruptaki 133 çocuktan % 33,1'i bu süre zarfında meslek lisesini bitirip çalışmaya başlayacağını, yine % 33,1'lik bir kısmı lise eğitimini tamamlayıp üniversiteye, % 18,8'lik bir grup ta meslek lisesi eğitimini tamamlayıp üniversiteye gideceğini belirtmiştir. Görüldüğü gibi, çocukların planı, devam ettikleri eğitim kademelerini tamamlayarak hayata atılmak ve süre yeterli ise eğitim seviyelerini yükseltmek için yüksek öğrenime devam etmektir. Daha önce de belirtildiği gibi korunma kararının ortaöğretime veya yüksek öğretime devam eden çocuklar için 18 yaşından sonraya uzatılabilmesi mümkündür.

Tablo 82 – Korunma Kararı Kalktıktan Sonraki Planı

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Halen Çalıştığım İşyerinde Çalışacağım	9	6	3	5,8	6,2	5,1	100,0	66,7	33,3
Başka Bir İş Arayacağım	6	4	2	3,8	4,1	3,4	100,0	66,7	33,3
Başka Şehre Gideceğim	8	6	2	5,1	6,2	3,4	100,0	75,0	25,0
Kararsızım	12	11	1	7,7	11,3	1,7	100,0	91,7	8,3
İş Bulup Çalışacağım	57	34	23	36,5	35,1	39,0	100,0	59,6	40,4
Eğitime Devam Edeceğim	58	30	28	37,2	30,9	47,5	100,0	51,7	48,3
Diğer	6	6		3,8	6,2		100,0	100,0	0,0
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Asıl önemli husus çocukların korunma kararı sonrasına ilişkin bir planları olup olmadığıdır. Ankete katılan çocuklara “haklarındaki korunma kararı kalktıktan sonra ne yapmayı düşündükleri” sorulduğunda, 12’si dışında tamamının bir planı olduğu görülmektedir. Çocukların 12’si bu konuda daha karar vermediğini belirtirken, % 36,5’i iş bulup çalışacağını, % 37,2’si eğitime devam edeceğini, % 5,8’i halen çalıştığı işte çalışmayı sürdüreceğini ifade etmiştir.

Tablo 83 – Korunma Kararı Kalktıktan Sonra Yaşayacağı Kişi

	Sayı			%			%		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
Anne ve Baba	11	9	2	7,1	9,3	3,4	100,0	81,8	18,2
Anne	18	13	5	11,5	13,4	8,5	100,0	72,2	27,8
Baba	13	8	5	8,3	8,2	8,5	100,0	61,5	38,5
Kardeş	31	18	13	19,9	18,6	22,0	100,0	58,1	41,9
Yakın Akraba	10	7	3	6,4	7,2	5,1	100,0	70,0	30,0
Yurttan Arkadaş	15	8	7	9,6	8,2	11,9	100,0	53,3	46,7
Evleneceğim Kişi	21	15	6	13,5	15,5	10,2	100,0	71,4	28,6
Yalnız	21	9	12	13,5	9,3	20,3	100,0	42,9	57,1
Diğer	16	10	6	10,3	10,3	10,2	100,0	62,5	37,5
Toplam	156	97	59	100,0	100,0	100,0	100,0	62,2	37,8

Çocuklar korunma kararı sonrasında hayatlarını bugüne kadar yoksun oldukları bir aile ortamından uzakta sürdürmeye devam edeceklerdir. Sadece 9'u erkek 2'si kız 11 çocuk (% 7,1) anne ve babası ile birlikte yaşayacak iken, 18 çocuk (% 11,5) annesi, 13 çocukta (% 8,3) babası ile birlikte hayatını sürdürecektir.

Çocukların yaklaşık beşte biri aile fertlerinden biri olan kardeşi ile, % 6,4'ü yakın akraba, % 9,6'sı yurttaki arkadaşları ile, % 13,5'i de yalnız yaşacağını ifade etmiştir. % 13,5'i de bağımsız bir aile kurup evleneceği insan ile yaşayacaktır.

Ebeveyninden biri veya her ikisi ile birlikte yaşayacak olan kız çocuklarının oranı erkek çocuklardan daha düşüktür. Kızların % 20,3'ü, erkek çocukların ise % 30,9'u ebeveyninden biri veya her ikisi ile birlikte hayatını sürdürecektir. Diğer taraftan, kardeşi ile ve yurt arkadaşları ile hayatını sürdürecektir kızların oranı erkeklerden fazladır. Asıl dikkati çeken durum ise kız çocuklarının beşte birinin, % 20,3, yalnız yaşama kararında olmasıdır.

Sonuçta, yetiştirme yurtlarından ayrıldıktan sonra çocukların büyük çoğunluğunu bir belirsizliğin beklediği görülmektedir.

3. Alan Araştırmasının Genel Değerlendirmesi

İstanbul’da faaliyette bulunan 3 adet yetiştirme yurdunda korunma altına alınan 156 çocukla yapılan araştırmada, bu kurumlar bünyesinde barınmakta olan çocuklar ve kurum imkanları çeşitli yönlerden ele incelenmiştir. Çocuklar; sosyal ve kültürel özellikleri, aile yapıları ve ilişkileri, sosyalleşme düzeyleri ve aile dışı bağları, çalışma ve iş piyasasına katılımları ile geleceğe yönelik beklentileri bakımından, yetiştirme yurtları ise; yaşam koşulları ve hizmet kalitesi, yönetim anlayış ve biçimi ve çocuklarla ilişki düzeyi bakımından incelenmiştir.

Araştırmada saptanan varsayımlardan bir kısmıyla aynı, bir kısmı ile ise aksi yönde bulgular edinilmiş, bir kısım varsayımlar doğrulanırken, bazı varsayımları destekleyici sonuçlara ulaşılamamıştır.

Araştırma sonuçları ele alındığında, öncelikle ülkemizde korunmaya muhtaç çocukların çoğunlukla, erkek çocukları olduğu belirtilmelidir. Gerçekten ülke genelindeki yetiştirme yurtlarında koruma altına alınan çocukların % 67,5’i erkektir. Tabi ki, bu hususta doğumlarda genellikle % 5–6 civarında bir erkek fazlalık olması ve gerek 0–14 (% 51,7’si erkek % 48,3’ü kadın) ve gerekse 15–24 (% 51,2’si erkek, % 48,8’i kadın) yaş grubunda erkeklerin oranının kızlara nispeten daha yüksek olmasının yanı sıra toplumsal ve kültürel faktörlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Bu yurtlarda kalan çocukların % 72,4’ü 15–18 yaş aralığındadır ve çocukların büyük bir bölümü 4 ve üzeri yıldır yetiştirme yurtlarında yaşamlarını sürdürmektedir.

Bu çocukların önemli bir kısmı kırsal kökenlidir. Her üç çocuktan yaklaşık biri (% 32,7) köy doğumludur. İlçe merkezi doğumlu olanların oranı % 55’den fazla iken, il merkezinde doğanların oranı sadece % 7,7’dir. İstanbul’un ilçeleri doğumluların da önemli bir kısmı, bu şehrin göç almaya devam eden ve daha geç kentlileşen ilçelerindendir. Bu veriler, “korunmaya muhtaç çocukların çoğunlukla kırsal kökenli ailelerin veya yakın geçmişte kentsel alanlara göç etmiş ailelerin çocukları” oldukları varsayımını destekleyici niteliktedir.

Araştırmanın ikinci varsayımı olan “korunma altına alınan çocukların parçalanmış ailelerin veya ebeveynlerinden anne veya babanın veyahut ta her ikisinin birden kaybedildiği ailelerin çocukları” oldukları da doğrulanmıştır. Gerçekten, her

üç çocuktan birinden fazlası (% 35,3) boşanmış ailelerin üyesidir. Üstelik bu çocuklar ebeveynin ayrılması hadisesi ile çok küçük yaşlarda karşılaşmışlardır. Boşanmaların % 70'e yakını, daha çocuklar henüz ebeveynin boşanmalarının ortaya çıkardığı sorunlarla baş edebilmelerinin ve hatta bu sorunları algılayabilmelerinin oldukça güç olduğu 10 yaşından önce meydana gelmiştir. Yine, çocukların 39'u babasını, 41'i ise annesini kaybetmiştir. Buna göre 156 çocuktan 80'inin anne veya babası yoktur. 17 çocuk ise hem annesini ve hem de babasını küçük yaşlarda kaybetmiş olan çocuklardır.

Bu çocukların aileleri eğitim, meslek ve ekonomik düzeyleri bakımından incelendiğinde, genel olarak eğitimsiz, sosyal statüsü ve geliri düşük mesleklere sahip ekonomik düzeyi yetersiz ailelerin üyeleri oldukları anlaşılmaktadır. Çocukların annelerinin % 23,5'i, babalarının ise % 8,6'sı okuryazar değildir. Okuryazarlık bakımından yetiştirme yurtlarındaki çocukların ebeveynlerinin eğitim düzeyi ülke geneli ortalamasından daha düşüktür. Diğer eğitim kademeleri bakımından da çocukların ebeveynlerinden özellikle annenin eğitim düzeyi ülke ortalamasının oldukça altındadır.

Ailelerin ekonomik durumu ise yetersizdir. Ankete katılan çocuklar ailelerini yoksul ve orta gelir grubundaki aileler olarak nitelendirmişlerdir. Çocukların % 45'i ailelerinin ekonomik durumunun yetersiz olduğunu, % 31,1'i nispeten orta düzeyde bir gelire sahip olduklarını, sadece % 3,3'ü ise üst gelir grubunda yer aldıklarını belirtmiştir.

Çocukların ebeveyni sosyal statüsü ve geliri düşük mesleklere sahiptir. Öyle ki, çocukların yarısından fazlasının annesi ev hanımı, % 59,3'ünün babası ise işçidir.

Araştırmanın diğer bir varsayımı ise çocukların aileleri ile sağlıklı ve düzenli bir ilişkisinin bulunmamasıdır. Annesi ile ilişkide bulunmayan deneklerin oranı % 47,1, babası ile ilişkiye girmeyen deneklerin oranı % 43,6'dır. Görüldüğü gibi, annesi ve/veya babası yaşayan her iki çocuktan birinin anne veya babası ile herhangi bir ilişki ve iletişimi yoktur. İlişkisi var olanların büyük çoğunluğu için ise en yaygın görüşme biçimi telefonla görüşmedir. Bunu, çocuğun ebeveynini ev veya işyerinde ziyaret etmesi izlemekte ve yine ebeveynin bizzat yetiştirme yurduna gelerek ziyarette bulunması da diğer bir görüşme biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Nispeten

daha az görüşme kalıbı ise çocuğun ebeveynin evinde uzun süreli kalabildiği görüşme biçimidir. Araştırmaya göre, daha fazla sayıda çocuk annelerinin evlerinde, babalarının evlerine nispeten uzun süre kalabildiğini belirtmiştir. Bu baba-çocuk ilişkisine göre, anne-çocuk ilişkisinin niteliğini ortaya koyması bakımından önemlidir.

Çocuk-ebeveyn ilişkisinin düzenli ve düzensiz oluşu hem görüşme biçimine ve hem de görüşme sıklığına etki etmektedir. Öyle ki, çocuk-ebeveyn ilişkisi düzenli olmayan çocuk veya ebeveynin tercih ettiği görüşme biçimi öncelikle doğrudan, yüz yüze bir görüşme olmayan telefonla irtibata geçmedir. Buna karşılık çocuk-ebeveyn ilişkisi düzenli olduğunda telefonla görüşme biçimi yerini, karşılıklı ziyaretlere bırakmaktadır.

Yine çocuk ebeveyn ilişkisinin düzenli olduğu ilişki kalıplarında görüşme sıklığı çoğunlukla haftada bir, iki haftada bir ve ayda bir iken, düzensiz olduğu ilişki kalıplarında görüşme sıklığı genelde ayda bir ve yılda bir iki kereye yükselmektedir. Diğer taraftan, çocuğun ebeveyn evinde uzun süreli kalabilmesi, çocuk-ebeveyn ilişkisinin düzenli olup olmadığına bağlı olmaksızın birkaç ayda bir veya çoğunlukla yılda bir iki kez sıklıkta meydana gelen bir ilişki biçimidir.

Yetiştirme yurtlarındaki çocukların anne ve babaları ile görüşme biçimi ve sıklığı fiziki uzaklıktan oldukça fazla etkilenmektedir. Öncelikle çocuk-ebeveyn ilişkisi aynı veya ayrı coğrafi mekanı paylaşmaktan bağımsız olduğu belirtilmelidir. Nitekim, annesi İstanbul ili sınırları içinde yaşayan 48 çocuktan 11'inin annesi, babası bu ilde yaşayan 65 çocuktan 13'ünün babası ile herhangi bir bağı yoktur. Buna karşılık, ebeveynin yaşadığı şehrin, çocuğun ikamet ettiği yetiştirme yurduna olan uzaklığının görüşme biçimi ve görüşme sıklığı üzerinde olumsuz etkisi vardır. Özellikle bu husus doğrudan görüşme ve ziyaretlerde kendini göstermekte aynı şehirde yaşayan ebeveynin yurt ziyaretlerinin, çocukların ebeveynini ev ve işyerinde ziyaretlerinin sıklığı haftada bir, iki haftada bir, ayda bir iken, diğer iller için bu süre daha uzundur.

Araştırmada çocukların sosyalleşme düzeyi ve aile üyeleri dışında toplumla bağı irdelendiğinde, şaşırtıcı bir sonuçla karşılaşılmıştır. Ebeveyni ile düzenli ve sağlıklı bir ilişki sürdürmeyen/sürdüremeyen çocuklar bu boşluğu üçüncü bir kişi ile

doldurmaktadır. 154 çocuktan 124'ü (% 80,5'i) ailesinin dışında kendisi için çok önemli olan bir kişinin bulunduğunu ve bu kişi ile uzun yıllardan beri iletişim halinde olduğunu belirtmiştir. Kız çocuklarının % 84,7'si, erkek çocuklarının nispeten daha düşük bölümü (% 77,9'u) anne babanın dışında önem verdikleri bir kişiye sahiptir. Bu durum, çocukların sosyalleşmesinde, toplumsal hayata adaptasyonunda ve kendine güvenlerini kazanmalarında etkili bir unsurdur. Bu ilişkinin özellikle küçük yaşlardan itibaren başlamış olması anne veya babasını veyahut ta her ikisini birden kaybetmiş bulunan çocuklar ile parçalanmış ailelerinin çocukların sosyal ve ruhsal rehabilitasyonuna destek olmuştur. Çocukların önem verdiği kişilerin çoğunluğu ise yakın akrabalarıdır. Ankete katılan deneklerin % 55,6'sı en fazla önemi yakın akrabalarına, % 14,5'i bir nevi yeni aile olup çocuğu sahiplenen koruyucu ailelerine vermektedir. Çocukların % 12,9'u arkadaşlarını, % 8,1'i öğretmenlerini ve % 8,9'u diğer bir tür yakınlık teşkil ettiği kişiyi ebeveyninden sonra hayatındaki en önemli kişi olarak nitelendirmektedir. Kız ve erkek çocuklar arasında ise önemli farklılıklar vardır. Öyle ki, en önemli kişi erkek deneklerin % 66,2'si için yakın akrabalar iken, kızların % 40'ı yakın akrabalarına bu önemi atfetmektedir. Yine, kız denekler erkek deneklere göre öğretmen arkadaş ve diğer olarak nitelenen kişilere daha fazla önem vermektedir.

Yetiştirme yurtlarındaki “yaşam koşulları ve hizmet kalitesi yetersizdir” varsayımı elde edilen bulgularla doğrulanmamıştır. Araştırmanın yürütüldüğü 3 yetiştirme yurdunda kalan çocuklar, genel olarak yurt koşulları ve hizmet kalitesinden memnun olduğunu belirtmişlerdir. Çocukların % 60,3'ü bulunduğu yurttan memnun, % 19,9'u kısmen memnun iken, sadece % 19,9'u yaşadığı yurttan memnun değildir. Yurt hizmetlerinin kalitesi irdelendiğinde, çocukların % 53,2'sinin yetersiz gördüğü yemek kalitesi ve % 42,3'ünün yetersiz gördüğü yemek miktarı dışındaki hizmetlerden çocukların üçte ikisi civarındaki kısmı kültürel ve sosyal faaliyet imkanını, çalışma ortamını, yurt temizliğini ve sağlık hizmetlerini yeterli bulmaktadır. Banyo imkanı, yatak temizliği ve yatak rahatlığı daha az çocuğun şikayet ettiği yurt hizmetleridir. Buna karşılık, çocuklar, mevcut yurt ortamının kendilerinin beceri ve yeteneklerini geliştirecek nitelikte olmadığını düşünmektedirler. Çocukların % 43,6'sı “yurtta beceri ve yeteneklerinizi geliştirecek bir ortam mevcut mu” sorusuna hayır cevabını vermiş, % 10,3'ü ise kısmen yurdun

böyle bir ortama sahip olmadığını belirtmişlerdir. Ankete katılanların % 46,2'si ise yurt ortamını yeterli bulmaktadır.

Yaşam koşulları ve hizmet kalitesi yeterli görülen yetiştirme yurtları, bazı eksikleri bulunsa dahi, korunmaya muhtaç çocuklar tarafından kendileri için en iyi bakım yöntemi olarak görülmektedir. Çocukların % 50,6'sı kurum bakımını, % 29,5'i aile yanına verilmeyi, % 19,9'u da evlatlık verilmeyi kendileri için en iyi bakım yöntemi olarak nitelendirmiştir.

Diğer bir varsayım ise yetiştirme yurtlarında kalan çocukların manevi ve fiziki şiddete maruz kalıp kalmadıklarıdır. Dönem dönem kamuoyunun gündemine gelen bu durum, ne yazık ki araştırma sonuçları ile de sınırlı da olsa doğrulanmaktadır. Nitekim, çocukların yarısından fazlası, “yanlış bir davranışta bulunduklarında kötü muamele veya tehdide maruz kaldığını” belirtmiştir. Çocukların % 47,4'ü böyle bir davranış sonrasında yöneticilerinin öğüt verdiğini, % 5,8'i fiziki şiddete uğradıklarını, % 19,9'u azarlandıklarını, % 10,3'ü barınmakta oldukları yetiştirme yurtlarından atılma tehdidi ile karşılaştıklarını, % 14,1'i de bazı yasak ve sınırlamalara muhatap bırakıldığını ifade etmiştir. Görüldüğü gibi, çocukların yarısından fazlasının yanlış bir davranışının karşılığı, fiziki veya psikolojik şiddet veyahut ta özgürlüklerinin sınırlandırılması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu durum, kurum bakımının en ciddi sorunlarından biri olan kendine güven duygusunun gelişmesi/gelişmemesi sonucuna yol açmaktadır.

Yine, yurttan kaçan çocukların % 25,9'u, her dört çocuktan biri, yurttan “kötü muamele” gördüğü için kaçmıştır. Erkek çocukların ise üçte birinin kaçış nedeni kötü muameledir.

Yurttan kaçanlara geri dönüşlerinde uygulanan muamele ise bu varsayımı desteklemektedir. Çocukların % 3,4'ü yurda döndüklerinde hapsedildiklerini, % 29,3'ü ise dayığa maruz kaldıklarını belirtmiştir. Kendilerine tavsiyede bulunulduğunu belirtenler kaçan çocukların % 58,6'sıdır. Yurttan kaçan erkek çocukların % 40,5'i dönüşlerinde dayak cezasına çarptırılmışlardır.

“Yetiştirme yurtları çocukları hayata hazırlamada yetersiz kalmaktadır” varsayımı da büyük ölçüde destek bulmaktadır. Çocuklara yetiştirme yurdu ile ilişkilerinin kesildiği gün hayata hazır olacaklarına inanıp inanmadıkları

sorulduğunda, verilen cevaplar yetiştirme yurtlarının kuruluş gayesi olan çocuğa hayata hazırlama fonksiyonunu yeterince yerine getiremediği anlaşılmaktadır. Çünkü, çocukların yarıya yakını hayata hazır olacağına inanmamaktadır. Çocukların % 27,6'sı bu soruya hayır cevabı verirken, % 19,6'sı kısmen hazır olacağını düşünmektedir.

SONUÇ

İlk çağlardan beri tüm toplumlarda “korunmaya muhtaç çocuklara” yönelik bakım hizmetlerinin sağlanması, en önemli sosyal politika problemlerinden biri olmuştur ve halen de bu niteliğini sürdürmektedir. Sosyal politikanın kapsamı içindeki yoksullar, hastalar, özürlüler, yaşlılar, çocuklar gibi kendi kendine yeterli olamayan gruplar arasında, toplumların geleceği olan korunmaya muhtaç çocukların bakımı, daima özel bir önem taşımıştır. Nitekim, çocukların korunması düşüncesi, sosyal politika tarihindeki ilk yasal düzenlemelerde dahi önemli oranda yer almıştır. 1601 tarihli Yoksulluk Kanunu’nda ailesi tarafından bakılmayan kız ve erkek çocukların çırak olarak veya ev işlerinde çalıştırılmak üzere diğer ailelere verileceği belirtilmiş ve bu yöntemle çocukların korunması amaçlanmıştır.

Toplumların geleceği olan çocukların korunması, diğer sosyal politika ve sosyal refah hizmetlerinde olduğu gibi, endüstri devrimine kadar büyük ölçüde aileler ve gönüllü organizasyonlar tarafından sağlanmıştır. Ancak, bu dönemden sonra çocukların korunmasına verilen önem giderek artmış ve devletler korunmaya muhtaç çocukların bakım hizmetlerinin sağlanmasında aktif sorumluluk üstlenmeye başlamışlardır.

Cumhuriyetin ilanına kadar benzer bir koruma mekanizmasının işlediği ülkemizde, savaşlar nedeniyle kimsesiz çocuk sayısının artışı, göç ve kentleşme nedeniyle korunma ihtiyacı içindeki aile sayısının hızla artması ve de genel nüfus artışında gözlenen hızlanma, bu alanda devletin daha etkin bir rol üstlenmesine yol açmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında çocukların korunmasına yönelik yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmış, başta Çocuk Esirgeme Kurumu olmak üzere çeşitli kurumlar kurulmuştur. Takip eden dönemde, devletin bu alandaki sorumluluğu, gerek Türkiye Cumhuriyeti devletinin sosyal bir devlet olduğu ilkesinin yer aldığı 1961 ve 1982 Anayasaları’ndaki hükümlerle ve gerekse uluslar arası belge ve sözleşmelerle perçinlenmiştir.

Ülkemizde, hakkında korunma kararı alınan korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetler, 1983 tarihli 2828 sayılı “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme

Kurumu Kanunu”nun kabulüne kadar, belediyeler tarafından Türkiye’nin hemen her ilinde kurulan “İl Koruma Birlikleri” ile gönüllü bir kuruluş olan “Çocuk Esirgeme Kurumu” tarafından verilmiştir. Ancak, konunun uzmanları ve bilim adamları tarafından, gönüllülük esasına dayalı olarak hizmet veren birlikler, birbirinden kopuk ve farklı anlayış içinde oldukları, çocuklara istenen hizmeti sağlayamadıkları, az sayıda çocuğa bakabildikleri ve denetlenmelerinin güç olduğu gibi nedenler öne sürülerek eleştirilmişler ve sosyal hizmetlerin tek bir çatı altında birleştirilmesi gereği ileri sürülmüştür. Bu eleştiriler neticesinde, korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sosyal hizmetler “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu” bünyesinde toplanmıştır. Bu kurum, korunmaya muhtaç çocuklara sosyal hizmet verecek tek yetkili kurum olarak kabul edilmiştir.

Fakat, temeli gönüllülük esasına dayanan bu hizmetin tümüyle devletin tekeline alınması, Türk toplumunun yüksek hayırseverlik ve yardımseverlik potansiyelinden tümüyle yararlanılmasına engel teşkil etmektedir. Bu noktada, devletçi bir anlayışın ürünü olan böyle bir düzenlemenin, yerel yönetimlerin ve gönüllü kuruluşların faaliyetlerine imkan sağlayacak şekilde yeniden ele alınıp değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira, Kanuna aykırı olmasına rağmen, Kurumun ulaşamadığı/ulaşmadığı çocuklara gönüllü kuruluşlar hizmet vermektedir. Gönüllü kuruluşlara hizmet izni verilerek hem Kanun’daki çelişki düzeltilmiş olur, hem de toplumsal bir sorun olan korunmaya muhtaç çocukların sorumluluğu toplumla paylaşılmış olur. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ise, hizmet tekeline değil denetim tekeline sahip olarak, gönüllü kuruluşların çocuklara vereceği hizmeti denetleme görevini yerine getirebilir.

Nitekim veriler, mevcut yapının, sorunların üstesinden gelinmesinde yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Ülkemizde 550 bin civarında olduğu tahmin edilen korunmaya muhtaç çocuklardan Eylül 2005 yılı itibarıyla sadece 19.233’üne hizmet verilebilmektedir.

Kanuni ve kurumsal yapıya ilişkin bu değerlendirmelerden sonra, korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sosyal hizmetler konusunda üzerinde durulması gereken bir diğer nokta, hangi konum ve özellikteki çocukların korunmaya muhtaç sayılacağıdır.

Korunmaya muhtaç çocuklar, ilk olarak 5387 sayılı Kanun’da, “beden, ruh ve ahlak gelişimleri tehlikede olup ana ve babasız, ana ve babası belli olmayan ve Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre haklarında koruma tedbirleri alınmasında zaruret görülen çocuklar” şeklinde tanımlanmıştır.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, 6972 sayılı Kanuna nazaran, korunmaya muhtaç çocuk kavramının kapsamını genişletmiştir. Nitekim 3. maddede yer alan hükme göre, korunmaya muhtaç çocuklar, “kanuni evlenme sonucu doğan, ancak ölüm nedeniyle anne ve babalarını ya da her ikisini kaybetmiş olup, kendilerine kanunen bakmakla yükümlü kimseleri olsa bile çeşitli nedenlerle korumasız kalan çocuklar, ana veya babanın ya da her ikisinin çocuğa karşı görevlerini yerine getirememeleri, yahut getirmekten kaçınmaları sonucunda giderek terk edilen çocuklar ile ana ve babalarınca ihmal edilerek kötü davranış ve alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan çocuklar” şeklinde tanımlanmıştır.

Ancak, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nun getirdiği bu tanımın da yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü, kanunun lafzına bağlı kalarak korunmaya muhtaç çocukları tespit etmeye kalktığımızda, bazı yetersizliklerin ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır. Kanun’daki düzenlemeye bağlı kalınarak anne ve babasını ya da her ikisini kaybeden bir çocuğu, kendisine bakabilecek durumda kimseleri olup olmadığını araştırmadan ya da bunların ne ölçüde çocuğa gerekli bakım ve korumayı sağlayabilecekleri hakkında ayrıntılı ve sağlıklı bilgiler elde etmeden, bunları korumaya muhtaç olarak nitelendirmek isabetli olmayacaktır.

Keza, anne ve babası olmakla birlikte, ailenin ekonomik yetersizlikleri veya eşler arasında çocuğu her yönden olumsuz bir şekilde etkileyen sorunların bulunması gibi hallerde, çocuğu sırf kanunda belirtilen tanıma uymadığı için korumasız bırakmak da doğru değildir. Öte yandan, ülkemizde korunmaya muhtaç durumdaki çocukların sayısının her geçen gün daha da arttığı dikkate alınacak olursa, 2828 sayılı Kanun’da korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin olarak yer alan tanımın bu haliyle de yeterli olmadığı açıktır. Alan araştırmasından elde edilen sonuçlar da, korunmaya muhtaç çocuk sorununun geniş kapsamlı bir konu olduğunu ortaya koymaktadır.

Çocuğun korunmasına yönelik faaliyetlerin kapsamına; bir yandan evlilik kurumunun oluşturulması, evlilik yaşamının devamını sağlayacak koşul ve imkanların yaratılması, diğer yandan ise çocuğun her yaşta bedensel, zihinsel ve ruhsal gelişimini sağlayacak biyolojik ve fizyolojik ortamın yaratılması ile onun sağlıklı bir kişiliğe sahip olmasına ilişkin gerekli eğitim olanaklarının sağlanması girmektedir.

Bu nedenle, korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sosyal hizmetler çerçevesinde, öncelikle aile refah hizmetlerine önem vermek gerekmektedir. Nitekim, alan araştırmasına göre, korunma altına alınan çocuklar daha çok parçalanmış ailelerin veya anne veya babanın veyahut da her ikisinin birden kaybedildiği ailelerin çocuklarıdır. Ayrıca, bu çocukların aileleri, genel olarak eğitimsiz, sosyal statüsü ve geliri düşük mesleklere sahip, ekonomik düzeyi yetersiz ailelerdir. Ailelerin diğer bir özelliği de, çoğunlukla kırsal kökenli veya yakın geçmişte kentsel alanlara göç etmiş olmalarıdır.

Yetiştirme yurtlarında gerçekleştirilen alan araştırması bulguları, çocukların sağlıklı bir kişiliğe sahip olmaları için gerekli eğitim olanaklarının sağlanması ilkesi ışığında değerlendirildiğinde, uzun sayılabilecek bir süredir yetiştirme yurtlarında kalan ve önemli bir kısmı kırsal kökenli olan bu çocukların, gerek örgün eğitim (ilköğretim, ortaöğretim, yüksek öğretim) ve gerekse yaygın eğitim hizmetlerinden azami ölçüde yararlandırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Öte yandan, korunmaya muhtaç duruma gelmiş çocukların öz aileleri yanında bakım ve korunmalarını sağlayıcı hizmetlere öncelik verilmelidir. Çünkü aile, çocuk için en ideal ortamdır. Ancak bu gerçekleşmiyorsa, kurum bakımı, koruyucu aile uygulaması ve evlatlık gibi değişik bakım türlerine başvurmak faydalı olacaktır.

Ailesi yanında bırakılmasının sakıncalı olmayan durumlarda, öz aile parasal ve psiko-sosyal yardımlarla desteklenerek, çocuğun kendi çevresinden ayrılmadan korunmasına öncelik verilmelidir. Bu amaçla, ailelere yapılan ve yetersiz olan parasal ve psiko-sosyal desteğin artırılması gerekir. Ailelere yapılan nakdi yardımın aylık miktarı 158 YTL'dir. Yoksulluk nedeniyle çocukların ailelerinden ayrılmasını önlemek amacıyla çıkarılan "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği" hükümleri çerçevesinde, 2003 yılında 13.253 kişiye,

2004 yılında 21.817 kişiye ve 2005 yılının ilk altı ayında 10.651 kişiye nakdi yardım yapılmıştır¹⁶.

Ailenin, çocuğun bedensel, zihinsel ve ruhsal gelişimi bakımından önemli olduğu dikkate alınarak, öz ailesi yanında parasal ve psiko–sosyal destekle korunamayan çocuklar, koruyucu aile yanına yerleştirilmelidir. Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik modern bakım ve koruma yöntemi olarak da nitelendirilen koruyucu aile uygulaması, ülkemizde 1961 yılından itibaren uygulanmaya başlamıştır. O tarihten günümüze kadar 3.917 çocuk koruyucu aile uygulamasından yararlanmıştır.

Koruyucu aile uygulamasının da başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Halen 536 koruyucu aile yanında 575 çocuk bulunmaktadır ve bunların 459’i için ailelere bakım ücreti ödenmektedir. Araştırma sonuçları da koruyucu aile sisteminin işlemediğini ortaya koymaktadır. Nitekim, yetiştirme yurtlarında yaşayan çocukların sadece % 29,5’i aile yanına verilmeyi en iyi bakım yöntemi olarak belirtmiştir.

Geleneksel kültürümüzde kan bağına aşırı derecede önem verilmektedir ve başkasının soyundan gelen çocuk şüphe ile karşılandığı gibi özellikle kuruma bırakılan çocuklar hakkında daha da olumsuz bir bakış açısı söz konusu olmaktadır. Bu durum, neredeyse Cumhuriyetle yaşıt olan “evlat edinme” uygulamasının, başlangıcından günümüze kadar sadece 8.078 çocukla sınırlı kalmasına yol açmıştır. 2004 yılında ise sadece 133 çocuk evlat edinilmiştir. Araştırmaya katılan çocukların % 19,9’u, evlatlık verilmeyi kendileri için en iyi bakım yöntemi olarak nitelendirmiştir.

Korunmaya muhtaç çocuklar için bir diğer yöntem olan kurum bakımı ise, çocuk refahı alanında en eski ve en önemli bakım yöntemidir. Bu bakım türünde, bir aile ortamında korunamayan çocukların, yatılı olarak kendileriyle herhangi bir bağı bulunmayan diğer çocuklarla birlikte gruplar halinde ya da topluca yaşamaları söz konusudur. Çocuklara yönelik bakım ve korunma hizmetlerinin, yatılı sosyal hizmet kurumları tarafından yürütülmesinin uygun olup olmadığı çok tartışmalı bir konudur.

¹⁶ Bu bilgiler, SHÇEK Genel Müdürlüğü’nden 24.9.2005 tarihinde bilgi edinme hakkı gereğince elektronik posta yoluyla temin edilmiştir.

Çünkü, bu kurumların, çocuğun maddi gereksinimlerini karşılamakla birlikte, ailenin kazandıracağı değer hükümleri ile ruh sağlığını ve kişiliğini olumlu yönde etkileyen faktörlerin yerleşmesini sağlayamayacağı ileri sürülmektedir.

Ancak, ülkemizde gerek koruyucu aile ve gerekse evlatlık edinme uygulamasında başarılı olunamadığı da bir gerçektir. Bu iki uygulamanın korunmaya muhtaç çocukların bakım hizmetlerinin sağlanmasındaki payı oldukça sınırlıdır. Üstelik, bazı çocuklar için kurum bakımı daha faydalı olabilir. Örneğin, aileye uyum gösteremeyen, davranışları ve eğilimleri nedeniyle kurum bakımına yatkın çocuklar için kurum bakımı tercih edilecek bir bakım yöntemidir.

Yetiştirme yurtlarının başarı düzeyini ortaya koyması bakımından, alan araştırmasından elde edilen bazı bulgular incelendiğinde, temel olarak ülkemizdeki yetiştirme yurtlarının çocukların barınmalarını sağlayan ve maddi ihtiyaçlarını karşılayan bir işlev yerine getirdikleri anlaşılmaktadır. Ancak, bu kurumlar bir ailenin vermesi gereken değer hükümlerini çocuklara verememekte ve kurum bünyesinde aile ortamı oluşturmamaktadır. Nitekim, yetiştirme yurtlarında yeterli şefkat ve ilgi görüyor musunuz sorusuna olumlu yanıt veren çocuk sayısı oldukça azdır. Yurttan kaçan çocukların kaçma nedenlerinin başında ev özleminin gelmesi, çocukların yurt dışında gerçekleştirmeyi arzuladıkları etkinliklerden biri olarak ev ziyaretlerinin ikinci sırada yer alması, bu kurumların ailenin yerini doldurmasının oldukça güç olduğunu göstermektedir.

Öte yandan, yetiştirme yurtlarındaki yaşam koşulları ve hizmet kalitesi yetersizdir varsayımı, elde edilen bulgularla doğrulanmamış, diğer bir ifadeyle maddi koşullar nispeten yeterli görülmüştür. Üstelik, yetiştirme yurtları, bazı eksikleri bulunsada dahi, korunmaya muhtaç çocukların yarısı tarafından kendileri için en iyi bakım yöntemi olarak nitelendirilmiştir.

Yine, araştırma sonuçlarına göre, bu yurtlarda kalan çocuklar manevi ve fiziki şiddete maruz kalmakta ve şüphesiz daha da önemlisi, yetiştirme yurtları çocukları hayata hazırlamada yetersiz kalmaktadır. Çocukların önemli bir bölümü, yetiştirme yurdu ile ilişkilerinin kesildiği gün, hayata hazır bireyler olacağına inanmamaktadır. Diğer taraftan, çocuklar mevcut yurt ortamının kendilerinin beceri ve yeteneklerini geliştirecek nitelikte olmadığını düşünmektedir.

Sonuç olarak, yetiştirme yurtları merkezli olarak yürütülen korunmaya muhtaç çocukların bakım hizmetinin, bu kurumların yukarıda işaret edilen eksiklikleri tamamlanarak sağlanmaya devam edilmesinin uygun olacağı kanaati taşınmakta ve ülkenin sosyo–ekonomik gelişmişlik düzeyi ve merkezi devletin imkanları dikkate alınarak, temeli gönüllülük esasına dayanan bu hizmetin daha kapsamlı ve etkin sağlanmasında, mutlaka başta yerel yönetimler olmak üzere gönüllü kuruluşların, diğer bir ifadeyle toplumun sorumluluk üstlenmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

A. KİTAPLAR

- Adema, Willem: **Net Social Expenditure**, Labour Market and Social Policy– Occasional Papers No: 52, 2nd ed., OECD Publ., 2001.
- Akalın, Güneri: **Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Ekonomik Kriz**, Ankara, TİSK Yay., 2002.
- Acabey, Mehmet Beşir: **Soybağı, Kurulması, Genel Olarak Sonuçları, Özellikle Evlilik Dışında Doğan Çocukların Mirasçılığı**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yay., 2002.
- Achenbaum, W. Andrew: **Social Security, Visions and Revisions, A Twentieth Century Fund Study**, Cambridge, 1986.
- Akıllıoğlu, Tekin: **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**, Ankara, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yay., 1995.
- Akıntürk, Turgut: **Türk Medeni Hukuku, Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış Aile Hukuku**, C. II, 7. bs., İstanbul, Beta Yay., 2002.
- Akipek, Jale, Turgut Akıntürk: **Türk Medeni Hukuku, Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku**, 5. bs., İstanbul, Beta Yay., 2004.
- Akipek, Jale: **Vakıflar**, Ankara, AÜ Hukuk Fakültesi Yay., 1970.
- Akol, Osman Korkut: **Kimsesiz Çocuklar**, Ankara, Örnek Matbaası Yay., 1950.
- Aksay, Bekir: **Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü, Kusur Yeteneğine ve Sorumluluğa Etkisi**, İstanbul, 1990.
- Akyüz, Emine: **Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması**, Ankara, MEB Yay., 2000.

- Akyüz, Yahya: **Türk Eğitim Tarihi**, 7. bs., İstanbul, Alfa Yay., 1999.
- Alper, Yusuf: **Türkiye’de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar**, 4. bs., Bursa, Ekin Kitabevi Yay., 2003.
- Altan, Ömer Zühtü: **Sosyal Politika**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yay., 2004.
- Altunışık, Remzi,
Recai Coşkun,
Engin Yıldırım,
Serkan Bayraktaroğlu: **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Sakarya, Sakarya Kitabevi Yay., 2002.
- Amerikan Çocuk Refah Birliği: **Koruyucu Aile Bakımı, Hizmeti ve Standartları**, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yay., 1962.
- Arııcı, Kadir: **Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Hukuku**, Ankara, Kamu–İş Yay., 1997.
- Arııcı, Kadir: **Sosyal Güvenlik**, Ankara, Tes–İş Eğitim Yay., 1999.
- Aristoteles: **Politika**, Çev. Mete Tunçay, 7. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi Yay., 2004.
- Ataay, Aytekin: **Medeni Hukukta Evlat Edinme**, İstanbul, İÜ Hukuk Fakültesi Yay., 1957.
- Ballar, Suat: **Türk Hukukunda Sosyal Hizmet ve Çocuklar**, İstanbul, Türkmen Kitabevi Yay., 1988.
- Başçı, Emel: **Sosyal Refah Hizmetleri Değerlendirme Araştırması**, Ankara, DPT Yay., 1968.
- Berrick, Jill Duerr: “When Children Cannot Remain Home: Foster Family Care and Kinship Care”, **The Future of Children: Protecting Children from Abuse and Neglect**, Vol: 8, No: 1, Sprin2 1998, s. 72–87.

- Beveridge, Sir William: **Social Insurance and Allied Services (Report)**, London, 1942.
- Brown, John: **The British Welfare State: A Critical History**, Cambridge, 1995.
- Bumin, Kürşat: **Batı’da Devlet ve Çocuk**, İstanbul, Alan Yay., 1983.
- Canan, İbrahim: **İslam’da Çocuk Hakları**, İstanbul, Yeni Asya Yayınları, 1981.
- Centel, Tankut: **Çocuklar ile Gençlerin Güvenliği**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yay., 1982.
- Cılga, İbrahim: **Gençlik ve Yaşam Niteliği**, Ankara, TC Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Yay., 1994.
- Çağatay, Neşet: **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 1997.
- Çakmaklı, Kemal: **Aileler İçin Sosyal Hizmet**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul, 1991.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı: **Kayıt Dışı İstihdam ve Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı**, Ankara, ÇSGB Bakanlığı Yay., 2004.
- Çelebican, Özcan Karadeniz: **Roma Hukuku**, 6. bs., Ankara, AÜ Hukuk Fakültesi Yay., 1997.
- Çenberci, Mustafa: **Sosyal Sigortalar Kanunu Şerhi**, Ankara, Olgaç Yay., 1985.
- Çengelci, Ethem: **Cumhuriyet Türkiye’sinde Sosyal Hizmetlerin Örgütlenmesi**, Ankara, Şafak Kitabevi Yay., 1996.
- Çengelci, Ethem: **Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun Türk Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Yönetim Sistemi İçindeki Yeri**, Ankara, Aydınlar Matbaacılık Yay., 1998.

- Day, Phyllis J.: **A New History of Social Welfare**, 2nd edition, Massachusetts, Allyn and Bacon Publ., 1997.
- Diamond, Peter A., Peter R. Orzsag: **Saving Social Security: A Balanced Approach**, Washington, D.C., The Brookings Institution Publ., 2004.
- DİE: **Türkiye İstatistik Yıllığı**, Ankara, 2005.
- Dilik, Sait: **Gelir ve Servet Politikası**, Adapazarı, Sakarya Üniversitesi Yay., 1999.
- Dilik, Sait: **Sosyal Güvenlik**, Ankara, Kamu-İş Yay., 1991.
- Dilik, Sait: **Türkiye’de Sosyal Sigortalar: İktisadi Açından Bir Tahlil Denemesi**, Ankara, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1971.
- Doğan, İsmail: **Akıllı Küçük**, İstanbul, Sistem Yayıncılık Yay., 2000.
- DPT: **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001–2005, 2005 Yılı Programı**, Ankara, DPT Yay., 2005.
- DPT: **Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, DPT Yay., 2001.
- DPT: **Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, DPT Yay., 2001.
- Dural, Mustafa: **Türk Medeni Hukukunda Gerçek Kişiler**, 3. bs., İstanbul, Filiz Kitabevi Yay., 1987.
- Duyan, Veli: **Sosyal Hizmet ve Çocuk Hakları**, Ankara, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları, 2004.
- Ekin, Nusret, Yusuf Alper, Tekin Akgeyik: **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma**, İstanbul, İTO Yay., 1999.

- Ekinci, Yusuf: **Ahilik ve Meslek Eğitimi**, 2 bs., Ankara, MEB Yay., 1990.
- Ennew, Judith: **Street and Working Children: A Guide to Planning**, London, Save The Children Press, 1994.
- Erikson, Erik: **İnsanın Sekiz Çağı**, (Çev. Bedirhan Üstün, Vedat Şar), Ankara, yy., 1984.
- Erkan, Gönül: **Korunmaya Muhtaç Çocuklar: Çocuk Yuvalarında Bir Araştırma**, Ankara, Ankara, Başbakanlık Spor ve Genel Müdürlüğü Yay., 1995.
- Ersöz, Halis Yunus: **Sosyal Politika Perspektifinden Yerel Yönetimler**, İstanbul, Filiz Kitabevi Yay., 2004.
- Ferrara, Peter J.: **A New Deal for Social Security**, Washington, D.C., Cato Institute Publ., 1998.
- Feyzioğlu, Feyzi: **Aile Hukuku**, İstanbul, İstanbul, Filiz Kitabevi Yay., 1986.
- Fink, Arthur: **Sosyal Hizmet Alanı**, (Çev. Lütfiye Yasa ve Necil Ulusay), Ankara, Sağlık Bakanlığı Yay., 1963.
- Franklin, Bob: **Çocuk Hakları**, (Çev. Alev Türker), İstanbul, Ayrıntı Yay., 1993.
- Fredericksen, H., R. A. Mulligan: **The Child and Welfare**, San Fransisco, 1972.
- Friedlander, Walter A.: **Sosyal Hizmetine Başlangıç**, (Çev. Resan Taşcıoğlu), Ankara, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yay., 1966.
- Friedlander, Walter A.: **Sosyal Hizmetlerin Kavram ve Metodları**, (Çev. Elkin Besin), Ankara, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yay., 1965.

- Gander Mary J.,
Harry W. Gardiner: **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, (Çev. Bekir Onur), Ankara, İmge Kitabevi Yay., 1993.
- Gittins, Diana: **Aile Sorgulanıyor**, (Çev. Tuna Erdem), İstanbul, Pencere Yay., 1985.
- Gökçe, Birsen: **Cumhuriyet Döneminde Çocuk ve Gençlere Ait Yasal Düzenlemeler ve Yayınlar**, Ankara, TC Başbakanlık Gençlik ve Spor Bakanlığı Yay., 1983.
- Gökçe, Birsen: **Memleketimizde Cumhuriyet Devrinde Kimsesiz Çocuklar Sorunu**, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yay., 1971.
- Gökçe, Birsen: **Memleketimizde Cumhuriyet Devrinde Kimsesiz Çocuklar Sorunu ile İlgili Tutumun Sosyolojik Mukayeseli Tahlil ve Analizi**, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yay., 1981.
- Gula, Martin: **Çocuk Bakımı Müesseseleri ve Bunların Toplumda Çocuklar İçin Yeni Hizmetler Tesisindeki Rolü**, (Çev. Ülker Ergun), Ankara, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yay., 1962.
- Güven, Sami: **Sosyal Politikanın Temelleri**, Bursa, Ezgi Yay., 1995.
- Güzel, Ali,
Ali Rıza Okur: **Sosyal Güvenlik Hukuku**, 6. bs., İstanbul, Beta Yay., 1998.
- Hancıoğlu, Attila,
İsmet Koç,
Meltem Dayıoğlu: **Türkiye’de Çocukların ve Kadınların Durumu**, Ankara, UNICEF Türkiye Yay., 2000.
- Hatemi, Hüseyin,
Rona Serozan: **Aile Hukuku**, İstanbul, Filiz Kitabevi Yay., 1993.

- Hatemi, Hüseyin: **Medeni Hukuk Tüzel Kişilikleri, Eski Vakıflar**, İstanbul, İÜ Hukuk Fakültesi Yay., C. I, 1979.
- Hekimler, Alpay (ed.): **AB–Türkiye & Endüstri İlişkileri**, İstanbul, Beta Yay., 2004.
- Hodgkin, Rachel, Peter Newel: **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Uygulama Elkitabı**, Ankara, UNICEF Türkiye Temsilciliği Yay., 2001.
- Holmlund, Bertil: **Social Security in the 21st Century**, Oxford, Blackwell Publ., 2000.
- ILO: **Administrative Practice of Social Insurance**, Geneva, International Labour Office, 1955.
- ILO: **Introduction to Social Security**, Geneva, International Labour Office, 1984.
- İnan, Ali Naim: **Borçlar Hukuku, Genel Hükümler**, Ankara, AÜ Hukuk Fakültesi Yay., 1971.
- İnan, Ali Naim: **Çocuk Hukuku**, Ankara, AÜ Eğitim Fakültesi Yay., 1968.
- İzveren, Adil: **Sosyal Politika ve Sosyal Sigortalar**, Ankara, AÜ Hukuk Fakültesi Yay., 1970.
- Kaplan, Mehmet: **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar, Tıp Tahlilleri**, İstanbul, Dergah Yay., 1985.
- Koçer, Hasan Ali: **Eğitim Tarihi, İlk Çağ**, Ankara, AÜ Eğitim Fakültesi Yay., 1980.
- Köprülü, Mehmet Fuat: **İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi**, İstanbul, yy., 1983.

- Moroney, Robert M., Judy Krysik: **Social Policy and Social Work: Critical Essays on the Welfare State**, 2nd edition, New York, Adline de Gruyter Publ., 1998,
- Oğuzman, M. Kemal, Mustafa Dural: **Aile Hukuku**, İstanbul, Filiz Kitabevi Yay., 1994.
- Oğuzman, M. Kemal, Özer Seliçi: **Kişiler Hukuku**, 6. bs., İstanbul, Filiz Kitabevi Yay., 1999.
- Olgaç, Senai: **Kazai ve İlmi İçtihatlarla Türk Kanunu Medenisi**, C. I, İstanbul, İÜ Hukuk Fakültesi Yay., 1956.
- Özdemir, Süleyman: **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul, İTO Yay., 2004.
- Özmen, İsmail: **Vesayet Hukuku Davaları**, Ankara, AÜ Hukuk Fakültesi Yay., 1989.
- Özsunay, Ergun: **Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu**, İstanbul, İÜ Hukuk Fakültesi Yay., 1979.
- Öztan, Bilge: **Medeni Hukukun Temel Kavramları**, Ankara, Seçkin Yay., 2002.
- Plumb, J. H.: “The Great Change in Children”, **Rethinking Childhood**, Ed., A. Skolnick, Boston, 1976.
- Postman, Neil: **Çocukluğun Yokoluşu**, (Çev. Kemal İnal), Ankara, İmge Kitabevi Yay., 1995.
- Richardson, J. Henry: **İktisadi ve Mali Yönüyle Sosyal Güvenlik**, (Çev. Turan Yazgan), İstanbul, İÜ İktisat Fakültesi Yay., 1970.

- Rubin, David,
Neal Halfon,
Ramesh Raghavan,
Sara Rosenbaum: **Protecting Children in Foster Care: Why Proposed Medicaid Cuts Harm Our Nation's Most Vulnerable Youth**, Seattle, WA, Casey Family Programs Publ., 2005.
- Ruhi, Ahmet Cemal: **Türk Hukuku'nda Evlat Edinme ve Evlat Edinme İle İlgili Yabancı Mahkeme Kararlarının Türkiye'de Tanınması**, 2. bs., Ankara, Seçkin Yay., 2003.
- Saracel, Nüket: **Sosyal Yardım ve Hizmet Kuruluşlarının Sosyal Politikası ve Türkiye Yardım Sevenler Derneği Uygulaması**, Afyon, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yay., 1997.
- Sayita, Sevgi Usta: **Türk Hukukunda Çocuğun Koruyucu Aile (Kişi) Yanına Yerleştirilmesi**, İstanbul, Filiz Kitabevi Yay., 1996.
- Serozan, Rona: **Çocuk Hukuku**, İstanbul, Beta Yay., 2000.
- Seyyar, Ali: **Sosyal Güvenlik Terimleri, Ansiklopedik Sözlük**, İstanbul, Papatya Yay., 2005.
- Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü: **Türkiye'de Sosyal Değişme ve Sosyal Hizmetler**, III. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yay., 1968.
- Soykut, Refik H.: **Ahi Evran**, Ankara, yy., 1976.
- Sözer, Ali Nazım: **Sosyal Sigorta İlişkisi**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yay., 1991.
- Sözer, Ali Nazım: **Türkiye'de Sosyal Hukuk**, İzmir, Fakülteler Kitabevi Yay., 1998.
- Şahin, Halit: **Kimsesiz Çocuklar Konusunda Bakım Şekilleri ve Koruyucu Aile Uygulaması**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 1975.

- Şakar, Müjdat: **Sosyal Sigortalar Uygulaması**, 6. bs., İstanbul, Beta Yay., 2002.
- Talas, Cahit: **Sosyal Ekonomi** , Ankara, AÜ. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1972.
- Talas, Cahit: **Sosyal Ekonomi**, 6. bs., Ankara, S Yay., 1992.
- Talas, Cahit: **Sosyal Güvenlik ve Türk İşçi Sigortaları**, Ankara, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1953.
- Talas, Cahit: **Toplumsal Ekonomi**, 7. bs. Ankara, İmge Kitabevi Yay., 1997.
- Talas, Cahit: **Toplumsal Politika**, Ankara, İmge Kitabevi Yay., 1990.
- Tekinay, Selahattin Sulhi: **Aile Hukuku**, İstanbul, Filiz Kitabevi Yay., 1990.
- Tiryakioğlu, Bilgin: **Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku**, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., 1991.
- Tokol, Aysen: **Sosyal Politika**, Bursa, Vipaş Yay., 2000.
- Tomanbay, İlhan: **Sosyal Çalışma Sözlüğü**, Ankara, Selvi Yay., 1999.
- Tuna, Orhan, Nevzat Yalçıntaş: **Sosyal Siyaset**, İstanbul, Filiz Kitabevi Yay., 2000.
- Tuncay, A. Can: **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, 9. bs., İstanbul, Beta Yay., 2000.
- Tuncay, Aydın: **Eski Vakıf Hükümlerimiz ve Vakıfla İlgili Bazı İnceleme ve Sorunlar**, İstanbul, Yıldız Sarayı Vakfı Yay., 1984.

- Tunçomağ, Kenan: **Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar**, 5. bs., İstanbul, Beta Yay., 2000.
- Türköne, Mualla: **Eski Türk Toplumunda Cinsiyet Kültürü**, Ankara, Ark Yay., 1995.
- TÜSİAD: **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma**, İstanbul, TÜSİAD Yay., 1997.
- Uluğtekin, Sevdâ: **Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları**, Ankara, Bizim Büro Yay., 1996.
- Umur, Ziya: **Roma Hukuku**, İstanbul, İÜ Hukuk Fakültesi Yay., 1982.
- UNICEF: **1990'ların Çocuk Politikası Ulusal Kongresi Raporu**, Ankara: UNICEF Türkiye Temsilciliği Yay., 1989.
- UNICEF: **Biz Çocuklar: Çocuklar İçin Dünya Zirvesinde Verilen Sözlerin Yerine Getirilmesi**, Ankara, UNICEF Türkiye Temsilciliği Yay., 2001.
- UNICEF: **Dünya Çocuklarının Durumu 2003**, Ankara, UNICEF Türkiye Temsilciliği Yay., 2003.
- UNICEF: **UNICEF'in Çocuklarla İlgili Öncelikleri, 2002–2005**, Ankara, UNICEF Türkiye Temsilciliği Yay., 2002.
- UNICEF: **The Millennium Development Goals: They Are About Children**, New York, 2003.
- Walker, Robert L.: **Social Security and Welfare: Concepts and Comparisons**, Berkshire Open University Pres, 2005.
- Whitaker, William H., Ronald C. Federico: **Social Welfare in Today's World**, 2nd edition, New York, The McGraw–Hill Companies, Inc. Publ., 1997.
- World Bank: **Human Development Reports 2004**, Washington, DC, 2003.

- Yaşar, Osman: **Çocukların Müesseselerde Bakımı**, Ankara, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yay., 1962.
- Yavuzer, Haluk: **Çocuk ve Suç**, 10. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi Yay., 2001.
- Yazgan, Turan: **Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Güvenlik**, İstanbul, İÜ İktisat Fakültesi Yay., 1975.
- Yazgan, Turan: **Görüşler**, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., 1977.
- Yazgan, Turan: **İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik Ders Notları**, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., 1992.
- Yazgan, Turan: **Sosyal Sigorta**, İstanbul, İÜ İktisat Fakültesi Yay., 1977.
- Yazgan, Turan: **Türk Sosyal Güvenlik Sistemi ve Meseleleri**, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., 1981.
- Yazgan, Turan: **Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi**, İstanbul, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yay., 1969.
- Yörükoğlu, Atalay: **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, 6. bs., İstanbul, Özgür Yayınevi Yay., 1997.
- Zevkliler, Aydın,
Ayşe Havutçu: **Yeni Medeni Kanuna Göre Medeni Hukuk, Temel Bilgiler**, Ankara, Seçkin Yay., 2003.
- Zevkliler, Aydın,
Mehmet Beşir Acabey,
Emre Gökyayla: **Medeni Hukuk**, Ankara, Seçkin Yay., 1999.

B. MAKALELER

- Ağar, Tuğrul: “Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmet İlişkisi”, **Çalışma ve Sosyal Güvenlik Dergisi**, S. 1, Kasım 1987, s. 8–15.
- Ağar, Tuğrul: “Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler I”, **Sosyal Güvenlik Bülteni**, S. 50, Eylül 1981, s. 11–12; 35–36.
- Ağar, Tuğrul: “Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmet II”, **Sosyal Güvenlik Bülteni**, S. 51, Ekim 1981, s. 9–10; 23–25.
- Akkaya, Ziya: “Atatürk, Sosyal Hizmet ve Toplum Kalkınması”, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. III, S. 1, 1966, s. 20–23.
- Aksoy, Hülya: “Beslemelerin Hukuki Durumu”, **Günümüzde Yargı**, Çocuk Hukuku Özel Sayısı, S. 26, Haziran 1978., s. 23–32.
- Aktan, Coşkun Can, “Sosyal Devletin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, (Çevrimiçi):
Özlem Özkıvrak: <http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/dogusu-gelisim.htm>, 22.01.2005, s. 1–15.
- Akyüz, Emine: “Çocuğun Güvenliği İlkesi Işığında Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, **AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. 24, S. 2, 1992, s. 709–734.
- Akyüz, Emine: “Medeni Kanun İle Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu Açısından Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, **AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. XX, S. 1–2, 1987, s. 11–20.
- Akyüz, Emine: “Medeni Kanunun 272. Maddesine Göre Çocuğun Korunması ve Yeni İsviçre Medeni Kanunu Gözönünde Tutularak Yapılması Önerilen Değişiklikler”, **AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. IXX, S. 1–2, 1986, s. 137–160.

- Arat, Tuğrul: “Evlat Edinme Hukukundaki Gelişmelere Toplumsal İşlevsel Açıdan Bakış”, **Prof. Dr. Osman F. Berkiye Armağan**, Ankara, 1977.
- Arıcı, Kadir: “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Sosyal Hizmetlerin Yeniden Yapılandırılması”, **I. Sosyal Hizmetler Şurası**, Ankara, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yay., 2004, s. 583–592.
- Arıcı, Kadir: “Beveridge Planı”, **GÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. II, S. 1–2, Yıl: 1986, ss. 13–50.
- Arıcı, Kadir: “Cumhuriyetimizin Yetmişbeşinci Yılında Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Geline Nokta”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Cumhuriyet Özel Sayısı, Yıl: 4, S. 23–24, s. 1932–1942.
- Arnaz, Zuhale: “Koruyucu Aile Bakımındaki Çocuğun Gelişim Özellikleri: Ana Yoksunluğunun Çocuk Gelişimine Etkileri Açısından Koruyucu Aile Bakımının Kurum Bakımı ile Karşılaştırmalı İncelemesi”, **HÜ Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi**, S. 2–3, Mayıs–Eylül 1983, s. 45–48.
- Atalay, Tuna: “Türkiye Cumhuriyetinin Demokratik Bir Cumhuriyet Olarak Gelişmesinde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Yardımların Yeri ve Önemi”, **Sosyal Hizmetler Dergisi**, C. I, S. 9, Haziran 1999, s. 5–12.
- Balamir, Nilgün: “Türkiye’de Koruyucu Aile Uygulaması”, **Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu**, Ankara, AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Yay., 1983, s. 69–74.
- Balkar, Süheyla: “Türk Hukukunda Evlat Edinme”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 1, S. 2, 2002, s. 235–266.

- Balta, Nilüfer: “Cumhuriyetin 75. Yılında Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, **Cumhuriyetin 75. Yıl Armağanı**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yay., 1999, s. 807–851.
- Başçı, Emel: “Memleketimizde Sosyal Hizmetlerin Çeşitleri”, **Forum**, S. 288, Nisan 1966, s. 10–13.
- Baycın, Fethi: “Türkiye’de Korunmağa Muhtaç Çocuklar ve Koruyucu Aile Denemesi”, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. I, S. 2, Mart 1962, s. 11–14.
- Bıyıklı, Latife: “Gelişmiş Ülkelerde Suçlu ve Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Koruyucu Aile Uygulaması”, **Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu**, Ankara, AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Yay., 1983, s. 61–67.
- Bıyıklı, Latife: “Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve S.O.S. Çocuk Köyleri”, **Prof. Dr. Hamide Topcuoğlu’na Armağan**, Ankara, AÜ Hukuk Fakültesi Yay., 1995, s. 171–187.
- Boots, Shelley
Waters ,Rob Geen: “Family Care or Foster Care? How State Policies Affect Kinship Caregivers”, **New Federalism: Issues and Options for States**, Series A, No: A–34, July, 1999, s. 1–6.
- Brown, Patricia,
Jacques Ziller: “Introduction”, **Transformation in Social Security Systems**, (Ed. IIAS Working Group on Social Security Systems), Brussels, International Institute of Administrative Sciences Publishing, 1997, s. 1–14.
- Bulut, Işıl,
Uğur Özdemir: “Yetiştirme Yurtları ve Gençlik Liderliği”, **Sosyal Hizmetler Dergisi**, C.1, S.7, Ocak 1998, s. 20–25.
- Cılga, İbrahim: “Korunmaya Muhtaçlık Olgusunun Sosyolojik Analizi”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 7, Kasım 1986.

- Cılga, İbrahim: “Toplumun Korunması Altındaki Çocukların İhmali ve İstismarı”, **Çocuk İstismarı ve İhmali**, Ankara, Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Derneği Yay., 1999, s. 223–239.
- Cılga, İbrahim: “Türkiye’de Gelişme Sürecinde Sosyal Politikalar ve Sosyal Hizmetler”, **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Sosyal Hizmet Politikaları, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2000**, (Yayına Haz.: İlhan Tomanbay), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yay., 2002, s. 66–81.
- Cılga, İbrahim: “Yetiştirme Yurtlarında Toplumsallaşma”, **HÜ Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi**, C. II, S. 1–3, Ocak–Eylül 1984, s. 83–113.
- Çavuşoğlu, Turgay, Seval Çetin, Kenan Topçu: “Korunmaya Muhtaç Çocuk Sorununda Tarihsel Gelişim”, **Küreselleşme, Sosyal Adalet ve Sosyal Hizmetler**, 6. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı, Ankara, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yay., 2004, s. 431–441.
- Çengelci, Ethem: “Cumhuriyet Döneminde Sosyal Hizmetlerin Gelişimi Üzerine Bir Yorum”, **Sosyal Hizmetler Dergisi**, C. 1, S. 8, Ekim 1998, s. 1–3.
- Çengelci, Ethem: “Türkiye’de Sosyal Hizmetlerin Örgütlenmesi: Cumhuriyet Dönemi Gelişmeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **2000’li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi, 4. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı**, (Yayına Haz.: Kasım Karataş), Ankara, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yay., 1997, s. 281–292.

- Danışman, Meliha: “Korunmaya Muhtaç Çocukların Aile Yanına Yerleştirilmesindeki Sosyal ve Psikik Sebepler”, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. I, S. 5, Nisan 1962, s. 8–27.
- Danışoğlu, Emel: “Kalkınma Planlarında ve Yıllık Programlarda Çocukla İlgili Devlet Politikaları”,**Türkiye’de Çocukun Durumu, 1990’ların Çocuk Politikası Kongresi**, Ankara, DPT–UNICEF Türkiye Temsilciliği Yay., 1989, s. 35–53.
- Danışoğlu, Emel: “Sosyal Koruma ve Sosyal Güvenlik Politikalarında Yeni Yaklaşımlar”, **Yaşam Boyu Sosyal Hizmet: Prof. Dr. Sema Kut’a Armağan**, (Editör: Nesrin Koşar), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yay., 1999, s. 44–59.
- Davran, Bülent: “Bir Sosyal Davamız: Beslemelerin Hukuki Durumu”, **Sosyal Hukuk ve İktisat Mecmuası**, Yıl 1, S. 2, 1948, s. 45–57.
- Demirbilek, Sevdâ: “Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Sorunu”, **Metin Kutal’a Armağan**, Ankara, yy, 1998, s. 615–628.
- Demirbilek, Tunç: “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde Yer Alan Sosyal Güvenlik Haklarının Türk Endüstri İlişkileri Sistemi Açısından İncelenmesi”, **Kamu–İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C. II, S. 8, Nisan 1991, s. 3–9.
- Dilik, Sait: “Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi”, **AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 43, S. 1–2, Ocak–Haziran 1988, s. 41–80.
- Dilik, Sait: “Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Arasındaki İlişkiler”, **AÜ SBF Dergisi**, C. 35, S. 1–4, Ocak–Aralık 1980, s. 73–84.
- Dilik, Sait: “Sosyal Yardımlar: İki Anlamlı Bir Terim”, **AÜ SBF Dergisi**, C. 35, S. 1–4, Ocak–Aralık 1980, ss. 55–72.

- Ekşi, Aysel: “Koruma Altında Çocuklar: Dünya’da Beş Kıt’anın Çeşitli Ülkelerinden Örnekler”, **Koruma Altındaki Çocuklar**, (Yayına Haz.: Runa Uslu), Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XVII. Sempozyum Sunumları, Ankara, AÜ. Yay., 2004, s. 9–24.
- Erkan, A. Rıza, Gönül Erkan: “Darüleytamlar”, **HÜ Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi**, C. V, S. 2–3, Ocak 1987, s. 61–68.
- Erol, Neşe: “Yuva ve Yetiştirme Yurtları Sorunun mu Yoksa Çözümün mü Parçası”, **Koruma Altındaki Çocuklar**, (Yayına Haz.: Runa Uslu), Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XVII. Sempozyum Sunumları, Ankara, AÜ. Yay., 2004, s. 133–140.
- Ersöz, Halis Yunus: “Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü”, **İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. 53, S. 2, 2003.
- Fer, Muslih: “Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, (Der. Feyyaz Gölcüklü), **Korunmaya Muhtaç Çocuklar**, İstanbul, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yay., 1970, s. 10–42.
- Fer, Muslih: “Türkiye’de Sosyal Hizmetler”, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. II, S. 1, Mayıs 1966, s. 6–8.
- Gough, Ian: “Refah Devleti”, Çev.: Kamil Güngör, **New Palgrave Dictionary of Economics**, Vol: 4, (Çevrimiçi): http://www.canaktan.org/politika/anti_leviathan/diger-yazilar/gungor-refah-devleti.pdf, 24.03.2005, s. 895–897.
- Gölcüklü, Feyyaz: “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Sorunu”, (Der. Feyyaz Gölcüklü), **Korunmaya Muhtaç Çocuklar**, İstanbul, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yay., 1970, s. 56–64.
- Gölpınarlı, Abdülbaki: “İslam Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, **İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. XI, Ekim 1949, s. 3–354.

- Gülfidan, Şebnem: “İngiltere’de Aile”, **Aile Politikaları: Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması**, Ankara, Aile Araştırma Kurumu Yay., 1991, s.181–236.
- Güran, Nesrin: “Çocuklar İçin Kurum Bakımı ve Sosyal Hizmet”, **Prof. Dr. İbrahim Yasa’ya Armağan**, Ankara, AÜ SBF Yay., Ayrı Basım, 1983.
- Gürkan, Ülker: “Evlat Edinme ve Beslemelerin Hukuki Durumu”, **Türk Hukuku ve Toplumuna Üzerine İncelemeler**, Ankara Türkiye Kalkınma Vakfı Yay., 1974, s. 163–205.
- İkizoğlu, Musa: “Türkiye’de Yoksulluk ve Sosyal Yardım Uygulamalarının Bugünkü Durumu”, **İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet, Prof. Dr. Nesrin Koşar’a Armağan**, (Yayına Haz.: Kasım Karataş, Çiğdem Arıkan), Ankara, HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yay., 2001, s. 161–169.
- İlik, İ. Bülent: “Türkiye’de Sosyal Hizmet Uygulamaları ve Yeni Hizmet Önerileri”, **Avrupa Birliği Sürecinde Sosyal Hizmet Politikaları, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2000**, (Yayına Haz.: İlhan Tomanbay), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yay., 2002, s. 85–94.
- İnan, Ali Naim: “Çocuk Hukuku Bakımından Korunma Kararı, Koruma ve Emniyet Tedbiri Kavramları”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof Dr. Şakir Berki’ye Armağan**, C. 5, S. 1–2, 1996, s. 1–21.
- İnan, Ali Naim: “Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, **Korunmaya Muhtaç Çocuklar**, (Der. Feyyaz Gölcüklü), İstanbul, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yay., 1970, s. 42–55.

- İnan, Ali Naim: “Özel (Medeni) Hukuk Bakımından Ana–Baba İle Çocuk İlişkileri ve Çocukların Ana–Babaya Karşı Korunmaları”, **Prof. Dr. Hamide Topcuoğlu’na Armağan**, Ankara, AÜ Hukuk Fakültesi Yay., 1995.
- İnanç, Tevfik, Akın Doğan: “Sosyal Hizmet Kavramı ve Yaşlılık”, **I. Sosyal Hizmetler Şurası**, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yay., 2004, s. 339–343.
- Kahramanoğlu, Ertan: “Sosyal Hizmetlerin Yeniden Örgütlenmesinde Suçlu ve Korunmaya Muhtaç Çocukların Yeri”, **Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Sempozyumu**, Ankara, AÜ Edebiyat Fakültesi Yay., 1983, s. 55–60.
- Kala, Ahmet: “Fütüvvet ve Ahiliğin Doğuşu”, **Bahaddin Özgel’e Armağan**, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Yay., 1990, s. 273–282.
- Karataş, Kasım: “Sosyal Devlet ve Sosyal Hizmetler”, **2000’li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi**, 4. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı, Yayına Haz.: Kasım Karataş, Ankara, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yay., 1997, s. 349–352.
- Konanç, Esin: “Türk Hukuk Sisteminde Çocuğun Korunması”, **Türkiye’de Çocuğun Durumu, 1990’ların Çocuk Politikası Kongresi**, Ankara, DPT–UNICEF Türkiye Temsilciliği Yay., 1989, s. 3–33.
- Koray, Meryem: “Sosyal Refah Devleti: Kimi İçin Umut, Kimi İçin Kaygı Kaynağı”, **Sosyal Demokrat Yaklaşımlar**, İstanbul, SODEV–TÜSES Yay., 2003, s. 93–113.
- Koşar, Nesrin Güran: “Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, **HÜ Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi**, C. 5, S. 2–3, Ocak 1987, s. 69–74.

- Kuntbay, Günseli: “Sosyal Güvenlik Kapsamının Anlamı ve Kapsamı”, **Sosyal Hizmetler Dergisi**, C. III, S. 9, Haziran 1969, s. 3–11.
- Kurtulmuş, Sevgi: “Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Sosyal Güvenlik Sistemimiz”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Cumhuriyet Özel Sayısı, Yıl: 4, S. 23–24, s. 1949–1956.
- Kut, Sema: “Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler”, **Türkiye’de ve Almanya’da Sosyal Hizmetler, Ansiklopedik Sözlük** (Editörler: Ruşen Keleş, Jürgen Nowak, İlhan Tomanbay), Ankara, Selvi Yay., 1991, s. 155–158.
- Kut, Sema: “Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, **Türkiye’de Çocuğun Durumu, 1990’ların Çocuk Politikası Kongresi**, Ankara, DPT–UNICEF Türkiye Temsilciliği Yay., 1989, s. 135–147.
- Laan, Geert Van Der: “Proactive Strategies for Social Work in a Changing Europe”, **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Sosyal Hizmet Politikaları, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2000**, (Yayına Haz.: İlhan Tomanbay), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yay., 2002, s. 129–148.
- Linares, Oriana, Daniela Montalto: “Foster Families”, **Child Study Center Letter**, Vol: 8, No: 2, Nov.–Dec. 2003, s. 1–6.
- Lindsey, Duncan, Ira M. Schwartz: “Advances in Child Welfare: Innovations in Child Protection, Adoptions and Foster Care”, **Children and Youth Services Review**, Vol: 26, 2004, s. 999–1005.
- Lundberg, Karl A.: “Sosyal Yardım Nedir”, (Çev. Ülker Ergun), **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. I, S. 2, s. 6–7.

- Migdley, James: “Challenges Facing Social Security”, **Challenges to Social Security**, (Ed.: James Midgley, Martin B. Tracy), Connecticut, 1996, s. 1–22.
- Örs, Muammer: “Koruyucu Aile”, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. II, S. 2–3, Haziran–Temmuz–Ağustos–Eylül 1966, s. 23–25.
- Özbay, Ferhunde: “Türkiye’de Evlatlık Kurumu: Köle Mi, Evlat Mı?”, **Türkiye Cumhuriyetinin 75 Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi, C.II**, İstanbul, Tarih Vakfı Yay., 1999, s. 277–288.
- Özdemir, Süleyman: “Refah Devleti ve Üstlendiği Temel Görevler Üzerine Bir İnceleme”, **AB–Türkiye & Endüstri İlişkileri**, (Editör: Alpay Hekimler), İstanbul, Beta Yay., 2004, s. 589–629.
- Pendley, Jennifer Shroff: “Foster Families”, (Çevrimiçi): http://www.kidshealth.org/kid/feeling/home_family/foster_families.html, 12.09.2005.
- Photography, Futran: “How Have Social Mobilization and Social Reform Movements Affected Social Welfare?”, **Social Welfare in Today’s World**, (ed. William H., Ronald Whitaker, C. Federico), 2nd edition, New York, The McGraw–Hill Companies, Inc. Publ., 1997, s. 151–194.
- Poole, R. W.: “Türkiye’de Çocuk Refahı”, Çev. Günseli Kuntbay, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. 1, S. 5, Nisan 1962, s. 5–7.
- Sakaoğlu, Necdet: “Medeniyet Değişimleri Çerçevesinde Türklerde Aile Eğitimi”, **Sosyo–Kültürel Değişme Sürecinde Ailede Eğitim**, Ankara, 1992, s. 71–96.
- Seyyar, Ali: “Sosyal Sigortalar Sisteminde Bakım Sigortası”, **Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi**, Yıl: 1, S. 2, Ekim–Aralık 1998.

- Şıpka, Şükran: “4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu’nun Evlat Edinmeye İlişkin Hükümlerinin İncelenmesi”, **İÜ Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. LVII, S. 1–2, 1999.
- Şirin, Mustafa Ruhi: “Çocuk Modernleşmesi mi Çocuk Sömürgeleşmesi mi?”, **Yeni Türkiye**, Cumhuriyet Özel Sayısı, S. 23–24, 1998, s. 1903–1905.
- Tan, Mine: “Çocukluk: Dün ve Bugün”, **Toplumsal Tarihte Çocuk**, Yayına Hazırlayan: Bekir Onur, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., 1994, s. 11–28.
- Taştekil, Sevdâ: “Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Bakım Yöntemleri”, **DEÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 7, S.1, 1992, s. 312–327.
- Taştekil, Sevdâ: “Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Bir Bakım Yöntemi Olarak Koruyucu Aile Bakımı”, **Çimento İşveren**, C. II, S. 2, Mart 1990, s. 7–13.
- Taştekil, Sevdâ: “Sosyal Hizmet Kavramı ve Sosyal Hizmetlerin Sosyal Güvenlik Sistemi İçindeki Yeri ve Önemi”, **İktisat ve Maliye**, C. XXXVI, S. 11, Kasım 1989, s. 458–462.
- Tatlıbal, Cafer: “Türkiye’de Korunma Altındaki Çocuklara Yönelik Şekil Uygulamaları”, **Koruma Altındaki Çocuklar**, (Yayına Haz.: Runa Uslu), Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XVII. Sempozyum Sunumları, Ankara, AÜ. Yay., 2004, s. 25–33.
- Tomanbay, İlhan: “Türkiye’nin Sosyal Politikası İçinde Sosyal Hizmetlerin Durumu, **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Sosyal Hizmet Politikaları, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2000**, (Yayına Haz.: İlhan Tomanbay), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yay., 2002, s. 26–35.

- Tomanbay, İlhan: “Türkiye’de Sosyal Hizmetlerin Tarihi”, **Türkiye’de ve Almanya’da Sosyal Hizmetler, Ansiklopedik Sözlük**, (Ed.: Ruşen Keleş, Jürgen Nowak, İlhan Tomanbay), Ankara, Selvi Yay., 1991, s. 209–213.
- Tufan, Beril: “Sosyal Refah Alanında Gönüllü Kuruluşlar”, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. VI, S. 4, Kasım–Aralık–Ocak 1973–1974, s. 9–13.
- Tulay, M. Şükrü: “Evlat Edinme”, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. IV, S. 5–6–7, Şubat–Mart–Nisan 1970, s. 18–23.
- Tulay, M. Şükrü: “Türk Aile Sistemi İçinde Koruyucu Ailenin Yeri ve Önemi”, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. V, S. 8, Kasım–Aralık–Ocak 1972, s. 2–5.
- Tulay, M. Şükrü: “Korunmaya Muhtaç Çocukların Müesseselerde Bakımı”, **Sosyal Hizmet Dergisi**, C. III, S. 12, Eylül 1969, s. 3–7.
- Tunçomağ, Kenan: “Sosyal Güvenlik Bakımından Elli Yıllık Gelişme”, **Türk İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukunun Elli Yılı**, İstanbul, 1988, Basisen Yay., s. 159–186.
- Uğurlu, Ayşe: “Sosyal Güvenlik”, **Türkiye’de Çalışan Çocuklar Semineri**, Ankara, DİE Yay., 2002, s. 204–221.
- Yalçıntaş, Nevzat: “Sosyal Hizmetler Politikası”, **Türkiye’de Sosyal Değişme ve Sosyal Hizmetler**, III. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yay., 1968, s. 117–121.
- Yazgan, Turan: “Sosyal Güvenliğin Yaygınlaştırılması ve Etkinliğinin Artırılması”, **2. Türkiye İktisat Kongresi**, (2–7 Kasım 1981–İzmir), Ankara, DPT Yay., 1981, s. 455–473.
- Yazgan, Turan: “Kimsesiz Çocuklar ve İhtiyarların Sosyal Güvenliği”, **Töre Dergisi**, S. 23, Nisan 1973, s. 7–11.

C. DİĞERLERİ

<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyalhizmetpolitika.htm>, 13.05.2005

http://www.shcek.gov.tr/portal/dosyalar/hizmetler/cocuk/hizm_cy.asp, 22.9.2005.

http://www.shcek.gov.tr/portal/dosyalar/hizmetler/cocuk/hizm_yy.asp, 22.9.2005.

<http://www.die.gov.tr>, 02.09.2005.

http://www.calisma.gov.tr/istatistik/cgm/yillar_brut_asgari_ucret.htm, 24.9.2005.

<http://www.unicef.org/crc/faq.htm>, 11.10.2005.

RG. 06.05.1930, S. 1489.

RG. 24.05.1983, S. 18059.

RG. 28.11.1983, S. 18235.

RG. 02.10.1984, S. 18592.

RG. 28.09.1986, S. 19235.

RG. 14.10.1993, S. 21728.

RG. 27.01.1995, S. 22184.

RG. 13.11.1995, S. 22462.

RG. 10.06.2003, S. 25134.

RG. 15.07.2005, S. 25876.

EK:

ANKET FORMU

&

TABLO

ANKET FORMU

Açıklama: Bu anket, doktora çalışması için hazırlanmış olup tamamen bilimsel amaçla kullanılacaktır. Korunmaya muhtaç çocukların sorunlarına çözümü amaçlayan bu çalışmaya samimiyetle katılacağınızı ümit ederek şimdiden teşekkür ederim.

Hasan ŞENOCAK

KİŞİSEL PROFİL

Soru: 1. Cinsiyetiniz?

- 1) Kız
- 2) Erkek

Soru: 2. Yaşınız?

- 1) 13–15
- 2) 16–18
- 3) 18’den büyük

Soru: 3. Nerede doğdunuz?

- 1) İl Adı:.....
- 2) İlçe Adı:.....
- 3) Köy (Bağlı olduğu il ve ilçenin adını belirtiniz)
- 4) Yurtdışı (Ülkenin adı:.....)
- 5) Bilmiyorum

Soru: 4. Kaç yıldır yetiştirme yurdunda kalıyorsunuz?

- 1) 1–3 yıl
- 2) 4–7 yıl
- 3) 8–11 yıl
- 4) 12–15 yıl
- 5) 16 yıldan fazla
- 6) Diğer

Soru: 5. Şu andaki durumunuz aşağıdakilerden hangisine uygundur?

- 1) Okula devam ediyorum
- 2) Çalışıyorum
- 3) Diğer.....

Soru: 6. Eğitim durumunuz aşağıdakilerden hangisine uygundur?

- 1) İlköğretim
- 2) Lise
- 3) Meslek Lisesi
- 4) Yüksekokula devam
- 5) Üniversiteye devam

Soru: 7. Okula gidiyorsanız eğitim–öğretim yılı boyunca nerede kalıyorsunuz?

- 1) Yetiştirme yurdu
- 2) Yatılı
- 3) Yükseköğretim kredi ve yurtlar kurumu yurdu
- 4) Üniversite veya yüksekokul yurdu
- 5) Diğer.....

Soru: 8. Bugüne kadar ki eğitim hayatınıza sene kaybınız oldu mu?

- 1) Evet
- 2) Hayır

Soru: 9. Eğitim hayatınız boyunca sene kaybınız olduysa;

	Yetiştirme Yurduna Girmeden Önce	Yetiştirme Yurduna Girdikten Sonra
1) Bir sene kaybım var		
2) İki sene kaybım var		
3) Üç sene kaybım var		
4) Dört sene kaybım var		
5) Beş sene kaybım var		
6) Altı sene kaybım var		

ÇALIŞMA HAYATI

Soru: 10. Okul dışında herhangi bir iş veya beceri kursuna katıldınız mı?

- 1) Katılmadım
- 2) Katıldım–ayrıldım
- 3) Katıldım–bitirdim
- 4) Halen devam ediyorum

Soru: 11. Herhangi bir iş veya beceri kursunu bitirdiyseniz veya halen devam ediyorsanız hangi kurs olduğunu işaretleyiniz?

- 1) Dikiş–nakış
- 2) Trikotaj (Makine ile örgü)
- 3) Çiçek–seramik
- 4) Halıcılık–kilimcilik
- 5) Marangozluk
- 6) Bilgisayar
- 7) Yabancı dil
- 8) Diğer.....

Soru: 12. İş veya beceri kursuna nerede katıldınız veya halen nerede devam ediyorsunuz?

- 1) Yetiştirme yurdunda
- 2) Halk eğitim merkezinde
- 3) Özel dershanede
- 4) Diğer.....

Soru: 13. Herhangi bir işte çalışıyor musunuz?

- 1) Evet
- 2) Hayır (27. soruya geçiniz)

Soru: 14. Cevabınız evet ise, nerede çalışıyorsunuz?

- 1) Yurtta atölyede
- 2) Yurt personeli olarak
- 3) Kamuya ait bir işyerinde
- 4) Özel bir işyerinde
- 5) Diğer.....

Soru: 15. Bu işte ne kadar süredir çalışıyorsunuz?

- 1) 1 aydan daha az
- 2) 1–4 ay
- 3) 5–8 ay
- 4) 9–12 ay
- 5) 1–2 yıl
- 6) 2 yıldan fazla

Soru: 16. Çalıştığınız işin, bitirdiğiniz okulla veya katıldığınız iş veya beceri kursuyla ilişkisi var mı?

- 1) Tamamıyla ilişkisiz
- 2) Çok az ilişkili
- 3) Yakından ilişkili

Soru: 17. Korunmalı çocuk oluşunuz işyerindeki **ustaların** size karşı olan tutumunu ne yönde etkiliyor?

- 1) Olumlu
- 2) Olumsuz

Soru: 18. Korunmalı çocuk oluşunuz işyerindeki **arkadaşlarınızın** size karşı olan tutumunu ne yönde etkiliyor?

- 1) Olumlu
- 2) Olumsuz

Soru: 19. Çalıştığınız işte sigortalı olarak mı çalışıyorsunuz?

- 1) Evet
- 2) Hayır **(21. Soruya geçiniz)**

Soru: 20. Cevabınız evet ise, hangi sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olarak çalışıyorsunuz?

- 1) SSK
- 2) Emekli Sandığı
- 3) Bağ–Kur

Soru: 21. İşinizden memnun musunuz?

- 1) Evet **(23. Soruya geçiniz)**
- 2) Hayır

Soru: 22. Cevabınız hayır ise, işinizden neden memnun değilsiniz?

- 1) Aldığım eğitime uygun değil
- 2) Çalışma koşulları kötü
- 3) Ücreti az
- 4) İşyerinde bana iyi davranılmıyor
- 5) Çalışmayı sevmiyorum
- 6) Diğer.....

Soru: 23. İşinizi değiştirmeyi düşünüyor musunuz?

- 1) Evet
- 2) Hayır **(25. Soruya geçiniz)**

Soru: 24. Cevabınız evet ise, işinizi neden değiştirmeyi düşünüyorsunuz?

- 1) Aldığım eğitime uygun değil
- 2) Çalışma koşulları kötü
- 3) Ücreti az
- 4) İşyerinde bana iyi davranılmıyor
- 5) Çalışmayı sevmiyorum
- 6) Diğer

Soru: 25. Çalıştığınız işten ne kadar aylık ücret/maaş alıyorsunuz?

Ayda.....YTL

Soru: 26. Aldığınız ücret/maaş yurttan ayrılırsanız geçiminizi sağlamaya yeterli olacak mı?

- 1) Evet
- 2) Hayır

Soru: 27. Daha önce herhangi bir işte çalıştınız mı?

- 1) Evet
- 2) Hayır **(33. Soruya geçiniz)**

Soru: 28. Cevabınız evet ise, şu ana kadar kaç işte çalıştınız?

- 1) Bir Ne kadar süre?
- 2) İki Ne kadar süre?
- 3) Üç Ne kadar süre?

Soru: 29. Çalıştığınız işten niçin ayrıldınız?

- 1) İşten çıkarıldım
- 2) İş sevmemedim
- 3) İşveren–usta ile anlaşamadım
- 4) Daha iyi bir iş bulduğum için ayrıldım
- 5) Okul açıldığı için
- 6) Diğer.....

Soru: 30. İşten çıkarıldıysanız, gerekçesi neydi?

- 1) İşe devamsızlık
- 2) Bilgi ve becerimin işverence yeterli görülmemesi
- 3) Diğer.....

Soru: 31. İlk işinizi bulmanıza kim yardımcı oldu?

- 1) Yurt yöneticileri
- 2) Yurt arkadaşlarım
- 3) Yurttan ayrılmış arkadaşlarım
- 4) Ailem ve akrabalarım
- 5) İş ve İşçi Bulma Kurumu
- 6) Gönüllü kişi ve kuruluşlar.....
- 7) Kendisi
- 8) Diğer.....

Soru: 32. Yaptığınız işle ilgili olarak çıraklık okuluna devam ettiniz mi?

- 1) Devam etmedim
- 2) Devam ettim ve ayrıldım
- 3) Devam ettim ve bitirdim

HALEN BİR İŞTE ÇALIŞMAYANLARA halen bir işte çalışıyorsanız **38. soruya geçiniz.**

Soru: 33. İş arıyor musunuz?

- 1) Evet
- 2) Hayır (**38. soruya geç**)

Soru: 34. Cevabınız evet ise, ne kadar süredir iş arıyorsunuz?

- 1) 1 ay
- 2) 2–4 ay
- 3) 5–8 ay
- 4) 9–12 ay
- 5) 1 yıldan daha fazla

Soru: 35. Bitirdiğiniz okulun ya da katıldığınız iş veya beceri kursunun iş bulmanıza yararlı olacağına inanıyor musunuz?

- 1) Evet
- 2) Hayır
- 3) Kısmen

Soru: 36. Hangi tür işte çalışmak istiyorsunuz?

- 1) Kamu sektörü
- 2) Özel sektör
- 3) Kendi işyerim
- 4) Diğer.....

Soru: 37. Ne tür özelliklere sahip iş arıyorsunuz?

- 1) Sürekli bir iş
- 2) Toplumda beğenilen bir iş
- 3) Yüksek gelir sağlayan bir iş
- 4) Kendimi geliştirebileceğim bir iş
- 5) Diğer.....

Soru: 38. Hakkınızda koruma kararı alındıktan sonra bugüne kadar hangi kurumlarda kaldınız?

- 1) İlk kaldığınız kurumun adı:.....
 - a) Kaç yaşında bu kuruma girdiniz.....
 - b) Kaç yaşında bu kurumdan ayrıldınız.....
 - c) Niçin ayrıldınız.....
- 2) İkinci kaldığınız kurumun adı:.....
 - a) Kaç yaşında bu kuruma girdiniz.....
 - b) Kaç yaşında bu kurumdan ayrıldınız.....
 - c) Niçin ayrıldınız.....
- 3) Üçüncü kaldığınız kurumun adı:.....
 - a) Kaç yaşında bu kuruma girdiniz.....
 - b) Kaç yaşında bu kurumdan ayrıldınız.....
 - c) Niçin ayrıldınız.....
- 4) Dördüncü kaldığınız kurumun adı:.....
 - a) Kaç yaşında bu kuruma girdiniz.....
 - b) Kaç yaşında bu kurumdan ayrıldınız.....
 - c) Niçin ayrıldınız.....

AİLE PROFİLİ

Soru: 39. Anne / babanızın eğitim düzeyi nedir?

	Anne	Baba
1) Okur-Yazar Değil		
2) Okur-Yazar		
3) İlkokul		
4) Ortaokul		
5) Lise		
6) Üniversite		
7) Bilmiyorum		

Soru: 40. Anne / babanızın mesleği nedir?/neydi?

	Anne	Baba
1) Çiftçi		
2) Esnaf		
3) İşçi		
4) Memur		
5) Serbest Meslek		
6) Ev hanımı		
7) Bilmiyorum		

Soru: 41. Size göre ailenizin ekonomik durumu nedir?

- 1) Yoksul
- 2) Orta halli
- 3) Zengin
- 4) Bilmiyorum

Soru: 41. Annenizin şu andaki durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?

- 1) Annem, babam ile birlikte
- 2) Annemle babam boşandılar
- 3) Annem babamdan boşandıktan sonra yeniden evlendi
- 4) Annem, babam öldükten sonra yeniden evlendi
- 5) Annem öldü **(46. Soruya geçiniz)**
- 6) Annemi hiç tanımadım **(46. Soruya geçiniz)**
- 7) Yalnız yaşıyor
- 8) Bilmiyorum
- 9) Diğer.....

Soru: 43. Anneniz sağ ise, halen nerede yaşamaktadır?

- 1) İl Adı:.....
- 2) İlçe Adı:.....
- 3) Köy
- 4) Yurtdışı Ülke adı:.....
- 5) Bilmiyorum

Soru: 44. Anneniz sağ ise, irtibatınız/ilişkiniz devam ediyor mu?

- 1) İlişkımız düzenli olarak devam ediyor
- 2) İlişkımız düzenli değil ama devam ediyor
- 3) İlişkımız yok **(47. Soruya geçiniz)**

Soru: 45. Annenizle irtibatınız/ilişkiniz devam ediyor ise en çok hangi biçimde ve hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

GÖRÜŞME BİÇİMİ	GÖRÜŞME SIKLIĞI					
	Haftada bir	İki haftada bir	Ayda bir	Birkaç ayda bir	Yılda bir iki kez	Birkaç yılda bir
Yurda beni ziyarete gelir						
Telefonlaşırız						
Evinde veya işyerinde ziyaret ederim						
Uzun süre evinde kalırım						
Diğer						

Soru: 46. Anneniz öldü ise, anneniz öldüğünde siz kaç yaşındaydınız?

- 1) Yaş.....
- 2) Bilmiyorum

Soru: 47. Babanızın şu andaki durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?

- 1) Babam, annemle birlikte
- 2) Babamla annem boşandılar
- 3) Babam annemden boşandıktan sonra yeniden evlendi
- 4) Babam, annem öldükten sonra yeniden evlendi
- 5) Babam öldü **(51. soruya geçiniz)**
- 6) Babamı hiç tanımadım **(51. soruya geçiniz)**
- 7) Yalnız yaşıyor
- 8) Bilmiyorum
- 9) Diğer.....

Soru: 48. Babanız sağ ise, nerede yaşamaktadır?

- 1) İl Adı:.....
- 2) İlçe Adı:.....
- 3) Köy
- 4) Yurtdışı Ülke Adı:.....
- 5) Bilmiyorum

Soru: 49. Babanız sağ ise, irtibatınız/ilişkiniz devam ediyor mu?

- 1) İlişkımız düzenli olarak devam ediyor
- 2) İlişkımız düzenli değil ama devam ediyor
- 3) İlişkımız yok **(52. soruya geçiniz)**

Soru: 50. Babanızla irtibatınız/ilişkiniz devam ediyor ise en çok hangi biçimde ve hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

GÖRÜŞME BİÇİMİ	GÖRÜŞME SIKLIĞI					
	Haftada bir	İki haftada bir	Ayda bir	Birkaç ayda bir	Yılda bir iki kez	Birkaç yılda bir
Yurda beni ziyarete gelir						
Telefonlaşırız						
Evinde veya işyerinde ziyaret ederim						
Uzun süre evinde kalırım						
Diğer.....						

Soru: 51. Babanız öldü ise, babanız öldüğünde siz kaç yaşındaydınız?

- 1) Yaş.....
- 2) Bilmiyorum

Soru: 52. Anneniz ve babanız boşandı ise; boşandıklarında siz kaç yaşındaydınız?

- 1) Yaş.....
- 2) Bilmiyorum

Soru: 53. Anneniz ve babanız dışında sizin için çok önemli bir üçüncü kişi (çok sevdiğiniz, kendinize yakın bulduğunuz bir öğretmen, bir akraba, arkadaş, vb. gibi) var mı?

- 1) Evet
- 2) Hayır **(58. Soruya geçiniz)**

Soru: 54. Böyle bir kişi varsa, kaç yaşından itibaren bu kişiyle yakın irtibat/ilişki içindesiniz?

Yaş:.....

Soru: 55. İrtibat/ilişki kurduğunuz kişinin cinsiyeti nedir?

- 1) Kız (kadın)
- 2) Erkek
- 3) Diğer

Soru: 56. Bu kişi neyiniz olmaktadır?

- 1) Yakın akraba
- 2) Öğretmen
- 3) Arkadaş
- 4) Gönüllü Aile
- 5) Diğer

Soru: 57. Bu kişiyle düzenli irtibatınız/ilişkiniz devam ediyor ise en çok hangi biçimde ve hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

GÖRÜŞME BİÇİMİ	GÖRÜŞME SIKLIĞI					
	Haftada bir	İki haftada bir	Ayda bir	Birkaç ayda bir	Yılda bir iki kez	Birkaç yılda bir
Yurda beni ziyarete gelir						
Telefonlaşırsınız						
Evinde veya işyerinde ziyaret ederim						
Uzun süre evinde kalırım						
Diğer (.....)						

Soru: 58. Kardeşiniz var mı?

- 1) Evet
- 2) Hayır **(60. Soruya geçiniz)**
- 3) Bilmiyorum **(60. Soruya geçiniz)**

Soru: 59. Cevabınız evet ise, aşağıdaki tabloda en büyükten başlayarak her birinin durumuna uygun seçeneği belirtiniz.?

Sıra No	Cinsiyeti		Öz	Üvey	Durumu						
	Kız	Erkek			Yurtta	Yurttan ayrıldı	Çalışıyor	Evli	Ailesi ile	Akrabası ile	Bilmiyorum
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											

KURUM PROFİLİ

Soru: 60. Yurda kabul edilmenize kim aracı oldu?

- 1) Aileden biri
- 2) Yakın akrabalarından biri
- 3) Polis / Jandarma
- 4) Komşular
- 5) Diğer.....

Soru: 61. Korunma kararı alındıktan sonra yurda girmek için sıra beklediniz mi?

- 1) Evet
- 2) Hayır
- 3) Bilmiyorum

Soru: 62. Cevabınız evet ise, ne kadar süre beklediniz?

- 1) 1 ay
- 2) 3 ay
- 3) 6 ay
- 4) 6 aydan daha fazla

Soru: 63. Bulunduğunuz yurttan memnun musunuz?

- 1) Memnunum
- 2) Kısmen memnunum
- 3) Memnun değilim

Soru: 64. Bulunduğunuz yurttan yeterince şefkat ve ilgi gördüğünüze inanıyor musunuz?

- 1) Evet
- 2) Hayır
- 3) Kısmen

Soru: 65. Yurttan en çok kimi seviyorsunuz?

- 1) Bir arkadaşımı
- 2) Öğretmenlerimden birini
- 3) Müdür
- 4) Hizmetli
- 5) Diğer

Soru: 66. Yurdunuza sağlanan maddi olanakların ne şekilde harcandığına inanıyorsunuz?

- 1) Tümüyle bizim yararımıza harcandığına inanıyorum
- 2) Ziyan olduğuna inanıyorum
- 3) Bir kısmının bizim için harcandığına inanıyorum

Soru: 67. Yurtta en çok nereyi seviyorsunuz?

- 1) Yatak odası
- 2) Yemek salonu
- 3) Dinlenme salonu
- 4) Çalışma odası
- 5) Ziyaretçi odası
- 6) Banyo
- 7) Mutfak
- 8) Sosyal amaçlı salonlar
- 9) Bahçe
- 10) Diğer

Soru: 68. Yurtta size sunulan hizmetleri değerlendirir misiniz?

	Yeterli	Yetersiz
1) Yemeklerin kalitesi		
2) Yemeklerin miktarı		
3) Yurt temizliği		
4) Yatakların rahatlığı		
5) Yatakların temizliği		
6) Banyo yapabilme imkanı		
7) Ders çalışma ortamı		
8) Kültürel ve sosyal faaliyet imkanı		
9) Sağlık hizmetleri		

Soru: 69. Yurt dışına nerelere ve ne sıklıkta gidersiniz?

	Evet	Hayır	Sıklık Derecesi	Kiminle
1) Sinema/tiyatro				
2) Kütüphane				
3) Maç				
4) Ev Ziyaret				
5) Diğer				

Soru: 70. Kaldığınız yurttaki beceri ve yeteneklerinizi geliştirebileceğiniz bir ortama sahip misiniz?

- 1) Evet
- 2) Hayır
- 3) Kısmen

Soru: 71. Yurttan hiç kaçtınız mı?

- 1) Evet
- 2) Hayır
- 3) Kaçmayı düşündüm

Soru: 72. Sizce bunun sebebi neydi?

- 1) Yurda alışamamak
- 2) Kötü muameleyle karşılaşmak
- 3) Ev hayatını özlemek
- 4) Arkadaş teşviki
- 5) Diğer

Soru: 73. Yurda döndüğünüzde yöneticiler size nasıl davrandı?

- 1) Hapis cezası
- 2) Dayak
- 3) 3) Öğüt
- 4) 4) Diğer

Soru: 74. Herhangi bir sorununuzu yöneticilerle paylaştığınızda size nasıl davranırlar?

- 1) Sorunuza mutlaka bir çözüm yolu bulurlar
- 2) Onları rahatsız ettiğimizi düşünerek bize kızarlar
- 3) Sorunumuzla başka bir zaman ilgileneceğini söylerler
- 4) Sorunumuzla hiç ilgilenmezler

Soru: 75. Yanlış bir davranışta bulunduğunuz zaman yurttaki yöneticiler size nasıl davranır?

- 1) Hapis cezası
- 2) Dayak
- 3) Öğüt
- 4) Azarlama
- 5) Yurttan atmakla tehdit
- 6) Eğlenme, izne çıkma gibi faaliyetlerden yoksun bırakma
- 7) Diğer.....

Soru: 76. Yurt yönetimi iyi bir davranışınızı nasıl karşılar?

- 1) Fark etmezler/ ilgilenmezler
- 2) Takdir ederler
- 3) Ödül verirler

Soru: 77. Sorunlarınızı daha çok aşağıdakilerden hangisiyle çözmeye çalışırsınız?

- 1) Müdürle
- 2) Müdür yardımcısı ile
- 3) Sosyal hizmet uzmanı
- 4) Psikolog
- 5) Doktor
- 6) Hemşire
- 7) Hizmetli
- 8) Öğretmen
- 9) Diğer

Soru: 78. Başarıya ulaşmak için sizce en önemli olan şey nedir?

- 1) Mutlu bir aileye sahip olmak
- 2) Zengin olmak
- 3) İyi bir eğitim/öğretim almış olmak
- 4) Mesleki beceri sahibi olmak
- 5) Diğer.....

Soru: 79. Size göre örnek alınması gereken kişi aşağıdakilerden hangisidir?

- 1) Arkadaşları tarafından aranıp sevilen kişi
- 2) Mutlu bir yuva kurabilen kişi
- 3) Meslek ve paraca üst düzeydeki kişi

Soru: 80. Yetiştirme yurdunda bulunduğunuza üzülmüyor musunuz?

- 1) Üzülmüyorum
- 2) Bazen üzülmüyorum
- 3) Üzülmüyorum

Soru: 81. Korunmaya muhtaç çocuklar için en iyi bakım yöntemi **sizce** hangisidir?

- 1) Kurum bakımı (çocuk yuvası, yetiştirme yurdu)
- 2) Bir aile yanına verilmek (koruyucu aile uygulaması)
- 3) Evlatlık verilmek

Soru: 82. Devlet tarafından uygulanan korunma politikalarını yeterli görüyor musunuz?

- 1) Evet
- 2) Hayır
- 3) Kısmen

Soru: 83. Dininizin gereklerini biliyor musunuz?

- 1) Evet
- 2) Hayır

Soru: 84. Cevabınız evet ise, nasıl/ nerede öğrendiniz?

.....

Soru: 85. Cinsel konularda kendinizi değerlendirir misiniz?

- 1) Çok sıkılgan olduğum için karşı cinsle arkadaşlık edemiyorum
- 2) Cinsel konularda çok rahatım
- 3) Cinsel sorunlarımı kimseye açamıyorum
- 4) Kız-erkek karışık bir toplum içinde kendimi rahat hissetmiyorum
- 5) Bedenimdeki değişikliklerden korkuyor, kimseye açamıyorum

GELECEĞE YÖNELİK BEKLENTİLER

Soru: 86. Hakkınızdaki korunma kararı ne zaman kaldırılacak?

- 1) 18 yaşını bitirdiğim zaman
- 2) Meslek Lisesini bitirdiğim zaman
- 3) Üniversiteyi veya yüksekokulu bitirdiğim zaman
- 4) İş bulduğum zaman
- 5) Evlendiğim zaman
- 6) Bilmiyorum
- 7) Diğer.....

Soru: 87. Hakkınızdaki korunma kararı kaldırılınca kadar ne yapmayı düşünüyorsunuz?

- 1) Liseyi bitirip üniversiteye gideceğim
- 2) Meslek lisesini bitirip çalışmaya başlayacağım
- 3) Meslek lisesini bitirip üniversiteye gideceğim
- 4) İş-beceri kursuna gideceğim
- 5) Çalışmayı sürdüreceğim
- 6) İş aramayı sürdüreceğim
- 7) Diğer.....

Soru: 88. Hakkınızdaki korunma kararı kalktıktan sonra ne yapmayı düşünüyorsunuz?

- 1) Halen çalıştığım iş yerinde çalışacağım
- 2) Başka bir iş arayacağım
- 3) Başka bir şehre gideceğim
- 4) Kararsızım
- 5) İş bulup çalışacağım
- 6) Eğitimime devam edeceğim
- 7) Diğer.....

Soru: 89. Hakkınızdaki korunma kararı kalktıktan sonra kiminle yaşamayı düşünüyorsunuz?

- 1) Annem ve babamla
- 2) Annemle
- 3) Babamla
- 4) Kardeşimle
- 5) Yakın akrabalarımle
- 6) Yurttan arkadaşımle
- 7) Evleneceğim kişiyle
- 8) Yalnız
- 9) Diğer.....

Soru: 90. Yurtla ilişkiniz kesildiği gün hayata hazır olacağınıza inanıyor musunuz?

- 1) Evet
- 2) Hayır
- 3) Kısmen

Soru: 91. Gelecekle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi sizi en çok endişelendiriyor?

- 1) Hangi mesleğe yöneleceğimi bilmiyorum
- 2) Toplum hayatına girmekten çekiniyorum
- 3) Mutlu bir aile yuvası kuramamak
- 4) Hayatta başarısız olmak
- 5) Diğer.....

Tablo – Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Çalışmaları

	2000	2001	2002	2003	2004
Teşkilat - Organization					
İl sosyal hizmetler müdürlüğü					
Provincial departments of social services	81	81	81	81	81
İlçe sosyal hizmetler müdürlüğü					
Provinces departments of social services	35	35	35	35	35
Çocuk yuvası - Kindergartens	78	81	82	83	91
Yetiştirme yurdu - Orphanages	103	106	107	108	109
Huzurevi - Homes for the elderly persons	54	61	64	63	62
Kreş ve gündüz bakımevi - Nurseries and day care homes	16	17	12	9	7
Rehabilitasyon merkezi					
Number of rehabilitation centers that offer treatment	48	53	54	58	66
Yatılı hizmet veren - In-patient	19	23	22	25	34
Gündüzlü hizmet veren - Out-patient	27	28	30	31	30
Devreler halinde hizmet veren - Partial	2	2	2	2	2
Çocuk ve gençlik merkezleri - Child and youth center	16	18	25	38	42
Yatılı hizmet veren - In patient	7	7	9	16	19
Gündüzlü hizmet veren - Out-patient	9	11	16	22	23
Aile Danışma Merkezi - Family Consultation Center	-	11	16	19	22
Toplum Merkezi - Community Center	38	51	58	57	59
Kadın Konukevi - Women Guest - House	7	8	8	8	8
Hizmet götürülen kişi sayısı - Number of people served					
Sosyal hizmetler müdürlüğü (yardım verilen kişi sayısı)					
Provincial departments of social services	17 020	23 129	24 257	13 253	21 817
Çocuk yuvaları - Kindergartens	7 568	7 863	8 552	8 910	9 609
Yetiştirme yurdu - Orphanages	9 568	9 619	9 554	9 988	10 385
Evlâd edinme - Adoption	465	515	185	424	450
Çocuk ve gençlik merkezleri - Child and youth center	-	13 421	18 284	33 247	41 982
Yaşlılar - Old people	5 662	4 813	4 952	5 188	5 863
Özürlüler - Number of disabled persons					
who recieve treatment	3 236	3 027	4 258	4 993	4 466
Yatılı hizmet verilen - In-patient	1 476	1 525	1 843	2 162	2 441
Gündüzlü hizmet verilen - Out-patient	1 717	1 446	2 065	2 768	1 978
Devreler halinde hizmet verilen - Partial	43	56	350	63	47
Kreş çocukları - Nursery children	1 105	1 065	534	528	460
Aile Danışma Merkezi - Family Consultation Center	-	600	801	2 345	1 412
Toplum Merkezi - Community Center	24 121	51 015	55 469	60 958	57 627
Kadın Konukevi - Women Guest - House	624	790	903	962	928
Kadınlar - Women	351	453	536	550	553
Çocuklar - Children	273	337	367	412	375
Gelir - Revenues (000 000 TL)					
Hazine yardımı - Contribution of the Treasury	43 080 000	56 888 000	81 537 000	153 655 000	188 700 000
Katma bütçe geliri - Annexed budget revenues	26 879 597	55 477 076	103 809 368	94 656 856	...

Kaynak: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, Ankara, 2005, s. 142.

ÖZGEÇMİŞ

1966 yılında Of (Trabzon)'da doğan Hasan Şenocak, ilköğrenimini Çatalsöğüt İlköğretim Okulu'nda (Of), lise öğrenimini ise Of Şehit Ahmet Türkan Lisesi'nde (İstanbul) tamamlamıştır. 1991 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olan Şenocak, 1992 yılında İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır.

Aynı bölümde Yüksek Lisans Programına kaydolun Şenocak, “Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin Özelleştirilmesi ve Endüstri İlişkilerine Etkisi” konulu teziyle 1996 yılında yüksek lisansı tamamlamıştır. Şenocak, 1997 yılında yine aynı bölümde Doktora Programına başlamış, 2005 yılında “Korunmaya Muhtaç Çocuklar: İstanbul Yetiştirme Yurtları Üzerinde Bir Alan Araştırması” adlı tezini tamamlamıştır.

Şenocak; sosyal politika, sosyal güvenlik, iş hukuku, sendikacılık ve endüstri ilişkileri alanlarında çalışmaktadır. Alanında yayınları bulunan Şenocak, evli olup, iyi derecede İngilizce bilmektedir.

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **ÇALIŞMA EKONOMİSİ ve ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ** Anabilim Dalı'nda **2502970403** numaralı **HASAN ŞENOCAK**'ın hazırladığı **“KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR: İSTANBUL YETİŞTİRME YURTLARI ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI”** konulu DOKTORA TEZİ ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 28. Maddesi uyarınca **27 Ekim 2005 Perşembe** günü saat **14:00**'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda, adayın tezinin **KABULÜNE / REDDİNE** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ (*)	İMZA
PROF. DR. GÜLTEN KUTAL		
PROF. DR. SEDAT MURAT		
PROF. DR. BERRAK KURTULUŞ		
DOÇ. DR. ZEKİ PARLAK		
DOÇ. DR. HALİS YUNUS ERSÖZ		

Besim Ömer Paşa Caddesi, Beyazıt–34452–İstanbul
Tel: 0212 526 13 38–0212 514 01 35 / Fax: 0212 520 85 04